

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yil: 2020 sayı: 11

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

AİLE

- Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'ânî Yöntem - Ali AKPINAR
- İslam Hukukunda Aile - Hüseyin ESEN
- İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese) - Ziya KAZICI
- Ev Mimarisinin Aile ve Dini Hayat Açısından Önemi - Erol ERKAN
- Aile ve Sağlık - Arif SÜNER
- Câhiliye'den İslâm'a Evlenme - Ahmet ACARLIOĞLU
- Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi - Cuma KARAN

<https://ilahiyatakademi.org>

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yl: 2020 sayı: 11

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

AİLE

The Journal of Theological Academia

year: 2020 issue: 11 a bi-annual international journal of academic research

ISSN: 2149-3979

İlahiyat Akademi

yıl: 2020 sayı: 11 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Gaziantep Ü. İlahiyat Fakültesi Resmî Dergisi | The Official Journal of the Faculty of Divinity
Gaziantep University

Fakülte Adına Sahibi | Owner on behalf of Faculty
Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Dekan | Dean)

Editör | Editor in Chief
Dr. Öğr. Üyesi Okan BAĞCI

Sayı Editörü | Editor of This Issue
Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
makbas72@hotmail.com

Yayın ve Danışma Kurulu | Editorial and Publishing Advisory Board
Prof. Dr. Eyüp BEKİR YAZICI (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
ebekir@atauni.edu.tr

Prof. Dr. Ghanim Qaddouri HAMAD (Tikrit Üniversitesi)
hamad1370@yahoo.co.uk

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
gurbuzdeniz2002@yahoo.com

Prof. Dr. Halil ALDEMİR (Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
aldemirhalil@gmail.com

Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
makbas72@hotmail.com

Prof. Dr. Mohamad Mustafa ALZUHİLİ (Amerikan Üniversitesi)
alzuhili@outlook.com

Prof. Dr. Mujahid Mustafa BAHJAT (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
mujahidbahjat@hotmail.com

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
demirseh@hotmail.com

Prof. Dr. Zulkifli BİN MOHD YUSOFF (Malaya Üniversitesi)
zulkifliy@um.edu.my

Doç. Dr. Almoataz B. AL-SAİD (Kahire Üniversitesi)
almo3tazbellah@yahoo.com

Doç. Dr. Erol ERKAN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
erkanerol27@hotmail.com

- Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
mustafaunverdi@yahoo.com
- Doç. Dr. Recep ASLAN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
recep_aslan72@hotmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi İbrahim SALKINI (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
isalkini@hotmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi İsmail YILMAZ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
ismailyilmazmisri@gmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Mahmoud Atia (Katar Üniversitesi)
mahmoud.attia@qu.edu.qa
- Dr. Öğr. Üyesi Mohamad ALFAJR (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
malfajr80@gmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Muhyettin İÇDE (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
igdemuh13@hotmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KESKİN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
mustafakeskinhoca@hotmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Samir Omar K. H. SAYED (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
samirsayed200@gmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Ziad ABDULLAH (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
ziadsy@gmail.com
- Dr. Muhammed ELNECER (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
dr.muhamednajar@gmail.com

Alan Editörleri | Field Editors

- Dr. Öğr. Üyesi Abdımuhamet MAMYTOV (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
m_muhammed22@mail.ru
- Dr. Öğr. Üyesi Zamira AHMEDOVA (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
zaynur04@hotmail.com
- Arş. Gör. Edip YILMAZ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
edipyilmaz2568@gmail.com
- Arş. Gör. Esra YILDIRIM (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
esradelenn@gmail.com
- Arş. Gör. Esra Selcen CAN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
esraselcenc@gmail.com
- Arş. Gör. Hacer GENERAL YALÇINÖZ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
hacergeneral@gmail.com
- Arş. Gör. Hüseyin ÇİÇEK (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
huseyincicek96@gmail.com
- Arş. Gör. İbrahim Halil İLGİ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
ibrahimilgi@gmail.com
- Arş. Gör. Kevser KESKİN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
kevserozturk16@gmail.com
- Arş. Gör. M. Kasım ERDEN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
mkasimerden@gmail.com
- Arş. Gör. Said SAMİ (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
saimsami2525@gmail.com

Arş. Gör. Tuba ERKUT (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
tubahatip@hotmail.com

Öğr. Gör. Adil ÖZTEKİN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
adiloztekin@hotmail.com

Öğr. Gör. Sara FAKHOURI (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
rawan.sa86@gmail.com

Grafik-Tasarım | Graphics Design
Halime SARIKAYA

Dağıtım | Distribution
Öğr. Gör. Adil ÖZTEKİN (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Yönetim Yeri | Head Office
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE

Baskı | Printing by
Gaziantep Üniversitesi Matbaası

Baskı Yeri ve Tarihi | Publication Place and Date
Gaziantep; 2019

İlahiyat Akademi Dergisi
ARAŞTIRMAX, BASE, IDEALONLINE, ISAM, SOBIAD ve SIS
Veri tabanlarında taranmaktadır.

Yazışma Adresi | Contact Adress
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dergi), Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE
Tel: +90 342 360 69 65; Faks: +90 342 360 21 36
E-mail: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr; <https://ilahiyatakademi.org>

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi hakemli ve bilimsel bir süreli yayın organıdır. Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar, yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

The Journal of Theological Academia of Gaziantep University is a peer-reviewed academic journal which is published twice per year. All the responsibility for the content of the papers published here belongs to the authors, and does not express the official view of the faculty.

Copyright ©: Without getting permission of the journal, papers published here cannot be published partially or totally on other media.

İçindekiler

Editörden	
Mehmet AKBAŞ	IX

Makaleler

Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'ânî Yöntem	
Ali AKPINAR	1
İslam Hukukunda Aile	
Hüseyin ESEN	19
İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)	
Ziya KAZICI	57
Ev Mimarisinin Aile ve Dini Hayat Açısından Önemi	
Erol ERKAN	73
Aile ve Sağlık	
Arif SÜNER	87
Câhiliye'den İslâm'a Evlenme	
Ahmet ACARLIOĞLU	101
Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi	
Cuma KARAN	125
Yayın İlkeleri	159

Editörden

Allah'a hamd, Resulüne salat ve selam olsun.

Fransa'da Hristiyan bir anne, yedi yaşındaki çocuğunun elinden tutmuş, bir caminin kapısında beklemektedir. Cami imamı kadının neden kapıda beklediğini merak edip sorunca çok dikkat çekici ve o kadar da önemli bir cevap alır. Kadın şunu söyler: "Bizim Müslüman komşularımız var. Onların çocukları anne-babalarına iyi davranıyorlar. Ben de çocuğumun bana iyi davranmasını istiyorum. Çocuğumu yetiştirmeniz için buraya getirdim." İşte bu, İslam'ın ta kendisidir, yani fitrata teslim olmaktır.

İlahiyat Akademi dergisi olarak bu sayımızda fitrata teslim olması gereken en önemli kurum olarak aile kurumunu seçtik. Değerli okuyucularımızın karşısına bu konuyla çıktık. Yeni bir sayının böylesine önemli bir konuyla çıkmış olmasından dolayı Rabbimize şükrediyoruz.

Türkiye'de son zamanlarda "Son Kale" olarak ifade edilen bu önemli kurumun, eli kalem tutan bütün kesimler tarafından savunulması, kalenin hiçbir iç ve dış saldırıya maruz kalmaması için çaba sarf edilmesi hayati önem taşımaktadır. Anne-babanın çocuklara karşı vazifeleri sık sık dillendirilmeli, başta genç nesillerin, yakıtı insanlar ve taşlar olan o azaptan muhafaza edilmesi en büyük vazife kabul edilmelidir.

İslam'ın nasıl bir aile modeli istediği hutbe ve vaazlarla, akademik ve serbest çalışmalarla sürekli gündemde tutulmalıdır. Hayatımızın merkezinde yer alması gereken mescitlerin ailelerimizin günde en az bir defa -bu yatsı namazı olabilir- ailecek gidilecek yer olması çok önemlidir. Zaman zaman Mescid-i Nebevî'nin inşasından bahsederken öğrencilerime şunu sorarım: "Bu ay içinde anne-babasıyla birlikte AVM'ye (alış-veriş merkezi) giden var mı?" Otuz kişilik bir gruptan birkaç kişi parmak kaldırır. "Peki bu ay anne-babasıyla vakit namazları için bir defa da olsa camiye giden var mı?" Maalesef parmak kalkmaz. Tevhidi bir eylem olan namazın Müslümanlarla omuz omuza kılındığı bir mekânın İslam ailesinin hayatının merkezinde yer alması için elbette ki akademi de çaba sarf etmelidir. Araştırmalarla bu işin ehemmiyeti kavratıldığında Rabbimizden umut ediyoruz ki kalpleri mescitlere bağlı gençler neşet edecek ve onlar istikbalde İslam ailesini en güzel günlere taşıyacaklardır. Allah rızasının öncelendiği aileler onların omuzlarında yükselecektir.

Aile içinde çocukların kesinlikle ihmal edilmemesi gerekir. Onları televizyonun ya da cep telefonlarının mahkûmları haline getirmek büyük bir cinayete kapı aralamaktır. Zira küçük beyinler neyin zararlı, neyin faydalı olduğunu kavrayabilecek seviyede değillerdir. Bazen toplumda ebeveynlerin cahilane davranışlarına şahit olduğumuzu burada belirtmeliyiz. Çocuk, yaramazlık

yapmasın diye tutup tv'nin önüne oturtan anne-babalara şahit olmaktadır. Bu ebeveynlerin yetiştirilmesi, çocuk eğitimine dair yönlendirmelerin yapılması, "Son Kale"nin muhafazası açısından yine can alıcı bir konudur. Her gece birkaç saat çocuklara zaman ayırmak icab edecektir. Onların dijital dünyaya mahkûm edilmemesi için ebeveynin onlarla oynaması, kucaklaması, sevgisini göstermesi, zaman ayırması çok önemlidir. İşte altı çizilmesi gereken hususlardan biri de bilinçli ebeveynler yetiştirme meselemizdir.

İnternet ortamında çocukları intihara sürükleyen programlar, zaman zaman hemen herkesin duyduğu bir husustur. Bir dostumun örümcek adam gibi uçmak isteyen bir çocuğunun yedinci kattan kendisini atması bizzat yaşadığımız bir hadise olarak üzerimizdeki etkisini hala korumaktadır. Onları dijital dünyanın tehlikelerinden muhafaza etmenin yolu onlarla oynamaktan geçer. Bu konuda en büyük örneğimiz son elçi Muhammed (s.a.v)'dir. O, çocukları sevmiş, kucaklamış ve öpmüştür. Üretimde sınır tanımayan kapitalist sistem, çocuklar üzerinden de kazanmak için sanal âlemde çok şeyler üretecek ve tabii ki ifsadın en alasını yapmaktan da asla çekinmeyecektir.

Başta Türkiye toplumu olmak üzere gelecekte fikren ve zihnen güçlü bir neslin inşası için aileye dair ciddi çalışmalar yapmak, her akademisyenin hedefleri arasında yer almalıdır. Beşeri ilimlerin her sahasında sırf ailenin korunması adına projeler üretilmelidir.

İlahiyat fakültesi olarak bu sayımızda aileyi değişik başlıklar altında ele almaya çalıştık. Aile sağlığından aile içinde ferdileşmeye, İslam'ın aile anlayışından modern aile anlayışına kadar uzanan çalışmalarla bir nebze de olsa bu sahaya katkı yapmak istedik.

Bu vesileyle dergimizin bu sayısına katkıda bulunan tüm makale sahibi hocalarımıza, hakemlik yapan akademisyenlerimize, bu derginin yayın hayatına kazandırılmasında emeği geçen sayın rektörümüz Prof. Dr. Ali GÜR'e, sayın dekanımız Prof. Dr. Şehmus DEMİR'e, ilahiyat fakültemizin akademik ve idari çalışanlarına buradan teşekkür ediyor, kıymetli okuyucularımıza muhabbetlerini sunuyorum.

Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İlahiyat Akademi Dergisi Sayı Editörü

Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'ânî Yöntem (Nisâ Suresi 34. Ayeti Bağlamında)*

Ali AKPINAR**

Öz

İnsanlık tarihi kadar kadîm bir müesseseye olan aile, Kur'ân'a göre Allah'ın ayetlerinden bir ayet olarak nitelendirilir.¹ Ayet, Yüce Yaraticı'nın erişilmez kudretini gösteren, O'na götüren alamet ve belge demektir. Buna göre aile bir ayet gibi saygıyla ele alınması, üzerinde derinlikli düşünülerek okunması ve itinayla korunması gereken bir kurumdur.

Kur'ân'ın "*İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir. Allah lütfu bol olandır, bilendir*"² ayeti, Peygamberimizin "*Nikâh benim sünnetimdir, kim benim sünnetimden yüz çevirse benden değildir*"³ gibi sözleri doğrultusunda İslam ailesi "*Allah'ın emri ve Peygamberin kaoliyle*" kurulur. Aşlında ailenin temelini oluşturan bu cümle İslam ailesinin patentidir. Dolayısıyla aile bu cümlenin gerekleri doğrultusunda İslamî ölçülere göre kurulmalı, bu cümle doğrultusunda korunmalı ve sürdürülmelidir. İslam'da geçici/sürelî nikâh denilen mut'anın yasaklandığı düşünülürse İslam ailesi, ömür boyu sürmesi hedeflenen ve hatta cennette de devam edeceği ümit edilen bir kurumdur. Kur'ân ayetlerinde, cennetliklerin eşleri ve zürriyetleriyle birlikte cennette ağırLANACAĞI belirtilir.⁴ Her konuda olduğu gibi yaptığı evlilikleriyle de bizlere en güzel örneklığı sunan Peygamberimizin kurduğu aile yuvalarında zaman zaman bir kısım problemler yaşanmış olsa da aile yuvasının yıkılması söz konusu olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Aile, Kadın, Nüşûz, Şiddet, Problem.

* Makale Gönderim Tarihi: 10.02.2020 Makale Kabul Tarihi: 15.06.2020

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Divinity, Department of Tafseer
lakpinar1@gmail.com ORCID: 0000-0001-5188-3884

¹ er-Rûm 30/21.

² en-Nûr 24/32.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahih* (İstanbul: el-Amîre, 1353/1975), "Nikah", 1; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-şahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Nikah", 5; Ebû Abdirrahman en-Nesâî, *Sünen* (Beirut: y.y., ts.), "Nikah", 4.

⁴ Bk. er-Ra'd 13/23; Yâsin 36/55-56; el-Ğâfir 40/8; et-Tûr 17-21.

Methods of Solving Domestic Problems in Quran (With Reference to Surah An-Nisa, Verse 34)

Abstract

Family, a concept that is as ancient as the history of humanity, is regarded as a verse of Allah according to Quran.⁵ The term "verse" means any signs and documents that reflect the Creator's unique power and that direct to the divine ideology. Accordingly, the concept of family should be examined with the same seriousness and respect shown to the concept of verse. In addition, it should be considered thoroughly and protected carefully.

The verse in Quran "*And marry the unmarried among you and the righteous among your male slaves and female slaves. If they should be poor, Allah will enrich them from His bounty. Allah is all-Encompassing and all-Knowing*"⁶ and the Prophet's statement "*Marriage is my sunnah. Whoever abandons my sunnah is not a follower of mine*"⁷ guide the Muslims and Islamic families are established with Allah's order and Prophet's words. Constituting the basis of the concept of family in Islam, this statement is actually a patent on a proper Islamic family. Accordingly, families should be established based on Islamic principles, and protected and maintained in line with what this statement means. Considering the fact that the Islamic practice called muta (temporary) marriage has been forbidden, Islamic family is an institution which is to be maintained throughout a couples' lives and is even believed to continue in paradise. Verses in the Quran indicate that people living in paradise will be hosted in paradise with their partners and descendants.⁸ The family of the Prophet, who is the best model for Muslims with his marriages and on any subject, was never fragmented, although he occasionally had certain problems in his marriages.

Keywords: Quran, Family, Women, Conflict, Violence, Problem.

Aile İçi Problemlere Kur'ânî Çözümler

Kur'ân'da aile arasında karşılaşılabilecek sorunların çözümüne ilişkin oldukça anlamlı teklif ve tedbirler yer alır:

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin,

⁵ ar-Rum 30/21.

⁶ an-Nur 24/32.

⁷ Abu Abdillah Muhammad ibn Ismail al-Bukhari, *al-Jamiu as-sahih* (Istanbul: al-Amira, 1353/1975), "Nikah", 1; Abu al-Husein Muslim ibn al-Hajjaj, *al-Jâmi'ush-shâhih*, ed. Muhammad Fuad Abd al-Baqi (Cairo: s.n., 1374-75/1955-56), "Nikah", 5; Abu Abd ar-Rahman an-Nasai, *Sunan* (Beirut: s.n., nd.), "Nikah", 4.

⁸ See ar-Ra'd 13/23; Yasin 36/55-56; al-Ghafir 40/8; at-Tur 17-21.

onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse hafifçe) vurun. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”⁹

“Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁰

“Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah’tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarımızdan haberdardır.”¹¹

Bu ayetler bağlamında öncelikle şu sorulara cevap aramaya çalışacağız:

Ayette geçen *kavvâm* ne demektir, meâllere nasıl yansımıştır?

Bakara 228. ve Nisâ 34. âyetlerde söz konusu edilen erkeklerin üstün kılınması ne anlama gelir?

Hanımlar için sâlihât, kânîtât, hâfizât kavramlarının kullanılması ile ne amaçlanmıştır?

Ailede erkek ve kadın kaynaklı *nüşûz* ne demektir?

Va’z, emretmek, uyarmak yahut azarlamaktan mı ibarettir?

Yataкта yalnız bırakmak ne anlama gelir?

Darbedin, dövün demek midir, yoksa vurun demek midir yoksa başka yere gönderin anlamında mı kullanılmıştır?

Ayetin sebab-i nüzulünde zikredilen olayın sıhhat derecesi nedir?

Bugün genelde dünyada, özelde Müslüman toplumlarda kadına uygulanan şiddetin temelinde bu ayetle amel etmek mi yatmaktadır, yoksa söz konusu örnekler geleneğin sonucu mudur? Eşlerine şiddet uygulayan erkekler, bu ayeti ne kadar bilmektedirler?

Veda Hutbesindeki ilgili cümleler, Eyyüp kıssası, Nebevî uygulama ve uyarılar ne ifade eder?

Savunmacı, konjonktürel yorumlar ne kadar isabetlidir? “Keşke Allah, böyle bir ayet indirmeseydi” diyerek bu ve benzeri ayetleri gündeme getirmemek çözüm müdür?

⁹ en-Nisâ 4/34.

¹⁰ en-Nisâ 4/34-35.

¹¹ en-Nisâ 4/128.

1. Erkeklerin Üstünlük Derecesi

Kur'ân'da ailenin kuruluşu ve aile yuvasının huzurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarına dair ayetler yer alır. Onlardan biri de şu ayettir: *“Kadınların, mâkul ölçülerde (örfe uygun olarak) ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onlardan bir üstün derecesi vardır. Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir.”*¹²

Hem yaratılış hem de hak ve sorumluluklar bakımından erkek kadından bir derece üstün sayılmıştır. Bu üstünlüğün miras, cihad, yönetim kabiliyeti, infak, akıl, anlayış, fiziksel güç, fizikî özellikler, faydalı işler vb. hususlarda olduğu ifade edilmiştir.¹³ Aynı şekilde kadından farklı olarak erkeğe birden fazla kadınla evlenme izni ve boşama yetkisi verilmiştir. Ayette *bir derece* kaydıyla bu üstünlük sınırlandırılmış, bunun mutlak bir üstünlük olarak anlaşılması engellenmiştir.¹⁴ Buradaki üstünlük derecesi haklarla ilgilidir. Bu da erkeğin kadın üzerindeki haklarını kullanırken daha hoşgörülü olmasını, üstünlüğünün gereği gibi davranmasını emreder. Yine buradaki derece, erkekleri hanımlarıyla güzel geçinmeye, harcama ve ahlakta müsamahalı davranmaya teşvik etmektedir.¹⁵ *“Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığımız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir.”*¹⁶ Ailede görevlerin karşılıklı olması, birebir aynı olmasını gerektirmez. Sözelimi kadın çamaşır yıkıyor, yemek pişiriyorsa, erkeğin de aynı şeyleri yapması gerekmez. Taraflar üzerlerine düşeni yapmalıdırlar.¹⁷

İbn Abbâs şöyle demiştir: *Eşimin benim için süslenmesini istediğim gibi ben de eşim için süslenmeyi isterim. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Kadınların da örfe uygun şekilde ödevlerine denk hakları vardır.*¹⁸

Ayette kadınların hakları erkeklerin haklarına benzetilerek özellikle zikredilmiştir. Çünkü eskiden beri erkeklerin hakları bilinmektedir. Kadınların hakları ise önemsenmemekte hatta çiğnenmektedir. İslam onların haklarını da özellikle zikrederek teslim edilmesini istemiştir.¹⁹ Hz. Ömer bu hususu şöyle ifade etmiştir: *“Bizler Kureyşliler olarak kadınlara galebe çalardık. Medine'ye geldiğimizde*

¹² el-Bakara 2/228.

¹³ el-Bakara 2/228.

¹⁴ Eş-Şeyh Muhammed Tahir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru's-Sahnûn li'n-Neşri ve't-Tavzi', 1997), 2/385.

¹⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Câmiu'l-beyan fi te'vili'l Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2000), 4/499; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l- Kur'an*, thk. Ahmed el-Birdûni & İbrahim Etfiş (Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-Mısriyye, 1964), 3/112.

¹⁶ en-Nisâ 4/19.

¹⁷ Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikût- Tenzîl ve hakaiku't- te'vil*, thk. Mervan Muhammed Şi'ar (Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 2005), 1/121.

¹⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 4/499.

¹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/385.

Ensar hanımlarının erkeklerine galebe çaldığını gördük. Bizim kadınlarımız da onların bu edebini örnek almaya başladılar.”²⁰

Sonraki dönemde bazı ilim adamları bu üstünlüğün fazilet ve insanlık açısından değil görev açısından olduğunu belirtmişlerdir. Yine bu görüş sahiplerine göre kadın ekonomik imkânlarla sahip olup evin harcamalarına ortak olursa erkekle aynı seviyeye gelmiş olur.²¹ Ancak ayetlerin bu değişken duruma göre yorumlanması pek isabetli görülmemektedir. Zira Kur’ân’ın indiği çağda da Hz. Hatice gibi varlıklı hanımlar vardı. Bugün de olacaktır. Variyet ve harcamalara göre değişken bir yorum ayetleri sürekli olarak değişik konularda değişik yorumlara götürecektir. Oysa Kur’ân, genel üslubuna uygun düşecek şekilde burada da temel ilkeler koymaktadır. Onun için ilim adamlarımız buradaki derece farkının cins için olduğunu, fizikî güç ve benzeri konularda bazı kadınların bazı erkeklerden güçlü olmasının bu kaideyi değiştirmeyeceğini söylemişlerdir.²²

“Allah’ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin. Erkekler, kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah’tan bol nimet isteyin. Doğrusu Allah her şeyi bilir.”²³ Taberî’nin aktardığına göre ayet, kadınların miras paylaşımı, çok eşlilik izni ve benzeri konularda, erkeklerin konumlarını temenni etmeleri üzerine inmiştir.²⁴ Unutulmamalıdır ki erkeğe tanınan bazı ayrıcalıklar, külfetsiz ve karşılıksız değildir, aksine bu ayrıcalıklar, bir kısım yükümlülükleri beraberinde getirmiştir.

Bu giriş mahiyetindeki açıklamalardan sonra konumuz olan ayete geçebiliriz:

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur (kavvâm). Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmamasından (nüşûz) endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse hafifçe) vurun (vadribûhünne). Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”²⁵

Erkeğin kadın üzerine kavvâm olması; onun işlerinden sorumlu olması, ihtiyaçlarını karşılaması, onu koruması, onunla ilgili konuları gözetmesi anlamındadır.²⁶ Bu tek başına bir üstünlük değil, nisbî bir üstünlüktür. Buna göre erkek, sorumluluğunu yerine getirmediği zaman konumundan daha aşağı

²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/385.

²¹ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’ân*, çev. Alparslan Açıkganç (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1987), 120; Muhsin Demirci, *Kur’ân Tefsirinden Farklı Yorumlar* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017), 1/162-163; 282-285.

²² Muhammed Ebû Zehra, *Zehratü't-tefâsîr* (b.y.: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1396), 3/1662.

²³ en-Nisâ 4/32.

²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 8/260.

²⁵ en-Nisâ 4/34.

²⁶ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “kvm”, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru's-Sadr, ts.), 12/496.

durumlara düşebilir. Elmalı'nın dediği gibi,²⁷ Kavvâmlık vazifesini yerine getirmeyen erkekler konumlarını kaybedeceklerdir.

Öte yandan hadiste beyan edildiği üzere aile içi işlerde her aile bireyi yönetici konumundadır: “Hepiniz yöneticisiniz ve yönettiğinizden sorumlusunuz.” Hadiste “Aile reisi, evin hanımı ve evin hizmetlisi” ayrı ayrı sayılmıştır.²⁸ İslam kültürü sosyal ilişkilerde sorumluluğu önceleyen bir kültürdür. Sorumlulukları yerine getirmek, hak talebinde bulunmaktan öncedir. Önce sorumluluklar yerine getirilerek hak edilmeli, sonra hak talebinde bulunulmalıdır. Buna göre ailede karı, koca ve çocuklar önce sorumluluklarını bilmeli ve yerine getirmelidir. Haklar, bunun ardından gelecektir. Zaten aile bireylerinden her birinin kendi sorumluluğunu yerine getirmesi, karşı tarafın hakkını teslim etmesi olacaktır.

Erkeğin kavvâm oluşu, yöneticiliğe layık görülmesi aslında ona ağır bir sorumluluğu da beraberinde getirmiştir. Onun farklılığı yönetseldir. Aile bir kurumsa, her kurum gibi ailede de bir yönetici olacaktır. Bu yönetici kadın olsaydı niçin erkek değil de kadın denilecekti. Erkek olunca niçin kadın değil de erkek sorusu da benzer bir döngüdür.

Ayette erkeğin kavvâm oluşu iki sebebe dayandırılmıştır. İlki Allah vergisi olan erkeğin fiziki güç ve özellikleri; şerî bazı hükümlerde erkeklerin sahip oldukları ayrıcalıklardır. Peygamberlik, imamlık, devlet başkanlığı, cihad, boşama yetkisi, miras, ezan, hutbe gibi.²⁹ İkincisi ise mehir, nafaka gibi hususlarda erkeklerin mallarından yapacakları harcamalarıdır.³⁰

Kadının itaatkârlığı, Yüce Allah'a mutlak itaati ve kocasına ma'ruf konularda itaatiyle olacaktır. Onun koruyuculuğu ise namusunu ve kocasının malını korumasıyla gerçekleşecektir. İtaat ile namusu ve malı koruma görevi koca için de söz konusudur. Bunların yerine getirilmemesi hem kadın hem de erkek için nüşûzu beraberinde getirecektir.

Nüşûz, sözlükte yükselmek, dikleşmek, geçimsiz davranmak anlamlarına gelir. Ailede karı kocanın birbirlerine karşı geçimsiz davranmaları, sorumluluklarını yerine getirmemelerini anlatmak için kullanılmıştır. Hukukçular, kadının kocasından izinsiz yahut haklı bir gerekçe olmadan evini terk etmesi, özürsüz olarak kocasının cinsel arzularını reddetmesini kadının nüşûzu olarak

²⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Azim Yayınları, ts.), 2/556.

²⁸ Buhârî, “Salât”, 500.

²⁹ Carullah Muhammed b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakaiki't-tenzîl ve 'uyuni'l-ekâvîl*, thk. Muhammed Abdusselam Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2006), 1/495; Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Fahri'r-Razi* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.), 1/1441; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2/256.

³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 8/290; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/234; Râzî, *Tefsîr*, 1/1441; Kurtubî, *el-Câmi'*, 5/168; Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azim*, thk. Sâmi b. Muhammed Sellâme (b.y.: Dâru't-Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1999), 2/292.

nitelemişlerdir.³¹ Buna göre kadının nüşûzu, eşinden hoşlanmaması, eşine karşı diklenmesi, kocasından yüz çevirmesi, ona karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi, geçimsizliği olarak anlaşılmıştır.

Nisa suresi 128. ayette bahsi geçen erkeğin karısına karşı nüşûzu ise; karısını dövmesi, ona eziyet etmesi, kaba ve sert davranması, sövmesi, nafakasını karşılamaması, onu ihmal etmesi, ona karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi olarak açıklanmıştır.³² Adı geçen ayette erkeğin nüşûzu, karısından yüz çevirmesiyle birlikte anılmıştır. Ona fena muamelede bulunması, nafakayı temin etmekte ihmalkâr davranması, cinselle ilgili vazifelerini aksatması, geceleyin evine gelmemesi, karısına, ilgisiz-sevgisiz ve soğuk davranması, aile reisliğini kötüye kullanıp kadına sert davranması gibi şeyler bu cümleden sayılmıştır. Ayet bu gibi durumlarda tarafların karşılıklı rıza ile anlaşarak yuvayı kurtarmalarını, aksi durumda usulüne uygun şekilde yuvanın sonlandırılmasını tavsiye etmiştir.³³

İki ayet birlikte değerlendirildiğinde nüşûzun kadından sadır olabileceği gibi erkekten de sadır olabileceği anlaşılır. Ancak Kur'ân nüşûz sahiplerini terbiye etmede onların fizikî konum ve durumlarına göre farklı metotlar öngörmüştür. Kur'ân'ın bu hususta tavsiye ettikleri şeyler her iki taraf açısından da uygulanabilir yöntemlerdir. Dolayısıyla bu konuda Kur'ân'ın kadın ve erkek için farklı yöntemler önermesi makuldür.

Her şeyden önce Kur'ân, karısının kendisini rahatsız eden davranışları karşısında kocaya sabırlı ve hoş görülü davranmasını tavsiye etmiştir.³⁴ Aynı konuda Hz. Peygamber de *"Müminlerin imanca en mükemmeli, ahlakça en güzel olanı, hayırlılarınız da kadınlarına karşı hayırlı olanıdır,"*³⁵ birçok kadın Muhammed ailesine kocalarını şikâyet ediyor. Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir"³⁶ diyerek ümmetini uyarmıştır. Evliliğin devam etmesi imkânsız hale geldiğinde ise usulüne uygun şekilde evliliğin sonlandırılması için kurallar koymuştur. Nisâ 34. ve Talak, 1, 2, 6 ve 7. ayetlerde ise evliliğin sürdürülebilmesi söz konusu olduğunda bu tatsızlıkların giderilmesine yönelik tavsiyelere yer verilmiştir. Bunlar yıpranan evlilik yuvasının tamirine yönelik tedbirlerdir.

Ayette kadının nüşûzu söz konusu olduğunda önce va'z tavsiye edilmiştir. Va'z; emretme, buyurma, azarlama, hakaret etme değildir. Kur'ân en güzel va'z

³¹ Bk. Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/303-304.

³² İbn Manzûr, "kvm", 12/496; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 9/267; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/559; Râzî, *Tefsir*, 5/ 214; Kurtubî, *el- Câmi'*, 5/403.

³³ Bk. Günay, "Nüşûz", 33/304.

³⁴ Bk. en-Nisâ 4/19.

³⁵ Muhammed b. İsa Ebû İsa et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahih*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, ts.), "Radâ" 11.

³⁶ Süleyman b. Eşas-es-Sicistâni Ebû Davûd, *Sunenu Ebi Davud* (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, ts.), "Nikâh", 42.

kitabıdır.³⁷ Yüce Allah kullarına en güzel şekilde va'z eder.³⁸ Allah'ın Rasülü de va'z eder.³⁹ Dolayısıyla va'z, bir konuyu enine boyuna ele alıp, muhatabın anlayacağı şekilde anlatmaktır. Halil b. Ahmed'in dediği gibi, "va'z, kalbe dokunacak şekilde hayır olanı en güzel şekilde hatırlatmaktır."⁴⁰ Böyle bir va'z usulüne uygun bir şekilde yapılırsa bu, nüşûz sahibi kadınlardan pek çoğuna fayda verecek, başka bir şeye gerek kalmayacaktır.

Bu aşama sonuç vermezse, yataklarında yalnız bırakma, cinsel ilişkiye ara verme, odaları ayırma, konuşmama, küsüşme aşaması tavsiye edilmiştir.⁴¹ Bu ayrışma, Kur'ân'ın *hecr-i cemîl*⁴² dediği asla şiddet olmayan, iyilik ve güzellikle gerçekleşen bir mesafeli olma olacaktır. Nüşûz sahibi olanların önemli bir kısmı da bu aşama ile tedip edilecek ve olay tatlıya bağlanacaktır. İlâ olayı hatırlandığında, Peygamberimizin eşleriyle yaşanan bazı problemlerde bu aşamaya kadar geldiği ve bu aşama ile problemlerin çözüme kavuştuğunu söyleyebiliriz. Hukukçular bu küskünlük süresinin en fazla bir ay olabileceğini söylemişlerdir.

Bu da sonuç vermezse hafifçe vurma aşaması söz konusu edilmiştir. Bu bir vecibe değil, ihtiyarî bir seçenektir. İlim adamları bu aşamayı terk etmenin evlâ olduğunu söylemişlerdir. Vurma fayda vermeyecekse bu yola hiç başvurulmaz. Anlaşmazlık mahkemeye intikal etmişse yine koca darp yapamaz.⁴³ Bu vurma işi hafif olmalı, kadına acı vermemeli, vücudunda iz bırakmamalı, sembolik olmalıdır.⁴⁴ İbn Abbas, bu vurmanın misvakla vurma olabileceğini söylemiştir ki bunun sembolik bir vurma olduğu açıktır.⁴⁵ Bu ayet kadını dövmenin var olduğu belki de yaygın olduğu bir topluma inmiş, bu uygulamayı asgari düzeye indirmeyi amaçlamıştır.⁴⁶ Hukukçular, bu uygulamanın aile ilişkilerini düzeltme ve aile birliğini koruma (ıslah) amacını aşarak cezalandırma boyutuna ulaşması ve kadına zarar vermesi halinde koca için bir takım malî ve cezaî müeyyideler öngörmüştür.⁴⁷ Hatta yetkililer, kocaların bu vurma konusunda aşırıya kaçabileceklerini göz önünde bulundurarak kadınlarını döven erkeklerin cezalandırılacağına dair kararlar alabilirler.⁴⁸

³⁷ Bk. Âl-i İmran 3/138, el-Mâide 5/46, Yunus 10/57, Hûd 11/120, en-Nûr 24/34.

³⁸ Bk. el-Bakara 2/231, en-Nisâ 4/58, en-Nahl 16/90, en-Nûr 24/17.

³⁹ Bk. Sebe' 34/46, en-Nisâ 4/63.

⁴⁰ Ebû Zehra, *Zehratü't-tefâsîr*, 3/1667.

⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 8/290; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Habib el-Basri el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. es-Seyyid b. Abdu'l-Maksut b. Abdirrahim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/480.

⁴² Bk. el-Müzzemmil 73/10.

⁴³ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 79.

⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 8/290; Kurtubî, *el-Câmi'*, 5/168.

⁴⁵ Ebû Zehra, *Zehratü't-tefâsîr*, 3/1667.

⁴⁶ Demirci, *Kur'ân Tefsirinden Farklı Yorumlar*, 1/288-289.

⁴⁷ Günay, "Nüşûz", 33/304; Ebû Zehra, *Zehratü't-tefâsîr*, 3/1667.

⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/37.

Konuyla ilgili olarak Kur'ân, Hz. Eyyüp Peygamberin, eşi Leyya'yı dövmek üzere ettiği yemini ve bu yemininden kurtuluş formülünü anlatır: *"Eline bir demet bitki sapı al da onunla vur, yeminini böyle yerine getir. Doğrusu biz Eyyüp'ü sabırlı bulmuştuk. O, ne iyi bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."*⁴⁹

Rivayete göre Hz. Eyyüp Peygamber, hastalığı sırasında kendisine yanlış yapan karısı için, *iyi olunca yüz değnek vuracağına* dair yemin eder. Sonra Yüce Allah, yeminini yerine getirmesi için kadının da fazla canını yakmayacak bir formül önerir.⁵⁰ Buradan anlaşılmaktadır ki Eyyüp ailesinde bazı problemler zuhur etmiş, sabır timsali Eyyüp Peygamber, eşini döveceğine dair ant içmek zorunda kalmış, Allah da bu sorunun çözümüne ilişkin ona yol göstermişti.

Hukukçular bu ayeti, kocanın karısını ölçsüz bir biçimde dövemeyeceğinin açık delili saymışlardır. Tâbiûn âlimlerinden Mücahid, *ayetin yalnızca Eyyüp peygambere has olmadığını ve herkesi ilgilendirdiğini* söyler. Aynı kuşağın ilim adamlarından Atâ da bu ayetle amel edilip edilemeyeceği konusunda kendisine yöneltilen soruya verdiği cevapta şöyle demiştir: *"Kur'ân'da indirilen her şey, gerekleri yerine getirilmek ve uyulmak içindir."*⁵¹ Nitekim Hz. Âişe'den gelen bir rivayete göre *Peygamberimiz, ne bir kadını, ne bir çocuğu ve ne de bir hizmetliyi asla dövmemiştir.*⁵² Hz. Peygamber'in Veda Hutbesinde insanlığa sunduğu şu evrensel sözleri de ayetin mesajını özetler niteliktedir:

*"Size kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü onlar sizin himayenize verilmiştir. Apaçık bir ahlaksızlık işlemedikleri takdirde, onlar üzerinde zorbalığa hakkınız yoktur. Şayet apaçık bir ahlaksızlık işleyecek olurlarsa, onları yataklarında yalnız bırakın, sonra da acıtmayacak şekilde hafifçe vurun. Size itaat ettikleri takdirde, onlara karşı bahane aramayın."*⁵³

Ayette kullanılan *darb* kavramına evden uzaklaştırma anlamı verenler de olmuştur. Ancak *darb* kökü pek çok ayette kullanılmıştır. Pek çok ayette harf-i cersiz yahut *lâm* harf-i ceriyle birlikte *darb mesel/çarpıcı örnek vermek*⁵⁴, *bâ* harf-i ceriyle kullanıldığında *"Hz. Musa'nın asasını taşa yahut denize vurması"*⁵⁵; *başörtüsünü sımsıkı vurmak/bağlamak*⁵⁶, *ayaklarını yere vurarak yürümek*⁵⁷; *Hz. İbrahim'in putları vurarak kırması*⁵⁸; *Hz. Eyyüp 'ün eşine vurması*⁵⁹; *İsrailoğullarının ineğin parçasını ölünün*

⁴⁹ Sâd 38/44.

⁵⁰ Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 21/211; Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kureşî el-Bağdadî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsir* (Beyrut: Dâru İbni Hazm, ts.), 1216.

⁵¹ Bk. Kurtubî, *el-Câmi'*, 15/212.

⁵² Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebû Abdillah el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru's-Sadr, 1968), 8/204.

⁵³ Tirmizî, "Radâ", 11.

⁵⁴ Bk. İbrahim 14/24; en-Nahl 16/75, 76, 112.

⁵⁵ Bk. el-Bakara 2,/60; el-A'raf, 7/160; Tâhâ 20/70; eş-Şuarâ 26/63.

⁵⁶ en-Nûr 24/31.

⁵⁷ en-Nûr 24/31.

⁵⁸ es-Saffât 37/93.

⁵⁹ Sâd 38/44.

cesedine vurma ⁶⁰ ; *Ahirette müminlerle münafıklar arasına sur çekilmesi/duvar konulması* ⁶¹ , harf-i cersiz olarak “*meleklerin vurarak can alması*” ⁶² anlamlarında kullanılmıştır. Bu kullanımlarda vurma ön plandadır. Ayetin sebab-i nüzulüne dair kaynaklarımızda yer alan rivayet de ⁶³ bu manayı destekler. Seyahat etme anlamına ise *fi* harf-i ceriyle kullanılmıştır. ⁶⁴ Bu kullanımda da yol tepme anlamı öne çıkmaktadır. Konumuz olan ayette harf-i cersiz olarak kullanılmıştır ki bu kullanımın evden uzaklaştırma anlamına hamledilmesi isabetli değildir. Ancak bu kelimenin Türkçe'ye dövün şeklinde tercüme edilmesi de isabetli değildir. Zira dövme, eylemde sürekliliği beraberinde getirmektedir. *Vurun* şeklindeki çeviri, Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde konuya bakıldığında daha isabetli düşmektedir. Nitekim Hz. Eyyüp 'ün eline aldığı demeti vurması, Hz. Musa'nın asasıyla taş a yahut denize vurması dövme değil, bir seferlik vurmadır. Bu açıklamalardan sonra söz konusu ettiğimiz ayette geçen *kavvâm ve vadribûhünne* kelimelerinin meâllerimize nasıl yansıdığına bakabiliriz:

Meâl	Kavvâm	Vadribûhünne
İ. Hakkı İzmirli (v:1927)	aile reysidir	Döğün
Elmalılı (v:1942)	hâkim dururlar	Dövün
Ö. Rıza Doğrul (v:1951)	müdebbiridirler (koruyucu-yönetici)	onları döğün
A. Âtîf Tüzüner (v: 1954)	buyurucudurlar	Dövünüz
H. Basri Çantay (v:1956)	hâkimdirler/aile reysidirler	Döğün
Ö. Nasuhi Bilmen (v:1971)	ziyâde kâimdirler	onları dövünüz
Ahmet Davudoğlu (v:1982)	hâkim dururlar	Dövün
Abdülbaki Gölpınarlı (v:1982)	üstündür	dövün onları
M. Esed (v:1992)	koruyup gözetirler	Dövün
Talat Koçyiğit (v:2011)	hâkimdirler	onları dövün

⁶⁰ el-Bakara 2/73.

⁶¹ el-Hadîd 57/13.

⁶² Bk. el-Enfâl 8/12, 50; Muhammed 47/4, 27.

⁶³ Bir adam karısını dövdü. Kadın Hz. Peygambere gelip kocasını şikâyet etti. Resulullah da kocasına kısas uygulamak istedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ “*Erkekler kadımlar üzerine hâkimdirler*” âyetini indirdi. Hz. Peygamber adamı çağırıp âyeti ona okudu ve buyurdu ki: *Ben bir şey yapmak istemişim ama Allah daha başkasını diledi.* Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 8/290.

⁶⁴ Bk. Bakara 2/273; Âl-i İmran 3/156; Nisâ 4/94, 101; Mâide 5/106; Müzzemmil 73/20.

<i>Mehmet Zeki Duman (v:2013)</i>	yöneticidirler	onlara vurun
<i>Salih Akdemir (v:2014)</i>	yöneticisidirler	hafifçe vurun
<i>Sıdkı Gülle (v: 2015)</i>	hâkimdirler	onları dövün
<i>Yaşar Nuri Öztürk (v:2016)</i>	gözetip kollayıcıdır	Onları evden çıkarın/ buldukları yerden başka yere gönderin/onları dövün!
<i>Enver Baytan (v:2016)</i>	hâkim/aile reisidirler	Döğün
<i>Hayrât Neşriyat</i>	hâkim/onların reisidirler	Dövün
<i>Y. Kutluay-H. Atay</i>	hâkimdirler	Dövün
<i>Diyanet Vakıf</i>	yöneticisi ve koruyucusudur.	Dövün
<i>Süleyman Ateş</i>	yöneticidirler	onları dövün
<i>Mustafa Hizmetli</i>	koruyup gözetirler	nihayet evinizden çıkarın
<i>M. Nuri Yılmaz</i>	yöneticidirler	onlara hafifçe vurun
<i>Bayraktar Bayraklı</i>	koruyup gözetirler	dövünüz/kovunuz
<i>M. Çakır</i>	güvencesidir	terbiye edin
<i>M. İslamoğlu</i>	koruyup gözeticisidirler	Dövün
<i>M. Sait Şimşek</i>	yöneticidirler	Dövün
<i>Hamdi Döndüren</i>	yöneticidirler	Dövün
<i>Hasan Elik</i>	eşlerinin saygısını hak ederler	tedip etsinler
<i>Mustafa Öztürk</i>	yönetici konumundadırlar	onları dövün
<i>Yusuf Işıcık</i>	hâkim/ yönetici/ sorumlu ve de koruyup gözeticidirler	onları dövün
<i>Ömer Dumlu</i>	destekleyicileridir	Geçimsizlik edip aileyi yıkacağından korktuğunuz kadınları hemen dövmeye kalkışmayın...
<i>Y. Kandemir-H. Zevalsiz-</i>	koruyup kollayıcısı	hafifçe dövün

<i>U. Şimşek</i>	durumundadırlar	
<i>Şener-Sofuoğlu-Yıldırım</i>	koruyucusu ve yöneticisidirler	hafifçe dövebilirsiniz
<i>Ömer Sevinçgül</i>	gözeticidirler	uzlaşmaz tutumlarını inatla sürdürürlerse onları bırakın.

Görüldüğü üzere *kavvam* kelimesi meâllerin çoğuna *koruyup kollayan, yönetici, hâkim, aile reisliği* olarak aktarılmıştır. *Vadribûhünne* ifadesi ise çoğu meâlde *dövün* şeklinde, bir kısmına (Duman, Akdemir, Yılmaz) ise daha isabetli olarak *vurun* diye aktarılmıştır. Birkaç meâlde ise (Y. Nuri Öztürk, Hizmetli, Sevinçgül) *evden çıkarın* şeklinde, iki meâlde de (Çakır, Elik) *terbiye edin* şeklinde çevrilmiştir.

Özetleyecek olursak sözü edilen âyetlerde şu noktalar öne çıkmaktadır:

Ayet, eşlerin birbirine karşı yükümlülük ve tutumlarını, aile içindeki görev paylaşımlarını belirlemektedir.

Kur'ân'ın model olmasını istediği aile, Allah'ın sınırlarını gözetken sâlih ve itaatkâr eşlerden oluşur ve o ailede huzur/geçim/uyumluluk esastır. Ayette öncelikle bu niteliklerin sayılması, kadını bu iyi hasletlere yönlendirmek içindir.

Aile içi problemlerin kaynağı kadın olduğu takdirde, aşamalı bir çözüm yolu önerilmiştir.

Bu çözüme göre, önce etkili bir şekilde öğüt verme, ardından psikolojik bir yaptırım olarak küsme, bu da fayda vermediği takdirde te'dib etme aşamaları yerine getirilmelidir. Sırasıyla uygulanacak bu yöntem, ailede her kadın için değil, problemlili kadınlar içindir.

Daha sonra kadın ve erkeğin yakınları arasından belirlenecek iki hakeme problemin arz edilmesi safhası gelir. Bu merhalede, eşler sıkıntılarını sadece belirlenen bu hakemlerle paylaşır ve hakemler hakkaniyet ölçüleri içerisinde kararlarını verirler.

Olay hakemlere intikal ettiğinde dahi eşlerin ve hakemlerin öncelikli hedefi, eşlerin barışmasını temin etmek ve aileyi bir arada tutmak olmalıdır.

Bütün bu yöntemlerde temel gaye, ailenin dağılmasını önlemek ve aile yuvasının huzurlu birlikteliğinin devam etmesini gerçekleştirmektir.

Boşanma, son çare olarak müracaat edilmesi önerilen bir ruhsattır. Kur'ân'da, boşamanın sınır ve çerçevesinin çizildiği çok sayıda âyet ve boşama konusuna tahsis edilmiş müstakil bir sure (Talak suresi) yer almaktadır. Böylece boşamanın keyfilikten kurtarılarak, belirli kurallara bağlandığı görülmektedir. Görüldüğü üzere boşama, bazı çevrelerin sandığı gibi erkeğin iki dudağı arasından çıkıverecek bir söze bağlı değildir. Özellikle erkeğe ağır sorumluluklar yükleyen ve en son başvurulması gereken bir çaredir.

Bu aşamaların her birinde taraflar, üzerlerinde Yüce Allah'ın gözetici olduğunu ve davranışlarından O'na karşı sorumlu olduklarını hatırlarında

tutmalıdır. Bu meyanda konumuz olan ayetlerin sonlarının *Azîz, Hakîm, Alîm, Âlî* ifadeleriyle bitmesi son derece anlamlıdır. Bununla herkese sorumluluklarını yerine getirmeleri hatırlatılmakta, hiçbir konuda haddi aşmamaları, aksi takdirde her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilen, kararını hikmetle ve adaletle veren, erişilmez kudret ve güç sahibi Yüce Allah'ı karşılarında bulacakları özellikle vurgulanmaktadır.

2. Hz. Peygamber'in Eşleriyle Yaşadığı Problemler

Eşleri, Peygamberimizin yanında çekinmeden düşüncelerini söyleyebilir, zaman zaman da onunla tartışırlardı. Hudeybiye anlaşmasının gerçekleştirildiği yıl, Rıdvan ağacının altında kendisine biat edilirken Hz. Peygamber, *"Ağacın altında bana biat edenler, inşallah cehenneme girmez"* buyurmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in eşlerinden bu olaya tanıklık eden Hafsa validemiz şöyle karşılık vermişti: *"Evet, girer ey Allah'ın Rasülü!"* Peygamberimiz, kendisine kızınca Hz. Hafsa şu ayeti okuyarak cevap vermişti: *"İçinizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir sözdür."*⁶⁵ Bunun üzerine Hz. Peygamber bir sonraki ayeti okuyarak Hafsa'ya cevap vermişti: *"Sonra Biz, Allah'tan sakınanları kurtarıyoruz, zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakıyoruz."*⁶⁶ Hz. Hafsa'nın Kur'an kültürüne işaret eden bu olay,⁶⁷ aynı zamanda fikirlerini çekinmeden Hz. Peygamber'e arz edip onunla tartışabildiğinin en somut örnekleri arasında yer alır.

Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in ailesiyle yaşadığı bazı sorunları, inananlara örnek olması için zikreder. Peygamberin kendileriyle paylaştığı sırrı muhafaza etmeyen eşler, kıskançlık duygusuyla ona karşı çeşitli planlar hazırlayan eşler, dünyalık talebinde bulunarak peygamberi sıkboğaz eden eşler, peygamberi kendilerine îlâ yapmak zorunda bırakan eşler bu bağlamda zikredilebilir. Nitekim Peygamberimiz, eşlerinin kendisine karşı sergilediği bu tutum ve davranışlar nedeniyle, bir ay boyunca onların yanına uğramamak üzere yemin etmişti.

*"Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden iyiliği seçenlere büyük bir ödül hazırlamıştır."*⁶⁸

Rivayete göre Peygamberimizin eşleri, ondan dünyalık bazı şeyler isterler ve bu isteklerini ileriye götürürler, onların bu tutumları karşısında Peygamberimiz bir ay onlara yaklaşmayacağına dair yemin eder ve ardından bu ayetler iner.⁶⁹ Buna göre Peygamberimiz onları mevcut şartlarda kendisiyle beraber kalma yahut boşama konusunda muhayyer bırakır. Onlar da Peygamberimizle kalmayı tercih

⁶⁵ Meryem 19/71.

⁶⁶ Meryem 19/72.

⁶⁷ Aîşe Abdurrahman bintu'ş-Şâtî, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kara (Konya: Uysal Kitabevi, 1987), 2/115-116.

⁶⁸ el-Ahzab 33/28-29.

⁶⁹ Bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1121.

ederler ve olay tatlıya bağlanır. Bu süreç içerisinde Peygamberimizin herhangi bir şekilde şiddete başvurmadığı bilinmektedir.

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”⁷⁰

“Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber’e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: Bunu sana kim bildirdi? dedi. Peygamber: Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi, dedi.”⁷¹

Bir rivayete göre Peygamberimiz, eşi Hz. Hafsa’ya bir aile sırrını söylemiş, o da o sırrı Hz. Âişe ile paylaşmıştı. Bu olayı müteakiben bu ayet inmişti. Konuya ilişkin diğer bir rivayete göre ise Peygamberin bazı hanımları kendi aralarında anlaşarak, kıskandıkları bir kumalarına karşı bir plan yaparlar ve uygulamaya koyarlar. Bu plan sonucu Peygamberimiz bal yememeye yemin eder ve konuda bu ayet iner.⁷² Bu rivayetler, Peygamberimizin hanımları arasında kıskançlıktan kaynaklanan ve O’nu üzen bir kısım tatsız hadiselerin olduğunu göstermektedir. Halk arasında Hz. Peygamber’in hanımlarını boşadığına dair kanaatler oluşma noktasına gelmişse de sonuçta bu problemler tatlıya bağlanmış ve herhangi bir şiddet ve boşama olayı gerçekleşmemiştir. Zaten Kur’ân’da anlatılan örnekler, problemlerin nasıl üstesinden gelineceğine yönelik mesajlar içermektedir.

Bu olayda Hz. Peygamber, evinden ve eşlerinden uzaklaşarak mescide sığınmıştır. Benzer bir başka hadise de Hz. Ali ile eşi arasında yaşanmıştır. Hz. Peygamberin damadı olan Hz. Ali sevgili eşi Hz. Fatıma ile tartışarak evini terk etmiş ve tozlu topraklı elbiseleriyle sokakta kalmıştı.⁷³ Bu örneklerde oldukça enteresan bir durum söz konusudur: Eşler arasında yaşanan tartışmanın sonunda kapı dışarı edilen koca olmuştur. Bunun sebepleri arasında erkeğin ev dışında barınabileceği alternatiflerinin bulunması, kadının ise bu imkânlardan mahrum olması yer alır. Nitekim eşler boşandıktan sonra dahi kadın, iddet süresi tamamlanuncaya dek kocasının evinde kalma hakkını sahiptir.

3. Sesini Allah’a Duyuran Kadın

Kur’ân-ı Kerîm’in bir sûresinde, yaşlılık sebebiyle kendisinden boşanmak isteyen kocasını Hz. Peygamber’e ve Allah’a şikâyet eden bir kadının mücadelesine yer verilir. Bu olayda eşler arasında yaşanan sıkıntılara çözümler önerilerek ailenin dağılmasının önlenildiği görülür: *“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a yakıman*

⁷⁰ et-Tahrim 66/1.

⁷¹ et-Tahrim 66/3.

⁷² Bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1452.

⁷³ Onu bu şekilde gören Peygamberimiz ona *Eba't-Türâb/Toprak babası* diye takılmıştır. Bk. M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Şamil Yayınları, 1987), 9/263.

kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin karşılıklı konuşmanızı işitir. Çünkü Allah her şeyi işiten ve bilendir."⁷⁴

Tartışma anlamına gelen Mücadele⁷⁵ sûresinde yer alan bu âyetlerin nüzûl sebebine ilişkin kaynakların aktardığı şu rivâyetler, Müslüman kadının İslam anlayışını çok belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır:

Havle (Huveyle) isimli bir kadına kocası, o dönemin bir örfü olan zihâr işlemini yapar. Yani kocası, cahiliyye âdetleri doğrultusunda tartıştığı eşine "*Sen bana artık anam gibisin*" der. Bu ifadenin gelenekteki karşılığı boşamadır. Bunun üzerine Havle kocasına durumu Hz. Peygamber'e anlatmasını ve onun vereceği hükme göre hareket etmelerinin uygun olacağını belirtir. Adam Hz. Peygamber'e böyle bir meseleyi arz etmekten utanacağını belirtince Havle, "*İzin ver ben gidip danışayım*" der ve Peygamberimize gelerek şöyle der: "*Ey Allah'ın Peygamberi! Yıllarca kocamla birlikte yaşadık, ben onun yıllarca kahrını çektim, ona çocuklar doğurdum. Şimdi ahir ömrümde o, bana zihar yaptı!*" Bunun üzerine Hz. Peygamber, zihârın o gelenekteki karşılığını göz önünde bulundurarak şu hükmü verir: "*Artık sen ona haramsın!*"

Kadın, halini Allah'a arz ettiğini belirterek, şikâyet cümlelerini ısrarla tekrar eder. Bunun üzerine vahiy gelir ve "*Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir.*"⁷⁶ şeklinde başlayan âyetler nazil olur.⁷⁷

Bu tablodan çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Kadın, yüz yüze geldiği bir meselenin çözümünü dinin içinde arıyor ve kocasından Hz. Peygamber'e danışmasını talep ediyor.

Kocasının utanarak sormaktan sakındığı dinî bir hususu araştırmaktan imtina etmiyor. Hz. Aişe de "*Allah Ensar hanımlarına rahmet etsin, onların utanma duyguları, dinlerini öğrenmelerine engel olmadı*"⁷⁸ şeklindeki tespitiyle bu gerçeğe işaret ediyor.

Kadın kendi döneminin yerleşmiş geleneğine adeta meydan okuyor, içine sindiremediği bu geleneği sorguluyor, teslim olduğu dininin akla ve vicdana aykırı olan bu durumu onaylamayacağını seziyor ve Allah'ın elçisinin geleneğe atıfta bulunan hükmüyle yetinmeyip ısrarla Allah'a yakarmaya devam ediyor.

Vicdanını tatmin edecek bir çözüme kavuşuncaya kadar da mücadele ve duasını sürdürüyor.

⁷⁴ el-Mücadele 58/1.

⁷⁵ Sure tartışan kadın anlamına *Mücadile* diye de adlandırılmıştır.

⁷⁶ el- Mücadele 58/1.

⁷⁷ Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, 23/219.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Musnedu Ahmed b. Hanbel* (Kahire: Muessesetu Kurtuba, ts.) 6/148.

Sonuç

Bu makalede Kur'ân'dan derlediğimiz bu örneklerde insanın olduğu yerde problemlerin olabileceğine dikkat çekilmiş, toplumun temeli olan aile ortamı içerisinde de karı-koca, ebeveyn ve çocuklar arasında birtakım problemlerin yaşanabileceğine işaret edilmiş ve Kur'ân'ın muhtemel problemler için sunduğu sağlıklı çözümler üzerinde durulmuştur. Kur'ân'ın örnek verdiği bu çiftler, problemlerini kendi aralarında çözmesini bilen ve aile yuvasını sonuna kadar götüren çiftlerdir. Zaten ideal olan sıfır problemlili bir aile değil, problemleri en aza indirebilen ve bunları da en güzel şekilde çözebilen ailedir.

Huzurlu ve güçlü bir toplumun temelinde, huzurlu ve güçlü bir aile yer alır. Böyle bir aile yapısı ise ancak inanç ve amel bakımından güçlü, donanımlı bireyler tarafından inşa edilir. Aile, mutluluğu ve mutsuzluğu yalnızca eşler ile sınırlı kalan bir durum değildir. Bilakis aile ebeveyn, çocuklar ve diğer akrabalarından oluşan geniş bir müessesedir. Dolayısıyla aile yuvasındaki mutluluk ya da mutsuzluk, bütün yakınları ilgilendirir, onlara sirayet eder. Bu yuvanın yegâne gayesi, üyelerin huzur ve mutluluğunu sağlamaktır. Hayatın tabii akışına uygun olarak ailede çeşitli huzursuzluklar baş gösterdiğinde, bunların usûle uygun bir biçimde çözüme kavuşturulması, ebeveyn ve diğer aile fertleri başta olmak üzere, etkili ve yetkili herkesin temel vazifesidir. Muhtemel sorunların akl-ı selim ile çözülmesi ve aile birlikteliğinin acı tatlı hatıralarıyla muhafaza edilmesi hedeflenmelidir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan örnekler ve konuyla ilgili Kur'ân'ın çizdiği yol haritası ufuk açıcı ve yol göstericidir.

Bu nedenle ailenin kuruluş aşamasında, eş seçiminde ve sonraki dönemlerde çok fazla hayalci olmamalı, yaşadığımız dönem ve şartların insanları olduğumuzu göz önünde bulundurmalı, hayattan beklentilerimiz, yapabileceklerimiz ve erişebileceklerimiz ile orantılı olmalıdır. Bizler melek olmadığımızı göre, birbirimizden meleklik beklememeli, gerçekçi olmalı ve yapabileceklerimizi konuşmalıyız. Zira mutlak kemal, Yüce Allah'a mahsustur.

Kur'ân, dönemin Arap kültüründe var olan köleliği ortadan kaldırmak için gereken düzenlemeleri aşama aşama uygulamaya koyduğu ve var olan sınırsız kadınla evliliği dörtle sınırlandırıp tek eşliliği tavsiye ettiği gibi, kültürde var olan dövmeyi sonlandırmak için gerekeni yapmış, onu çarelerin tükenme noktasına geldiği bir aşamada sembolik bir vurmaya sınırlandırmıştır.

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Musnedu Ahmed b. Hanbel*. 6 Cilt. Kahire: Muessesetu Kurtuba, ts.

Aişe Abdurrahman, bintu'ş-Şâtî. *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*. çev. İsmail Kara. Konya: Uysal Kitabevi, 1987.

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahih*. İstanbul: el-Amîre, 1353/1975.

Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tefsirinden Farklı Yorumlar*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017.

Ebû Zehra, Muhammed. *Zehratü't-tefâsîr* b.y.: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1396.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Yayınları, ts.

Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/303-304. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azim*. thk. Sâmi b. Muhammed Sellâme. 8 Cilt. b.y.: Dâru't-Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1999.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru's-Sadr, ts.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebû Abdillâh el-Basrî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, 1968.

İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kureşî el-Bağdadî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsir*. Beyrut: Dâru İbni Hazm, ts.

Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınları, 1987.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Birdûni & İbrahim Etfiş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964.

Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Habib el-Basri. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. es-Seyyid b. Abdu'l-Maksut b. Abdirrahim. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Nesâi, Ebû Abdirrahman. *Sünen*. Beyrut: y.y., ts.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzîl ve hakaiku't-te'vîl*. thk. Mervan Muhammed Şi'ar. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 2005.

Rahman, Fazlur. *Ana Konularıyla Kur'ân*. çev. Alparslan Açıkgaç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1987.

Râzî, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin. *et-Tefsiru'l-Fahri'r-Razi*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyan fi te'vili'l Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2000.

Tahir b. Âşûr, Eş-Şeyh Muhammed. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru's-Sahnûn li'n-Neşri ve't-Tavzi', 1997, 2/385.

Tirmizî, Muhammed b. İsa Ebû İsa. *el-Câmi'u's-sahih*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.

Topaloğlu, Bekir. *İslam'da Kadın*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Zemaşerî, Carullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşaf an hakaiki't-tenzîl ve 'uyuni'l-ekâvîl*. thk. Muhammed Abdusselam Şahin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2006.

İslam Hukukunda Aile*

Hüseyin ESEN**

Öz

Bu yazının amacı, fıkıh kitaplarında çok ayrıntılı olarak ciltlerce kitap hacminde anlatılan aile ile ilgili konuları, belirli bir sistematik ve bütüncül bir yaklaşım içinde, ilgili ayet ve hadisler dışında fazla kaynak göstermeksizin, güncel yorumlarla zenginleştirerek özet halinde sunmaktır. Bu amaca uygun olarak, fıkıh kaynaklarında aile konusunun ele alınışı, İslam hukukunda ailenin önemi, ailenin nikâh yoluyla kurulması, aileye nesep yoluyla katılım, evlatlık, nikâh öncesi görüşme, eş seçimi, evlilikte denklik, evlenme engelleri, nikâhın rükün ve şartları, sahîh nikâhın sonuçları, karı-kocanın birbirine karşı hak ve sorumlulukları, ailede eşlerin görevleri, ana-babanın çocuklarına karşı sorumlulukları, çocuğun ana-babasına karşı sorumlulukları, çok eşlilik ve adalet, çocuklar arasında adalet, eşler arasında cinsellik ve sınırları, ailede dini terbiye, eğitim ve ibadet, aile içi mahremiyet, aile fertleri arasında din farklılığı, aile üyeleri arasında mirasçılık, aile içi sorunlar ve çözüm yolları, evliliği sona erdiren durumlar, kadının iddeti, boşanan kadının nafaka ve mesken hakkı, ayrılık sonrası çocuğu velayet ve hadânesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Aile, Nikâh, Talâk.

Family in Islamic Law

Abstract

The purpose of this paper is to present the family-related issues described in volumes of books in detail in fiqh books, in a systematic and holistic approach, enriched with current interpretations, without showing much resources other than related verses and hadiths. In accordance with this aim, these issues were discussed: the issue of family in fiqh sources, the importance of family in Islamic law, the establishment of the family through marriage, participation in the family through birth, adoption, pre-marriage interview, spousal selection, marriage equivalence, marriage barriers, elements and the conditions of marriage act, husband's and wife's rights and responsibilities against each other, the duties of the spouses in the family, the responsibilities of the parents towards the children, the responsibilities of the child against the parents, polygamy and justice, justice between children, sexuality and limits between spouses, religious education in the

* Makale Gönderim Tarihi: 17.01.2020 Makale Kabul Tarihi: 15.06.2020

** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı

Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Law
huseyin.esen@deu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3150-5450

family, education and worship, intimacy in the family, religious differences among family members, inheritance among family members, problems in the family and their solutions, cases ending the marriage, woman's waiting time for new marriage after divorce, alimony and residence rights of the divorced woman, child welfare after separation of spouses.

Keywords: Islamic Law, Family, Marriage, Divorce.

1. Fıkıh Kaynaklarında Aile Konusunun Ele Alınışı

Aile günümüzde genellikle “Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk” şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Fıkıh kaynaklarında aileyi ifade eden özel bir kelime veya tanım bulunmamaktadır. Buna karşılık, nikâh ve nafaka gibi ele alınan konuya göre, kişinin aile içindeki konumunu gösteren sıfatların kullanıldığı görülmektedir: Zevc ve zevce (koca-karı), eb (baba), üm (anne), ibn (oğul), bint (kız), ah (erkek kardeş), uht (kız kardeş), ced (dede), nine (cedde), amme (hala), hâle (teyze), hâl (dayı), ammun (amca), ibn ammih (amcaoğlu) gibi.

Aileyle ilgili konular, fıkıh kitaplarında, nikâh, mehir, nafaka, kasm/kısmet, talâk, hul', iddet, zihâr, îlâ, nesep, lakît, hadâne, radâ', vasiyet, miras/ferâiz ve benzeri başlıklar altında ele alınmıştır. Mufassal ve müstakil fıkıh kitaplarında bu konular, ciltler dolusu hacme sahiptir. Ayrıca mezkûr konular hatta alt başlıklarına tahsis edilmiş müstakil kitaplar da bulunmaktadır. Zira İslam aile hukuku konuları, yüzyıllar içinde ve farklı coğrafyalarda gelişmenin bir sonucu olarak, çok zengin bir muhtevaya ulaşmıştır.

Diğer taraftan bazı fıkıh kaynaklarında, âl, iyâl, ehl, ehlü'l-beyt, etbâ', evliyâ, aşîret, ekârib gibi kelimeler kullanıldığı da görülmektedir. Bu tabirler arasında, âlimlerin ihtilaflarına bağlı olarak, bazen eş anlamlı kullanım, bazen de kapsam bakımından farklılıklar olmakla birlikte, genel ortak noktanın, kişinin ev ahalisi ve diğer yakınları olduğu söylenebilir.² Mesela ehl ve ehlü'l-beyt tabirleri, bazen sadece kişinin hanımı/hanımları, bazen de çocuklar dâhil ev ahalisi için kullanılmaktadır.³ Günümüz ansiklopedik fıkıh çalışmalarından el-Mevsûatü'l-fikhiyye el-küveytiyye, ehl ve ehlü'l-beyt maddelerini, âl maddesine yönlendirmiştir.⁴

¹ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/196.

² *el-Mevsûatü'l-fikhiyye el-küveytiyye*, “ehl” ve “ehlü'l-beyt” maddelerini, “âl” maddesine yönlendirmiştir. Bk. “ehl”, 7/100; “ehlü'l-beyt”, 7/104.

³ Hûd 11/72-73.

⁴ *el-Mevsûatü'l-fikhiyye el-küveytiyye*, “âl”, 1/97-98. Burada âl tabirinin, vakıf ve vasiyet konularındaki kullanım üzerinde durulmuştur. Ayrıca özel bir kullanım olarak “Peygamberin âli” tabiri ele alınarak,

Günümüz modern Arapçasında, aile anlamında *el-üsra* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda aile hukukunu ele alan bazı eserlere “*ahkâmu'l-üsra*” gibi başlıklar konulmuştur.⁵ Ancak gerek Kur'an-ı Kerim ve sünnet, gerekse fıkıh kaynaklarında “*el-üsra*” kelimesine rastlanmaz.⁶ Yine günümüz batı hukukuyla karşılaştırmanın ve kanunlaştırma hareketinin etkisinin bir sonucu olarak, 18. Yüzyıldan itibaren İslam aile hukukunu ele alan bazı kitaplara “*el-ahvâlü's-şahsiye*” başlıklarının konulduğunu da vurgulamak gerekir.⁷

Şu halde fıkıh kaynaklarında ailenin tam bir tanımının yapıldığı söylenemez. Bunu yerine mevcut aile üyelerinin konumlarına göre sıfatı üzerinden (baba, koca, kız vb.) ilgili hükümleri açıklama yoluna gidildiği görülmektedir. Nitekim konuya göre de ailenin kapsamının değiştiği görülür. Mesela sadece karı-kocanın veya sadece anne ve çocuğunun varlığı ile bir aile oluşmakta, duruma göre diğer üyelerin varlığıyla kapsam genişlemektedir. Yine nikâh ve talak gibi konularda sadece karı-koca şeklinde iki taraf olmakla birlikte, nesep konusunda çocuklar konuya dâhil olmakta, nafaka ve miras gibi konularda ise nine-dede, kardeşler ve hatta yerine göre hala ve teyze gibi daha uzak akrabalarla ilgili hükümler bulunmaktadır.

2. İslam Hukukunda Ailenin Önemi

Yüce Allah, insanlığın atası, ilk insanı ve aynı zamanda ilk peygamberi (Âdem) yarattığında, aynı nefisten (öz) hanımını (Havva) da yarattığını ve akrabalık ilişkilerinin büyük bir nimet olduğunu vurgulamaktadır. Bütün insanlık, peygamber ailesi olan bu ilk karı-kocadan çoğalıp yayılmıştır.⁸ Yani ilk insanlar aynı zamanda ilk aileyi oluşturmuşlardır. Buna göre aile, insanlık tarihi kadar köklü bir kurumdur. Böylece insanın, aile ortamında dünyaya gelmesinin ve hayatını tek başına değil ictimai olarak sürdürmesinin esas olduğu, kendisinin de zamanı geldiğinde aile kurarak neslini devam ettirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Aile, toplumun en küçük birimidir. Üreme yoluyla çoğaldıkça soylar ve kabileler, daha sonra da devlet gibi teşkilatlanmış yapılar ortaya çıkmıştır.

onlara özel hükümler olmak üzere zekât, ganimet, fey, salavat, imamet/hilafet (devlet başkanlığı) gibi hususlar üzerinde durulur.

⁵ Örnek olarak bk. Muhammed Mustafa Şelebi, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslâm*, (Beyrut: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1977), Abdüsselam Buhûş- Abdülmecid Şefik, *Müdevvenetü'l-üsra*, (Rabat: Darü'l-Eman, 2003/1424.)

⁶ *el-Mevsûatü'l-fikhiyye el-küveytiyye*, “üsra”, 4/223-224.

⁷ Örnek olarak bk. Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahsiyye*, Dirase ve tah. Muhammed Emin Sirac- Ali Cum'a Muhammed (Kahire: Darü's-Selam, 2006/1427). Kadri Paşa'nın (ö. 1306/1888) bu eseri, fıkıhı, Roma hukuku esasına göre kanunlaştırma gayretinin bir ürünüdür.

⁸ en-Nisâ 4/1-2.

İnsanın yaratılış amacı, yüce Allah'ı tanıyıp ona kulluk etmek (ibadet)⁹ olduğuna göre, ailenin amacı ve vazifesi de yaratılış amacıyla uyumlu olmalıdır. Bu sebeple din ile aile, ilk zamandan beri birliktedir. Nitekim bütün ilahi dinler, aile hayatını düzenlemiştir. Ailenin kurulması ve korunmasında dini düzenlemeler önemlidir; dinin yaşanması ve korunmasında da aile önemlidir. Buna göre ailenin en önemli amacı ve faydasının, insanın yaratılış amacı olan kulluğunu gerçekleştirmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

Kendisini son hak din olarak tanıtan İslam'a göre aile, kadın ve erkek arasında yapılan nikâh akdiyle kurulur. Aile kurmanın tek meşrû yolu nikâhtır. Nikâhsız birliktelikler haramdır, zinâdır. Nikâh yaparak evlenmek ve hatta evlenemeyenleri evlendirmek teşvik¹⁰ edilmiş; buna karşılık zinâ ve zinâyâ götürebilecek sebepler¹¹ ve ayrıca uygunsuz birliktelikler¹² yasaklanmış, kötülenmiştir. Böylece insanın fitri olan cinsellik ve çoğalma ihtiyacı, bir takım dini kurallara bağlanmıştır.¹³ İnsan çiftleşmesi ve üremesinin kıyamete kadar bu normal şekliyle, yanlış yollara sapmadan, sürmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Nikâh, bir yönüyle ibadet; diğer bir yönüyle de insanlar arası dünyalık bir muameledir (akit/sözleşme). Özellikle Hanefî fıkıh kitaplarında¹⁴ ve bazı hadis kitaplarında¹⁵ nikâh konusunun genellikle, zekât ve hac gibi ibadetlerden sonra fakat alış-veriş ve kiralama gibi akitlerden önce olmak üzere ibadetler ile muameleler arasında bir yerde ele alındığı görülmektedir.

Nikâh ile kurulan aile, bir kadın ile bir erkek arasında kurulur. Böylece kadın ve erkek, birbirine eş olur. Arapçada tarafların cinsiyetini belirtmek üzere kocaya zevc, karıya ise zevce denir. Çocuk sahibi olduklarında, ana-baba anlamında *ebeveyn* veya *valideyn* tabirleri kullanılır. Hiçbir ilahi dinde ve son din İslam'da erkek erkeğe veya kadın kadına eşcinsel evliliğe izin verilmemiştir. Yaradılış itibariyle farklı olan kadın ve erkek, bir araya gelerek, her biri tek başına eksik ve karşı cinse muhtaç ve mahkûm iken, farklı özellikleri ve rolleriyle birbirini tamamlamakta, teskin etmekte, birbirinde ihtiyacını gidermekte, harama düşmekten korunmakta,

⁹ ez-Zâriyât 51/56.

¹⁰ en-Nûr 24/32.

¹¹ el-İsrâ 17/32.

¹² Erkek eşcinselliği hakkında bk. en-Nisâ 4/16; el-A'râf 7/80-81; eş-Şuara 26/165-166; en-Neml 27/54-56; el-Ankebût 29/28-29. Kadın eşcinselliği hakkında bk. en-Nisâ 4/15. Aybaşı halindeki kadına yaklaşma ve dübürden yaklaşma hakkında bk. el-Bakara 2/222. Ayrıca dübürden (makat) ilişkiyi yasaklayan çok sayıda hadis bulunmaktadır.

¹³ Aile hukukuyla ilgili ayetlerin sayısı 70 civarındadır. Ayrıca aile konusunda yüzlerce hadis bulunmaktadır.

¹⁴ es-Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eseri ve el-Mergînânî'nin *el-Hidâye* adlı eseri örnek olarak zikredilebilir.

¹⁵ Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce örnek olarak zikredilebilir.

birlikte bir bütün oluşturmakta, üremeyi sağlamakta, sevgi ve merhamet temelinde huzur bulmaktadır. İşte bu eş (zevc-zevce) olma durumu, yüce Allah'ın varlık ve birliğinin delillerindedir.¹⁶ Bu sebeple kadınlar, erkekler için bir elbise, erkekler de kadınlar için bir elbise sayılmıştır.¹⁷ Kadın ve erkek, birbirinin düşmanı, birbiriyle çatışan, rekabet eden taraflar değildir. Onları böyle göstermeye çalışmak, ikisine de zarar verir, huzurlu aile ve huzurlu toplum olmanın önünü keser. Eş olmak bakımından, taraflardan birinin diğerine üstünlüğü değil; doğuştan sahip olunan özelliklere göre erkek ile kadın arasında bir görev ve rol paylaşımı söz konusudur. İslam, karı-kocaya, fitratlarına uygun farklı haklar ve sorumluluklar yüklemiştir. Allah katında en üstün olan ise, kadın veya erkek olmasına bakılmaksızın, en takvalı olandır.¹⁸

Hz. Peygamber bir defasında konuşması arasında şöyle demiştir: *“Sizden birinin eşi ile birleşmesinde sadaka sevabı vardır.” Sahabe bu cümleyi duyduğunda şaşırıp ve sordu: ‘Ya Rasûlellah! Nasıl olur, bizden biri şehvetini giderir de ondan sevap kazanır?’ Bunun üzerine buyurdu ki: ‘Ne dersiniz, o işi bir haramda yapsaydı günaha girmiş olmayacak mıydı?’ ‘Evet, öyle olacaktı’ dediler. Buyurdu ki: ‘İşte bunun gibi, helali kullandığında da sevabı olur.’¹⁹ Bu hadis, tabii ihtiyaç olarak yapılan işlerin ve hatta dünyalık zevklerin bile, bir Müslüman tarafında kulluk şuuruyla yapıldığında sevap vesilesine dönüşeceğini bildirmektedir.*

Cinsi istek (şehvet), insanın en zayıf noktalarından biridir. Bu ihtiyacı helalinden gidermenin tek meşrû yolu nikâhtır (evlilik). İslam, Müslümanları zinâdan korumaya çalışır. Müslüman erkekler ve kadınlar, namuslarını korumak, avret yerlerini örtmek ve başkasının avretine bakmaktan sakınmakla sorumlu tutulmuştur.²⁰ Nikâh, zinâdan koruyan bir kalkandır. Güzel ve mevki sahibi bir kadının zinâ davetine “Ben Allah’tan korkarım” diyerek ret cevabı veren yiğit erkek övülmüştür.²¹ *“Bir genç, Allah Rasûlü’nün huzuruna gelir ve ona şöyle der: “Ey Allah’ın Elçisi! zinâ etmeme izin ver!” Rasûlullah onu yanına çağırır ve aralarında şu konuşma geçer: “Böyle bir şeyin senin annenle yapılmasını ister miydin?” Genç, “Anam babam sana feda olsun, Ey Allah’ın Rasûlü, istemezdim” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Hiçbir insan da anasına böyle bir şey yapılmasını istemez! Kızı, kız kardeşi, hala ve teyzesi içinde de istemez.”²² Bu hadiste Hz. Peygamber’in, akıl ve psikoloji ile söz konusu genci zinânın kötülüğü konusunda ikna etme yöntemini kullandığı görülmektedir.*

¹⁶ er-Rûm 30/21.

¹⁷ el-Bakara 2/187.

¹⁸ el-Hucurât 49/13.

¹⁹ Müslim, “Zekât”, 16.

²⁰ el-Müminûn 23/5-7; en-Nûr 24/30-31; el-Ahzâb 33/35.

²¹ Buhârî, “Ezan”, 36; “Hudûd”, 19.

²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/256-257.

Zinâ, bütün dinlerde ve kültürlerde kötü sayılan bir fiildir. Zinâ, aile yapısına terstir. Aile kurmaya engeldir, aileyi yıkmaya sebeptir. İslam'da evli olan veya olmayan şekilde ayırım yapılmaksızın,²³ nikâhsız birliktelik zinâ²⁴ sayılırken; maalesef bazı günümüz batı toplumlarında sadece evlinin eşine sadakatsizliğine zinâ denilmekte, zinâ bir suç olarak görülmemekte, sadece eşin talebi halinde boşanma gerekçesi yapılmakta; evli olmayanların nikâhsız ilişkisine ise karşı çıkılmamakta hatta özgürlük ve fitri ihtiyaçlar çerçevesinde teşvik dahi edilebilmektedir. Zinâ yoluyla da insanlığın neslini devam ettirmesi mümkündür. Ancak zinâ, toplumda kavga ve kan dökülmesi, zulüm, neseplerin bozulup karışması gibi maddi ve manevi birçok zarara ve helake sebep olur. Nikâhın getirdiği düzen ve huzurun aksine zinânın, ferdî ve içtimaî, dünyevî ve uhrevî çok büyük zararları vardır.²⁵

Nikâh akdi, Kur'an-ı Kerim'de eşler arasında yapılmış ağır bir anlaşma (mîsâkan ğalîza);²⁶ evlilik, cinsellik, boşanma ve miras gibi konularda Allah'ın belirlediği kurallara uymak da Allah'ın sınırları (hudûdullah)²⁷ olarak ifade edilmiştir. Hz. Peygamber ve eşleri, ashabı ve sonraki sâlih mümin erkek ve kadınlar, aile hayatına dair güzel örnekler sunmuşlardır.

3. Ailenin Nikâh Yoluyla Kurulması ve Nikâhın Hükümü

Nikâh (evlilik), İslam dininde teşvik edilmiştir. Bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenmeye güç yetirirse hemen evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha çok uzaklaştırıcı ve namusu daha çok koruyucudur”*.²⁸ Başka bir hadiste *“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim”*²⁹ buyurarak, hem nikâhı teşvik etmiş, hem de evlenmekten kaçınanları ağır bir şekilde uyarmıştır. Bu hadis, şu olay üzerine söylenmiştir: *“Enes b. Mâlik'in (r.a.) anlattığına göre: Hz. Peygamber'in evine, onun ibadetini sormak üzere, üç kişilik bir heyet geldi. Rasûlullah'ın (s.a.v) gizli ibadeti kendilerine haber verilince onu az buldular ve 'Biz neredeyiz, Nebî (s.a.s.) nerede? Onun geçmiş ve*

²³ Muhsan olan ile muhsan olmayanın zinâsı arasında, uygulanacak ceza bakımından fark olması, fiilin zinâ sayılması bakımından önemli değildir.

²⁴ Hata sonucu yaşanan cinsel birliktelikler (eşi sanma vb.) zinâ sayılmamaktadır.

²⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûkî İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 44-45; Mustafa Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/30 (Kasım 2018), 284.

²⁶ en-Nisâ 4/21.

²⁷ el-Bakara 2/187, 229-230; en-Nisâ 4/11-13; el-Mücâdele 58/4; et-Talâk 65/1.

²⁸ Buhârî, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1; Tirmizî, “Nikâh”, 1; Nesâî, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 1.

²⁹ Benzer lafızlarla: Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; İbn Mâce, “Nikâh”, 1; Nesâî, “Nikâh”, 4.

gelecekte işlenmesi muhtemel bütün günahları bağışlanmıştır' dediler. İçlerinden biri: 'Ben geceleri daima namaz kılacağım' dedi. Diğeri: 'Ben de yıl boyunca devamlı oruç tutacağım' dedi. Bir diğeri ise: 'Ben de kadınlardan uzaklaşıp, asla evlenmeyeceğim' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) gelerek şöyle buyurdu: "Şöyle şöyle söyleyenler sizler misiniz? Allah'a yemin olsun ki, ben sizin Allah'tan en çok korkunuz ve ondan en çok sakınanızım. Fakat ben bazen (nafile) oruç tutarım, bazen tutmam. Bazen (nafile) namaz kılar, bazen uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." Bu hadis, evlenmeyerek bir tür ruhbanlıkla³⁰ Allah'a daha yakın olunacağı fikrini şiddetle reddetmektedir. Hz. Peygamber'in hayatında güzel örneklik (üsvetün hasenetün) olduğuna göre, evlenmeyerek ondan başkasını örnek almaya ve evlenmemek için ilim tahsili, cihad ve benzeri sözde daha önemli bahaneler bulmaya çalışmak yanlış bir yoldur. Kişinin evlenememesinde, âlimler tarafından geçerli sayılan bir mazeretinin olduğu durumlar, istisnalardır. Ayrıca hiç kimse, evlenememe gerekçesini açıklamaya zorlanamaz.

Yüce Allah, şöyle buyurur: "İçinizden evli olmayanları; köle ve cariyelerinizden de elverişli (sâlih) olanları evlendirin. Eğer fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."³¹ Yine bir hadiste belirtildiğine göre, Allah'ın mutlaka kendisine yardım edeceği ifade edilen üç kişiden biri, iffetli olmayı isteyerek evlenen kimsedir.³² Bu tür ayet ve hadisler, bir taraftan topluma, kendiliğinden evlenemeyenleri aracılık yaparak ve yardım ederek evlendirme sorumluluğu yüklemekte; diğer taraftan da fakirliğin evlilik önünde bir engel olarak görülmemesini istemektedir. Bu tür nasları anlamada, nikâh yapmanın masrafsız bir işlem olması, nikâhın eşleri haramlardan koruyan ve huzur veren özelliği, sade bir yaşam tarzının imkânı, tevekkül ve çocuk yapmanın eşlerin kontrolünde olması hususlarıyla birlikte değerlendirilmesi uygun olacaktır. Aksi takdirde, Allah her evleneni mutlaka zengin edecektir düşüncesiyle evlenmek, gereksiz masraf etmek ve kontrolsüz çocuk yapmak doğru görülemez. İslam toplumlarında, diğer toplumlardan bariz bir farkla, varlıklı Müslümanların gerek ferdi olarak gerekse vakıflar aracılığıyla evlenemeyenleri evlendirmek için gayret ettikleri görülmektedir.

Fıkıh kitaplarında, özellikle Hanefî kaynaklarda, kişinin zinâyâ düşme tehlikesi, evliliğin gereklerini yerine getirme imkânı ve eşine zarar

³⁰ el-Hadîd 57/27. Burada İslâm dışındaki bazı din adamlarının (rahip, rahibe vb.) evlenmesinin yasak edildiğini hatırlamak gerekir. Evlenme yasağının insan tabiatına aykırı olduğu açıktır. Boşanma yasağı da böyledir.

³¹ en-Nûr 24/32.

³² Tirmizî, "Fedâilü'l-cihâd", 20; Nesâî, "Nikâh", 5.

verme ihtimali gibi durumlara göre, evlenmenin hükmüne dair kabaca aşağıdaki açıklamaların yapıldığı görülmektedir:

Farz Nikâh: Evlenmediği takdirde zinâya düşeceği kesin olan kimsenin evlenmesi farzdır. Çünkü nikâh ile zinâdan korunacağı kesindir. Haramdan koruyacağı kesin olan şeyi yapmak farz olur. Bu hüküm, mehir ve nafakaya gücü yeten ve eşine zulmetmeyecek olan kişi içindir.

Vacip Nikâh: Evlenmezse zinâya düşme tehlikesi bulunan kimsenin evlenmesi vaciptir. Harama düşme tehlikesi, duruma göre farklılık gösterir. Bu hüküm de mehir ve nafakaya gücü yeten ve eşine zulmetmeyecek olan kişi içindir.³³

Sünnet Nikâh: Normal halde bulunan kişilerin evlenmesi müekked sünnettir. Fitri ihtiyacı Hz. Peygamber'in örneklik ve tavsiyesiyle karşılayarak, kendini ve eşini haramdan koruma ve Müslüman nesil yetiştirme düşüncesiyle evlenmek sevaptır.

Mubah Nikâh: Evliliğin gereklerini yerine getirememe ve eşine eziyet verme konusunda biraz endişesi olanın evlenmesi mubahtır. Sünneti yerine getirmek değil de, sadece fitri ihtiyacını gidermek için evlenmek de mubah sayılmıştır.

Mekruh Nikâh: Eşine zulüm ve haksızlık yapma ihtimali/korkusu bulunan kimsenin evlenmesi mekruhtur. Haksızlığın durumuna göre buradaki kerahet tenzihî veya tahrîmî olabilir.

Haram Nikâh: Evlenince, eşine zulüm yapacağı ve zarar vereceği kesin olan kimsenin evlenmesi haramdır. Zulüm ve zarar, haram olup, nikâhtan beklenen faydaların sağlanmasına engeldir. Aids vb. öldürücü ve bulaşıcı hastalıkları olanların; eşinin bir organını etkisiz hale getirecek, ağır yaralayacak veya öldürecek şekilde geçimsiz olanların evlenmesi böyledir.³⁴

Mâlikîler, zinâya düşme korkusu olmamakla birlikte, ilişkiye gücü yetmeyen (iktidarsız), nafakayı karşılayamayacak durumda olan ve bütün kazancı haramdan olan erkeğin evlenmesini de, kadına zarar vereceği gerekçesiyle haram saymışlardır. Şâfiîler de, evliliğe ihtiyacı olmayan sefihin (malını tedbirsiz harcayan) nikâhını; evlenmeye ihtiyaç duymayan ve eşinin cinsel ihtiyacını karşılayamayacak durumda olan kadının nikâhını haram saymışlardır.³⁵

³³ *El-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, "Nikâh", 41/210-212.

³⁴ *El-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, "Nikâh", 41/212-216.

³⁵ *El-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, "Nikâh", 41/215-216.

4. Aileye Neseap Yoluyla Katılım

Yüce Allah, bütün insanları bir erkek ve dişiden yarattığını ve insan neslini o ikisinden türettiğini açıklamaktadır.³⁶ Buna göre başlangıçtan beri insan, sahîh bir nesebe sahiptir. Neseap akrabalığı, genellikle zî rahim/erhâm kelimeleriyle bazen de zî'l-kurbâ/akrabûn kelimeleriyle ifade edilir ki ana rahminden dolayı oluşan, yani Yüce Allah'ın, insanın tercihinde olmayan bir kader olarak doğuştan insanlar arasında kurduğu akrabalık demektir. Evlilikte ise, nesebin aksine, eşlerin kendi iradeleriyle birbirini tercih etmesi söz konusudur. Neseap (soybağı) insan için büyük bir nimettir.³⁷ Aile içinde doğan çocuk, normal şartlarda, başta ana-babası olmak üzere, kardeşleri ve diğer akrabalarından oluşan bir akraba topluluğu içinde dünyaya gelmektedir. Bu aile topluluğu, doğal ve zaruri olarak, hayatı paylaşma ve birbiriyle yardımlaşma içindedir. Akrabalık bağlarını gözetmek (sıla-i rahim) ve onlara iyilik yapmak emredilmiş, akrabalarla ilişkileri kesmek de yasaklanmıştır.³⁸ Yakınlık derecesine göre bu akraba aile üyeleri arasında, velayet, evlenme engeli, nafaka mecburiyeti, diyet ödemeye iştirak (akile) ve miras gibi hükümler geçerli olur. Her insan doğal ve manevi olarak da, nesebini bilme ihtiyacı içindedir. Nesebin korunması, bütün dinlerin ve son din İslam'ın korumayı amaçladığı ve normal bir hayat sürmek için insanın vazgeçilmezi sayılan beş temel değer (zarûrat-ı hamse veya mekâsıd-ı hamse) arasında bulunmaktadır.

Diğer taraftan, insanı Allah katında değerli kılan nesebi değer amelidir. Amelinin geri bıraktığı kimseyi nesebi ileri götürmez.³⁹ Allah katında en üstün olan, en takvalı olandır.⁴⁰ Kıyamet günü de, kişinin kendi imanı ve ameli bulunmuyorsa, peygamber çocuğu bile olsa,⁴¹ akrabalar birbirini kurtaramayacaktır.⁴²

Aile üyeliği normal hallerde, çocuklar için, aile içinde doğmakla sabit olur. Doğuran kadın, dinî ve hukukî bakımdan tartışmasız olarak çocuğunun annesidir. Ancak erkeğin babalığı konusunda farklı durumlar oluşabilmektedir. Sahîh bir evlilik içinde doğan çocuğun annesiyle evli olan erkek (hukuki koca), evlilikten sonra normal doğum süresi içinde (en az altı ay sonra) doğmuş olma ve liân⁴³ yoluyla reddedilmeme şartlarıyla,

³⁶ en-Nisâ 4/1; el-Hucürât 49/13.

³⁷ el-Furkân 25/54.

³⁸ el-Bakara 2/83, 177, 180, 215; el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6; Muhammed 47/22; Buhârî, "Edeb", 10, 13.

³⁹ Ebû Dâvûd, "İlim", 1; Tirmizî, "Kur'ân", 10.

⁴⁰ el-Hucürât 49/13.

⁴¹ Buhârî, "Vesâyâ", 11.

⁴² el-Mümtehine 60/3.

⁴³ Liân konusu, evliliği sona erdiren durumlar başlığı altında ele alınacaktır.

baba kabûl edilir. Eşlerin liân ile ayrılması halinde, çocuk babasız sayılır. Liân dışında keyfi başka bir yolla nesebin reddi mümkün değildir.

Nesebi meçhul olan buluntu çocuk (lakîl, menbûz) ve benzerleri, babalık iddiasında bulunan biri çıktığında, aralarındaki yaş farkı babalık için uygun olduğu (en az 12 yaş) takdirde, ayrıntılı bilgiler sorulmaksızın, o kişinin nesebine bağlanmaktadır. Burada çocuğun, nesepsiz kalmaktansa, ona sahip çıkacak birine bağlanması ciheti tercih edilmektedir.

Zinâ ürünü olduğu belli olan veled-i zinâ, âlimlerin çok büyük çoğunluğunca, biyolojik babasının nesebine bağlanmamaktadır.⁴⁴ Zira önemli bir nimet olan babalık sıfatının zinâ gibi haram bir yolla elde edilemeyeceği, diğer taraftan zinâkâr bir babaya nispet edilmenin çocuk açısından, babasız kalmaktan daha büyük olumsuzluk oluşturacağı kabûl edilmektedir. Ayrıca zinâ yoluyla nesep ispatına imkân verildiği takdirde, nikâhın, sahîh nikâh içinde doğmanın ve zinâyı yasaklamanın nesep bakımından bir anlamı kalmayacaktır.

5. Evlatlık

İslam öncesinde evlat edinme (tebennî, deiy) uygulaması vardı. Nesebi bilinen veya bilinmeyen kimsesiz çocuklar alınıp bakılır, koruyucu erkek ve kadın onun ana-babası sayılırdı. Hz. Peygamber'in de önceden Zeyd adında bir evlatlığı vardı. Babasının Hârise olduğu bilindiği halde, geleneğe göre, Hârise'nin oğlu Zeyd değil de Muhammed'in oğlu Zeyd diye anılırdı.

Evlatlık konusunu şu ayetler açıklamaktadır: *"Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığımız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarımız (gibi) kılmamıştır. Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir. Onları (evlatlıklarınızı), babalarınıza nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarınızı bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığımız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*⁴⁵

Ayetten anlaşıldığı üzere, İslam'ın yasakladığı evlatlık, çocuğun bilinen nesebini değiştirerek, koruyucu ailenin nesebine öz çocuklarıymış gibi katmaktır. Yoksa kimsesiz (yetim vb.) çocuklara sahip çıkarak besleyip büyütme ve yardımcı olmak anlamındaki evlatlık, insani ve İslami bir

⁴⁴ Bu hükmün en önemli delili şu hadistir: "Çocuk, yatağın (kadının sahibi) olan kocaya aittir. zinâ eden erkeğe (biyolojik baba) ise mahrumiyet (taş) vardır." Buhârî, "Husûmât", 6, "Hudûd", 23, "Ahkâm", 29; Müslim, "Radâ", 36, 37; Ebû Dâvûd, "Talâk", 34; Tirmizî, "Vesâyâ", 5; İbn Mâce, "Nikâh", 59.

⁴⁵ el-Ahzâb 33/4-5.

görev ve sevap vesilesidir. Nesebi başkasına ait çocuğun evlatlık olarak alınıp bakılması, öz çocuktan farklı olarak, aralarında mahremiyet, evlenme engeli ve miras gibi hükümler meydana getirmez. Buna göre nesebi başkasından olan evlatlık çocuk büyüdüğünde, koruyucu kadın ve kocası bakımından yabancı sayıldığından, avret ve halvet konularına dikkat etmeleri gerekir. Evlenme çağına geldiğinde, evlatlık kız ise koruyucu erkeğin; erkek ise koruyucu kadının onunla evlenmesine bir engel yoktur. Cahiliyede evlatlığı öz çocuk gibi saydıklarından, onun eşini de öz gelin gibi evlenilmesi yasak biri olarak görürlerdi. İslam'da ise evlatlık öz çocuk sayılmadığından, evlatlığın eşi de, evlenme engeli bakımından, öz gelin sayılmaz. Hz. Peygamber, Allah'ın emri üzerine, evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlenmek suretiyle bu cahiliye uygulamasını kaldırmıştır.⁴⁶ Koruyucu aile, kendileri hayattayken evlatlık çocuk lehine hibe yapabilirler. Ölümlelerinden sonra mallarının üçte birine kadar bu çocuk lehine vasiyet yapabilirler.

Bakım için alınan çocuk şayet yirmi dört aylıktan (Ebû Hanîfe'ye göre otuz aylıktan) küçükse, koruyucu kadın tarafından mümkünse emzirilmesi (Hanefilere göre birkaç damla bile yeterlidir) tavsiye edilebilir. Çünkü bu emme, sütannelik ve o kadının kocasıyla sütbabalık ilişkisi oluşturacağından, çocuk büyüdüğünde aralarında avret ve halvet konularında (öz çocuk gibi) daha rahat olmalarına imkân verir.

6. Nikâh Öncesi Görüşme

Hz. Peygamber, evlenmeden önce adayların birbirini görmesini tavsiye etmiş ve bu görüşmenin mutlu bir aile için en uygun vesile olduğunu belirtmiştir.⁴⁷ Buna göre eş adaylarının, henüz nikâh bulunmadığı için birbirilerine yabancı oldukları unutulmadan, avret ve halvet⁴⁸ sınırlarına dikkat ederek görüşmeleri uygun görülmüş ve teşvik edilmiştir. Ağırlıklı görüşe göre yabancı bir kadının el, yüz ve ayakları dışındaki yerleri avret sayılmıştır.

Bir kadına evlilik teklif etmek, Arapça kaynaklarda hutbe tabiriyle ifade edilir. Hz. Peygamber, birinin evlilik teklifine henüz bir cevap verilmeden başka birinin daha evlilik teklifinde bulunmasını yasaklamıştır.⁴⁹ Böyle bir durumun huzursuzluğa yol açacağı muhakkaktır.

⁴⁶ el-Ahzâb 33/37.

⁴⁷ Müslim, "Nikâh", 74, 75; Nesâî, "Nikâh", 17; Tirmizî, "Nikâh", 5.

⁴⁸ "Sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmasın. Çünkü bunu yaparsa üçüncüleri şeytan olur." Buhârî, "Nikâh", 111, 112; Müslim, "Hac", 424.

⁴⁹ Buhârî, "Büyü" 64, 70; Müslim, "Nikâh", 51-56.

Bazı kültürlerde görülen söz kesme, nişan ve kına gibi uygulamalar, bir akit olmayıp asla nikâh sayılmaz. Fıkıh ilminde bunların yeri yoktur. Buna göre söz ve nişan gibi işlemlerin, taraflarca açıklanan veya açıklanmayan çeşitli gerekçelerle bozulması mümkün ve caizdir. Fıkıh ilminde, nişan bozulduğunda, daha önce verilmiş hediyeler ile kısmen veya tamamen ödenmiş mehrin durumu üzerinde durulmuştur. Bazı günümüz âlimleri ayrıca, nişanın bozulmasıyla bir zarar meydana gelmesi halinde, kusurlu taraf aleyhine tazminat kararı verilmesini de caiz görmüşlerdir.

7. Eş Seçimi

Hadislerde ve fıkıh kitaplarında, evlenecek kadın ve erkeği seçerken aranması tavsiye edilen bazı özelliklerden, özellikle de dindarlık ve güzel ahlaktan bahsedilmiştir. Kaynaklarda bu tür özelliklerden bahsedilmesinin, gençlere ideal örnekler gösterme, kendisinin ve muhtemel eşinin hayatını olumlu yönde değiştirmek için evliliği bir vesile olarak görme gibi olumlu amaçlara hizmet edeceği açıktır.

Evlenecek kadında aranması tavsiye edilen özellikler: Bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Kadın (genellikle şu) dört şeyi için nikâh edilir: Malı, asâleti (soyu), güzelliği ve dini. Sen dindâr olanını tercih et ki, ellerin topraklansın (bereket ve huzur bulasın)”*.⁵⁰ Başka bir hadiste şöyle geçer: *“Dünya, faydalanılacak bir varlıktır (metâ’); Dünyanın en iyi varlığı ise, sâliha (iyi) kadındır.”*⁵¹ *“Siz Allah’a şükreden bir kalbe, O’nu anıp zikreden bir dile ve dindar (mü’mine) bir kadına sahip olmaya bakın. Böylesi bir kadın, âhireti kazanmanıza da yardımcı olur.”*⁵² Başka hadislerde bâkire⁵³ ve doğurgan⁵⁴ kadınların tercih edilmesi istenmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Âişe dışındaki bütün eşlerini dul olarak nikâhlamıştır.⁵⁵ Bazı fıkıh kitaplarında babası bilinmeyen, zinâ çocuğu olarak doğmuş, kötü bir çevrede yetişmiş veya önceden zinâ etmiş bulunan kadınlarla evlenmek mekruh görülmüştür.⁵⁶ Bu bağlamda ayetlerde hem erkek hem de kadın için “muhsan=iffetli olma” tabirinin özellikle vurgulandığı görülmektedir.⁵⁷

Evlenecek erkekte aranması tavsiye edilen özellikler: Bir hadiste geçtiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Dinî ve ahlâkî*

⁵⁰ Buhârî, “Nikâh”, 15; Müslim, “Radâ”, 53.

⁵¹ Müslim, “Radâ”, 64.

⁵² İbn Mâce, “Nikâh”, 5.

⁵³ Buhârî, “Büyü”, 34; Müslim, “Radâ”, 55; İbn Mâce, “Nikâh”, 7.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 1. *“Kocasını sevebilen doğurgan kadımla evlenin. Çünkü ben kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”* Bu rivayet, zayıf kabul edilmiştir.

⁵⁵ Buhârî, “Nikâh”, 9.

⁵⁶ Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü* (Dımaşk: 1405/1985), 7/13.

⁵⁷ en-Nisâ 4/24-25; el-Mâide 5/5.

bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, kızınızı onunla evlendirin. Aksi takdirde yeryüzünde fitne ve fesat çıkar.” Dediler ki: ‘Ey Allah’ın Elçisi! Şayet onda mal ve denklik bakımından noksanlık varsa da mı?’ Buyurdu ki: “Dinî ve ahlâkî bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, kızınızı mutlaka onunla evlendirin!” Hz. Peygamber bu sözünü üç kere tekrarladı.”⁵⁸ Bu hadis, evlenecek erkekte dindarlık ve ahlâkın tercih edilmesini vurgulamaktadır.

8. Evlilikte Denklik

Fıkıh kitaplarında, kadının durumu esas kabûl edilerek, evlenecek erkeğin kadına denkliği (kefâet) konusuna da yer verildiği görülür. Bu konuda iki ana görüş ortaya çıkmıştır:

Âlimlerin az bir kısmı tarafından savunulan görüşe göre, denkliğin aranması gerektiğine dair hiçbir ayet veya hadis yoktur. Hasan el-Basri, es-Sevri ve el-Kerhi gibi bazı âlimler denkliğe karşı çıkarak, mümin olmak dışında başka bir konuda denklik aranmayacağını söylemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde yapılan birçok evlilikte iman dışında başka bir konuda denkliğe bakılmadığı, böylece yerleşik denklik anlayışının kırıldığı görülmektedir. Mesela siyahi azatlı bir köle olan Bilal el-Habeşî'nin Kureyşli bir kadınla evlenmesi, bunun gibi Ebû Taybe ve Zeyd'in evlilikleri böyledir.

Çoğunluk âlimler ise denkliği önemsemiş ancak bunu bir sıhhat şartı değil lüzum (bağlayıcılık) şartı olarak değerlendirmiştir. Buna göre kadın, dengi veya daha üst konumdaki bir erkekle evlenmelidir. Denkliğin sıhhat şartı sayılmaması, denklik bulunmayan evliliklerin, tartışmasız olarak sahîh kabûl edildiği anlamına gelir. Denkliğe riayet konusunda Hanefilerin öne çıktığı ve ailenin müslüman olma tarihi, hür olmak, nesep, mal ve meslek gibi hususlarda, lüzum şartı saydıkları denklik bulunmadığı takdirde, kadının velisine, mahkemeye giderek nikâhın feshini isteme hakkını tanıdıkları görülmektedir. Evlilikten sonra denkliğin bozulması, nikâha zarar vermez.

Geçmişte denklik adına söylenen ve fıkıh kitaplarında yer bulan hususların, mevcut toplum yapısına bağlı değişime açık kültürel hususlar olduğu; günümüzde ise özgürlüklerin, insanların farklı tercihlerine saygının ve farklı kültürlerle kaynaşmanın yüksek seviyede oluşu gibi hususlar dikkate alındığında, kadınların dengiyle evlenmesinin, ancak çevresinden gelen bir tavsiye niteliğinde olabileceği, bağlayıcı olamayacağı ve son sözü kadının kendisinin söylemesi gerektiği açıktır. Buna göre, Müslüman olma dışında –ehli kitap kadınlar hariç– başka bir hususun denklik adına lüzumlu görülmesi isabetli olmayacaktır.

⁵⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 46; Tirmizî, “Nikâh”, 3.

9. Evlenme Engelleri

İslam hukukunda evlenme engelleri, ömür boyu sürecek devamlı engeller ve şartlar değiştiğinde ortadan kalkabilecek geçici engeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmı doğrudan ayet⁵⁹ ve hadislerden⁶⁰ anlaşılakta, bir kısmı ise âlimlerin içtihatlarına dayanmaktadır. İctihada dayanan hususlarda farklı görüşler de mevcuttur. Evlenilmesi haram olan kadınlara “muharramât” denir ki haram kelimesi, bir taraftan yasağı, diğer taraftan da bu kişilere karşı duyulan hürmet ve saygıyı ifade eder. Zira bu kişilerle evlenmenin, akrabalık ilişkilerini bozma ve neseplerin karışmasına sebep olma gibi olumsuzlukları bulunmaktadır. Bu yüzden ki bütün dinlerde ve hukuk sistemlerinde, ayrıntılarda bazı farklılıklar olsa bile, evlenilmesi yasak olan kişiler bulunmaktadır.

İslam’da devamlı evlenme engelleri, kan (nesepe) bağı, süt emme ve evlilik olmak üzere üç ana sebebe dayanmaktadır. Bunları şöylece özetleyebiliriz:

a. Kan (nesepe) bağı sebebiyle haram olanlar: Kişinin usulü (ana, nine, baba, dede...), kişinin fûrû’u (oğul, kız, torun...), ana-babanın fûrû’u ve onların çocukları (erkek kardeş, kız kardeş, kardeşlerin çocukları...), dede ve ninenin sadece çocukları (amca, dayı, hala, teyze).

b. Süt emme sebebiyle haram olanlar: Süt yönünden usül (sütanne, sütbaba, sütnineler, süt dedeler), süt yönünden fûrû’ (süt çocuklar, süt torunlar), sütanne ve sütbabanın gerek nesepe gerekse süt yoluyla fûrû’u (süt kardeşler ve diğerleri), süt dede ve sütninenin çocukları (süt hala, süt teyze, süt amca, süt dayı), eşin süt usulü (eşinin sütannesi, sütbabası, sütnineleri, süt dedeleri), eşin süt fûrû’u (eşinin süt çocukları, süt torunları), süt usulünün eşleri (sütannenin, sütbabanın, sütninenin, süt dedenin eşleri), süt fûrû’unun eşleri (süt çocuklarının ve süt torunlarının eşleri).

Âlimlerin çoğunluğuna göre, süt emmenin ilk iki yaş (24 ay) içinde, Ebû Hanîfe’ye göreyse 30 ay içinde olması gerekir. Hanefiler ve Mâlikîlere göre sütün az veya çok olması fark etmezken; Şâfiîler ve Hanbelîlere göre en az beş doyurucu emme gerekir.

c. Evlilik sebebiyle haram olanlar (hurmetü’l-müsâhara): Kişinin usulünün eşleri (babanın ve dedelerin eşleri. Yani üvey anne, üvey baba, üvey nine, üvey dede), kişinin fûrû’unun eşleri (gelin, damat), eşin usulü (eşinin babası, eşinin anası...), eşin fûrû’u (üvey kız). Üvey kızın haram olması için, annesiyle nikâh kıymanın ötesinde fiili birleşme (duhûl) de şarttır. Hanefîlere göre bir kadınla zinâ eden, ona şehvetle dokunan veya

⁵⁹ el-Bakara 2/221, 230, 235; en-Nisâ 4/22-25; Maide 5/5; el-Mümtehine 60/11.

⁶⁰ Örnek: “Nesepten haram olanlar, süt yoluyla da haram olurlar.” Buhârî, “Şehâdât”, 7; Müslim, “Radâ”, 1.

fercine bakan erkekle, o kadının usul ve fûrûu arasında; aynı şekilde o kadın ile o erkeğin usul ve fûrûu arasında –evlilikteki gibi- evlenme engeli oluşur. Zinânın evlenme engeli oluşturduğunu Hanbelîler de kabul etmiştir.

Geçici evlenme engellerini ise şöyle özetleyebiliriz: Başkasıyla evli veya başkasından iddet bekleyen kadın, bir erkek tarafından üç talakla boşanmış kadın, din farkı (Müslüman olmayan erkek veya kadın. Ehli kitap kadın hariç), erkeğin aynı anda beşinci kadını alması (dört sınırı vardır), liân/mülâane ile ayrılmış kadın (bazı âlimlere göre eski kocasıyla ebedî evlenme engeli oluşur), iki akraba kadın (iki kız kardeş ve bir kadınla onun teyzesi veya halası aynı anda bir erkeğin nikâhı altında bulunamaz. Nesepten veya süt akraba olan iki kadından biri erkek kabûl edildiğinde, diğeriyle evlenmesi mümkün değilse, bu ikisi aynı anda bir erkeğin nikâhı altında da bulunamaz), zinâdan olan biyolojik kızı (Hanefîler ve Hanbelîlere göre), ihramlıyken evlenme (Hanefîler dışındakilere göre).

10. Nikâhın Rükün ve Şartları

Hanefîlere göre nikâh akdinin rükünü, icap ve kabûldür. Diğer mezheplere göre ise nikâhın rükünleri şunlardır: Sıyga (icap ve kabûl), kadın (karı), erkek (koca), kadının velisi, eşler arasında evlenme engeli bulunmaması. Şâfiîler, iki erkek şahidin bulunmasını; Bazı Mâlikîler ise ilan ve mehri de rükün olarak görürler. Rükünlerden biri bulunmadığında nikâh batıl olur.⁶¹

Nikâhın şartları, mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Mesela Hanefîler, nikâhın şartları dört grup halinde ele alınmaktadır ki özetle şöyledir:

- a. Kuruluş (in'ikâd) şartları: Tarafların nikâh ehliyetine sahip olması ve îcâb ile kabûlün usulüne uygun yapılmasıdır. Bu şartlara uygunsu mün'akid; aksi halde batıldır. Nikâhta tarafların vekâleten temsili de mümkün görülmüştür. Nikâh, sözlü veya yazılı olarak yapılabilir.
- b. Sıhhat şartları: Evlenecek kişiler arasında evlenme engeli bulunmaması, îcâb ve kabûlün süreklilik taşıyan bir üslupla yapılması, şahitlerin bulunması, rıza ve ihtiyarın bulunmasıdır. Bu şartlara uygunsu sahih; aksi halde fâsit olur. Fesat giderilirse, sahihe dönüşür. Süreli (muvakkat) nikâh, nikâh akdinin özüne aykırı bulunarak caiz görülmemiştir. Süreye ilaveten kadına bir ödeme karşılığında yapılan mut'a nikâhını sadece Şûilerin Ca'ferî kolu caiz görür. Hanefîlere göre şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın

⁶¹ Bk. *El-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, "Nikâh", 41/233 vd., 301; Saffet Köse, "Aile Hukuku" *İslam Hukuku El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018) 287 vd.

olması; çoğunluğa göre ise her iki şahidin de erkek ve adil olması gerekir. Asgarî sayıda şahit bulunan bir nikâh gizli sayılmaz ancak Mâlikîlere göre ayrıca ilan şart olup, şahitlere, başkalarına söylemeyerek gizleme talimatı verilen nikâh batıldır. Günümüzde yapılan resmi nikâhta, işlem imza ile kayıt altına alındığından, nikâhın gizlenmesinden bahsedilemez.

c. Yürürlük (nefâz) şartları: Eksik ehliyetlinin yaptığı nikâh, velinin icazetine, yetkisiz üçüncü şahsın (fuzûlî) yaptığı nikâh da ilgili tarafın icazetine/kabulüne bağlıdır. İcazete bağlı değilse nâfiz; aksi halde mevkuf olur.

d. Bağlayıcılık (lüzûm) şartları: Akdi yapanların veya veli ya da vekil gibi temsilcilerin, bazı durumlarda bu akdi bozma yetkisine sahip olmamasıdır. Böyle nikâha lâzım denir. Gayr-i lâzım ise, bağlayıcı olmayan, tek taraflı olarak bozulabilen nikâhtır.

Mesela Hanefîlere göre reşit bir kadın ve erkeğin, iki şahidin huzurunda, birbirilerini eş olarak kabûl ettiklerine dair irâde beyanında bulunmalarıyla (icâb-kabûl) nikâh yapılmış olur. Nikâh kısıyıcı bir kişiye gerek yoktur. Nikâhın din bilgini veya resmi bir memurun huzurunda yapılması da şart değildir. Ancak günümüz şartlarında devlet tarafından tescil edilmeyen nikâhlarda, genellikle kadın tarafın mağdur olması, sözlü nikâhların kötüye kullanılması ve devletin bu mağduriyetleri giderebilmesinin zor olması gibi gerekçelerle, özellikle resmi tescile önem verilmesi gerektiği açıktır. Nikâh akdinin yapılmasında mali bir harcamada bulunmak gerekmez ancak maddi durumu müsait olanların çevresine düğün yemeği (velime) ikram etmesini Hz. Peygamber tavsiye etmiştir.⁶² Düğünde meşrû eğlenceler, özellikle kadınlar arası eğlenceler tertiplemek de caizdir.⁶³

İslam açısından nikâhın en kısa sürede, kolay ve masrafsız şekilde yapılarak, tarafların bir an önce evlilik hayatına başlamaları esastır. Hz. Peygamber'in ifadesiyle: *"Nikâhın en hayırlısı, en kolay olandır"*.⁶⁴ Günümüzde ailelerin çeşitli gereksiz zorluklar çıkarması, kan testi yapma, kursa devam edip sertifika alma, ağaç dikme veya parasını vermeye zorlama, nikâhı sadece iş günleri mesai içinde kıyma, yoğunluk gerekçesiyle ileri tarihe nikâh randevusu verme gibi işlemlerin, nikâhı zorlaştırdığı ve geciktirdiği bir gerçektir. Yakın zamanda internet üzerinden nikâh işlemlerinin yapılabileceği düşünülebilir.

⁶² Buhârî, "Nikâh", 68, 69; Müslim, "Nikâh" 87.

⁶³ Tirmizî, "Nikâh", 6; Nesâî, "Nikâh", 72; İbn Mâce, "Nikâh", 21.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 31.

11. Sahih Nikâhın Sonuçları

Rükün ve şartları tam olarak yerine getirilmiş sahîh bir nikâh akdi, kendiliğinden ve zorunlu olarak şu sonuçları doğurur:

Eşlerin İslami ölçüler içinde birbirinin cinsel yönlerinden faydalanması caiz olur. Eşler arasında avret yasağı bulunmaz. Eşine arkadan yaklaşmak, aybaşı, lohusalık veya ihramlı olma hallerinde cinsel ilişki helal değildir.

Kadın, aralarında anlaşmayla belirledikleri mehre (müsemmâ) hak kazanır. Mehir, maddi değeri olan bir mal veya menfaattir. Mehir belirlenmemişse, emsal mehir (mehr-i misil) alır. Emsal mehir, kadının özelliklerine yakın akraba ve komşu kadınlara göre belirlenir. Mehrin anlaşmaya göre peşin (muaccel) veya vadeli (müeccel) olarak ödenmesi mümkündür. Cinsel ilişki, sahîh halvet, eşlerden birinin ölümü halinde mehrin tamamının ödenmesi gerekir. Cinsel ilişki yaşanmadan boşanan kadınlara, müsemma mehrin yarısı verilir.⁶⁵ Halvet veya duhûlden önce boşanma olursa ve müsemma mehir belirlenmemişse, emsal mehir verilmez, gönül alma amaçlı elbise gibi bir hediye (mut'atü't-talâk) verilir.⁶⁶ Hanefilere göre mehrin asgarî miktarı 10 dirhemdir ki bu miktarla eskiden yaklaşık iki koyun alınmaktadır. Mehrin üst limiti belirlenmemiş, örfe ve karşılıklı anlaşmaya bırakılmıştır. Mehir, herhangi bir şeyin bedeli olmayıp, kadına rağbetin bir göstergesi ve onu memnun etme amaçlı, Allah'ın verilmesini istediği (ferîza) ve kocanın gönlünden kopan bir hediye (nihle) şeklinde kadına verilir. Kadın isterse hiç mehir istemeyebilir veya mehrini tamamen veya kısmen kocasına verebilir.⁶⁷ Hz. Peygamber, mehirsiz nikâhı yasaklamının⁶⁸ yanında, bir taraftan kocaya, demirden bir yüzük bile olsa kadına mehir olarak vermesini teşvik, şayet hiç malı yoksa Kur'ân'dan ezberindeki sûreleri kadına öğretmesini isterken;⁶⁹ diğer taraftan da kadına, mehrini kolaylaştırmayı tavsiye etmiştir.⁷⁰ Muaccel mehrini tam olarak veya ilk taksitini alan kadının, koca evinde ikameti gerekir. Muaccel mehrini almadan koca yanına gitmek istemeyebilir.

Kadın, evlilik süresince kocasından nafaka hakkına sahip olur. Nafaka, geçimlik demek olup yeme, içme, giyim, tedavi ve barınma gibi ihtiyaçlarını kapsar. Çocukların nafakası da babaya aittir.⁷¹ Ancak kadının kendi rızasıyla kocası, evi veya çocukları için (iç güveysi gibi) harcama yapması da mümkündür. Nafaka konusunda eşlerin kendi aralarında

⁶⁵ el-Bakara 2/237.

⁶⁶ el-Bakara 2/236.

⁶⁷ en-Nisâ 4/4, 24.

⁶⁸ Buhârî, "Nikâh", 29.

⁶⁹ Müslim, "Nikâh", 76.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 30, 31.

⁷¹ el-Bakara 2/233.

anlaşmaları ve mahkemelik olmamaları halinde, İslam hukuku tarafları hiçbir şekilde zorlamaz.

Kadın çalışmaya zorlanamaz. Kocanın izni olmadan da çalışamaz. Kocasının izni ile çalışan kadının, kocasından nafaka alacağı düşer.

Eşlerden her biri ile diğerinin usul ve fūrûu arasında, evlenme engeli olan sıhrî hısımlık (hürmet-i müsâhera) meydana gelir.

Nikâh içinde doğan çocuğun nesebi, reddetmediği sürece hukuki babaya aittir. Çocuğun ana tarafından nesebinde ise şüphe bulunmaz, çünkü doğuran kadın, anadır.

Eşler arasında mirasçılık sabit olur. Çok eşli olan erkeğin, eşleri arasında adaleti gözetmesi gerekir.

Kadının malı kendinin, kocanın malı da kendindedir. Yani evlilikte mal ayrılığı rejimi esastır. Bu sebeptendir ki evlendikten sonra malına ortak olmak amacıyla veya evlendikten kısa bir süre sonra bir şekilde boşanmayı sağlayıp ömür boyu nafaka almak düşüncesiyle evlilik yapılamaz. Mal paylaşımı sebebiyle uzun yıllar süren boşanma davaları da görülmez.

12. Karı-Kocanın Hak ve Sorumlulukları

Karı kocanın, ailenin temeli olan sevgi ve merhamet⁷² duygularıyla hareket ederek birbirine iyi (ma'rûf)⁷³ davranmaları emredilmiştir. Hz. Peygamber *“Sizin en hayırlınız, kadınlarınıza en hayırlı olanınızdır”*⁷⁴ buyurmuştur. Başka bir hadiste şöyle geçer: *“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ailesine en hayırlı olanınız da benim”*.⁷⁵ Eşlerin birbirine iyi davranmaları konusunda çok sayıda hadis bulunmaktadır. Biz bunlardan bir kısmına yer vermekle yetineceğiz.

Hz. Peygamber veda hacında şöyle buyurmuştur: *“Ashâbım! Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Vasiyetimi tutunuz. Zira onlar sizin idarenize ve himâyenize verilmişlerdir. Kesin olarak bildiğiniz bir ahlâksızlık yapmadıkları takdirde, onlar üzerinde zorbalık kurmaya hakkınız yoktur. Eğer ahlâk dışı bir hareket yaparlarsa, onları yataklarında yalnız bırakın. İncitmeyecek şekilde vurun. Şayet size itaat ederlerse, artık onlara zarar verecek bir şey yapmayın. Şunu bilin ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki haklarınızı; yatağınızı yabancılarından korumaları, istemediğiniz kimseleri evinize almamalarıdır. Onların sizin üzerinizdeki hakları ise; giyim-kuşam ve yeme-içme konularında kendilerine*

⁷² er-Rûm 30/21.

⁷³ en-Nisâ 4/19.

⁷⁴ Tirmizî, “Radâ”, 11.

⁷⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

iyi imkânlar sağlamanızdır.”⁷⁶ Bir hadiste Hz. Peygamber, kadının kocası üzerindeki haklarını şöyle açıklıyor: “Kendi yediğinden ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbih etmemen (çirkin görmemen), evin içi hariç onu terk etmemendir.”⁷⁷

Erkek bakışına göre kadının nezaket, letâfet ve zarâfetini anlatan bazı rivayetler de şöyledir: *“Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz. Zira kadın kısmı kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri yeri üst taraftır. Eğri kemiği doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan, yine eğri kalır. Öyleyse kadınlara hakkındaki tavsiyemi tutunuz.”⁷⁸ Başka bir rivayette şöyle geçer: “Kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle de faydalanabilirsin.”⁷⁹*

Hz. Peygamber’den, kadınlara vurma konusunda şu rivayetler gelmiştir: *“Sizden biriniz karısını köleyi dövmeye kalkışıyor. Belki de o akşam onunla aynı yatakta yatacaktır!”⁸⁰ Hz. Peygamber hayatı boyunca hiçbir hizmetçiyi dövmemiş, hiçbir hanımına tokat atmamış, hiçbir kimseye eliyle vurmamıştır. Bunu on yıllık eşi Hz. Âişe söylemektedir.⁸¹ “İyâs b. Abdullah b. Ebû Zübâb’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah: “Kadınlara dövmeyiniz” buyurmuştu. Hz. Ömer, Peygamber’in huzuruna çıkarak: “Kadınlara kocalarını dinlemez oldular”, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadınlara dövülmesine izin verdi. Bu defa birçok kadın, Resûlullah’ın (s.a.v) hanımlarına gelerek kocalarını şikâyete başladılar. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: “Birçok kadın, Muhammed ailesine gelerek kocalarını şikâyet ediyorlar. Kadınlara döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir.”⁸²*

“Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir.”⁸³

Hz. Peygamber’e “hangi kadın hayırlıdır?” diye soruldu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Kocası baktığında onu sevindiren; bir şey istediğinde onu yerine getiren (itaat); kocası evde bulunmadığı zaman hem kendini hem de onun malını koruyan kadın.”* Sonra Hz. Peygamber Nisa 4/34. ayeti okudu.⁸⁴

⁷⁶ Tirmizî, “Radâ”, 11. Bu tür hadisler, Nisa 4/34. ayetin tefsiri mahiyetindedir. Yakın ifadelerle başka rivayetler de vardır.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42.

⁷⁸ Buhârî, “Enbiyâ”, 1.

⁷⁹ Buhârî, “Nikâh”, 79

⁸⁰ Müslim, “Cennet”, 49.

⁸¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁸² Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42. Ayrıca bk. İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁸³ Müslim, “Radâ”, 61.

⁸⁴ Nesâî, “Nikâh”, 14; İbn Mâce, “Nikâh”, 5; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 32.

Kadınlara hitap eden bazı hadisler de şunlardır: “Siz çok lânet eder ve kocanızın iyiliklerini görmezden gelirsiniz.”⁸⁵ “Kocasını memnun ederek ölen kadın cennetlidir.”⁸⁶ “Kadın, beş vakit namazını kılar, Ramazan orucunu tutar, namusunu korur ve kocasına itaat ederse, ona «Hangi kapısından dilerse oradan cennete gir!» denilir.”⁸⁷ İtaatin sınırı da şöyle belirlenmiştir: “Allâh’a isyan olan yerde kula itaat yoktur; itaat, ancak meşrû olanda gerekir.”⁸⁸

İslam’da tek tip aile zorunlu tutulmamıştır. Karşılıklı rızaya dayanan esneklik tanınmıştır. Şartlara, örf ve rızaya dayalı olarak, karı-kocanın hakları ve görevleri farklılık gösterebilir. Mesela damadın gelin evine taşınması ve evlilikte mali harcamaların kadın tarafından üstlenilmesi (iç güveyi) gibi uygulamalar, İslam’da yasaklanmış değildir. Hz. Peygamber de evlendiğinde Hz. Hatice’nin evine yerleşmişti.

13. Ana-Babanın Çocuğa Karşı Sorumlulukları

Ana-babanın çocuğuna karşı sorumluluğunun esası, insanın yaratılış amacına uygun olarak iyi bir kul⁸⁹ yetiştirmek olduğu söylenebilir. “Ey iman edenler! Kendinizi ve ev halkınızı cehennemden koruyunuz.”⁹⁰ ayetini açıklayan müfessirler, kişi günahları terk ederek ve tâatları (ibadet ve hayır işleri) yaparak kendisini korur; ailesinin de böyle yapmasını sağlayarak onları korur demişlerdir.⁹¹ Kıyamet günü, hem kendilerini hem de ailelerini hüsrana uğratanlar, asıl hüsrana uğrayanlar olarak ifade edilmiştir.⁹² Çocuk ve diğer akraba sevgisi, Allah’a ve Rasûlün’e itaat ile cihad görevine engel olmamalıdır.⁹³

Kur’an’da Hz. Peygamber’e hitaben “Ailene namazı emret. Sen de namaza sabırla devam et” denilmiştir.⁹⁴ Hz. Peygamber, evde koca ve kadının sorumluluğunu şöyle anlatır: “Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek ailesinin çobandır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının, evinin çobandır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr efendisinin malının çobandır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibarıyla hepiniz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.”⁹⁵

⁸⁵ Buhârî, “Hayız”, 6.

⁸⁶ Tirmizî, “Radâ” 10.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/191, (No. 1661).

⁸⁸ Buhârî, “Âhad”, 1.

⁸⁹ ez-Zâriyât 51/56.

⁹⁰ et-Tahrîm 66/6.

⁹¹ Zemahşerî. *el-Keşşâf*, (Beyrut, 1407 h.), 4/568.

⁹² Zümer 39/15-16.

⁹³ Tevbe 9/24.

⁹⁴ Tâhâ 20/132.

⁹⁵ Buhârî, “Cum’a”, 11, “İstikrâz”, 20, “Nikâh” 81, 90, “Ahkâm”, 1; Müslim, “İmâret”, 20.

Çocuğun haklarının, iyi bir anne adayı (eş) seçmekle başladığı söylenebilir. Doğduğunda çocuğa güzel bir isim koymak gerekir. Hz. Peygamber, olumsuz anlamı olan ve kişinin itibarını zedeleyecek isimleri değiştirmiştir.⁹⁶ İyi bir terbiye vermek ve güzel ahlak kazandırmak,⁹⁷ helal lokma yedirmek, söz ve davranışlarıyla güzel örnek olmak, kötülüklerden men edip iyiliklere teşvik etmek, ibadetlere ve özellikle namaza alıştırmak⁹⁸ ve zamanın şartlarına göre eğitim ve meslek öğretmek hayata hazırlamak gerekir.

Çocuklar arasında, mal verme (hibe) ve ilgi gibi konularda, makul bir gerekçe olmadan ayırım yapmamak esastır. Hz. Peygamber (s.a.v.), malının bir bölümünü bir oğluna vermek isteyip, kendisini şahit tutmak isteyen Numan b. Beşir'e, diğer çocuklarına da aynı miktarda mal verip vermediğini sormuş, vermediğini öğrenince, ona şahit olmamış, başkasını şahit tutmasını istemiş, "onu geri al", "çocukların arasında âdil davran", "zulmüne beni şahit tutma" gibi ifadelerle Numan'ı reddetmiştir. Numan da hibeden vaz geçmiştir.⁹⁹ Bu hadis üzerine görüş bildiren âlimlerden, eşit davranmak müstehap, ayırım yapmak ise mekruh diyenler olduğu gibi, eşit davranmak vacip, ayırım yapmak ise haramdır diyenler de olmuştur. Ayrıca kız erkek ayırımı yapmadan hepsine eşit mi vereceği yoksa mirasta olduğu gibi erkek çocuğuna iki, kız çocuğuna bir pay mı vereceği konusu da tartışmalıdır. Ağırlıklı görüş, eşit verme yönündedir.¹⁰⁰ Çocuklar arasında ayırım yapma yasağının, normal şartlarda geçerli genel bir ilke olduğu, ihtiyaç durumuna göre makul gerekçelerle farklı davranılabileceği görüşü isabetli görünmektedir.¹⁰¹

Babanın çocuğunu evlendirmek zorunda olup olmadığı hususu da tartışılmıştır. Hanefiler ve Şâfiîler, babanın buna zorlanamayacağını ifade ederken; Hanbelî mezhebinde, çocuğun nafakası babasına aitse, nafaka kapsamında babasının çocuğunu evlendirmek zorunda olduğunu söylemişlerdir.¹⁰² Bu konuda duruma göre hükmün değişebileceğini, imkânı olan babanın, çocuğun evlenmeye olan ihtiyaç seviyesine göre, onu evlendirmesinin müstehap ve hatta vacip olabileceği söylenebilir. Kız çocuklarının evlendirilmesi, özellikle Şâfiîler gibi, kızların ancak veli tarafından evlendirilebileceği görüşünü savunanlar bakımından özel bir öneme sahiptir. Burada evlendirmeden maksadın, mehir ve barınma gibi

⁹⁶ Ebû Dâvûd, "Edeb", 61; Muvatta', "İsti'zân", 24.

⁹⁷ "Bir kimsenin üç kızı olup da, onları besler, merhamet eder, terbiye ederse, cennet ona vacip olur." Ebû Dâvûd, "Edep", 120, 121.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, "Salat", 25, 26. Ayrıca Lokmân'ın oğluna namaz ve diğer bazı hususları emretmesi hakkında bk. Lokmân 31/17.

⁹⁹ Buhârî, "Hibe", 10-12; Müslim, "Hibât", 9, 13, 19. Rivayetlerde lafız farklılıkları mevcuttur.

¹⁰⁰ İbn Kudâme. *el-Muğni*, 6/256-259.

¹⁰¹ Şeyhîzâde Damad Efendi, *Mecme'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur* (İstanbul: ty.), 2/610.

¹⁰² İbn Kudâme. *el-Muğni*, 11/380.

temel ihtiyaçlar olarak anlaşılması gerekir; düğün yapmak değil. Ana-babanın, çocuğun uygun eş seçiminde ona yardımcı olması ve yol göstermesi de güzel bir davranış olur.

Çocuğun şahsı ve malı üzerindeki tasarruf yetkisi anlamındaki velayeti babaya; çocuğun bizzat kendisiyle ilgilenip bakımını yapmak anlamındaki hadânesi ise annesine aittir. Bunlar bulunmadığında, fıkıh kitaplarındaki sırasıyla diğer yakınlarla geçer. Gerektiğinde hâkim uygun birini tayin eder.

14. Çocuğun, Ana-Babasına Karşı Sorumlulukları

Kur'an ve sünnette ısrarla ana-babaya iyi davranmak, teşekkür etmek, incitmek ve özellikle yaşlılıklarında merhametli olmak emredilmiştir. Onların meşrû istek ve ihtiyaçlarını karşılarken bir bıkkınlık belirtisi olan "öf" bile demek yasaklanmıştır.¹⁰³ Ana-babaya asi olmak, büyük günahlar arasında sayılmıştır.¹⁰⁴ Ancak şirk ve küfre çağırarak, adaletten ayrılmayı ve yalancı şahitlik yapmayı istemek gibi meşrû olmayan konularda, ana-babaya itaat edilmez.¹⁰⁵ Kıyamet günü, imansızlık ve günah konularında, ana-babanın çocuğuna veya çocuğun ana-babasına faydası olmayacağı bildirilmiştir.¹⁰⁶

Bazı âlimler, ana-babanın evlenme ihtiyacı varsa, imkânı da yoksa ana-babayı evlendirmenin de çocuğun sorumluluğunda olduğunu belirtmişlerdir.

15. Akrabalara Karşı Sorumluluklar

Akrabalık bağları, Yüce Allah'ın bahsettiği önemli nimetlerden biridir. Yakın olsun uzak olsun, akrabayı gözetmek ve onlara iyilik yapmak, affedici olmak emredilmiştir.¹⁰⁷ Akrabalarla irtibatı sürdürmek (sıla-i rahim) ve irtibatı kesmemek emredilmiş, irtibatı kesmenin cennete girememeye sebep olabileceği uyarısı yapılmış,¹⁰⁸ ziyareti keseni dahi ziyaret etmek teşvik edilmiş,¹⁰⁹ akraba ziyaretinin rızkı bollaştıracağı,¹¹⁰

¹⁰³ en-Nisâ 4/36; el-En'âm 6/151; el-İsra 17/23-24; el-Ankebût 29/8; Lokman 31/14-15; el-Ahkâf 46/15-18; Buhârî, "Edeb", 1; Müslim, "İmân", 137.

¹⁰⁴ Buhârî, "Edeb", 1; Müslim, "İmân", 143, 144.

¹⁰⁵ en-Nisâ 4/135; et-Tevbe 9/23, 24, 114; el-Mümtehine 60/4.

¹⁰⁶ Lokmân 31/33.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/215; en-Nisâ 4/ 1, 8, 36; er-Ra'd 13/21, 25; en-Nûr 24/22; Muhammed 47/22.

¹⁰⁸ Buhârî, "Edeb", 11; Müslim, "Birr", 18, 19.

¹⁰⁹ Buhârî, "Edeb", 13.

¹¹⁰ Buhârî, "Edeb", 12; Müslim, "Birr", 20, 21.

akrabaya yardımda bulunmanın iki kat sevap kazandıracığı¹¹¹ belirtilmiş, özellikle komşu¹¹² ve yetim olan akrabaya sahip çıkılması istenmiştir.¹¹³ İslam miras hukukunda akrabalar, yakınlıklarına göre birbirine mirasçı olmaktadır.¹¹⁴

İmânî ve dinî konularda akrabaları uyarmak da bir görevdir.¹¹⁵ Akribanın hatırına adaletten sapılmamalı, yalancı şahitlik yapılmamalıdır.¹¹⁶ Akriba da olsa kimse kimsenin günahını yüklenemez.¹¹⁷ Ana-baba, çocuk ve diğer akriba sevgisi, Allah'a ve Rasûlün'e itaat ile cihad görevine engel olmamalıdır.¹¹⁸

16. Çok Eşlilik ve Adalet

İslam'dan önce cahiliye Arap toplumunda ve başka toplumlarda çok kadınla evlenme (taaddüd-ü zevcât) vardı ve kadın sayısında bir sınır yoktu. İslam kadın sayısını dörde indirdi ve aralarında adalet şartını getirdi. Eşler arasında adaleti sağlayamama korkusu olan için, tek kadın ya da sahip olduğu cariye ile yetinmesi bildirilmiştir.¹¹⁹ Eşler arasında adalet konusunda Kur'an şu açıklamayı yapar: *"Ne kadar hırslı olsanız da, kadınlar arasında adaletli davranmaya asla gücünüz yetmez. Öyleyse bir tarafa meyledip diğer tarafı askıda gibi bırakmayın."*¹²⁰

Hız. Peygamber, eşleri arasında geceleme için günlük olarak sıraladıktan sonra şöyle demiştir: *"Ey Allah'ım! Bu taksim, benim gücümün yettiğince yaptığım bir taksimdir. Senin gücünün yettiği fakat benim gücümün yetmediği bir şeyden dolayı beni kınama".* Râvî, Hız. Âişe der ki: *Benim gücümün yetmediği şey ifadesiyle kalbi kastedirdi.*¹²¹ Bu hadis, emredilen adaletin mali adalet olduğunu, sevginin ise eşit olarak dağıtılma imkânının bulunmadığını ifade etmektedir. Hız. Peygamber, bazı eşlerinin rızasıyla, onların gününde diğer eşlerinin yanında kalırdı.¹²² Yeni evlendiği eşi bakireyse onun yanında yedi gün, dul ise üç gün kalırdı.¹²³ Peygamber'in eşleri arasında geceleme ve buna bağlı meseleler sebebiyle kıskançlıklar da

¹¹¹ Nesâî, "Zekât", 82; Tirmizî, "Zekât", 26.

¹¹² en-Nisâ 4/36.

¹¹³ el-Beled 90/14-16.

¹¹⁴ el-Enfâl 8/75. İleride aile üyelerinin birbirine mirasçılığa konusu ayrıca gelecektir.

¹¹⁵ eş-Şuarâ 26/214.

¹¹⁶ en-Nisâ 4/135; el-En'âm 6/152.

¹¹⁷ el-Fâtır 35/18.

¹¹⁸ et-Tevbe 9/24.

¹¹⁹ en-Nisâ 4/3.

¹²⁰ en-Nisâ 4/129.

¹²¹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 39; Tirmizî, "Nikâh", 42.

¹²² Buhârî, "Nikâh", 98; Müslim, "Radâ", 46, 47; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 39.

¹²³ Buhârî, "Nikâh", 100, 101; Müslim, "Radâ", 41, 44; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 35. Bakire olarak evlendiği tek eşi Hız. Aişe idi.

oluyordu.¹²⁴ Adaletli davranmayan koca şöyle uyarılmıştır: *“İki zevcesi olup da birine tamamen meyledip diğerini ihmal eden kimse, kıyamet gününde, bir yanı felçli (veya bedeninin yarısı eğik) olarak gelir.”*¹²⁵

Bir kadının, çok eşliliğe razı olmaması hakkıdır. Hatta evlenirken kocasının, üzerine kuma getirmemesi şartını koşması mümkündür. Koca bu şartı kabûl ederek evlendiğinde, şarta uyması gerekir. Aksi takdirde koca, sözünde durmamış, eşinin hakkına girmiş ve adaletine zarar vermiş olur. Ancak fakihler kocanın, ikinci evliliği yapmak istediğinde, ilk hanımından izin almasının gerekip gerekmediğini ve kabul ettiği kuma almama şartının hukuken bağlayıcı olup olmadığını tartışmışlardır. Kuma almama şartı kayıt altına alınmışsa, ihlali halinde tefrik (kazaî boşanma) sebebi yapılabilir. Hz. Peygamber ve kızı Hz. Fatıma, Fatıma'nın üzerine ikinci bir kadınla evlenmek isteyen Hz. Ali'ye karşı çıkmış ve Hz. Ali ikinci evlilikten vazgeçmiştir.¹²⁶ Ancak Hz. Fatıma'nın vefatından sonra, Hz. Ali başka kadınlarla çok evlilik yapmıştır. Tek eşliliğin hâkim olduğu toplumlarda kadının, nikâh öncesinde, kocasına kuma getirmeme şartını koşması aklıdan bile geçmez. Böyle bir ortamda, bu şartın koşulmamış olmasını, kadının baştan çok eşliliğe rızası olarak değerlendirmek yanlış olacaktır.

17. Eşler Arasında Cinsellik ve Sınırları

Nikâh akdi ile eşlerin birbirlerinin cinselliğinden faydalanması mubah hale gelir. Kadınlar, ekilip biçilen tarlaya benzetilmiştir. Buna göre mubah olan cinsellik, normal zamanda ve üreme yolundan (ferc) yapılandır. Aybaşı halinde¹²⁷ veya dübürden (makat)¹²⁸ yaklaşmak haram kılınmıştır. Kadınlar, kocalarının haram olan isteklerine razı olmamalıdır. Çünkü Hz. Peygamber *“Allah'a isyan olan yerde (kula) itaat yoktur. İtaat ancak meşrû olanda gerekir”*¹²⁹ buyurmuştur.

Kadının rızası olmadan, kocanın azil yapması mekruh veya haram görülmüştür. Buna karşılık kadının mazereti olmadan, kocasının cinsel davetini reddetmemesi gerektiğine dair rivayetler vardır. Bir rivayet şöyledir: *“Bir erkek karısını yatağına çağırır da karısı gelmez ve kocası ona dargın olarak gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lânet ederler.”*¹³⁰ Başka bir rivayet şöyledir: *“Bir koca karısına ihtiyaç duyup da onu yanına çağırdığında,*

¹²⁴ Müslim, “Radâ”, 46.

¹²⁵ İbn Mâce, Nikâh, 47; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 38, 39; Tirmizî, “Nikâh”, 42.

¹²⁶ Buhârî, “Nikâh”, 109.

¹²⁷ el-Bakara 2/222-223.

¹²⁸ Tirmizî, “Tahâret”, 1084.

¹²⁹ Buhârî, “Âhâd”, 1.

¹³⁰ Buhârî, “Bed’u'l-halk”, 7.

kadın ocak başında bile olsa, hemen kocasının yanına gelsin.”¹³¹ Başka bir rivayet de şöyledir: “Bir kadın kocası yanındayken onun izni olmadan oruç tutamaz. Kocasının izni olmadan bir kimseyi evine misafir alamaz.”¹³²

18. Aile İçi Mahremiyet

Aile içinde önemli konulardan biri de aile üyelerinin birbirlerinin mahremiyetine dikkat etmeleridir. Mahremiyet, başkalarının görmesi ve bilmesi istenmeyen kişiye özel alandır. İslam dini, kişilerin mahremiyetini korumak amacıyla evlere izinsiz girilmemesi,¹³³ avret yerlerinin örtülmesi (tesettür) ve bakışların sakınılması¹³⁴ ve tecessüsün yasaklanması gibi bir takım tedbirler getirmiştir. Özellikle kayın (kocanın erkek kardeşi) gibi mahrem olmayan yakınların, yabancı sayıldıkları unutulmamalıdır.¹³⁵ Karı-koca arasındaki özel durumlar, onların mahremiyeti ve sırrı olup başkalarına duyurulmamalıdır.¹³⁶

Mahremiyet kelimesi, mahrem olmak anlamına gelir. Mahrem: Haram olan, yani evlenmesi ebediyen caiz olmayan akrabaları demektir. Her akraba mahrem değildir. Kayın ve baldız gibi geçici evlenme engeli olanlar mahrem sayılmaz. Nâmahrem (Ecnebi): Haram olmayan, yani evlenmesinde dinen mahzur bulunmayan demektir. İlgili ayetler¹³⁷ ve fıkıh kitaplarındaki bilgilere bakıldığında, kadın için mahrem olan başlıca erkekler şunlardır: Babası, dedesi, kayınpederi, oğlu, kocasının eski hanımından olan oğlu (üvey oğlu), erkek kardeşi, erkek ve kız kardeşlerinin oğulları, amcası, dayısı, süt erkek kardeşi, sütbabası, kızının kocası (damadı)... Erkek için mahrem olan başlıca kadınlar da şunlardır: Annesi, ninesi, kızı, kız kardeşi, halası, teyzesi, erkek ve kız kardeşlerinin kızları, sütannesi, sütkızı, süt kız kardeşi, kayınvalidesi, zıfaf yaşadığı hanımının önceki kocasından olan kızı (üvey kızı), oğlunun hanımı (gelini), babasının evlendiği kadın (üvey annesi)...

Mahremler arası avret ve tesettür hükümleri, yabancılara (ecnebi, namahrem) nispetle daha hafiftir. Erkeklerin avreti: göbek ile diz kapağı arasındır. Hanefiler diz kapağı avret sayarken; Şâfiî göbeği avret sayarlar. İhtiyaç olmadıkça belden yukarısını açık tutmak mekruh sayılmıştır. Kadının mahremlerine karşı avreti: Göbek ve diz kapağı arası ve sırt bölgesi sayılmıştır. Baş, göğüs, diz kapağı altı avret sayılmamıştır. Kadının

¹³¹ Tirmizî, “Radâ”, 10.

¹³² Buhârî, “Nikâh”, 84, 86.

¹³³ en-Nûr 24/27-29; Buhârî, “İsti’zân”, 13.

¹³⁴ en-Nûr 24/30-31, 60; el-Ahzâb 33/59.

¹³⁵ Tirmizî, “Radâ”, 16.

¹³⁶ Müslim, “Nikâh”, 123-124; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 32; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 50.

¹³⁷ en-Nisâ 4/22-24; en-Nûr 24/31.

yabancı kadınlara karşı avreti: Göbek ile diz kapağı arasındır. Yani erkeğin avreti gibidir. Kadının, gayri müslim kadınlara karşı avretini, yabancı erkeklere karşı avreti gibi sayanlar olduğu gibi, Müslüman kadınlara karşı avreti gibi sayanlar da vardır.

Avret sınırları, asgarî sınırlardır. Güzel ahlak, edep ve medeniyet sınırları daha ihtiyatlı ve hassas olmayı gerektirir. Elbisenin, avreti örtmenin ötesinde, içini göstermeyen, vücuda yapışmayan, organları belli etmeyen tarzda olması gerekir. Tekin kabûl edilmeyen insanların yanında, akraba bile olsa, tedbirli ve ihtiyatlı giyinmek esastır. Çocukların avret ve tesettür konusunda eğitmek gerekir. Hadislerde, çocuklar yedi veya on yaşlarına geldiklerinde yataklarının ayrılması istenmiştir.¹³⁸

Aile için mahremiyet konusuna dikkat çeken bir ayet şudur: *“Ey iman edenler! Size hizmet eden kimseler ve içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar (çocuklar) yanınıza gelmek için sizden şu üç vakitte izin alsınlar; Sabah namazından önce, öğle sıcağından dolayı elbisenizi çıkardığımızda ve yatsı namazından sonra. Bunlar örtülmesi gereken yerlerinizin açık bulunabileceği (avret) üç vakittir. Bunlar dışında ne size ne de onlara bir sakınca vardır. Bunlar sıkça yanınıza girip çıkan, birbirinizle iç içe olduğunuz kimselerdir.”*¹³⁹

Özellikle kalabalık ailelerde, bir evde birden fazla ailenin ikamet etmesi, yabancı misafir bulunması gibi durumlarda avret, tesettür ve halvet hükümleri önem arz etmektedir. Bir diğer husus da, koruyucu ailelerin, baktıkları çocuk buluşa yaklaşıncaya, avret, tesettür ve halvet konularında ona yabancı olarak davranmaları gerektiğidir. Mahremiyet konusu gerçek hayatta ne kadar önemliyse, sanal medya ortamında da aynı şekilde önemlidir.

19. Aile İçi Sorunlar ve Çözüm Yolları

Eşlerden birinin geçimsizlik ve aileyi yıkabilecek yanlışlar yapması nüşûz kelimesiyle ifade edilir. Nüşûz iki taraftan karşılıklı oluyorsa şikâk adını alır.

Kadının nüşûzü halinde yapılabilecek işlemleri şu ayet açıklamaktadır: *“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle, erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdırlar. Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz (nüşûz) kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat*

¹³⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 26.

¹³⁹ en-Nûr 23/58.

ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”¹⁴⁰

Kocanın nüşûzü halinde yapılabilecek işlemleri şu ayet açıklamaktadır: “Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden (nüşûz) yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarımızdan haberdardır.”¹⁴¹

Karı ve kocanın karşılıklı geçimsizliği (şikâk) halini ise şu ayet açıklamaktadır: “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından (şikâk) korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹⁴²

Aile içi sorunların yukarıdaki ayetlerde belirtildiği üzere çözülememesi ve evliliğin artık çekilemez hale geldiğine karar verilmesi halinde, evliliği bitirici işlemler olarak, kocanın karısını boşama hakkı; karının da kocasından hul’ talep etme veya makul bir gerekçeyle (cinsel kusur vb.) mahkemeden tefrik talep etme hakkı bulunmaktadır.

20. Evliliği Sona Erdiren Durumlar

Bütün çabalara rağmen yürümeyen, devamı için zorlandığında daha büyük zararların ortaya çıkacağı evliliklerde son çare olarak ayrılmak da meşrû kılınmıştır. Katolik nikâhında olduğu gibi, bir kere evlendikten sonra ömür boyu o kişiyle nikâhlı kalma gibi bir mecburiyet, İslam’da yoktur. Zira din adamlarına getirilen evlenme yasağı gibi, boşanma yasağının da eşyanın tabiatına ters olduğu açıktır.

İslam hukukunda evliliği sona erdiren çeşitli durumlar özetle şunlardır:

Talak/Boşama الطَّلَاق: Tek taraflı boşamadır. İslam hukukunda boşama veya boşanma arızî bir vasıftır. Asıl olan, nikâhın bir ömür boyu sürmesi istenerek yapılmasıdır. Talak, evlilik çekilmez hale geldiğinde başvurulabilecek son çaredir. Hz. Peygamberin ifadesiyle “Allah’ın, helal kıldıkları arasında en sevmediği (buğz ettiği) şey talaktır.”¹⁴³ Talak yetkisi ilke olarak kocaya aittir ve üç boşama hakkı vardır. Üç boşama hakkını bitiren koca, bir daha aynı kadınla evlenemez. Ancak hayatın doğal akışında

¹⁴⁰ en-Nisâ 4/34.

¹⁴¹ en-Nisâ 4/128.

¹⁴² en-Nisâ 4/35.

¹⁴³ İbn Mâce, “Nikâh”, 1.

kadın başka bir erkekle evlenir, ondan da boşanır veya kocası ölürse, önceki kocayla tekrar evlenebilir.¹⁴⁴ Boşama yetkisinin kocaya verilmesi, toplumda erkeğe ve ailede, kadından farklı olarak, kocaya yüklenen sorumluluklar ve genel olarak erkeğin tabiatında mevcut özelliklere bağlı olarak açıklanmaya çalışılır. Ancak koca kendi rızasıyla talak yetkisini karısına da verebilir (tefvîz-i talâk) ki bu durumda kocanın boşama yetkisi devam eder ve her ikisinin de tek taraflı boşama yetkisi olur.¹⁴⁵ Böyle bir durumda, evliliğin sona erme ihtimalinin iki katına çıktığı söylenebilir. Günümüz batı ve Türk hukuk sistemlerinde boşama yetkisi sadece mahkeme hâkimine aittir; eşlerden biri ancak hâkimden boşanma talebinde bulunabilir. Talak esnasında şahit tutmak,¹⁴⁶ âlimlerin çok büyük çoğunluğunca, nikâhta şahit tutmanın şart veya rükün sayılmasının aksine, gerekli görülmemiştir. Böylece nikâhın kolaylığına kıyasla, talakın çok daha kolay olduğu görülmektedir. Burada talak yetkisini kullanan kocayı – veya yetkiyi alan kadını- dikkatli olmaya sevk edecek, keyfi ve kötüye kullanım, ani ve geri dönüşü zor karar vermekten alıkoyacak en temel hususun, Allah’a karşı hissettiği sorumluluk duygusu olduğu açıktır.

Talakın hükmü, nikâhın hükmünün değişmesi gibi, duruma göre değişmektedir. Mesela kadının dini konularda büyük günahlar işlemekte ısrar etmesi veya kadının şikâk sebebiyle ayrılma talep etmesi halinde boşamak mendûb sayılmıştır. Geçimsizlik, ahlaki zaaf veya sevginin bitmesi gibi gerekçelerle boşamak mubah sayılmıştır. Hiçbir sebep yokken boşamak, kadına zarar vermek anlamına geldiği için, mekruh veya bazı âlimlere göre haram sayılmıştır. Talakı sünnette belirtilen usule uygun yapmamak da (aybaşlı halinde veya bir temizlik halinde cinsel ilişkiden sonra boşamak vb.) günah/haram sayılmıştır.¹⁴⁷

Fesih اُلْفَسْحُ: Usulüne uygun yapılmış olan sahîh bir nikâh akdinin hüküm ve sonuçlarının belirli sebeplerle bozulmasıdır. Fesih bazen kendiliğinden olur, bazen mahkeme tarafından yapılır. Eşler arasında evlenme engeli bulunduğu ortaya çıkması (öz kardeş, sütkardeş vb.) ve irtidât gibi durumlarda kendiliğinden fesh olur. Dengiyle evlenmeme halinde velinin itirazı üzerine mahkemenin ayırması ve buluş muhayyerliğini kullanarak fesih gibi durumlarda mahkeme feshinden bahsedilir. Fesih nikâha derhal son verir. Fesih sebebi ortadan kalkarsa yeni bir nikâhla evlenebilirler. Nikâh feshedilince, boşama hakkı sayısında bir eksilme olmaz.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/229-232; et-Talâk 65/1-2.

¹⁴⁵ Abdussamet Bakkaloğlu, "Tefviz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/310-311.

¹⁴⁶ et-Talâk 65/2-3. Bu ayetteki şahit tutma, talâk sırasında değil, talâktan sonra süre sonuna gelindiğinde ric'at veya ayrılmaya şahit tutmak olarak anlaşılmış, bunun dahi hükmünün mendûb olduğu söylenmiştir.

¹⁴⁷ *el-Mevsûa'tü'l-fikhiyye*, "Talâk", 29/8-9.

Tefrik التَّفْرِيقُ : Tefrik: Hâkimin bir gerekçeye bağlı olarak eşleri ayırmasıdır. Erkeğin boşama yetkisini tek taraflı kullanabilmesine karşılık; kadının bir gerekçeyle mahkemeye gitmesi söz konusu olmaktadır. Kadının mahkemeye gidebilme sebeplerini en sınırlı tutan Hanefîlerdir. Hanefîlere göre sadece cinsi ilişkiye engel kusurlar, akıl hastalığı, cüzzam, alaca hastalığı gibi ciddi durumlar, tefrik sebebi olabilir. Kocanın nafakayı/geçimi sağlayamaması veya sağlamaması, kocanın gâib veya mefkûd oluşu, kocanın fena muamele ve geçimsizliği gibi hususların tefrik sebebi kabûl edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Bunları tefrik sebebi saymayan âlimler, evliliği sona erdirmek yerine, sorunun başka yollardan çözülerek ailenin yıkılmaması gerektiğini açıklamaktadırlar. Eşlerden birinin zinâsı, nikâhı bozamaz ancak diğer eş isterse bunu bir boşanma sebebi yapabilir. Tövbe etmeyerek zinâyâ devam eden bir erkek veya kadınla evlenmek veya evli kalmak da caiz olmaz.¹⁴⁸

Hakem: Eşler arasında karşılıklı anlaşmazlık yaşandığında yüce Allah, kadının ailesinden bir hakem ve kocanın ailesinden bir hakem belirlenmesini ve bu hakemlerin durumu düzeltmeye çalışmasını emretmiştir.¹⁴⁹ Ayette hakemlerin boşama yetkisi üzerinde durulmamıştır. Hanefîler ve Hanbelîlere göre, hakemlerin boşama yetkileri yoktur. Mâlikîlere göre, boşama veya muhâleaya hükmetme yetkileri vardır. Şâfiîlerde bir rivayette boşama yetkileri var, diğerinde yoktur.

Îlâ الإيلاء: Kocanın, dört ay veya daha uzun süreli olarak eşine yaklaşmama yeminidir.¹⁵⁰ Cahiliyede bir talak çeşidi olarak görülürken, İslam buna özel hüküm getirerek dört ayla sınırlamıştır. Koca, dört ay içinde yemininden dönerse, yemin keffareti öder ve evliliğe devam eder. Dört ay içinde dönmediği takdirde, Hanefîlere göre nikâh doğrudan/kendiliğinden sona erer ve bu bâin talaktır. Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîlere göreyse, kadın mahkemeye başvurulmalıdır.

Zihâr الظَّهَارُ: Kocanın, eşini annesi vb. bir mahremine veya onun bir uzvuna benzeterek kendine haram kılmasıdır. Cahiliyede bir talak çeşidi idi. İslam buna özel hüküm getirdi. Zihâr yapmak haramdır.¹⁵¹ Zihârda eşler ayrılmış olmazlar ancak koca, keffâreti yerine getirmeden eşine yaklaşamaz. Keffâreti yerine getirmemekte direnen koca, mahkeme tarafından buna zorlanır. Normalde ibadetlerde zorlama olmamakla birlikte, burada kadın zarar gördüğü için zorlama caiz görülmüştür.

Liân / Mülâane اللَّعَانُ / مَلَأَعَنَةً: Kocanın hanımına zinâ isnad etmesi fakat bunu dört şahitle ispat edememesi halinde mahkemede usulünce

¹⁴⁸ en-Nûr 24/3.

¹⁴⁹ en-Nisâ 4/35.

¹⁵⁰ el-Bakara 2/226-227.

¹⁵¹ el-Mücâdele 58/1-4.

yapılacak işlemler sonunda ayrılmalardır.¹⁵² Herhangi birine yönelik zinâ isnadının dört şahitle ispat edilmesi gerekir.¹⁵³ zinâ isnadı dört şahitle ispat edilemezse, isnadda bulunanlara 80 sopa gerekir ve ebediyen şahitliği kabûl edilmez.¹⁵⁴ Mülâane bir ceza davası değil, boşanma davasıdır. Mülâane sonunda eşler ayrılı ve varsa çocuk babasız sayılır. Mülâane, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ebedî evlenme engelidir; bu kişilerin bir daha birbiriyle evlenmeleri mümkün değildir. Hanefîlere göreyse, mülâane geçici evlenme engelidir; koca iftira attığını itiraf ederse, kendisine 80 sopa vurulur ve bundan sonra isterlerse tekrar evlenebilirler.

Hul'/Muhâlea **الْخُلْعُ / مُخَالَعَةٌ**: Kadının teklif ettiği bir bedel karşılığında kocanın ayrılmaya razı olmasıdır.¹⁵⁵ Bedel, mehrin iadesi veya başka herhangi bir miktarda mal olabilir. Bedelin, mehirden fazla olması bazı âlimlerce mekruh, bazılarınca haram görülmüştür.

İrtidât: İslam dininden çıkmak, nikâhı da iptal eder. Zaten Müslüman olmayanlarla evlilik, ehli kitabın namuslu kadınları hariç, yasaklanmıştır. İrtidât halinde nikâh derhal sona erer, mahkeme kararına gerek yoktur. Karı-koca birlikte irtidât ederlerse, araları ayrılmaz, tekrar İslam'a dönerlerse nikâhları devam eder. Müslüman kadın, Hristiyan veya Yahudi olursa yahut Hristiyan kadın Yahudi, Yahudi kadın Hristiyan olursa, nikâh devam eder çünkü böyle bir evlilik ilkten caizdir.

Ölüm: Hayatı bitiren ölüm, nikâhı da bitirir. Ancak kocası ölen kadın, önceki nikâha bağlı sonuçlardan biri olarak iddet bekler.

Evliliği sona erdiren durumlar, nikâhı sona erdirse de, boşanan eş dışındaki kişilerle aile bağları devam eder. Çocuklar, kayın valide ve kayınpederle evlenme yasağı ve benzerleri gibi.

21. Evliliğin Sona Ermesinin Neticeleri

Nikâh, yukarıda sayılan yollardan herhangi biriyle sona erdiğinde, öncelikle ortaya çıkan sonuçlar, kadının iddet beklemesi ve bu sürede önceki kocasından nafaka almasıdır. Talâk ve vefat iddetleri farklıdır. Âlimler, boşanan eşin nafakası konusunu ele alırken, genellikle çocuğun nafakası, usûl-furû' nafakası ve diğer akrabaların nafakası konularına da değinmişlerdir. Şayet boşanan veya kocası ölen kadının çocuğu varsa veya iddet süresi içinde doğarsa, çocuğun nesebi, süt emzirilmesi ve bakımı (hadâne) konuları da gündeme gelmektedir.

¹⁵² en-Nûr 24/6-9.

¹⁵³ en-Nûr 24/2.

¹⁵⁴ en-Nûr 24/4, 23-24.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/229.

Kadının İddeti

İddet; Boşanan veya kocası ölen kadının, başka bir evlilik yapmadan beklemesi gereken süredir. Yüce Allah, talâkın iddeti gözeterek yapılmasını ve iddetin titizlikle sayılmasını emretmiştir.¹⁵⁶ İddet bekleyen kadınla nikâh yapmak veya açıktan evlilik teklif etmek harâmıdır ancak ta'riz (üstü kapalı dokundurma) yapılabilir.¹⁵⁷

Kadının iddet beklemesini gerektiren sebepler şunlardır: 1. Kocanın ölmesi. Halvet veya duhûl olup olmaması fark etmez. 2. Sahîh nikâh sonrası halvet veya duhûl olduktan sonra boşama. Halvet veya duhûl olmamışsa, iddet beklemez. 3. Fasit nikâh sonrası duhûl olmuşsa. Bu sebeplerden biri varsa, iddet farzdır. Koca, iddet beklemez.

İddet süresi, kadının durumuna ve iddetin sebebine göre farklılık arz etmektedir. İddet, aybaşı, gün hesabı veya hamileliğe göre olabilmektedir. "Boşanmış kadınlar, kendiliklerinden üç kar' beklerler"¹⁵⁸ ayeti gereğince, hamile olmayan ve aybaşı gören normal kadınlar, kar' kelimesinin anlamındaki ihtilafa bağlı olarak, Hanefîler ve Hanbelîlere göre üç aybaşı; Mâlikîler ve Şâfiîlere göreyse üç temizlik hali beklerler. Boşanmış fakat aybaşı görmeyen kadının iddeti, üç kamerî aydır.¹⁵⁹ Kocası ölen kadının iddeti ise dört kamerî ay ve on gündür.¹⁶⁰ Kocası ölen kadın, iddet süresince evinden başka yerde geceleme, koku sürmeme ve süslenmeme şeklinde yas tutar.¹⁶¹ Hamile kadının iddeti, hamileliğin sona ermesidir.¹⁶² Aybaşı görmeyen kadının iddeti ile hamile iken kocası ölen kadının iddeti konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Kadının İddet Nafakası ve Mesken Hakkı

İddet nafakası, talâkın ric'î veya bâin olmasına göre değişmektedir. Ric'î talâk iddetinde kadının nafakası, ittifakla kocaya aittir.¹⁶³ Bâin talâk iddetinde eğer kadın hamileyse, yine nafakası ittifakla kocaya aittir.¹⁶⁴ Bâin talâk iddetinde eğer kadın hamile değilse, Hanefîlere göre nafakası kocaya aittir; diğer mezheplere göre ise bu kadının nafaka hakkı yoktur. Şâfiîler, bâin talâk iddeti bekleyen kadının sadece süknâ (barınma) hakkını kabûl ederler. Bu konudaki ihtilafın temel kaynağı, Talâk, 65/7'in farklı

¹⁵⁶ et-Talâk 65/1.

¹⁵⁷ el-Bakara 2/235.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/228.

¹⁵⁹ et-Talâk 65/4.

¹⁶⁰ el-Bakara 2/234.

¹⁶¹ Buhârî, "Cenâiz", 30; Müslim, "et-Talâk" 9; Nesâî, "et-Talâk", 55.

¹⁶² et-Talâk 65/4.

¹⁶³ et-Talâk 65/1.

¹⁶⁴ et-Talâk 65/6-7.

yorumlanmasıdır. İddet nafakasını açıklayan ayetler şöyledir: *“Boşadığımız kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir. Eli geniş olan, genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiğinden versin. Allah, bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler; (kimseye gücünün üstünde bir teklifte bulunmaz).”¹⁶⁵*

Kocanın ölümü sebebiyle beklenen iddette ise nafaka yoktur. Zira kadın, kocasından miras almaktadır.¹⁶⁶

22. Eşlerin Ayrılığı Sonrası Çocuğun Velayet ve Bakımı

Eşlerin ayrılması ile ailenin dağılması söz konusu olmakla birlikte, ana-baba ile çocuklar, dede-nine ve torunlar, kardeşler ve diğer nesep hısımları arasındaki aile ilişkileri devam eder. Eski eşin usul ve fūrû’u ile evlenme engelleri de devam eder.

Çocuğun şahsı ve malı üzerindeki velayet, ilke olarak, hem evlilik devam ederken hem de eşler ayrıldıktan sonra, babaya aittir. Baba bulunmadığında velayet, babadan dede ve sırasıyla diğer erkek yakınlaraya geçer. Hiç erkek yakını bulunmadığında annesi ve onun yokluğunda sırasıyla diğer bir kadın akrabaya geçer. Gerekliğinde hâkim uygun birini tayin eder.

Çocuğun fiili bakımı ve terbiyesi (hadâne) ise, ilke olarak, hem evlilik devam ederken hem de eşler ayrıldıktan sonra, anaya aittir. Annesi bulunmadığında, sırasıyla nineler, kız kardeşler, teyzeler, kız kardeşin kızları ve halalar gibi kadın yakınlaraya geçer. Bu kadınlardan kimse yoksa baba ve onun yokluğunda sırasıyla diğer erkek akrabalaraya geçer. Gerekliğinde hâkim uygun birini tayin eder. Annenin hadâne görevini –süt emzirme dâhil- yerine getirmeye hukuki ve ahlaki açıdan zorlanıp zorlanamayacağı hususu, fakihler arasında tartışmalıdır. Normal bir annenin yavrusuna süt emzirmekten imtina etmesi beklenmez. Evlilik içinde, normal emzirme süresi iki yıl olup, ana-babanın karşılıklı rızası ve istişareyle daha önce süttan kesmeleri veya gerekliğinde ücret karşılığında bir süttanne bulmaları da mümkündür.¹⁶⁷

¹⁶⁵ et-Talâk 65/7.

¹⁶⁶ en-Nisâ 4/12.

¹⁶⁷ el-Bakara 2/233.

Çocuğun Bakım Masraflarının Karşlanması

Hanefilere göre, anne, çocuğun babası ile evli olduğu veya ric'î ya da bain talakla boşanmış olup da iddet beklemekte ise, çocuğun bakımı için ayrı bir ücret isteyemez. Çünkü bu sürelerde kocanın vereceği nafaka, çocuğun hadânesini de kapsar. Ancak bâin talakta kadın, emzirme için ayrı ücret isteyebilir. İddet bittikten sonra anne, çocuğun babasından emzirme ve hadâne için ayrı ücret isteyebilir. Yüce Allah, boşandıktan sonra çocuğunu emziren anneye, çocuğun babası tarafından emzirme ücreti verilmesini ve duruma göre aralarında istişareyle uygun (maruf) bir karar vermelerini, eğer anlaşamazlarsa, çocuğu baba hesabına başka bir kadının emzirmesini emretmiştir.¹⁶⁸ Burada çocuğun hadâne ve süt parası, annenin nafaka parasından farklı olmaktadır.

Çoğunluk âlimlere göre ise çocuğun bakımı için ücret alınmaz. Ancak elbiselerini yıkama ve yemek yapma gibi işler için ücret alınabilir.

Çocuğun bakım masrafları, kendi malı varsa önce ondan karşılanır, kendi malı yoksa babası karşılar, baba da yoksa nafaka sırası gelen diğer hısımlar karşılar.

Boşanan Eşlerin Çocuğu Görme Hakkı

Âlimler genellikle çocuğun her gün anne veya babasını görme hakkı olduğunu söylemişlerdir. Şâfiîler, makul birkaç günde bir görme hakkı olduğunu söylerler. Boşanan eşlerden herhangi birinin, çocuğun ana veya babasıyla görüşmesine engel olmaya hakkı yoktur. Değişen durumlara göre makul görüşme süre ve şartları kanun veya mahkeme kararıyla düzenlenebilir.

23. Akraba Nafakası

İslam hukuku kaynaklarında usul, fûrû ve diğer akraba nafakası ve bakımı üzerinde de durulmuştur. Bu konudaki görüşlerin, daha çok dönemin örfüne bağlı olarak icihad sonucu belirlendiği, dolayısıyla değişime açık olduğu görülmektedir. Özellikle günümüzde yaygınlık kazanan sosyal devlet anlayışı, geçmişte akrabalara yüklenen birçok görevin, devlet tarafından yüklenilmesini getirmiştir.

Usul nafakası konusunda, kural olarak, ana-baba zengin ise nafakalarını kendileri karşılar. Ana-baba fakir ise, çocukları, onlara bakmakla yükümlüdür. Gerektiğinde bu yönde mahkeme kararı çıkartılır. Âlimlerin çoğunluğuna göre, çocuğun nafaka sorumluluğu bakımından,

¹⁶⁸ et-Talâk 65/6.

ana-babanın dini de önemli değildir. Çocukların birden çok olması halinde, külfet miras payına göre mi yoksa eşit olarak mı paylaşılacağı hususu tartışmalıdır. Babanın çalışmaya gücü varsa, çalışmaya zorlanıp zorlanamayacağı da tartışmalıdır. Ağırlıklı görüş, babanın çalışmaya zorlanamayacağı, çocukları tarafından bakılması gerektiğidir. Usul nafakasının gerekli olması için mahkeme kararına gerek yoktur.

Fürû' nafakası konusunda, baba, fakir ve kazanamayan çocuğuna bakmakla yükümlüdür. Anne varlıklıysa o da çocuğuna bakmakla yükümlü olur. Eğitim görmek ve askerlik yapmak da, çocuk için kazanamama sebebi sayılmıştır. Kazanabilen çocuğa karşı ana-babanın nafaka mecburiyeti yoktur. Kız çocuğu da kazanmaya başlarsa, ana-babasının nafaka mecburiyeti düşer. Fürû' nafakasının gerekli olması için mahkeme kararına gerek yoktur.

Diğer akrabaların (kardeş vb.) nafakası konusuna, temel ilke, mahrem sayılan akrabalar arasında nafaka yükümlülüğü olduğudur. Ancak bu nafakanın gerekmesi için mahkeme kararı gerekli görülmüştür.

24. Aile Üyelerinin Birbirine Mirasçılığı

İslam miras hukukunun, dünya üzerindeki diğer sistemlerle karşılaştırıldığında, kendine özgü bir sistemi bulunmaktadır. İslam miras hukuku, bir taraftan aileyi koruyarak, diğer taraftan da ferdi koruyarak bir denge üzerinde bulunmaktadır. İslam miras hukuku, Nisâ sûresinin 11, 12, 13 ve 176. ayetleri başta olmak üzere, bazı hadisler ve âlimlerin içtihatları üzerine kurulmuştur. Cahiliye döneminde kadınlara pay verilmezken, duruma göre oranlar farklı olsa da, İslam hukukunda kadınlara pay verilmiştir.¹⁶⁹

Mirasçılık sebepleri: Kan hısımlığı, evlilik ve velâdır (muvâlât akdi).

Kan hısımlığı sebebiyle mirasçı olanlar, eshâbü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm olmak üzere üçe ayrılır.

Eshâbü'l-ferâiz; Belirli pay sahipleridir. Öncelikle bunları payları belirlenir. Karı, koca, baba, anne, kız, oğul kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir erkek ve kız kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen dedelerle anne ve baba tarafından nineler. Bunların hisseleri, diğer varislerin durumuna göre 1/2, 1/3, 1/4, 1/6, 2/3 veya 1/8 şeklindedir. Bu çeşitli durumlara "kırk hal" denir.

Asabe: Eshâbü'l-ferâiz'den arta kalanı, bunların yokluğunda ise terikenin tamamını alırlar. Asabe kendi içinde asabe-i nesebiyye ve asabe-i

¹⁶⁹ en-Nisâ 4/7, 32-33.

sebebiyye diye ayrılır. Asabe-i nesebiyye de binefsihi, bigayrihi, maa'l-gayr diye ayrılır. Asabe-i sebebiyye, köleyi azat edendir.

Zevi'l-erhâm: Kızın çocukları, anne bir amca, dayı ve teyze gibi uzak akrabalarıdır. Hanefî ve Mâlikîler, ilk iki grupta kimse bulunmadığında bunlara pay verirler.

Evlilik yoluyla mirasçı olan sadece eşdir (karı veya koca).

Muvâlât akdi, iki kişinin birbirlerini Mevlâ olarak tanımalarına dayanır. Sadece Hanefîlerde mirasçılık sebebidir.

Hanefîler ve Hanbelîlere göre varislerin sıralaması şu şekildedir: Eshab-ı ferâiz, kan sebebiyle asabe, azat sebebiyle asabe, red alan eshâb-ı ferâiz içindeki mirasçılar (karı ve koca hariç), zevi'l-erhâm, mevla'l-muvâlât, ikrar yoluyla nesebi sabit olanlar, üçte birden fazla vasiyete muhatap olan mûsâ leh, hazine/beytülmal.

Mirasçı olmanın şartları, murisin ölmesi, o esnada varisin hayatta olması ve mirasa engel bir durumun bulunmamasıdır. Birlikte ölenler birbirlerine mirasçı olamazlar. Anne karnındaki çocuğun (cenin) miras payı ayrılır; sağ doğarsa alır. Murisini kasıtlı öldürmek, mirasçılığa engeldir. Din farkının mirasa engel olup olmadığı tartışmalıdır.

Muris, hiçbir varisi mirastan men edemez. Miras cebridir; otomatik olarak varisin zimmetine geçer. Varisler ölenin borcundan terike kadar sorumludur. Vârislere vasiyet yapılamaz. Diğer kişilere yapılan vasiyet de terekenin 1/3'ünü geçemez. Miras sisteminde nimet-külfet dengesi gözetilir; Kadınların ve diğer bazı varislerin duruma göre daha az alması, bu şekilde izah edilir. Erkeklerle toplum işlerinde (velayet, diyet ödeme, cihad vb.) ve aile içinde yüklenen maddi sorumluluklarla (mehir, nafaka) bağlantılıdır. Varislerin kendi rızaları ile (hepsi reşit ve hazır olmak şartıyla) mirası istedikleri şekilde (eşit vb.) paylaşması caizdir. Anlaşamadıkları takdirde kazâî taksim yoluna gidilir. Yakın akrabanın varlığı halinde uzak akraba mirastan kısmen (hacb-i noksân) veya tamamen (hacb-i hirmân) engellenir. İslam hukukunda nesep babadan devam eder, kızın çocukları zevi'l erhâm'dır.

Sonuç

İslam dini aileye büyük önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ahkâm ayetlerinin büyük çoğunluğu, evlenme, boşanma ve miras gibi aile konularıyla ilgilidir. Ahkâm hadislerinde de durum aynıdır. Buna bağlı olarak fıkıh kaynaklarında en çok üzerinde durulan konular, aile konularıdır. Aile, ilk insanlardan beri gelen ve cennette de devam edeceği bildirilen önemli bir kurumdur. Aile, kadın ile erkek arasında nikâh ile

kurulmakta, çocuklar doğum ile buna katılmakta ve diğer akrabalarla genişlemektedir. Nikâh, oldukça kolay ve masrafsız bir akittir. Kişinin durumuna göre nikâhın hükmü değişmektedir. Ailede sevgi ve merhamet temelinde iyi geçim ve yardımlaşma esastır. Aile olmak, eşler arasında, ebeveyn ile çocuklar arasında ve diğer akrabalar arasında bir takım haklar ve sorumluluklar getirmektedir. İnsanın yaratılış amacına uygun olarak, ailenin de asıl amacı, insanın Rabbine kulluğunu gerçekleştirmesidir. Evlilikte sorunlar çıktığında, bunları aşmak üzere, nasihat ve hakeme gitmek gibi bazı yolları gösterilmiştir. Evlilik çekilmez hale geldiğinde, boşanmaya izin verilmiştir. Ancak eşlerin boşanmış olsa da, çocukları üzerindeki ebeveynlik hak ve sorumlulukları devam etmektedir. İslam dini, boşama yetkisi ve mali harcamalar gibi konularda, tarafların rızalarına bağlı olarak, farklı uygulamalara izin vermektedir.

Kaynaklar

Acar, Halil İbrahim. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Apaydın, H. Yunus. "İslam Hukukunda Aile". *Günümüzde Aile*. 135-150. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/ 196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Bakkaloğlu, Abdussamet. "Tefviz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40, 310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Birsin, Mehmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2019.

Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Baskı, 2019. *el-Mevsûa'tül-fikhiyye el-Küveytiyye*. Küveyt: 2004.

Esen, Hüseyin. "Kolaylık Açısından İslam'da Nikâh". *Dinlerde Nikâh-Tartışmalı İlmi Toplantı*. 57-103. İstanbul: İSAV, 2012.

Genç, Mustafa. "İslam Hukukunda Ailenin Önemi ve Evlilik Hayatının Faydaları". *Sosyal Bilimler Dergisi*. (Kasım 2018): 272-294, 5/30.

İbn Abidin. *Haşiyetü İbn Abidin (Reddü'l-muhtar)*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.

İbn Hazm. *el-Muhalla*. tah. Muhammed Münir ed-Dımaşki. Kahire: Dârü't-Türas, ty.

İbn Kudâme. *el-Muğni*. nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: 1406-1411/1986-1991.

İbn Rüşd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*. Kahire: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, ty.

Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Baskı, 2017.

Kahveci, Nuri. *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016.

Kahveci, Nuri. *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.

Köse, Saffet. "Aile Hukuku". *İslam Hukuku El Kitabı*. 281-371. Ankara: Grafiker Yayınları, 7. Baskı, 2018.

Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı, 7. Baskı, 2017.

Nevevî. *el-Mecmu' şerhu'l-mühezzeb*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ty.

Serahsî. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982-83.

Şeyhîzâde Damad Efendi. *Mecme'u'l-enhur fî şerhi mülteka'l-ebhur*. İstanbul: ty.

Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. Baskı, 2017.

Zemahşerî. *el-Keşşâf*. Beyrut: 3. Baskı, 1407 h.

Zeydan, Abdülkerim. *El-Mufassal Fî Ahkâmi'l-Mer'e Ve'l-Beytü'l-Müslim Fi'ş-Şeriatil-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992-1993.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslami ve edilletühü*. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 2. Baskı, 1985/1405.

İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)*

Ziya KAZICI**

Öz

İslâm dini, barış, adalet ve sevgiyi tevhid temelinde yükselterek insanlar arasında yerleştirmek üzere gönderilen bir dindir. İslâm, tüm insanlığa hitap eder ve ırk, asalet ve cinsiyete bağlı bir üstünlük ve ayrıcalığa yer vermez. Dolayısıyla kadın ve erkek de insanlık düzleminde denktirler. İslâm'dan önceki toplumlarda ise durum bu şekilde değildir, kadının konumu çoğu zaman erkekten aşağıdadır. Kadına hak ettiği yeri İslâm, yeniden kazandırmıştır. Bu çalışmada öncelikle İslâm'ın kadına bakışı söz konusu edilecek, ardından Eski Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Hint kültürlerinde kadının konumuna değinilecek ve sonrasında İslâm'ın kadına bakışı daha detaylı ele alınarak kadının İslâm'daki ve mezkûr din ve kültürlerdeki konumu kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Medeniyeti, Kadın, İslâm, Yunan, Roma, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hint.

Women in Islam: (A Comparison)

Abstract

Islam is a religion sent to establish peace, love and justice among people by virtue of tawheed. Islam, which aimed to address all members of the humanity, does not include any superiority and privilege related to race, nobility and gender. Therefore, men and women are also equal in the humanity plane. In societies before Islam, this is not the case, the position of women is often lower than men. Islam regained its rightful place for women. In this study, first of all, the view of Islam to women will be mentioned, then the position of women in Ancient Greek, Roman, Judaism, Christianity and Indian cultures will be discussed and then the position of women in Islam and mentioned religions and cultures will be compared.

Keywords: Islamic Civilization, Women, Islam, Greek, Rome, Judaism, Christianity, Indian.

* Makale Gönderim Tarihi: 01.04.2020 Makale Kabul Tarihi: 15.06.2020

** Prof. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences. ziya.kazici@izu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7472-0666

Giriş

Bilindiği gibi İslâm'da, insanların yaratılıştan gelen cinsiyet, soy gibi özelliklerine veya dünyevi statülerine bağlı bir üstünlük söz konusu değildir. Aksine üstünlük, takva ve görevleri gerektiği şekilde, hakkıyla yerine getirme ilkesine bağlıdır. İslâm'dan önceki bazı din ve sistemlerde, asalet, etnik köken, cinsiyet gibi özellikler üstün sayılma sebepleri idi. Dolayısıyla belli ailelere mensup olmamak, belli bir ırktan gelmemek veya kadın olmak adaletsizlik ve eşitsizliğe maruz kalmayı beraberinde getirirdi. İslâmiyet'ten önceki süreçlerde kadın da bu bağlamda haklarının birçoğundan mahrum bırakılmıştı.

Hz. Peygamber, tüm diğer açılardan olduğu gibi kadın dünyası ve kadın haklarının korunması bakımından da insanlığa rehberlik olarak gönderilmiş, cenneti anaların (kadınların) ayaklarının altında olduğunu dahi ifade etmişti.

İslâm'ın ilk emri ve Kur'an'ın ilk âyeti, "oku" diye tercüme edebilir bir kelimedir. Bu ayet, Hz. Peygamber'in şahsında tüm İslâm dünyasına hitap etmiştir. Yani Allah'ın emrini yerine getirmekle yükümlü tutulan muhataplar, belirli bir topluluk, sınıf veya cinsiyete sahip olan ayrıcalıklı kişiler değildir. Tüm Müslümanlar bu emrin muhatabı olup emrin gereğini ifa etmek zorundadır. İslâm ilim tahsilini herhangi bir insan sınıfıyla sınırlı tutmamış, kadın ve erkek arasında da bir ayırım gözetmemiştir. Hem erkek hem de kadın ilim tahsil etmekle vazifelidirler. Ne biri diğerinden üstündür ne de birinin bu görevi yerine getirmesiyle diğerinin üzerinden sorumluluk düşmüş olur.

Bilindiği üzere aile, iki kişi arasında sevgi ve bağlılık temeli üzerine bina edilmiş bir şirket gibidir. Kur'an-ı Kerim'de *"Sizin için kendileri ile ülfet ve ünsiyet peyda edesiniz diye nefislerinizden zevceler yaratması ve aranızda bir sevgi ile rahmet icad etmesi de O'nun kudretine delâlet eden âyetlerdendir. Bütün bunlarda düşünen bir kavim için ibretler vardır."*¹ denmektedir. Bu ortaklığın, müşterek olarak yerine getirilmesi gereken sorumlulukları vardır ve bireysel sorumluluklar da fertlerin yaratılış özelliklerine göre belirlenmiştir. Böylece erkek ve kadın arasında İslâm'ın ön gördüğü, temeli sevgiye dayanan sağlam bir birliktelik kurulmuş olur.

Biz, İslâm'ın, kadınlara fitratlarına uygun bir biçimde verdiği hakları ve insanlık âleminin yarısını teşkil eden bu cinsi, nasıl şerefli kıldığını görmek için kendinden önceki tarihi süreçleri kısaca gözden geçirmek istiyoruz. Çünkü doğru bir değerlendirme yapabilmek için farklılıkları kıyas etmek gerekir. Bunun için – *bir makale çerçevesinde* – İslâm'dan önceki dinî ve felsefî sistemlerin kadına bakışını biraz irdelemek istiyoruz ki İslâm'ın kadın konusundaki anlayışını hakikatiyle anlama yoluna girmiş olalım. Ayrıca günümüzde yanlış bilinen bazı meselelerin doğrusunu da böylelikle görebiliriz.

¹ er-Rûm 30/21.

İslâm, kadını saygıdeğer bir varlık olarak görür ve ailenin temel bir direği olduğunu kabul eder. Halbuki kadın, İslâm gelmeden önce değersiz sayılırdı. Hatta onun aşağı statüde bir varlık olduğu ve yaratılış gayesinin yalnızca erkeklere hizmet etmek olduğu kabul edilirdi. İslâm, bu tutuma karşı savaş açar; kadının, her bakımdan erkekle eşit olduğunu ilan eder. Bu konuda Kur'an, "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, zevcesini de kendisinden halk edip birçok erkek ve kadınları yeryüzüne yayan Rabbinizden sakınınız.*"² demekte ve her iki cinsin de eşit olduğunu, yaratılış bakımından aralarında bir fark bulunmadığını belirtir.

Ana hatlarıyla temas ettiğimiz İslâm'a göre kadın haklarına daha geniş bir şekilde değinmeden önce İslâm'dan önceki din ve kültürlerde kadınlığın nasıl kabul edilip anlaşıldığına temas etmek isteriz.

1. Eski Yunan'da Kadın

Eski Yunan'da kadın, aşağı derecede bir varlık sayılır ve her türlü haktan yoksun bırakılırdı. Sadece ev işlerinde çalışabilirdi ve herhangi bir tasarruf hak ve yetkisine sahip değildi. Kocasını isterse döver isterse bir başkasına hediye ederdi ve kadın kölelerle bir tutulurdu. Kız çocuklar mirastan pay alamazdı. Sadece erkek çocuklar mirasta pay sahibiydi. Kadın erkeğin emanetini taşımaktan başka fonksiyonu bulunmayan bir konumda görülürdü.³

Kadın yeryüzündeki bütün kötülüklerin sebebi sayılırdı. Yunan mitlerinden birinde şöyle anlatılır: Zeus, Prometheus'a kızdığı için erkeklerden öç almak ister. Bu amaçla sevimli ve güzel bir şey yaratır. Bütün tanrılar onu, peçelerle, çiçeklerle ve altın bir taçla donatırlar. İsmine ise "*herkesin armağanı*" anlamında "*Pandora*" olmasına karar verirler. Zeus bu "*felaket*"i yeryüzüne indirir. Artık kadın, erkekler için en büyük düşman olmuştur.

Bir görüşe göre de kötülüklerin sebebi Pandora'nın kendisi değil, merakıdır. Buna göre tanrılar, içini zararlı şeylerle doldurdukları bir sandığı Pandora'ya verir ve onu açmamasını söylerler. Pandora merakına yenik düşer ve sandığın içinde ne olduğunu öğrenmek ister. Bir gün sandığın kapağını açar. Sandığın içinden çıkan türlü kötülükler etrafa saçılır. Pandora, kapağı büyük bir korkuyla geri kapar. Ama iş isten geçmiştir. Böylelikle Zeus, insanları kadının varlığıyla cezalandırmıştır.⁴

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz bu ifadeler, bir efsane (mitoloji) de olsa bir toplumun genel anlayışını, olay ve kişilere bakış açısını, folklorik bir ifadeyle halkın bu konudaki şuuraltı görüşünü ortaya koymaktadır. Böylece bu alanda hemen herkesin kabul etmek zorunda olduğu bir kültür oluşmaktadır.

² en-Nisâ 4/1.

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. August Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, çev. Saliha Nazlı Kaya (İstanbul: İnter Yayınları, 1991), 67 – 68.

⁴ Edith Hamilton, *Mitolojiya*, çev. Ülkü Tamer (İstanbul: Varlık Yayınları, 1968) 46-47.

Böyle bir görüş ve anlayış, insanların zihinlerinde çocukluktan itibaren yer ettiğinde bunun izlerini silmek epeyce zor olmaktadır. Zira bu anlayış atalardan gelen bir kültür haline gelecektir. Bilindiği üzere kültürleri değiştirmek pek kolay olmaz.⁵ Burada şuna da işaret edelim ki bu düşünce ve buna bağlı olarak ortaya çıkan anlayış, daha sonra bazı özellikleri ile Hıristiyanlığa da geçecektir. Biraz sonra, yani "Hıristiyanlıkta Kadın" konusu işlenince buna temas edilecektir.

2. Roma'da Kadın

Roma, çoğu toplumun hukukuna öncülük etmiş olup, inanç hususunda Yunan'ın tesirinde kalmıştır. Bu nedenle, bazı ilahları Yunan tanrıları ile neredeyse aynı özellikleri taşırlar. Örneğin, Yunan'ın Zeus'u, Roma'da Jüpiter'e büyük oranda benzerlik gösterir. Roma'da da kadının durumu Yunan'daki gibidir. Erkek, ailenin reisi olup karısı ve çocukları üzerinde sınırsız yetkilere sahiptir. Hatta o, çoğu zaman karısını öldürmeye varan bir salahiyyetin tatbikçisidir. Erkek, bu yetkiye dayanarak onlara istediğini yapabilir.⁶ Geniş yetkilerle donatılmış olan baba, istediği kimseleri ailesine alır istemediklerini de almaz. Bu durum, özellikle kız çocuklarını kapsar. Kız, mal sahibi olamaz. Eğer bir kazanç elde ederse bu kazanç babanın malına eklenir. Kız, buluşa erse veya evlense de bu uygulama değişmez. Evlilik, karşılıklı rıza ile kurulmuş ve taraflara eşit haklar veren bir yapı değildir. Genç kız evlenince şu üç yoldan biriyle, kocası ile "*Reislik Akdi*" denilen bir akit daha yapar:

- a. Dinî bir törenle, din adamının huzurunda.
- b. Kocanın karısını satın almasıyla.
- c. Evlendikten sonra bir sene devamlı münasebetle.

Bu akitlerden biri yapıldığında baba, kızı üzerindeki yetkilerini kaybeder. Artık otorite kocaya geçmiş olur. Böyle bir uygulama, kadının tam ehliyet sahibi olmadığını gösterir. On iki Levha Kanunu, şu üç özelliği ehliyeti noksanlığı (hacir) sebebi sayar: Yaş, aklî durum, kadınlık. Bu kural, Fransız kanununda da 1938 yılına kadar yer alır. Çünkü Fransa kanunu, temelini Roma kanunundan alır.⁷

⁵ Kültür hk. daha geniş bilgi için bk. Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 19-20.

⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Paul Koschaker, *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları*, çev. Kudret Ayiter (İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963), 77-78; Ziya Umur, *Roma Hukuku* (İstanbul: İ.Ü Hukuk Fakültesi, 1984), 383-388.

⁷ "Hak ehliyetini daraltan sebepler arasında cinsiyet de zikredilmelidir. Cinsiyetin rol oynadığı ehliyet, bilhassa fiil ehliyeti olmakla beraber hak ehliyeti bakımından da kadın, amme haklarına sahip olmadıktan sonra, klasik devirde hiç, Justinianus devrinde istisnaî haller hariç, asla vâsi olamaz. Miras ehliyeti mahdud idi. Belli miktarı aşan terekeleri iktisab edemezdi." Umur, *Roma Hukuku*, 399-400; Ayrıca bk. Mustafa Sıbaî, *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*, çev. İhsan Toksarı (İstanbul: Nida Yayınevi, 1966), 35.

3. Yahudilikte Kadın

Yahudilik'e gelince, o da kadın konusunda İslâm'dan önceki din ve sistemlerden pek farklı düşünmemektedir. Tevrat, Yahudi geleneklerinin bir derlemesi mesabesinde olup bazı hükümleri yüzyıllar içinde değişmiştir ve bazıları da birbirleriyle çelişmektedir. Bu bağlamda Alman Protestan Kilisesi Komisyonunun denetlediği Eski ve Yeni Ahit çevirisindeki şu cümleler manidardır: "Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit = Tevrat ve İncil) gökten inmiş değildir. Eski Ahit 39 kitabıyla, dört İncil binlerce yılda yavaş yavaş gelişmiş ve son şeklini almıştır."⁸ Tevrat'ta kadın meselesi de çelişkilerle doludur. Örneğin, Tevrat bazı yerlerde kadını güzel muameleye layık görürken, bazı bölümlerde de ondan lanetli bir yoldan çıkarıcı bir yaratık olarak söz eder. Bu nedenle Mûsevîler, kadına karşı farklı anlayışlara sahip olmuş ve buna bağlı olarak farklı muamelelerde bulunmuşlardır. Yahudilerden bir kısmı (bir taife) kızı hizmetçi mertebesinde tutarlardı. Babasının onu satma hakkı bile vardı. Babasının zürriyetinde erkek evlat yoksa ancak o zaman miras alabilirdi. Yahudi inancında Âdem'i yoldan çıkardığı için lanetli sayılan kadının doğum esnasında ölmesinin sebebi görevlerini gereği gibi yerine getirmemesidir. Halbuki ölüm hadisesini, dinî görevlerini hakkıyla yerine getirmemeye bağlamak, ilmî açıdan mümkün değildir. Bununla beraber Talmud'da -ki Tevrat'ın en büyük tefsiridir- şu bilgiye yer verilir:

"Üç suç yüzünden kadınlar doğum sırasında ölürler. Aybaşlarına aldırış etmedikleri için, hamur ayırmada ve sabbat kandilinin yakılmasında kusur işledikleri için."⁹

Yahudi toplumunda hayız gören kadın, toplumsal yaşamdan tamamen çekilmek zorunda bırakılır. Kadınlar için koşulan şartlar o kadar ağırdır ki bunları yerine getirmek mümkün değildir. Bu durum, doğum esnasında ölen kadına dahi suç ithamında bulunmaya sebep olmuştur. Öyle ki, akıntısından temizlenen kadın, günah işlemiş sayıldığı için kefaret niteliğinde kurban sunmaya mecburdur. Tevrat'ın, *Levililer* bölümünde geçen şu ifadeler Yahudi anlayışı konusunda aydınlatıcı olmaktadır:

"Ve eğer bir kadının akıntısı olur ve bedeninde akıntısı kan olursa yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı şey murdar olacak, üzerinde oturduğu her şey de adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak yahut herhangi bir döşek üzerinde bir şey olursa adam o şeye dokunduğu zaman akşama kadar murdar olacaktır. Ve eğer bir adam onunla yatarsa ve kadının murdarlığı ona bulaşırsa yedi gün murdar olacak ve üzerinde yattığı her yatak murdar olacaktır."

⁸ Bilgi için bk. Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 4.

⁹ Örs, *Musa ve Yahudilik*, 368.

“Ve adet zamanında değilken bir kadının çok günler kan akıntısı olursa yahut adet zamanından fazla olarak akıntısı olursa, murdarlığı akıntısının bütün günleri adet günleri gibi olacaktır, murdardır. Akıntısının bütün günlerinde üzerine yattığı her yatak, kendisi için adet yatağı gibi olacak. Ve üzerine oturduğu her şey, adet murdarlığı gibi murdar olacaktır. Ve bu şeylere her dokunan murdar olacaktır. Esvabını (çamaşırlarını) yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Fakat akıntısından tahir olursa (temizlenirse) o zaman kendisine yedi gün sayacak ve ondan sonra temiz olacaktır. Ve sekizinci günde kendisi için iki kumru yahut iki güvercin yavrusu alacak ve onları kâhine toplanma çadırının kapısına getirecek. Ve kâhin, birini suç takdimesi, öbürünü de yakılan takdime olarak arz edecek. Ve kâhin, onun için murdarlığının akıntısından dolayı Rabbin önünde kefarete edecektir.”¹⁰

Görüldüğü üzere, ergenlik (bulûğ, yetişkinlik) çağına gelmiş bulunan her sağlıklı kadından gelen, doğal, biyolojik bir süreç olan âdet (regl), Yahudi anlayışında suç addedilmektedir. Bu suçun kefarete ve affı ise din adamları (haham) aracılığı ile ve kurban sunmakla mümkün olmaktadır.

Tıp bilimine göre hayızlı kadın, halsiz ve bir anlamda rahatsızdır. Bundan dolayı da dinlenmesi gerekir. Âdet zamanında rahim yolundaki kan damarları açık olup kadın mikrop kapmaya yatkındır. Bu süreçte cinsî münasebet, enfeksiyon riskini büyük oranda artırır. Kadının daha fazla yorulmaması ve hasta olmaması için hayız döneminde cinsî münasebet İslâm tarafından yasaklanmıştır. Fakat Yahudi anlayışının aksine, kadın sosyal hayattan tecrit edilmez, kadın ve temas ettiği nesnelere pis sayılmaz ve bu doğal süreç suç ile ilişkilendirilmez. Yahudiliğin kadınlara bakışı ile ilgili daha pek çok bilgi bulunmasına rağmen biz, konuyu daha fazla uzatmamak için sadece Tevrat'ın Tekvin bölümünde verilen ve insanı hayretlere düşüren bir bilgi nakletmekle yetinmek istiyoruz. Böylece okuyucu, daha başka ve fazla söze gerek kalmadan Peygamber olan bir baba ile kızlarının durumunu hayretler içinde takip edip görmüş olur.

“Ve Lut Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu. Ve iki kızı onunla beraberdi. Çünkü Tsoar'da oturmaktan korktu. Ve o ve iki kızı bir mağarada oturdular. Ve büyük kız küçüğüne dedi: Babamız kocamıştır ve bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur. Gel babamıza şarap içirelim ve babamızdan zürriyeti yaşatmak için onunla yatarız.” Ve o gecede babalarına şarap içirdiler ve büyük kız girip babası ile yattı. Ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Ve vaki oldu ki, ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi. İşte dün gece babamla yattım. Bu gece da ona şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir onunla yat. Ve o gece dahi babalarına şarap içirdiler. Ve küçük kız kalkıp onunla yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Lut'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar. Ve büyük kız bir oğul doğurdu ve onun adını Moab çağırdı. O, bugüne

¹⁰ *Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958), Levililer 15/ 19-30.

kadar Moabluların atasıdır. Ve küçük kız o da bir oğul doğurdu. Ve onun adını Ben-ammi çağırıldı. O, bugüne kadar Ammon oğullarının atasıdır.”¹¹

Her gün, kutsal kitaplarında, bunun gibi pek çok metin okuyan binlerce Yahudi kızı acaba neler düşünür? Zira Allah'ın, büyük bir peygamberi olan Hz. Lut ve kızları ile ilgili böyle metinleri okuyan Mûsevî ailelerde gerek aile gerekse bütün bir kadınlık düşüncesi acaba nasıl ve ne şekilde gelişir? Kızların, erkek olmadığı için babaları ile yatmaları iftirası (dilim varmadığı için söyleyemiyorum) acaba insanı nereye kadar götürür?¹²

4. Hıristiyanlıkta Kadın

Hıristiyanlık anlayışına göre kadın Şeytanın oyuncağı olmuş, Âdem'e yasak meyveyi yedirerek aslı suç denilen günahı işletmiştir. O, günahın, fesat ve fitnenin anasıdır. Bu günah sebebiyle Allah'ın hükmü kadınların üzerindedir. Suç da devam etmektedir. Kadın daimi bir kötülük kaynağıdır. Nitekim Hz. İsa'nın doğumundan beş asır sonra yapılan Makun toplantısında, “kadınlar, Mesih'in annesi Meryem hariç (çünkü o da yarı ilahe durumundadır) Cehennem azabından kurtulucu değillerdir”¹³ şeklinde bir karara varılmıştı. Benzer bir anlayış miladî 586 yılında yapılan bir toplantıda Fransızlar, kadının insan sayılıp sayılmayacağı münakaşasını yapıyorlardı. O, toplantıda bu soru şu şekilde cevap buluyordu. “Kadın, erkeğe hizmet için yaratılmış bir insandır.”¹⁴ “Kadın Şeytanın oyuncağı olarak kabul edilen kadın, görüldüğü gibi bu yaratık (kadın) Âdeme yasak meyveyi yedirdiği için bütün bir kadınlık alemleri kötülenmiştir. İlk dönem Hıristiyan din adamlarının Roma toplumunda gördükleri ahlaksızlık onları dehşete düşürmüştür. Onlar, bütün bu ahlaksızlıkların yegâne müsebbibi olarak kadını gördükleri için ondan uzaklaşmak istediler. İşin başlangıcında da şöyle bir görüş ortaya atılmış oldu:

“Kadın, günahın anası, fesat ve fitnenin kaynağıdır. Hislerini tahrik etmek suretiyle erkeği günaha sokan baş müessir odur. Bu sebeple Cehennem'in kapısıdır. Kadın, üstelik bütün beşerî musibet ve belanın da kaynağıdır. O, bizzat var oluşuyla utanılacak bir yaratıktır. Fizik güzelliğinin mahcubiyetine sığınmasına bakmayın. O, bu haliyle şeytanın en müessir silahıdır. Dünyayı ifsad ettiği ve insanları kötülüğe sürüklediği için yaptıklarına mukabil kendisine ceza verilmesi gerekmektedir.”¹⁵

İlk Hıristiyanların liderlerinden olan Tertullian kadınlara yaptığı konuşmasında onlara şöyle hitap eder: “Bilmiyorsunuz ki, hepimiz de Havva'nın

¹¹ Yaratılış 19/30-38.

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Ziya Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe* (İstanbul: Çığır Yayınları, 1975), 76-82.

¹³ Sıbaî, *Kadın*, 19.

¹⁴ Sıbaî, *Kadın*, 19.

¹⁵ Ebü'l-A'lâ Mevdudî, *Hicâb*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Hilal Yayıncılık, 1972), 30.

kızlarıdır. O büyük günah sebebiyle Allah'ın hükmü bu asırda da siz kadınlar cinsi üzerinde hala devam etmektedir. Suç da hala ortadadır. Siz, şeytanın kapısıdır. Sizin o yasaklanan ağaçtan yiyen. Sizin ilahî kanunlara muhalefet eden... Sizin Allah'ın suretini bu şekilde kolaylıkla yıkan..."¹⁶

Sadece erkek için yaratıldığı belirtilen kadının kocasına bağlılığı Rabbe bağlılığı gibi olacaktır. Çünkü Mesih'in kilise topluluğunun başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır.¹⁷

Kadın, pis görülünce evlenme de çirkin sayılır oldu. Evlenen kişi artık karısından başka bir şey düşünmez. Evlilik insanı (erkeği) Allah'ın melekûtundan uzaklaştırır. İyi ve temiz bir erkek evlenmez, kadınlardan daima uzak durur. Kitabı Mukaddes bu hususta şöyle der:

"Fakat kaygısız olmanızı istiyorum. Evlenmemiş adam nasıl Rabbi hoşnut etsin diye Rabbin şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan adam, nasıl karısını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker. Ve bölünür. Evlenmemiş olan kadın ve kız hem bedence hem ruhça mukaddes olsun diye Rabbin şeyleri için kaygı çeker. Fakat evlenmiş olan kadın, nasıl kocasını hoşnut etsin diye dünya şeyleri için kaygı çeker. Ve bunu üzerine kement atmak için değil, fakat yakışan halde olasınız ve zihniniz dağılmayarak Rabbe mülazemet edesiniz diye sizin kendi menfaatiniz için söylüyorum."¹⁸ Evlenmemenin en iyi hareket sayıldığı bir dinde, çocuklar da değerli sayılmazlar haliyle. Katolik Kilisesi'nin akşam duasında hala şu sözler okunur: "Ece enim, in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis me mater mea."(Günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken.) Karı koca her duaya katılmalarında bu pişmanlık ifadelerini duyduktan sonra, aynı günahı tekrar tekrar işleyebilirler mi?¹⁹

Aynı şekilde "Korintoslulara 1" de verilen şu emirler de evlenmeyi yavaş yavaş ortadan kaldırmaya yönelik bir anlayışın meydana gelmesine sebep olmuştur. "Ey kardeşler, bunu da beyan ediyorum. Vakit kısalmıştır. Bundan böyle karıları olanlar yok gibi olsunlar."²⁰ Bu ve benzeri sözler, Hıristiyanlarda zamanla büyük karışıklıklara sebep oldu. Artık rahipler evlenemiyor, evli olanlar da karılarını bir kenara itiyorlardı. Hatta bazı keşişler, evli rahipleri büyük bir ölçüde cezalandırıyorlardı. Halk üzerindeki etkisi ile evli rahiplerin dinlenmesini yasaklamışlardı. Evli rahipler, "kadın cinsi" ne yenilmiş şehvet düşkünleri olarak tomrukta teşhir ediliyordu. Bunlara acımamak gerekti. Bununla beraber Roma, evli rahipleri kiliseden kovmadan akla davet edebileceğini ummaktaydı. 1018'de Papa Benedict VII, kilise üyelerinin çocuklarının kilisenin daimî köleleri olmaları için bir

¹⁶ Behiy el-Hûliy, *Ailede ve Toplumda Kadın*, çev. Abdullah İşler (Ankara: Elif Matbaacılık, 1972), 9

¹⁷ Efesoslulara 5/22-25.

¹⁸ Korintoslulara 7/32-38.

¹⁹ Richard Lewinshon, *Cinsî Âdetler Tarihi*, çev. Ender Gürol (İstanbul: Varlık Yayınları, 1966), 109.

²⁰ Korintoslulara 7/29.

kanun çıkardı. Çocuklardan sonra kadınlar da kara listeye girdi. Rahiplerin karıları metreslerle eşit tutuluyorlardı.

Büyük karmaşaların akabinde Kilise'ye yeni bir düzen getiren Papa Leo IX (1048-1054), bir merhale daha öteye gitti. Artık papazların cinsel perhizde bulunmaları farz oldu. Böyle bir buyruğa boyun eğmemek sadece işlenmiş bir suç değil, aynı zamanda zındıklık da oluyordu. Zındıklara ceza vermek için Kilise bizzat uğraşmak zorunda da değildi. Keşişlerin kıskırttığı halk yığınları, karılarından ayrılmak istemeyen rahiplere saldırıyordu. 1059'da Roma'da toplanan bir Kilise Meclisi, bir adım ileri giderek inanların gözünde evli rahiplere kara çalmak için halka evinde kadın olan bir rahipten "Mes Âyini" dinlemeyi yasakladı. 1074'te Roma'da kurulan bir meclis, rahipler ile kadınlar arasındaki her türlü alışverişi zina olarak ilan etti. Henüz karıları ile yaşamakta devam eden bütün rahiplerin karılarını hemen bırakmalarını emretmişti. Kilise boşanma kanununu da tanımadığı için evdeki karı kocanın yattıkları ve yedikleri yerlerin ayrılması gerekiyordu.²¹

Daha önce de gördüğümüz gibi evlenme, iyi karşılanmayan bir müessese haline gelmişti. Hıristiyanlıkta nikahlı çiftler arasında bile olsa cinsî münasebet pis ve çirkin sayılıyordu. Zaten dualarında bile bunu tekrarlayıp duruyorlardı. Hele rahiplerin evli olması onların ayinleri idare etmelerine engeldi. Halk bunlara karşı ayaklandığı gibi onlardan kaçıyordu. Hıristiyanların, evli rahiplere karşı bu şekildeki düşüncesi, ailevî bağları da zedeliyordu.

Boşanmaya da müsaade edilmeyen Hıristiyanlıkta aile kurumu iyice değer kaybetmeye başladı. Boşanmak isteyen ister kadın ister erkek olsun, boşanma talebi reddedilirdi. Ne olursa olsun boşanılmaz, boşanıp tekrar evlenen ise zina yapmış kabul edilirdi. Bu yüzden evlenmeye de yanaşılmazdı. Evlenecek kişiler, daha sonra herhangi bir anlaşmazlık sonucu boşanma imkânlarının olamayacağını bildiklerinden kolay kolay evlenmeye yanaşmazlardı. Bu arada eşlerden biri ölürse diğeri ikinci bir evlilik yapabilirdi ancak Hıristiyan Kilisesi, bu evlilikleri "medenî zina" şeklinde tavsif ediyordu.²²

Hıristiyanlığın mal sahibi olma bakımından da kadına bakışı değişiktir. Daha önceki bazı din ve kültürlerde olduğu gibi Hıristiyan dünyasında da kadın evlendikten sonra hiçbir şekilde mal sahibi olamamaktadır. Evlenince bütün malı kocasına ait olur. Nitekim bizzat yaşayarak kaleme aldığı "Üç Kuşak Arap Kadını" adındaki eseri yazan ve Edward Said'in kız kardeşi olan Jean Said Makdisî, büyük annesinden bahsederken şunları söyler: "Büyük annem Osmanlı İmparatorluğunda doğmuştu. On dokuzuncu (XIX.) yüzyıl başlarında Beyrut'a gelen bir papazın kızı idi. Herkes onların büyük modernleştiriciler ya da emperyalistler olduğunu iddia ediyordu. Ama o dönemlerde Müslüman kadınlar Hıristiyan kadınlara kıyasla çok daha avantajlıydılar. Onlar, kendi mallarına sahip olabiliyorlardı. Hıristiyanlarda

²¹ Lewinshon, Cinsî Âdetler Tarihi, 111.

²² Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Kazıcı, *Yaratılış Günah ve Tövbe*, 88-91.

ise evli kadınların malları evlendiği anda kocasına geçirdi. 1860 yılında evli kadınlar için mülkiyet hakkı yasası çıkana kadar mal sahibi olamadılar. Müslüman kadınlar böyle bir şeye hiç maruz kalmadılar. Bu anlamda çok daha önde idiler.”²³

Hıristiyanların kabul ettiği tüm bu anlayış, uhrevi sonuçlarla irtibatlandırılıyordu. Halbuki göklerin melekûtuna giren Hıristiyanların durumu da tam anlamıyla garanti altına alınmış değildi. Uhrevi mükafatlar da tesadüfe bağlıydı. Hele kadınlar, insana en büyük kötülüğü yaptıkları düşünüldüğü için daha da kötü durumdadır. Matta İncili'nde şu ibareler yer almaktadır:

“O zaman göklerin melekûtu, kandillerini alıp güveyi karşılamaya çıkan on kıza benzeyecektir. Onlardan beşi akılsız, beşi akıllı idi. Çünkü akılsızlar kandilleri aldıkları zaman yanlarına yağ almadılar. Akıllılar ise kandilleri ile kaplarında yağ aldılar. Fakat güveyi gecikince hepsine uyku bastı ve uyudular. Ve gece yarısı bir çığlık oldu. İşte güveyi karşılamaya çıkın. O zaman kızların hepsi kalkıp kandillerini tazelediler. Ve akılsızlar akıllılara dediler: “Bize yağınızdan verin. Çünkü kandillerimiz sönyüyor.” Akıllılar cevap verip dediler: “Belki bize ve size yetişmez, daha iyisi satıcılara gidin, kendiniz için satın alın.” Ve onlar satın almaya gittiklerinde zaman, güvey geldi. Hazırlıklı kızlar onunla düğüne girdiler ve kapı kapandı. Öbür kızlar da sonradan gelip “Ya Rab! Ya Rab! Bize aç.” dediler. Fakat o, cevap verip dedi: “Doğrusu size derim, sizi tanımıyorum.”²⁴ Anlatılan bu olaydan anlaşıldığı üzere Hıristiyanların yarısı, Allah'ın melekûtuna kabul edilmiyor. Şeytanın tuzaklara düşürüp felaketlere uğrattığı bu akılsız kullar, herhalde tanrının kendi suretinde yarattığı erkekler değildir.

Günümüzde, Batı ülkelerinde kadına verildiği sanılan hak ve özgürlükler aslında erkeğin çıkarları ile orantılıdır. Batılı erkeğin kadına karşı olan tavrı, kılık değiştirmiş bir Orta Çağ davranışıdır. Orta Çağ ile şimdiki zihniyet arasındaki farklar, sadece zamanın değişmesi sebebiyle meydana gelen metot farklılıklarıdır. Hakiki anlamıyla kadın haklarını korumak gaye edinilmemiştir. Açıkça görülüyor ki Hıristiyan Batı medeniyetinde kadın bir reklam metaı halini almıştır. Materyalist Batı, eskiden olduğu gibi kadını satamıyorsa da moda adı altında, daha fazla süs ve şatafat uğruna onu istediği mecraya sürükleyebiliyor. Bunun örnekleri sanayileşme sırasında da görülmekteydi. Fabrikalarda çalıştırılan kadınlar, bedenlen erkeğe oranla güçsüz olmalarına rağmen erkek gibi çalıştırılıyorlardı. Üstelik aldıkları ücreti erkeklerinkinden azdı.

Batı, kadının bedensel güzelliğini kullanma şekilleri geliştirdi ve onu, doymak bilmez maddeciliğine alet edindi. Hiçbir ilgisi olmayan mamullerin yanına kadın imgeleri ilıştırıp adını reklamcılık koydu, erkeğin kadına olan zaafından faydalanmayı da ihmal etmedi. Böylece zaman içinde hem kadını ve erkeği iffetten uzaklaştırdı hem de bu vesile ile para kazandı. Tüketim maddelerine olan ihtiyaç ile kadına olan zaafı birleştirdi. Hıristiyan Batı, işte bu yolla doyma bilmeyen

²³ Ayşe Böhürler, “Büyük Annem, Annem ve Ben” *Yeni Şafak Gazetesi* (2 Kasım 2019), 13.

²⁴ Matta 26/1-12.

madde esiri ruhunu doyurdu. Gözler, artık her maddenin yanında bir kadın resmini arar oldu.

Batıyı kadın haklarının koruyucusu olarak bilen kimseler, şunu bilhassa bilmek zorundadırlar: Batı kadınına verilen hak, batı erkeğinin bir lütuf ve ihsanı değildir. Gerçekten çağımızda özgür bir hayat yaşadığı sanılan Avrupa kadını, mevcut haklarının kendisine verilmesi için çok çabalamış, ekonomik güç elde edebilmek için de kendinden nice fedakârlıklarda bulunmuştur. Öyle görünüyor ki bu feragat hali devam etmektedir. Halbuki İslâm kadınının böyle bir ter dökme ihtiyacı olmamıştır. Medenî (!) Avrupa hukuku, yakın zamana kadar kadına haklarını vermedi. Hak ve özgürlüklerine giden tek yol bir erkek üzerinden geçiyordu. Bu erkek, babası, kocası veya velisi olabilirdi. Başka bir ifade ile Avrupalı kadın, İslâm'ın zuhurundan sonra on iki yüzyıl boyunca İslâm'ın kadına verdiği haklara sahip olamadı. Bu haklara sahip olması da pek kolay olmadı. Aksine ahlâkının, ırz ve haysiyetinin bedeli olarak bu haklara sahip oldu. Böylece Hıristiyan Avrupalı kadın, kendi haklarını almak için en değerli varlıklarını harcama mecburiyetinde bırakıldı. Avrupalı kadın, İslâm'ın kadına doğrudan verdiği hakları elde edebilmek için kan, ter ve gözyaşı akıtmaya, zâlim Avrupalı erkeğin elinden, zor kullanarak almaya mecbur idi.²⁵

5. Hindistan'da Kadın

Hindistan'da da kadının durumu pek iç açıcı değildi. Bütün kötülüklerin temelinde kadın vardı. Dolayısıyla ondan daha günahkâr bir varlık düşünülemezdi.

Kadının, Hindistan'daki durumu, biraz önce ifade edilenlerden pek farklı değildi. Kadın, kocası öldüğünde diri diri yakılır²⁶ veya ölmüş kocasının evinde köle gibi çalışırdı. Kocası vefat ettikten sonra evlenemezdi. Pek çok hakarete maruz kalsa bile ölen kocasının evinde köle olarak kalmaya mahkumdu. Onun ocağının hizmetçiliğini yapardı. Bazen de kocasının yokluğunun eziyet ve acısından kurtulmak için kendini yakabilirdi.²⁷ Hindu hukukunda "Acıya sabır, rüzgâr, ölüm, ateş, zehir, haşerat ve Cehennem kadından daha kötü değildir." diye bir söz vardır. Kadın, yağmur duası veya tanrıların memnuniyeti için kurban edilebilirdi. Evlilik ve miras hususlarında hiçbir hakkı yoktu. Sevmediği bir erkekle zorla evlendirilir ve ölünceye kadar ondan ayrılamazdı. Kadın, dinî hükümlerin birçoğunda erkekten daha aşağı bir durumda idi.²⁸

²⁵ Muhammed Kutub, *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, çev. Ali Özek (İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1969), 146-147.

²⁶ Hindistan'da kocası ile yakılma geleneği 1829'da İngiliz Genel Valisi tarafından kaldırıldı. Bilgi için bk. Kurban Özüğürlü, *Evlilik Raporu* (İstanbul: Altın Kitaplar, 1990), 19.

²⁷ Ebu'l-Hasan Ali Nedvi, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, çev. İbrahim Düzen – Mustafa Topuz (İstanbul 1966), 39.

²⁸ Nedvî, *Dünya Neler Kaybetti*, 36; Sibaî, *Kadın*, 17.

Günümüzde her ne kadar kaldırıldığı öne sürülse de Hindistan'da kast sistemi denen bir sistem var. Bu sistem dinî bir kültür olarak asırlarca devam etmektedir. Burada şuna da işaret edelim ki, toplumlar kısa bir sürede medeniyetlerini değiştirebilirler. Fakat kültür böyle değildir. Zira insanın atalarından getirdiği ve hayatî bir özellik olarak içinde yaşadığı kültürü değiştirmek pek kolay değildir. Onun için toplumun hayat tarzı olan kültür çok zor ve zorlama sonucu belki değiştirilebilir. Ama bu da asırları içine alacak bir süreyi kapsar. Buna rağmen tam olarak değiştirildiği de söylenemez. İşte Hindistan'da gördüğümüz bu örnekte olduğu gibi. Bu kültürel anlayışa göre insanlar ancak kendi kastlarına mensup olanlarla münasebet kurabilirler. Hele hele evlilik hususunda bu konu daha bir ağırlık kazanmaktadır. Nitekim 8. 11. 2019 günü basına intikal eden bir bilgi kast sisteminin hala ve acımasız bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Buna göre "Hindistan'ın Karnataka eyaletinde genç bir çift kast dışı evlilik yaptıkları gerekçesiyle yakınları tarafından taşlanarak öldürüldü. Hint basınında yer alan haberlere göre üç yıl önce kaçarak evlenen 29 yaşındaki Rameş ve Gangava, ailelerini ziyaret etmek için köylerine döndü. Polis yetkilileri, genç çiftin, kadının erkek kardeşi, amcası ve bazı yakınları tarafından köyün yakınlarında taşlanarak öldürüldüğünü belirtti. Genç kadının erkek kardeşinin, amcasının ve cinayete karışanlardan bir kişinin yakalandığını bildiren yetkililer, olayla ilgili soruşturma başlatıldığını açıkladı. Ailelerinin rızası olmadığı için 3 sene önce kaçarak evlenen ve eyaletin başkenti Bangalor'a yerleşen çift, iki çocuk sahibi idi. Hindistan'da kast dışı evlilik yaptıkları gerekçesiyle çok sayıda çift, aile üyeleri ve yakınlarının cinayetine kurban gidiyor. Birleşmiş Milletlerin (BM) verilerine göre dünya genelinde her yıl işlenen 5 bin töre cinayetinin 1000'i Hindistan'da işleniyor."²⁹

Görüldüğü gibi burada eski din ve kültürlerde kadının durumu hakkında kısaca bilgi verildi. İslâm geldiği zaman Cahiliye dönemi Arap anlayışında da kadın bunlardan pek farklı değildi. Hatta doğan kız çocukların diri diri gömülmesi ve kadınların hiçbir hakka sahip olmamaları da bilinmektedir. Onun için biz Cahiliye dönemi Arap alemindeki kadın mevzuu üzerinde fazla durmak istemiyoruz.

6. İslâm'da Kadın

Görüldüğü gibi İslâm dünyayı aydınlattığında kadının halihazırdaki sosyal ve hukukî durumu pek gıpta edilecek bir görünüm arz etmiyordu. İslâm'dan önce Mekke'de kız çocukların diri diri gömüldükleri hemen herkes tarafından bilindiği için bu konuya fazla temas etmek istemiyoruz.³⁰

²⁹ Anadolu Ajansı'nın 08.11.2019 tarihli haberi. Ankara.

³⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 133-137.

Her açıdan eşit olmaları gereken insanların yukarıda işaret edilen muamelelere tabi tutulmaları durumu böyle devam edemezdi. İlâhî adalet, bu anlayışların kökünden kazınıp silinmesini ve kadına haklarının verilmesini vadediyordu. Daha önce de temas edildiği gibi Cennet'i anaların ayakları altına seren Hz. Peygamber, kadının durumunu bu kelimelerle yükseltmek istedi. Bizi karnında taşıyıp dünyaya getiren, sonra bizi yetiştirene hürmet edilmesini emretti. Nitekim İslâm Peygamberi'ne (s.a.s.):

-Ya Resulallah, insanlardan en çok iyilik yapmama layık olan kimdir? diye sorulmuş ve şöyle buyurmuşlardır:

- Annendir.
- Ya sonra kimdir?
- Yine annendir.
- Sonra kimdir?
- Yine annendir.
- Sonra kimdir? deyince
- Babandır, diye cevap vermiştir.³¹

Kadına bundan büyük bir değer verilebilir mi? Hz. Peygamber'e atfedilen diğer bir hadiste ise mü'min cemaate "*ihtiyar kadınların imanı*" (İmânu'l-Acâiz) tavsiye ediliyor. Kur'an-ı Kerim, buna benzer, kadına müstakil ve hürmete layık bir şahsiyet veren emirlerle doludur. Tebliğimizin başında da kısaca temas ettiğimiz bu hususlar İslâm'ın kadına dair görüşlerinin sadece bir kısmıdır. İyilik yapan her kadın ve erkek cennetlidir.³² Cennet veya Cehennem'e girmede öncelik, cinsiyet, ırk, renk, dil veya yaratılıştan gelen herhangi bir özelliğe bağlı değildir. Kur'an-ı Kerim, Nuh ve Lut peygamberlerin hanımlarını inanmayanlara örnek olarak verir ve onların Cehennem'e girdiklerini belirtir. Peygamber hanımı olmaları onlara hiçbir fayda sağlayamaz.³³ Buna karşılık inanan ve güzel amel işleyenlere de Fir'avn'ın hanımını örnek verir.³⁴ Fir'avn gibi tanrılık davasında bulunan bir adamın hanımı olması, onun Cehenneme' girmesine sebep olmamıştır.

İslâm hukukunda failin cinsiyeti bir anlam ifade etmez. Kim ne suç işlediyse karşılığını görür. Aileyi ilgilendiren konularda ve özellikle zina gibi bir fiilin irtikâbında (işlenmesinde) mutlaka dört şahidin şahitliği gerekir. Sözelimi bir koca karısının zina ettiğini ileri sürerek bunu dört şahit ile ispat edemezse o zaman "*hadd-i kazf*" denilen cezaya çarptırılır ki bu, bunu söyleyene seksen sopanın atılması demektir. Nitekim Buharî'de bulunan ve İbn Abbas'tan rivayet edilen bir

³¹ Buharî, "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1.

³² en-Nisâ 4/124.

³³ et-Tahrîm 66/10.

³⁴ et-Tahrîm 66/11.

hadiste Hilal b. Ümeyye Hz. Peygamber'e gelerek karısının kendisini Şerik b. Sehma ile aldattığını söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona dört şahit bulmasını, aksı takdirde iftira cezasına (hadd-i kazf) hazır olmasını söyler.³⁵ Resûlullah'ın bu ifadesi, Kur'an-ı Kerim'in en-Nur sûresinin 4. âyetine uygundur. Çünkü bu âyette *"Namuslu ve hür kadınlara zina isnadında bulunup sonra dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun. Onların şahitliklerini artık ebediyen kabul etmeyin. İşte onlar, fâsıkların ta kendileridir."* buyrulmaktadır. Görüldüğü gibi Kur'an, namuslu kadınlara iftira edenlere belli ve maddî bir ceza verdikten sonra, bu iftirayı yapanların daha sonraki hayatlarında asla şahitliklerinin kabul edilmeyeceğini de belirtmektedir. Kadın haklarını koruma bakımından bundan daha iyi ve sağlam bir prensip bulunacağına ihtimal veremiyorum. Çünkü böyle bir suçlamada bulunan kişi, hayatı boyunca bazı haklardan mahrum bırakılmaktadır. Böyle bir mahrumiyete de kolay kolay kimse cesaret edemez.

Bu hususta Buharî'de³⁶ zikredilen bir hadis şöyledir:

"Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre bir kişi Hz. Peygamber'e gelerek: Ya Resûlallah! Benim siyah bir oğlum doğdu, (Karımdan şüpheleniyorum.) dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, senin develerin var mı? diye sordu. Adam, evet var, dedi. Onun bu ifadesi üzerine Hz. Peygamber develerin renklerini sordu. Adam, devlerinin kırmızı olduklarını söyledi. Hz. Peygamber, bunların içinde beyazı siyaha çalar boz deve var mıdır? diye sorunca, adam, evet vardır, diye cevap verdi. Hz. Peygamber, o boz renk nereden oldu? diye sorunca, adam, soyunun bir damarına çekmiş olsa gerek, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, oğlun da eski bir soy damarına (köküne) çekmiş olabilir, dedi."

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, bâdiyeden (çöl) gelen bir adamın anlayıp kavrayabileceği bir şekilde, karısından şüphelenmesinin yerinde olmadığını söylemiştir. Böylece o, delilsiz ve şahitsiz hiçbir kadın hakkında kötü konuşulmayacağını ortaya koymuş oluyordu.

Toplumların hareket, davranış ve kültürlerinin şekillenmesinde büyük ölçüde etkisi olduğunu bildiğimiz dinler, toplumu meydana getiren fertlerin (birey) fikir ve düşüncelerinin şekillenmesinde de aynı derecede etkili olurlar. Müslüman olmadan önceki hareket ve davranışları ile İslâm Dini'ni kabul ettikten sonraki hareket, davranış ve kültür tezahürleri arasında büyük farklılıklar bulunan Müslümanlardaki bu değişiklik, ancak din faktörü ile izah edilebilir. Gerçekten gerek Cahiliye dönemi Arap Yarımadası'nda gerekse daha önce temas ettiğimiz toplumlardaki kadına bakış ile İslâm'ı kabullerinden sonraki bakış tamamen birbirinden farklı özellikler taşır hale gelmiştir.

İslâm, kadına sadece iktisadî bakımdan değil her konuda geniş bir hak ve salahiyet vermiştir. İslâm, kadınlar için birinci derecede önemi haiz olan evlilik

³⁵ Buharî, "Tefsiru'l-Kur'an (Nur Sûresi)", 3.

³⁶ Buharî, "Talak", 26.

hususunda hiçbir dinin vermediği hakları vermiştir. İslâm hukukunda bu konu ile ilgili şu hükümler vardır: “Nikahta kadınların ifadeleri muteberedir. Hür ve akıl baliğ olan kadın, kendisini başkasına nikahlayabilir. Hür ve akıl baliğ olan kadınların başkalarını veli veya vekil olarak evlendirmeleri caiz olduğu gibi, kendilerini evlendirmek için bir vekil tayin etmeleri de caizdir. Bir veli, bulûğ çağına giren kızını evlenmeye zorlayamaz.”³⁷

Cinsiyet, insanî ve tabii bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç tatmin edilmek ister. Bu yüzden İslâm, her iki cins için bunu normal sayar. Zaten neslin, başka bir ifade ile insanlığın devamı da buna bağlıdır. Yeter ki meşru olmayan yollara sapılmasın. Dolayısıyla herkes bu ihtiyacını giderme yetkisine sahiptir. İslâm’da bir manastıra çekilip dünyadan el etek çekmek yoktur. Aslında bu konuda (Dinlerde Kadın Anlayışı) söylenecek pek çok şey var ama bir makale çerçevesinde ancak bu kadarından söz edebildik.³⁸

Sonuç

İslâm, kadına her konuda geniş haklar vermiştir. İslâm’ın, kadınlara fitratlarına göre verdiği hakları ve insanlık âlemini oluşturan iki cinsten biri olan kadınları nasıl yüce bir şekilde anlattığını görmek için kendisinden önceki dönemlerde kadının nerede olduğuna, kadına yapılan muamele ve tanınan haklara baktık. Açıkça gördük ki İslâm’ın geldiği sırada ve daha öncesinde kadın, İslâm’ın ön gördüğünden çok aşağı bir seviyede görülmekteydi. Neredeyse insan olarak bile görülmemekte, erkeğe tanınan pek çok hakka sahip olamamaktaydı. Mali ilişkilerde, evlilikte, toplumsal hayatta arka planda kalmakta; kişiliğine, fikirlerine ve haklarına saygı duyulmamaktaydı. İslâm ise insanları cinsiyet, ırk, sosyal statü gibi herhangi bir sebeple ayrıma tabi tutmamış, üstünlüğü ancak takvada görmüş ve dolayısıyla kadını da haksız olarak bulunduğu aşağı konumdan çekip çıkarmış ve ona hak ettiği yeri geri vermiştir.

³⁷ Abdullah b. Mahmud el-Mavsilî, *el-İhtiyar* (Mısır: 1951), III/ 29.

³⁸ Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Kazıcı, *Yaratılış, Günah ve Tövbe*, 60-117.

Kaynakça

- Bebel, August. *Kadın ve Sosyalizm*. çev. Saliha Nazlı Kaya. İstanbul: İnter Yayınları, 1. Basım, 1991.
- Böhürler, Ayşe. "Büyük Annem, Annem ve Ben". *Yeni Şafak Gazetesi* (2 Kasım 2019), 13.
- Çağatay, Neşet. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. Basım, 1982.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-Sahîh*.
- el-Hûliy, Behiy. *Ailede ve Toplumda Kadın*. çev. Abdullah İşler. Ankara: Elif Matbaacılık, 1972.
- el-Mavsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyar*. 3 cilt. Mısır, 1951.
- Hamilton, Edith. *Mitologya*. çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları, 1968.
- Kazıcı, Ziya. *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Kazıcı, Ziya. *Yaratılış Günah ve Töbe*. İstanbul: Çığır Yayınları, 1975.
- Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958)
- Koschaker, Paul. *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları*. çev. Kudret Ayiter. İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963.
- Kutub, Muhammed. *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*. çev. Ali Özek. İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi, 1969.
- Lewinshon, Richard. *Cinsî Âdetler Tarihi*. çev. Ender Gürol. İstanbul: Varlık Yayınları, 1966.
- Mevdudî, Ebü'l-A'lâ. *Hicâb*, çev. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayıncılık, 1972.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-Sahîh*
- Nedvi, Ebu'l Hasen Ali. *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?*. çev. İbrahim Düzen-Mustafa Topuz. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1. Basım, 1966.
- Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966, 4.
- Özuğurlu, Kurban. *Evlilik Raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar, 1990.
- Sibaî, Mustafa. *İslâm'a ve Garplılara Göre Kadın*. çev. İhsan Toksarı. İstanbul: Nida Yayınevi, 1966.
- Umur, Ziya. *Roma Hukuku*. İstanbul: İ.Ü Hukuk Fakültesi, 1984.

Ev Mimarisinin Aile ve Dini Hayat Açısından Önemi*

Erol ERKAN**

Öz

İnsanın barınma arayışı ev ile neticelenmiştir. Ev mimarisi doğal imkânlar kadar toplumun yaşam biçiminden de izler taşır. Bununla beraber evin kendisi de insanı bir hayat tarzına zorlar. Modernite ile birlikte birçok alanda değişim yaşanmıştır. Değişimin görüldüğü alanlardan biri de kuşkusuz ev mimarisidir. Bugünün ev mimarisi geleneksel evlerden farklı olarak geniş ailenin ikametinden ziyade çekirdek ailenin yerleşmesini ve mahremiyetten öte bireyselleşmeyi dikkate almaktadır. Ayrıca modern ev mimarisinde dinî referanslar bir tarafa bırakılarak modern değerler ve tüketim kültürü etkili olmaktadır. Böylelikle sosyal bir varlık olan insanın ontolojisiyle çelişkili bir durum ortaya çıkmakta, insan yalnızlaşıp, mutsuzlaşmaktadır. Öte yandan bireyselleşme merkezli bir mimari aile içerisinde sosyal değerlerin ve dinî inancın yaşanıp aktarılmasında bir takım engellere neden olabilmektedir. Oysa toplumsal değerlerin ve dinî inancın kökleşmesi bakımından aile içi iletişimin ve paylaşımın yoğunluğu önemlidir. Modern mimarinin doğurduğu olumsuz bazı sonuçları aşmada geleneksel Türk evi bir imkân olarak belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimari, Aile, Dinî Hayat, Geleneksel Ev, Modern Konut.

The Importance of Home Architecture in terms of Family and Religious Life

Abstract

Man's search for shelter resulted in home. Home architecture carries traces of the lifestyle of the society as well as natural opportunities. However, the house itself forces people to a lifestyle. With modernity, there have been changes in many areas. One of the areas where change is seen is undoubtedly home architecture. Unlike traditional houses, today's home architecture pays attention to the settlement of the nuclear family rather than the residence of the extended family and individualization rather than privacy. In addition, modern values and consumption culture are influential by leaving religious references aside in modern home architecture. Thus, a situation emerges contradicting with the ontology of the human being who has a social entity and the person gets lonely and unhappy. On the other hand, an individualization-centered architecture can cause several obstacles in the

* Makale Gönderim Tarihi: 03.02.2020 Makale Kabul Tarihi: 14.07.2020

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Gaziantep University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Sciences. erkanerol27@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0641-0137

living and transfer of social values and religious belief within the family. However, intensity of communication and sharing within the family is important in terms of rooting of social values and religious belief. The traditional Turkish house becomes as an opportunity to overcome some of the negative results of modern architecture.

Keywords: Architecture, Family, Religious Life, Traditional House, Modern Housing.

Giriş

Günümüzün temel problemlerinden birisi de yalnızlıktır. Modernitenin temel sacayaklarından biri olan bireyselleşme modern insanı yalnızlaştırmış ve böylelikle sosyal bir varlık olan insanın mutsuzluğuna neden olmuştur. Birey sadece toplumsal yaşamda değil, hane içinde de yalnızlaşabilmektedir. Bireyselleşmeyi esas alan bir mimari anlayış evi otel odalarına dönüştürmüştür. Bu durum aile içi ilişkilerden akrabalık, komşuluk ilişkilerine ve hatta dinî hayata uzanan bir dizi olumsuzlukları da beslemektedir. Bu makalede ev mimarisi ile sosyal ilişkiler ve değerler arasındaki etkileşime odaklanılmakta, mimari açıdan insanî ilişkileri ve tefekkürî dinî hayatı diri tutmanın imkânı ile ilgili sorgulamalar yapılmaktadır.

1. Kültürel Bir Gösterge Olarak Mekân

İnsan var olduğu günden bu yana içinde yaşadığı doğal çevreyle ilişki kurmuş, çevreyi kendi temel ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiştir. Diğer bir ifadeyle insan gereksinimlerine göre doğayı kontrol etmeye, bulunduğu mekânı değiştirmeye gayret etmiştir. İnsanın barınma ihtiyacının ve mekân ile kurduğu ilişkinin bir ürünü de evdir. Ev insanın varlığına işaret eden önemli bir mimaridir. İnsan ile ilgili bir kavram olan mi'mârî kelimesi "uzun ömürlü olmak, ömrünü uzatmak; (bir ev) meskûn ve bayındır olmak, (evi) meskûn ve bayındır hale getirmek" anlamlarına gelen amr(umr) masdarından türetilmiştir. Aynı kökten gelen ma'mûr, imâre ve umrân da Arapça'da genellikle harâb kelimesinin karşıtı olarak kullanılmakta ve bayındır olma veya bayındır kılmayı ifade etmektedir. Ayrıca "mesken ve bina" mânasına da gelen bu sözcükler bahsedilen yapıların oturulabilir, kalıcı ve bayındır özelliklerini belirtmektedir.¹ Dolayısıyla mimari kelimesi köken itibariyle hayati, insanî varoluşu göstermektedir.

Sığınma, barınma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkan, insanlar için evrensel bir olgu olan evin inşasında elbette ki fizikî koşullar etki etmektedir. Ancak evin biçimlenişinde yalnızca fiziksel faktörler değil, ayrıca sosyo-kültürel unsurlar da yansiyabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle evin inşasında kültürel değerler ve seçimler, kurallar, normlar ve sosyal ilişkiler ve

¹ Selçuk Mülayim, "Mimâri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/91.

sembolik anlamlar etkili olabilmektedir.² Bu yönüyle de ev/hane kültürel bir gösterge haline gelmektedir.

Amos Rapoport, insan-çevre ilişkilerini kültürün birbirini tamamlayan üç bütünleşik perspektifiyle tanımlar: İlki tipik bir grubun hayat tarzı, ikincisi sembolik kodlardan oluşan bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi, üçüncüsü ise kültürün ekolojik ve kaynaklarla ilgili olarak hayatta kalmak için uyum sağlama stratejik seti olduğunu öne süren bakış açısı. Rapoport, kültürü ayrıntılı şekilde ele alır ve bileşenlerine ayırır. O, kültür ve insan davranışları arasındaki ilişkiyi dünya görüşü, inanışlar, değerler, imge veya şemalar ve yaşam biçimleri, davranışlar silsilesi olarak soyuttan somuta giden bir süreç olarak değerlendirir.³ Bu durumda mimarinin insanın dünya görüşünün, inancının, toplumsal değerlerinin somut bir yansıması olduğunu ifade edebiliriz.

Mahremiyet, kadın-erkek ilişkileri, geniş ya da çekirdek aile yapısı, ailenin toplumdaki konumu ve değeri, komşuluk ilişkileri ve ayrıca din ev mimarisinde etkili olabilen sosyal değerlerdir. Ev, onu inşa eden toplumun maddi, manevi yaşamlarını gösterir. Toplumsal örgütlenme, insan ilişkilerinden kaynaklanan gereksinimler, siyasi yapı, ekonomik, teknik ve sanatsal imkânlar, üretim biçimleri ve ulaşım şekli evlerin, mekânların niteliklerini belirler. Bu yönüyle mekân toplumsal örgütlenme biçimini, hayat tarzını, maddi imkânları ve dünya görüşünü yansıtır.⁴

Güvenlik, mahremiyet ve bireysellik arayışlarının, sosyal dayanışmanın ve korkunun bir sonucu olarak ortaya çıkan ev mimarisi sosyal değerlerden etkilenir. Böylelikle mimaride sadelik, tevazu, mahcubiyet, nezaket, zevk, umut, dindarlık ve benzeri insanî duygular, tavırlar ve haller "biçim ifadeleri" olarak kendini gösterir. Bu duyguların zıddı kibir, gösteriş, karamsarlık ve övünme gibi insanî tutumların yansımalarını da görebilmemiz mümkündür. Bununla birlikte evlerin kendileri de hayatın bütünü içerisinde insanî duygulara kaynaklık edebilmektedirler.⁵

Ev kültürel bir ortamdır: İnsanın hayat tarzı, çevreye bakışı ve onunla ilişkisi, sahip olduğu maddi ve manevi değerleri kültürün kapsamındadır. Yapı, sosyo-kültürel çevrenin doğurduğu bir ögedir. İnsanın sahip olduğu değerler, imgeler ve hayat tarzı inşa ettiği yapıya yansırken, ayrıca yapıyı da sosyo-kültürel bir unsura dönüştürür. Evin, insana ilişkin fiziki, kültürel ve toplumsal özelliklerle birlikte

² Damla Atik – Nevnihal Erdoğan, "Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyokültürel Faktörler: Edirne'de Şinasi Dörtok Evi". *Trakya University Journal of Natural Sciences* 8/1 (2007), 22.

³ A. Rapoport, "House Form and Culture". Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1969 akt. Atik & Erdoğan, "Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyokültürel Faktörler", 22.

⁴ Yüksel Gögebakan, "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 1/1 (2015), 42.

⁵ Turgut Cansever, "İslâm Mimârisi Üzerine Düşünceler". çev: Mustafa Armağan. *Divan* 1/1 (1996), 119-146.

estetik bir değeri de söz konusudur. Bu estetik değer kültür ile doğrudan ilişki halindedir.⁶

2. İnanç ve Mekânın (Evin) Etkileşimi

İnsan, mekânı sadece fiziksel bir gerçeklik olarak algılamaz, hisseder, ona bağlanır, ondaki bazı değişimler üzerinden kendilik duygularını açıklar. Mekân, kimliğin önemli değişkenlerindedir. İnsan mekân ile ilişki kurar, ona anlam yükler ve onunla kimliğini inşa eder. Mekân aracılığıyla insan bireyler, gruplar, topluluklar ve kültürler düzeyinde kimlik oluşturur. İnsan gibi mekânın kendisi de kimliksiz düşünülemez. İnsan mekân ile hem denetim ve güvenlik duygusu ihtiyacını tatmin hem de kendisini ifade eder.⁷

İnsan ilişkilerini etkileyen, kimliğini belirleyen, biçimlendiren bir faktör olarak din mekânı/mimariyi etkileyen sosyo-kültürel unsurlar arasında yer alır. İnsan çevresini kendi dünya görüşüyle uyumlu bir biçimde organize eder ve şekillendirir. Bu açıdan sanat ve mimari aynı zamanda ahlâk ve din alanına ait ürünlerdir. Dolayısıyla bir mimarî yaklaşım, varlığın bütünlüğünü ve varlıklar arasındaki kuvvetler hiyerarşisini dikkate almak durumundadır.⁸ Zira mimari ile inanç arasında yakın bir bağ ve bütünlük vardır.⁹ İnançın yanı sıra ahlak, estetik, kültür ve gelenek gibi temel ilkeler de mimariye eşlik etmelidir.¹⁰

Ev, içinde barındırdığı ve toplumun en küçük birimi olan aile ile bireyin duygu ve düşünce dünyasını geliştirip şekillendiren bir mekândır. Neyin iyi ve kötü, neyin doğru ve yanlış olduğunun aktarıldığı, güzel ahlak ve davranışların öğretildiği, inancın yaşandığı bu ortam ayrıca kişiyi dünya hayatına ve öteki âleme hazırlayan bir mekân olarak önemlidir.¹¹ Gerçekte ev insanlar arası mesafenin asgari düzeye indiği, yüz yüze, samimi ilişkilerin yaşandığı bir yuvadır.¹² Ev mimarisi bu gerçekleri dikkate alarak aile içi ilişkileri artıracak biçimde tasarlanmalıdır.

Aile içi iletişim din eğitimi açısından da önemli bir faktördür. Aile, dinî değerler ve ilişkiler bakımından çocuklar için bir model teşkil eder ve bu itibarla ailede gerçekleşen din eğitimi çocukları derinden etkiler. Ancak bunun için ailede

⁶ Gögebakan, "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar", 44.

⁷ Melek Göregenli vd., *Selçuk Kent Belleği: Dün, Bugün ve Geleceğin Zihinsel Temelleri* (İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları, 2013), 39, 40.

⁸ Cansever, "İslâm Mimarisi Üzerine Düşünceler", 124.

⁹ Murat Şentürk, "Turgut Cansever Düşüncesinde Şehrin Değişimi". *İnsan&Toplum* 4/7 (2014), 32.

¹⁰ Faruk Turgut, "Bir Şehir Düşlemek: Turgut Cansever Mimarlığı Üzerine Bir Çözümleme". *Sosyoloji Divanı* 4/7 (2016), 155-170.

¹¹ Gögebakan, "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar", 44.

¹² Turgut, "Bir Şehir Düşlemek", 169.

sağlıklı bir iletişim kurulmalıdır. Dinî inanç ve tutumların şekillenmesiyle ilgili ortaya konulan araştırmalar ve yapılan gözlemler, özellikle ilk çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin en etkili unsur olduğu hususunda uzlaşa içindedir. Taklit ve özdeşleşme yoluyla başlayan dinî hayat, çocuğun bireysel ilgisine ve çevresinin dinî hayatına göre zamanla gelişip derinleşerek onun kişiliğinin bir parçası haline gelir.¹³ Dolayısıyla ailenin ikamet ettiği evin, aile için sağlıklı bir iletişiminin kurulmasına katkıda bulunacak tarzda yapılandırılmasının doğru ve iyi bir din eğitimiye katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

Aile bütüne sahip bir sistemdir ve bireylerin toplamından öte bir anlama haizdir. Aile, içindeki kişilerin birbirleriyle etkileşiminden oluşan sosyal bir gruptur. Her bir aile üyesinin bir diğeriyle irtibatı söz konusudur. Bu ilişkiler ağı içerisinde her birey, kendi benlik bilincini ve kişiliğini elde eder. Kişiliği oturmuş bireylerin yetişmesi için sağlıklı bir aile ortamı ve etkili bir aile iletişimi gereklidir. Aile içerisinde sağlıklı iletişim kurmanın ve özellikle çocuğu hayata hazırlamanın ve onun sağlam bir kişiliğe sahip olmasının yolu iletişimden geçmektedir. Gözle iletişim, bedensel iletişim, odaklaştırılmış dikkat ve disiplin gibi aile içi iletişimin çeşitli biçimleri bulunmaktadır.¹⁴ Tüm bu iletişim türünün gerçekleşebilmesi mekânın tasarımıyla da yakından ilgilidir. Aile üyeleri arasında iletişimi zayıflatan bir mimari anlayış, sağlıklı bireylerin ve kişiliklerin teşekkülünü de zorlaştıracaktır.

İnsan, kuşkusuz mimarîyi geliştirirken aile içi iletişimi, diğer ihtiyaç ve imkânlarını dikkate almak, kendi inanç sistemiyle ilgili olan bir referanslar sistemini göz önünde bulundurmamak zorundadır. Çünkü mimari aile hayatını, aile bireyleri arasındaki ilişkileri etkiler, biçimlendirir.¹⁵ Aile içindeki iletişimin temel nedenlerinden biri, aile içinde yazılı olmayan yasalarla; hangi davranışların onaylandığının, hangi davranışın nerede ve hangi şekilde yerine getirileceğinin ailenin yeni üyelerine aktarılmasıdır. Aile ortamında, kazandırılmak istenen davranışlar değişik şartlandırmalarla kişinin yaşamına yansıtılmaya çalışılır.¹⁶ Bu gayelerin tahakkuku, ev içinde bireyi yalnızlığa iten değil, aile üyelerinin daha çok birlikte zaman geçirmelerini sağlayacak, ortak paylaşımlarını artıracak bir mimariyi gerekli kılmaktadır. Ayrıca tevazu, saygı, nezaket, sadelik gibi duyguların aktarılması, ahlak ve fazilete dair davranışların kazandırılması bir şekilde evin mimarisinin bu hedeflerle uyumlu olarak yapılandırılmasını zorunlu kılar. Sadelik ve tevazudan uzak gösterişli bir ev mimarisinin söz konusu gayelerle çelişkiye düşeceği açıktır.

İnsan, aşkın “varlık”la arasına giren mesafeyi kapatmak, onunla ilişkiyi yeniden kurmak için yaşadığı mekânda arayış halinde olan bir varlıktır. Bu

¹³ Süleyman Gümrükçüoğlu, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 40.

¹⁴ Halil Apaydın, “Aile İçi İletişim Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2012), 319-337.

¹⁵ Cansever, “İslâm Mimârisi Üzerine Düşünceler”, 119-146.

¹⁶ Apaydın, “Aile İçi İletişim Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, 321.

çerçevede mekân, insan için bir emanet, hayatın varlık ve biçim kazandığı özel bir âlemdir. Sürgün bir dünyada mülteci konumundaki insanı mutlaka ulaştıran bir araçtır mekân. Hakikatin ve varoluşun izini sürmek, onunla ilişkili olarak bu âlemde mekâna yapılacak müdahaleler ve inşalarla daha mümkün hale gelecektir. Mekânda oluşan yıkımın ise yansımaları olacak, insanî ilişkiler ve değerler sisteminde de ciddi problemlere neden olabilecektir.¹⁷

Dinler kendilerine özgü biçimde mimariyi etkiler. İnanç sistemleri farklı olan toplulukların mimarileri de değişik olacaktır. Herhangi bir din müntesibinin evinin planını çocukların eğitimi, ailenin yapısı, kültürel amaçları, mahremiyet şuuru ve yaşlılara saygı gibi değerler belirleyecektir. Mimari inşa edildiği toplumun inanç sistemindeki değerlere göre biçim kazanır. Kişinin dünya görüşü ve inancı eylemlere yansıyan psikolojik tavırların karakterini tanımlar ve belirler. İnsana has duygular herhangi bir eserde, nesnede somutlaşır, düşünce ya da duygular maddede şekil bulur ki buna sanat denilmektedir.¹⁸

İslam mimarisinin de kendine has özellikleri bulunmaktadır. Doğallık, güzellik, huzur, irfânî hüzn, neşe, sadelik, saygı, sevgi, sorumluluk bilinci, tevazu, ümit gibi değerler İslam'ın ortaya koyduğu mimari anlayışta yer alır. Gösteriş, gurur, kasvet, kibir, ümitsizlik İslâm mimarisinde olumsuzlanan niteliklerdir. İnsan üzerindeki bütün yapay, gayr-i meşrû ve etik dışı etkileri tamamen ortadan kaldırmaya çalışan İslâm, saygıdeğer bir Müslüman birey ve toplum arayışı içindedir. İslâm'ın temel prensipleri ve yaratıcıya, yaratılışa, insanın varoluş içindeki yerine, varlığın hiyerarşisine inanç İslâm mimarisinin genetik kodlarını teşkil eder. Varlığın, inancın, bilgi ve idrakin aklî, ruhî ve dinî seviyesi bütün sanat formlarında somutlaşır. Bundan ötürü, İslâm sanatları ve mimarisi nihai noktada İslâm inancının yansımalarıdır. İslâmî bilinç ve inancın ürünü çerçevesinde mimari bir isyan ya da güç sembolü değildir, dünyayı güzelleştirmenin bir aracıdır.¹⁹ Dolayısıyla evler gösterişin, kibrin, riyakârlığın sembolü olarak değil, ahlâkın, merhametin, tevazuun mekânı olarak yükselmelidir. Aksi halde insanlar arasındaki mesafelerin açılmasında etkili olacak, gerek birey ve aile yaşamında ve gerekse toplumsal hayatta olumsuz sonuçlarıyla yüzleşilecektir.

3. Modern Konut: Yalnız Birey

İnsan, belli bir yaşam tarzına göre çevresini şekillendirirken ortaya koyduğu eserler de orada yaşayanların kültürel dünyasını etkilemektedir.²⁰ Evler genellikle biçimleriyle bir değer inşa etmekte ve bu çerçevede birey üzerinde yansımaları olmaktadır. Ev halkının, ailenin birbirleriyle, çocuklarla, yaşlılarla ve komşularla

¹⁷ Celaleddin Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü". *Düşünen Şehir 3* (2017), 33.

¹⁸ Gögebakan, "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar", 43.

¹⁹ Cansever, "İslâm Mimârisi Üzerine Düşünceler", 119-146.

²⁰ Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 30.

ilişkisi ve kuşakların irtibatı evin yapısının doğurduğu yaşam tarzına göre şekillenmektedir.²¹

Mimari yapılar hiçbir bireyin yaşam içerisinde etkisinden uzak kalabileceği bir öge değildir. Zira insan, hayatın her alanında, uyurken bile sürekli mimari yapılar ile iç içe yaşamaktadır. Birey resim, heykel, seramik veya grafik gibi sanatsal eserlerden sakınabilir, ancak mimariden ve onun etkilerinden kaçınamaz. Mimari insan davranışlarını şekillendirir ve kişinin psikolojik durumunu etkiler. Evler insanı çevresel etkenlere karşı koruyan güvenli bir alan olduğu kadar, insan faaliyetinin fiziki bir kaydı olarak kültürel bir kanıttır. Bu kültürel gösterge olma niteliği bir ev mimarisinin oluşumundaki belirleyici en önemli faktörlerden birisidir. Evlerin bahçeleri, yolları, sokakları ve komşuluk ilişkisi, sosyal merkezlere olan mesafesi tamamen bu kültürel yapıyla ilişkilidir.²² Kültürel yapıdaki değişimin mimari üzerinde de sonuçları olacaktır.

Günümüz mimarisi modernitenin öngördüğü rasyonalite çerçevesinde şekillenmiştir.²³ Modernlikle birlikte birçok şey değişmiş, geleneksel yapılar ve ilişkiler bu değişim çerçevesinde belli belirsiz bir görünüme dönüşmüştür. Komşuluk ve akrabalık ilişkileri ekseninde dönen geleneksel şehir kültürü yerini, beton bloklar ve çok katlı yapılar içinde yöneticiler, görevliler ve kat sahipleri arasında işleyen bir bürokratik mekanik ağlara terk etmiştir. Artık mahallenin kuşatıcı, samimi ve dayanışmacı ilişkilerinde yeşeren geleneksel bir çevre değil, birbirini gör(e)meyen kat sakinlerinin olduğu soğuk bir dünya söz konusudur. Her ne kadar insan her koşulda sosyal dokuya uygun yenilenmiş ilişkiler ve anlamlar düzeni içinde varlığını sürdürse de konutun çok katlı beton görünümü, insanı, nitelikli bir devamlılık çizgisinden çok, yıpratıcı bir nesneleşme ve yalnızlaşma dünyasına sürüklemiştir.²⁴

Ev mimarisindeki değişim, özerk ve özel odaların teşekkülü, bireyin ve ailenin çevresiyle olan ilişkilerini etkilediği gibi aile içi ilişkileri de etkilemektedir. Mekânın değişmesi yeni sorunlar doğurmakta, bu bağlamda aile üyeleri arasındaki cemaatsel ilişkiler zayıflamakta, insan ev içerisinde yalnızlaşmaktadır. Mahremiyetin korunmasından öte bireysellik temelinde ortak yaşam alanın bölünmesi, özerkliği artıran bir mimarinin gelişmesi paylaşımın, birlikte zaman geçirmenin nedenlerini ortadan kaldırmakta, ailenin birlik ve beraberliğini zayıf bir zemine yaslamaktadır. Evlerin çekirdek aileler için tasarlanır olması kuşaklar arasındaki mesafeyi açmaktadır. Böylesi bir ortamda geleneksel değerlerin yaşanması ve korunması, sosyal değerlerin aktarılması güçleşmektedir. Yalnızlaşan çocuk teknolojinin imkânlarından yararlanarak değişik ağlar içerisine dâhil olmakta, sosyalleşme biçimi değişmektedir. Tüm bu gelişmeler dinî hayatı da

²¹ Şentürk, "Turgut Cansever Düşüncesinde Şehrin Değişimi", 39.

²² Gögebakan, "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar", 42.

²³ Turgut, "Bir Şehir Düşlemek", 155.

²⁴ Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 33.

etkilemekte, karmaşık ilişkiler ağında yaşanılarak aktarılan din, nakledilen bir bilgiye dönüşmektedir.

Toplumsal gelenekleri ve değerleri dikkate alan bir mimari yerini pozitivist epistemolojinin mekân algısına yaslanan, metafizik dünya ile bağıını koparan bir mimari anlayışa bırakmıştır. Günümüz evlerinin mimarisi, evleri küresel tüketim kültürünün bireyci seküler bir mekânına dönüştürerek, bir anlamda maddi-manevi tahribatların yolunu döşemiştir. İnsanın tasavvur ettiği dünyaya bir mesaj olarak şekillendirmeyi arzu ettiği, uzak kaldığı hakikate özlemini yansıttığı mekân modernlikle birlikte standartlaşan bir yapıya, bir tüketim nesnesine, göstergeler üzerinden kişinin kendisini tatmin aracına dönüşmüştür. Modern ev, insanın aşkın varlıkla ilişkisini kuran, diğer varlıklarla bütünleşmesini temin eden bir değer olmanın uzağına düşmüştür. Bugünün evleri, çekirdek ailenin standardize edilmiş evini ve kalıplaşmış ilişkiler düzenini temsil etmektedir.²⁵ Ayrıca modern insanın ihtirasını, kargaşasını, agresifliği, bireyci ve çelişkili tutumlarını, belli bir bilinçten yoksunluğunu, diğer varlıklarla araya mesafeler koyan pragmatik anlayışını yansıtmaktadır.²⁶

Geleneksel değerler, duyarlılıklar, mimari ve kentsel kalite pragmatik bir anlayış, bilinçsiz ve plânsız bir yaklaşım ile yitirilmektedir. İnsanı ve doğayı merkeze alan bir bilincin yoksunluğu, insanı ekolojiden kopuk tuhaf bina toplulukları ile karşı karşıya bırakmaktadır. Doğadan kopuk bir şekilde inşa edilen apartman dairelerinin bir diğer olumsuz tarafı ise insan sağlığını, özellikle de kişinin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmesidir. Yeteri kadar ı ışık alamayan ve yeteri kadar doğayla bağlantı kuramayan odalar insanları fiziksel olduğu kadar ruhsal açıdan da olumsuz biçimde etkilemektedir. Bu durum aile ilişkilerine yansımakta, aile üyeleri arasında gerginliklerin ve çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.²⁷

Bugünün mimari tasarımlarında insan faktörünün önemli görüldüğünü söylemek güçtür. Duyarsızlaşan soğuk duvarlardan başka, insanı, yaşanmışlığı yansıtan bir unsura rastlanılmamaktadır.²⁸ Günümüz mimarisi, ontolojik olarak toprak ile ilişkili insanı topraktan ve doğal çevreden uzaklaştırmış, bu durum da kişinin psikolojik durumunu olumsuz biçimde etkilemiştir.²⁹ Bu açıdan evlerin mimarisinde mekânın dönüştürücü gücü dikkate alınmalıdır. Mekân, insanla anlam elde eder ve tamamlanır. Mekânın temel unsuru insanî olmasıdır. Dolayısıyla evlerin inşasının ekolojik olması, topoğrafyayla örtüşmesi, çevresiyle neredeyse bütünleşecek kadar ahenk sağlaması, başka insanların varlığı ve hakları

²⁵ Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 30-41

²⁶ Cansever, "İslâm Mimârisi Üzerine Düşünceler", 119-146.

²⁷ Alperen Kayserili, "Türkiye'de Modern Konut Kültürü". *Kent Çalışmaları I*, ed. Arif Keçeli-Şaban Çelikoğlu (Ankara: Detay Yayıncılık, 2014), 259.

²⁸ Hamdi Ergül, "Mimarlığın İhmal Edilen Sosyal ve Toplumsal Yönü". ISITES (2015), 1072.

²⁹ İ. Umut Kucaracı – A. Murat Aktemur, "Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimarisinin Geldiği Nokta". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi 11* (2003), 52.

ile uyumlu olması gerekmektedir. Evler insanın kültürünü, hayat tarzını, alışkanlıklarını, iç dünyasını yansıtmalıdır. Aksi halde aile ve toplum yaşamı bundan olumsuz olarak etkilenecektir.³⁰ Kuşkusuz dinî hayat da bu olumsuzluklardan payına düşeni alacaktır.

Ailede din eğitimi bir düşünceyi aktarmaktan çok, bir yaşama ve duyma biçiminin aktarılması ile mümkün hale gelir. İyi bir din eğitiminin öncelikli koşulu anne-babanın kendi yaşamları ile çocuklarına örnek olmalarıdır. Bilhassa ilk çocukluk döneminde çocukların zihinsel gelişimi dikkate alınarak somut örneklerden hareketle dinî içerikler aktarılmalıdır. Aile, dinî davranışların ve ilişkilerin tezahür ettiği küçük bir toplum modelidir. Dinî değerler ailede temsil edilen şekliyle çocuğun dünyasında yer edinir. Aile üyelerinin dinî davranışları ve kullandıkları dinî deyimler, ifadeler, onları doğrudan doğruya sembolize eden deruni bir yaşantı içinde yer tutar. Bu açıdan ailede din eğitimi çocuğu derin bir şekilde etkiler.³¹ Ancak bireyi yalnızlaştıran, aile içi mesafeleri artıran modern konutun dinî değerlerin temsili için uygun bir zemin olduğunu söylemek zor olsa gerektir.

Dinî hayat bakımından doğa ile iç içe bir yaşam önemli bir husustur. Dindarlık deruni düşünceden, tefekkürü hayattan beslenir. Doğadaki her bir varlık, tasarruf, oluş, eylem aşkın varlıktan izler taşır. Bu idrak ile doğaya yönelen bireyde inanç derinleşir, din güçlü bir tutum ve davranış olarak tezahür eder. Güneşin doğuşunu/batışını, gökyüzünün, denizin ihtişamını baharda açan bir çiçeğin güzelliğini, canlılardaki merhameti, doğanın birbiriyle uyumunu idrak eden kişi hakikatin izini sürecek, o hakikatle örtüşen bir yaşam tarzına güçlü adımlar atacaktır. Dolayısıyla doğa ile insan arasını açan bir mimari, insanı huzursuzluğa sürükleyeceği gibi aşkın varlıkla bağını da zayıflatacaktır.

Yaşanabilir bir çevrenin inşası, fiziksel koşullar ve imkânın dikkate alınmasını zorunlu kıldığı gibi insani değerlerin, inancın, sosyal değerlerin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. İnsanın inanan ve sosyal bir varlık olduğu gerçeği göz ardı edildiğinde bedel olarak huzursuz, mutsuz insanlarla karşılaşılacaktır. İnsan-çevre etkileşimi çerçevesinde mimarinin insan davranışlarını yapılandığı, sadece insanlar arasındaki uzaklığı değil, aşkın varlıkla, metafizik âlemlerle ve diğer varlıklarla mesafesini de tayin ettiği hatırlanmalıdır. Ev mimarisi aileyi dağıtan, aralarındaki ilişkiyi zayıflatan, sosyal değerlerinin aktarımını zorlaştıran, bireyciliği merkeze alıp kişiyi yalnızlığa ve mutsuzluğa iten bir anlayış yerine aile içi iletişimi artıran, ortak paylaşım alanlarını çoğaltan, birlikte daha çok zaman geçirmelerini sağlayan, kuşaklar arası bağı kuran bir tasavvura sahip olmalıdır. Bu çerçevede geleneksel Türk evi modern mimariye ışık tutabilir.

³⁰ Ergül, "Mimarlığın İhmal Edilen Sosyal ve Toplumsal Yönü", 1072.

³¹ Apaydın, "Aile İçi İletişim Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", 319-337.

4. Aile İçin İlişkiyi Canlı Tutmanın Bir İmkânı Olarak Avlulu Ev

Şehirleşme literatürümüzde yatay şehirleşme olarak yer alan ve geleneksel motife karşılık gelen Türk evi, kaybolmuş komşuluk ilişkilerinin ve nitelikli insani yaşayışın yeşermesi açısından nitelikli bir imkândır. Türk evi, şehirleri mimari ve kültürel açıdan çirkinliğe mahkûm eden betonarme yapıların tasallutundan kurtaracak, hava, çevre ve gürültü kirliliği ile kuşatılan modern kent cangılından uzaklaştırarak, çocukları, gençleri ve yaşlıları sağlıklı komşuluk ilişkilerinde sosyalleştirecek bir sosyal mekân tahayyülü olarak önümüzde durmaktadır. Türk evi, fiziksel bir barınağın ötesinde canlı sosyo-kültürel bir dünya tasavvuru olarak belirlemektedir.³²

Günümüzün modern konutları doğadan kopuk, insan ilişkilerini körelten, samimiyetsiz, soğuk ilişkilere, çıkara dayalı birlikteliklere neden olan bir yapıya sahiptir. Betonarme yapıım sistemi ve onun ürünü olan apartman daireleri, insanın fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz biçimde etkilemekte, çeşitli hastalıklara neden olabilmektedir. Buna mukabil geleneksel evler doğa içerisinde, doğaya rağmen değil, onunla uyumlu ve birlikte, gösterişten uzak bir biçimde yer alır. Geleneksel evler gösterişten uzak, ruh sağlığını dikkate alan ve görsel açıdan huzur veren bir yapıdadır. Geleneksel Türk evi sosyal ilişkilere imkân sağlayan ve bu ilişkileri besleyecek niteliktedir. Örneğin evin en güzel yerinde tasarlanmış ve en süslü odası olan selamlık Türk toplumunun misafirperverliğinin mekânda somutlaşmasıdır.³³ Yine geleneksel Türk evinde bulunan avlu insani ilişkilerin kavşağında bulunur ve bu bakımdan önemli işlevler üstlenir.

Dinlenme, oturma ve uyuma biçimi evi şekillendirir. Bu çerçevede avlu hem sosyalleşmenin en önemli zemini ve ortak kullanım alanı hem de ailenin bir araya geldiği, günlük işlerin yürütüldüğü bir yerdir. Dünya görüşü ve hayat tarzı ile ilişkili olarak doğa ile barışık ve bütünleşmiş olan geleneksel Türk kültüründe oda özel alan işlevini üstlenirken, avlu ailenin ortak alanıdır; mahremiyet anlayışıyla ilgili olarak uyuma ihtiyacı genellikle odada karşılanırken, aile üyelerinin ortak dinlenme ve oturma mekânı avludur. Avlu aile fertlerinin yanı sıra komşularla da sosyal etkileşim alanıdır. Mahremiyet yorumuna göre, bilhassa kadın için özelleşmiş bir mekândır.³⁴ Haremlik selamlık için uygun olan bu yapı, aynı zamanda kalabalık bir ailenin ikametine imkân verir. Avlu etrafına dizilen müstakil odalar, aile içinde bir kaç evli çiftin bir arada bulunmasına sağlayarak geniş bir aile için de evi uygun hale getirir.³⁵ Geleneksel evlerin daha geniş bir ailenin ikameti için mümkün yapısına mukabil, modern evler daha çok çekirdek aileler için

³² Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 30-41.

³³ Kukaracı & Aktemur, "Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimarisinin Geldiği Nokta", 47, 51.

³⁴ S. Gülçin Bozkurt – Hakan Altınçekiç, "Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi". *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University* 63/1 (2013), 79-85.

³⁵ Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 30-41.

tasarlanmıştır.³⁶ Modern konutu sadece çekirdek aile için uygun olması aile içi ilişkilerden akrabalık ilişkilerine, komşuluk ve misafirlik ilişkilerine değin olumsuz yansımaları yol açmaktadır.

Aile içinde bireyin kişilik gelişimine ve sosyalleşmesine katkı sağlamak, onun diğer insanlarla ilişki kurabilme ve onlarla paylaşabilme yeteneğini geliştirmek için çaba sarf etmek gerekir. Bu sağlandığı takdirde bireyin toplumsal değerleri kabullenmesi veya toplum tarafından etik dışı bulunan düşünce ve davranışları reddetmesi daha kolay bir hale gelir.³⁷ Bu açıdan avlulu ev hem aile içi hem akrabalar arası irtibatı ve hem de komşuluk ilişkilerini temin etmesi ve artırması dolayısıyla önemlidir.

Evlerin tasarımında ailenin maddi ihtiyaçlarından öte, manevi değerlerinin korunmasına yönelik çözümler aranmalıdır. Evlerin, sadece bir barınak olarak değil, ailenin öz kültürünü yoğun bir şekilde yaşayabileceği ve sosyal değerleri çocuklarına rahatlıkla aktarabileceği, doğayla barışık huzurlu bir yuva olarak tasarlanması hedeflenmelidir.³⁸ Varlıkla ilişkisi içinde insanın mekâna yaklaşımı, bir sahip olma ve tüketme mantığından ziyade kendisini varoluşa götürecek estetik bir arayışın eşliğinde olmalıdır. Mekân, anlamı ve hakikati arayan insanın iyiliği ve güzeli naksetme istidadı açısından bir araç olarak vardır. Evrenselleşmiş, tüketimin nesnesine indirgenmiş, standart evin estetik bir değere dönüşmesi, kişisel, millî ve medenî kodları naksetme zemini olması neredeyse imkânsızdır.³⁹

Sonuç

İnsanın temel ihtiyaçlarından olan evin biçimlenişinde fiziksel koşullar etkili olduğu gibi sosyo-kültürel koşullar da etkili olmaktadır. Böylelikle ev bir yönüyle fiziksel imkânların bir yönüyle de hayat tarzının somut bir tezahürü olarak belirlemektedir. Ancak mekânın kendisi de yaşamı şekillendirmekte kimi duygulara kaynaklık edebilmektedir. Bundan ötürü insan evi inşa ederken insan ontolojisini, sosyal değerleri, dinî referansları ve doğa ile uyumu dikkate almak durumundadır.

Toplumsal değişime bağlı olarak evlerin mimarisi de değişmektedir. Mekânın değişimi insan ilişkilerini yeniden yapılandırmaktadır. Bugünün konut mimarisi statü göstergesi olarak sınıflar arasına çizgi çektiği gibi bölünmüş odaları ve ortak kullanım alanlarının azaltılması ile bireyi aile içinde yalnızlığa sürüklemektedir. Mahremiyet İslam'ın da önemsedığı bir husustur. Ancak modern konutlar mahremiyetten çok bireyselleşmeyi esas almakta bu da aile içinde birlikte geçirilen zamanı ve paylaşımı azaltmaktadır. Aile içinde yaşanan yalnızlık sosyal

³⁶ Kayserili, "Türkiye'de Modern Konut Kültürü", 261.

³⁷ Apaydın, "Aile İçi İletişim Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", 319.

³⁸ Kukaracı & Aktemur, "Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimarisinin Geldiği Nokta", 52.

³⁹ Çelik, "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü", 33.

değerlerin aktarılmasında güçlüğe neden olduğu gibi dinî hayat açısından da olumsuz etkilere sahiptir.

Modern konut, bireyi yalnızlaştırmasının ve ailede yüz yüze, sıcak, samimi ilişkileri zayıflatmasının yanı sıra kişinin doğa ile bağlarını da kopardığı için tefekkürü de engellemektedir. Aşkın varlığın izini ancak deruni düşünce ile sürebilen insan, doğadan kopmakla ayrı bir yalnızlığa ve mutsuzluğa sürüklenmekte; huzur arayışı, bitmek bilmeyen bir yolculuğa dönüşmektedir. Ayrıca tüketim toplumunda tüketim nesnesi olarak bir imaj göstergesine dönüşen evler İslam'ın öngördüğü tevazuun, sadeliğin yerine kibrin, gösterişin vitrini haline gelmektedir. Böylelikle çocuğa kazandırılmak istenen ahlaki değerlerle çelişen bir durumun yaşanmasına yol açmaktadır.

Sosyal ilişkilerin sağlıklı kurulabilmesi, topluma ait değerlerin doğru şekilde iletimi ve inancın bireyde kökleşebilmesi için insanı, sosyal değerleri ve inancı merkeze alan bir mimari anlayışa ihtiyacımız var. Bu anlamda geleneksel Türk evi aile içi ilişkileri, akrabalık ve komşuluk bağlarını canlı tutmanın ideal bir tipi olarak karşımızda durmaktadır. Avlulu Türk evi bireyin doğa ile iletişimini de canlı tutmakta, bağını güçlendirmektedir. Böylelikle tefekkür hayatını beslemektedir. Bu yönüyle de modern mimariye rehberlik etme potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

Apaydın, Halil. "Aile İçi İletişim Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2012), 319-337.

Atik, Damla – Nevnihal Erdoğan. "Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyokültürel Faktörler: Edirne'de Şinasi Dörtok Evi". *Trakya University Journal of Natural Sciences* 8/1 (2007), 21-27.

Bozkurt, S. Gülçin – Hakan Altınçekiç. "Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi". *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University* 63/1 (2013), 69-91.

Cansever, Turgut. "İslâm Mimârisi Üzerine Düşünceler". çev: Mustafa Armağan. *Divan* I/1 (1996), 119-146.

Çelik, Celaleddin. "Evden Konuta Meskenin Sosyolojik Dönüşümü". *Düşünen Şehir* 3 (2017), 30-41.

Ergül, Hamdi. "Mimarlığın İhmal Edilen Sosyal ve Toplumsal Yönü". *ISITES* (2015), 1070-1079.

Gögebakan, Yüksel. "Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 1/1 (2015), 41-55.

Göregenli, Melek vd.. *Selçuk Kent Belleği: Dün, Bugün ve Geleceğin Zihinsel Temelleri*. İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları, 2013.

Gümrükçüoğlu, Süleyman. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 39-60.

Kaysirili, Alperen. "Türkiye'de Modern Konut Kültürü". *Kent Çalışmaları* I, ed. Arif Keçeli-Şaban Çelikoğlu (Ankara: Detay Yayıncılık, 2014), 253-274.

Kukaracı, İ. Umut – A. Murat Aktemur. "Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimârisinin Geldiği Nokta". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 11 (2003), 45-62.

Mülayim, Selçuk. "Mimâri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/91-95.

Şentürk, Murat. "Turgut Cansever Düşüncesinde Şehrin Değişimi". *İnsan&Toplum* 4/7 (2014), 25-55.

Turgut, Faruk. "Bir Şehir Düşlemek: Turgut Cansever Mimarlığı Üzerine Bir Çözümleme". *Sosyoloji Divanı* 4/7 (2016), 155-170.

Aile ve Sağlık*

Arif SÜNER**

Öz

İslam bir kul, bir halife olarak insanın hem ruhen hem de bedenen sağlıklı olmasını hedefler. Bu hedef doğrultusunda insanı birçok tavsiyeler, ikazlar ve emirler ile en uygun şekilde yaşamaya sevk eder. Her açıdan sağlıklı ve dengeli yaşayan insanların oluşturacağı ailenin de sağlıklı olması kaçınılmaz olacaktır. Dinimizde aile, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilir ve sağlıklı bir toplum oluşması için aile sağlığına çok önem verilmektedir. Aileye giden tüm basamaklar tam bir hassasiyet içinde değerlendirilir, hiçbir detayda ihmale rastlanmaz. Aile kuracak kişilere eş seçiminde dikkat edecekleri değerleri öğretir ve onları bu değerlere sevk eder. Aile oluşuktan sonra oluşan bu yepyeni birlikteliğin sağlam ve sağlıklı bir şekilde devamı için bir hayat rehberi sunar. Sağlıklı bir gebeliğin oluşması ve devam etmesi için tavsiyeler verir. Çocukların bedeni ve manevi olarak sağlıklı yetiştirilmeleri için, tavsiyelerin ötesine geçecek şekilde ciddi uyarılar ve emirler buyurur. Ana-baba sağlığına da yoğun bir şekilde değinerek ailenin tüm bireylerini koruyup kollar.

Anahtar Kelimeler: Aile, Sağlık, Anne, Baba, Çocuk.

Family and Health

Abstract

Islam aims to make people healthy both spiritually and physically as a servant and caliph. In line with this goal, it leads people to live in the most appropriate way with many recommendations, warnings and orders. It will be inevitable for the family to be formed by people who live healthy and balanced in every respect. In our religion, the family is accepted as the basic building block of the society and family health is very important for a healthy society. All steps to the family are evaluated with utmost precision, no details are neglected. It teaches the people who will set up family the values they will pay attention to when choosing a partner and sends them to these values. It provides a lif guide for the healthy and healthy continuation of this brand new partnership that occurs after the family has been formed. It gives advice fort e formation and maintenance of a healthy pregnancy. It commands serious warning and orders that go beyond the recommendations so that children

* Makale Gönderim Tarihi: 26.02.2020 Makale Kabul Tarihi: 15.06.2020

** Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kardiyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Assoc. Prof., Adıyaman University, Faculty of Medicine, Department of Cardiology.
arifsuner@gmail.com ORCID: 0000-0002-5928-3338

can be raised physically and spiritually. It also protects all the members of the family by focusing on the health of the parents.

Keywords: Family, Health, Mother, Father, Child.

Günümüzde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık kavramını şu şekilde tanımlar: “Sağlık sadece hastalık ve sakatlık olmaması değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal yönden tam bir iyilik halinin olmasıdır.” Maddi hayatı önceleyen günümüz dünyasının sağlığı yalnızca bireyin bedensel olarak hasta olmaması olarak görmesi önemlidir. Çünkü insanın akli ve ruhi yapısı bedeninin ayrılmaz parçalarıdır. Doğal olarak bir bireyin sağlığı tüm bu unsurların ortak sağlığı ile mümkündür. İslam 1400 yıl önce bu bütünlüğü görerek bireyin günümüzde psikolojik sağlık diye adlandırılan ruh sağlığının önemini izah etmiştir ve nasıl korunması gerektiğini tafsilatıyla açıklamıştır. Dinimiz bununla da kalmayıp insanın sosyal bir varlık olduğunu, sosyalleşmesi gerektiğini, çevresi ile sağlıklı bir ilişki kurmasının kendi bedeni ve psikolojik sağlığı için kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Kendi sağlığı ve kurtuluşu için bireye yol göstermiş ve onu devamlı koruyup, gözetlemiştir. Bireyi sadece kendi için yaşayan bencil bir fert olmaktan kurtarıp, bedeni ve ruhi ihtiyaçlarını karşılaması için ona aile kurmasını özellikle tavsiye etmiştir. Aile müessesini de kendi haline bırakmayıp onun da devamlığını ve sağlığını muhafaza etmek için birtakım esasları buyurmuştur.

Aile sağlığının korunması ve devamı için eş seçiminden başlayarak, çocuk, anne-baba sağlığı ve aile içi diğer yetişkin bireylerin sağlığı için tavsiyelerini daha ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağız.

1. Sağlıklı Bir Beden ve Ruh Hali İçin Evlenmeye Teşvik

Ergenlikle beraber erkeklerde testosteron hormonunda, kızlarda ise östrojen hormonunda yüz kattan daha fazla bir artış olmaktadır.¹ Bu miktar zamanla artarak bireyi daha agresif ve kontrolsüz davranışlara sürükler. Çok yoğun duygusal sıçramalara maruz kalan kişi kendine veya çevreye zarar verebilecek girişimlerde bulunabilir. Günümüz dünyası bu aşırı istekler karşısında bireye çözüm olarak ahlâken kabul edilmesi mümkün olmayan yollar sunmaktadır. Oysa bu yoğun hormonal salgılar karşısında uygun bedensel, zihinsel ve ekonomik yeterlilik durumunda evliliğin geciktirilmeden ihdası hem fertler hem de toplum için en uygun çözüm olarak gözükmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve

¹ Elizabeth J. Susman & Alan Rogol, “Puberty and Psychological Development”, *Handbook of Adolescent Psychology*, ed. Richard M. Lerner, Laurence Steinberg, 2th ed. (Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons, 2004), 15-44.

merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”² Bu ayette geçen huzur bulma ifadesi ilk akla geldiği gibi ruhen bir rahatlama olduğu gibi aşırı artmış cinsiyet hormonlarının istediği boşalmanın en uygun bir şekilde sağlanarak bedensel olarak ciddi bir huzur bulması olarak da yorumlanabilir. Yine konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “*Kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin. Çünkü evlilik, gözü haramdan alıkoyar ve iffeti en iyi şekilde korur.*”³

2. Çocuk Sahibi Olmaya Teşvik

2013 Dünya kanser raporuna göre kadınlarda en sık görülen kanserler arasında ilk sıraları sırasıyla; meme kanseri, rahim ağzı kanserleri ve rahim kanserleri gelmektedir. Meme kanseri ve rahim kanserlerinin doğum yapmamış kadınlarda daha fazla görüldüğü vurgulanmaktadır. Benzer şekilde ülkemizden çıkan 2012 yılı “Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar” raporuna göre; 2006 yılında kadınlarda en sık görülen kanserler; meme kanseri, over kanseri ve rahim ağzı kanserleri ilk 7 kanser arasında görülmektedir. Rahim kanserlerinin ve meme kanserlerinin risk faktörleri arasında gebe kalmamak ve az çocuk yapmak sıralanmaktadır. Ayrıca rahim ağzı kanserleri de eşi çoklu partner ile ilişkiye girmiş kadınlarda daha sık gözükülmektedir.² Bu raporlardan da anlaşıldığı gibi en sık gözüken ve kadınlarda en fazla ölüme yol açan meme ve rahim kanserlerine karşı gebelik ve çok çocuk sahibi olmak korucudur. Human papilloma virüsü denen bir virüs kadınların rahim ağzına yerleşip burada normal vücut hücrelerinin kanserleşmesine yol açmaktadır. Bu virüs çoklu cinsel partner ile ilişkiye giren bir erkek tarafından taşınır ve ilişkiye girdiği tüm kadınlara bulaşmasına neden olur. Bu özellikle gelişmiş ülkelerde ciddi bir rahim ağzı kanserlerinin artmasına yol açmıştır.⁴

İslam’da kişinin kendisine helâl olan eşi dışında başka biriyle cinsel ilişkiye girmesi büyük günah olarak kabul edilir. Bu haramdan uzak durmak hem kişiyi hem de eşini AIDS dahil bir çok cinsel yol ile bulaşan hastalıklardan korumaktadır. Çok çocuk sadece anne sağlığı için değil toplumun büyüme dengesi açısından da son derece önemlidir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde özellikle bazı Avrupa ülkelerinde doğurganlık son derece azalmıştır. Gelişmiş tıbbi koruyuculuk ile yaş ortalaması seksenin üzerine çıkmıştır. Bu durum, genç nüfus azalırken yaşlı nüfusun hızla artmasına sebep olmuştur. Bunun önüne geçmek için hükümetler insanları evliliğe ve çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmektedir. Evlenenlere ve özellikle çok çocuk yapanlara ciddi maddi destek sağlamaktadırlar. Buna rağmen

² er-Rûm 30/21.

³ Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahiîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Daru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Savm”, 10.

⁴ Türkiye Kanser İstatistikleri-2009 (T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Kanser Dairesi Başkanlığı, 12 Mayıs 2020).

nüfusun yaşlanmasının önüne geçilememektedir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.), "Evelenin, çocuk sahibi olun; ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftilhar edeceğim"⁵ hadisinin hem kadınların sağlığı hem de toplum sağlığı açısından önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

3. Mucize Besin Anne Sütü

Son yüzyılda kadınlar hızla çalışma hayatına katıldılar. Ne yazık ki; hiçbir araştırma inceleme yapılmadan bebekleri anneden ayrı oldukları zamanlarda, anne sütü dışındaki süt ve besinlerle doyurdular. Bir süre sonra, anne sütünden ayrılan bu bebeklerin daha çok mikrobik hastalıklara yakalandıkları dikkati çekti. Araştırmalar sonucu, yalnız anne sütü ile beslenen bebeklerin daha sağlıklı oldukları tespit edildi. Bu bebekler, daha az, daha seyrek hastalanıyorlar, hastalıkları hafif seyrediyor, nadiren hastaneye yatacak kadar ağırlaşıyorlardı. Hastaneye yatsalar bile, kısa sürede ilaçlara cevap verdikleri, dolayısıyla hastanede az kaldıkları saptandı. Hiç anne sütü almayan veya anne sütü + ek gıda ile beslenen bebekler ise, sık sık hastalanıyorlar, hastalıkları ağır ve uzun seyrediyor, daha çok uzun süre hastanede kalmaları gerekiyor, yoğun ilaç tedavisine gerek duyuluyordu. Bu bulgulardan hareketle yapılan araştırma ve incelemelerden sonra anne sütünün; besleyici maddelerin bir karışımı değil, bebeğin ihtiyacı olan maddelerin tam gereken miktarda, en uygun kalitede, vücuda yararlılığı en yüksek seviyede bulunduğu **mucize** bir gıda olduğu anlaşıldı.⁶

Anne sütünün %87 si sudur. Bu miktar, çölde yaşayan annelerin bebeklerinin bile günlük su ihtiyacını karşılar, sadece anne sütü aldığı sürece bebeğe su vermek gerekmez. Anne sütündeki şeker yeni doğanın yararlanmasına en uygundur, yavaş emilmesi sonucu kan şekeri düzenli ve dengede tutulur, beyin dokusu gelişimi için çok önemlidir. Ayrıca bağırsakta laktobasillus bifidusun çoğalmasına sebep olarak barsak florasını sağlıklı tutar. Anne sütü içindeki yağ kolay emilir, kalori değeri yüksektir. Yüksek kolesterol içeriği sayesinde göz ve beyin gelişimi en uygun şekilde olur. Anne sütündeki proteinlerin çoğunluğunu yeni doğanda (özellikle ilk bir hafta) savunma maddeleri olan immünoglobülinler oluşturur. Bu maddeler yabancı ortama karşı bebeği adeta bir savunma zırhı ile kaplar. Bebeğin vücudu dış ortama adapte olduktan sonra sütte büyüme proteinleri artar. Anne sütünde mineraller (madensel tuzlar; sodyum, potasyum, klor...vb.) az miktarda bulunurlar. Ancak dar bir aralıkta öyle hassas bir denge içinde tutulurlar ki; yalnız anne sütü alan bebeklerde öldürücü tuz dengesizliği görülmez.⁷

⁵ Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, neşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: yy., 1405/1985), 2/ 72.

⁶ Lene Schack-Nielsen & Kim F. Michaelsen, "Breast Feeding and Future Health", *Current Opinion Clinical Nutrition Metabolic Care* 9/ 289 (2006), 96.

⁷ Bernardo L. Horta & Cesar G. Victora, *Long-termeffects of breastfeeding: a systematic review* (WHO Library Cataloguing-in-Publication Data, 2013), 20-25.

Anne sütündeki bütün hayati maddelerin seviyesi annenin beslenme durumuna bağlı değildir. Anne beslenme yetersizliği içinde olsa dahi, büyüme ve gelişme için gerekli maddelerde hiçbir eksiklik olmayacak şekilde sütün yapısı dengeli tutulur, anne beslenemiyorsa iyice kansızlaşır, dişleri çürür ancak, bebeğin büyümesi ve gelişmesi emniyete alınır. Anne sütü alan bebeğin ilk 6-9 ay hiçbir ek gıda alması gerekmez. Bir bebek ilk 9-6 ay yalnız anne sütüyle beslendiğinde, büyüme ve gelişme tamamen normal olur.⁸

Sadece anne sütü ile beslenen bebekler, bütün mikrobik hastalıklara (ishal, bronşit, menenjit) daha dirençlidirler. Tam anne sütü almayanlar ise, bu enfeksiyonlara daha sık yakalanır, uzun ve ağır geçirirler. Her annenin kanında, kendisinin o yaşa gelinceye kadar geçirdiği mikropların çoğuna karşı onu tekrar hastalanmaktan koruyan antikor denilen panzehir rolünde maddeler bulunur. Bakteri, virüs ve parazite karşı üretilen ve antikorlar denilen bu hazır koruyucu maddeler memede süt yapımı sırasında, süte geçer. Çocuğu bir hastalığa karşı adeta aşılınmış gibi yaparlar.⁹

Annenin ilk sütüne kolostrum denir. Bu süt daha koyu kıvamlı ve sarı renklidir. Bu yapısından dolayı halk arasında bu sütün zararlı olduğu sanılarak dökülür. Oysa bu ilk sütteki koruyucu maddeler sonraki süttten yaklaşık olarak 20 kat daha fazladır. Bu süt bebeğin ağız, yemek borusu, mide ve bağırsakların iç yüzünü sıvayarak bu yolla giren mikropları etkisiz hale getirir ayrıca mide ve bağırsakları sütü emilmeye hazır hale getirir. Damlası dahi ziyan edilmeden bebeğin ağzına ulaştırılmalıdır. Çevre şartlarının kötü olduğu bölgelerde, anne eli, elbiseleri, memesi bulaşmalardan dolayı mikroplu olur, bebekler çok erken mikroplarla karşılaşır, ancak emiyorsa hasta olmazlar. Çünkü o yaşa kadar annede o çevrede sık karşılaşılan mikroplara karşı antikorlar oluşmuş ve süt yapımı ile süte katılmıştır.¹⁰

Anne sütü oda ısısında (buzdolabına konulmadan) 24 saat bozulmadan kalabilir. Dışarıdan mikropl eklendiğinde bile bir süre sonra mikroplardan arındığı görülmüştür. Anne sütü bebeğin gereksinimlerine göre, otomatik olarak ayarlanmaktadır. Doğumdan hemen sonra hormonal etki ile süt yapımına başlanır. Lohusalık süresince süt yapımı hormonal etki ile değil, her memedeki yapılacak süt miktarı o memeden emilen sütün miktarına göre otomatik olarak ayarlanır. Emilmeye göre, her iki memede yapılan süt miktarları farklı olabilir. Böylece, bebeğin ihtiyacından fazla süt yapılmaz, süt ziyan olmaz. Süt az olup bebek aç kalmaz. İkiz veya üçüz bebeklere yetecek kadar süt yapılabilir. Bebeğin kaç aylık olduğuna göre sütün bileşimi farklılık gösterir. İlk sütün enerji veren maddelerden zengin olmasına karşın, sona doğru yağ molekülleri artar, bunlar bebekte doygunluk hissi oluşturarak memeyi bırakmasını sağlar, bu durum obeziteyi önler.

⁸ Horta & Victora, *Long-term effects of breastfeeding*, 25-30.

⁹ Horta & Victora, *Long-term effects of breastfeeding*, 27.

¹⁰ Horta & Victora, *Long-term effects of breastfeeding*, 35-40.

Büyüme hormonu gece salınır, büyüme geceleyin aktiftir, gece sütü büyüme işleminde kullanılan yapı taşlarından zengindir. Gündüz sütü beden hareketleri ve organların çalışmaları için gerekli olan enerji kaynağı maddelerce zengindir.¹¹

Son yüzyılda birçok sebepten dolayı formül sütler anne sütünün yerini almaya başladı. Formül süt firmaları uluslararası şirketler haline geldi. Bebeklerin sağlığında görülür bir kötüleşme olması nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF işbirliği ile 1990 yılında anne sütü ile beslenme hususunda bir bildirme yayınlandı. Bebeklerin en az altı ay anne sütü ile beslenmesi zaruri, iki yıla uzatılması en uygun doğru olacağı vurgulandı. Tüm bu yoğun uyarılara rağmen yapay süt tercihi giderek artmaktadır. Yapay beslenmenin tehlikeleri arasında; anne bebek arasındaki yakın ilişkiyi engeller, çocuk daha sık hastalanır, bebeğin hem mental hem de bedeni gelişmesi daha yavaş olur. Annede meme kanseri ve yumurtalık kanseri riski artar.

Günümüz tıbbının anne sütünün gerekliliği ve süresi ile ilgili geldiği noktayı Kur'an on dört asır önce işaret etmiştir. Yüce Allah bir ayetinde şöyle buyurmakta: *"Anneler, çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Bu, emzirmenin tam olmasını isteyenler içindir."*¹² Peygamberimiz (s.a.v.) *"Bebek için hiç bir süt, anne sütünden daha iyi olamaz"*¹³ diye buyurmaktadır. Başka bir hadislerinde hamileliği, doğumu ve süt vermeyi överek şöyle buyurmaktadır: *"Evet kadın hamile kaldığında oruç tutan veya gece ibadet eden veya canı ve malı ile Allah yolunda cihat eden insanlar gibidir. Ne zaman bebek doğurursa büyüklüğünü kimsenin bilmediği bir mükâfatla mükâfatlandırılır. Ne zaman bebeğini emzirirse bebeğin her emişine karşı bir mükâfat vardır ki, İsmail oğullarından bir kulu azad etmek kadardır ve ne zaman emzirmeyi bitirirse saygın bir melek ona gelir ve şöyle der: Amellerine yeniden başla, çünkü Allah seni bağışlamıştır."*¹⁴

Sonuç olarak; Anne sütü kimyasal karışımı taklit edilse bile, biyolojik özellikleri taklit edilemeyecek, her an içilmeye hazır, ılıtılmış, steril, kolay kolay dışardan da enfekte olmayan, çok ekonomik ve fevkalade kolay ve pratik elde edilebilen eşsiz bir gıdadır.

4. Çocuk Sağlığı

Çocuğun sağlıklı bir gelişimi için; anne sağlığı, aile sağlığı, sosyo-ekonomik durum, çevre ve sosyal desteğin uygun ve yeterli olması lazımdır. Özellikle anne sağlığı, çocuk sağlığının temel belirleyicisidir ve anne sağlığı ile çocuğun psikolojik ve fizyolojik gelişimi arasında tam bir paralellik vardır. Anne sağlığının korunması günümüz dünyasının son yıllarda üzerinde durduğu bir konudur. Bu bağlamda

¹¹ Horta & Victora, *Long-term effects of breastfeeding*, 40-42.

¹² el-Bakara 2/233.

¹³ Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 4/298; (el-Mektebetü'ş-Şamile); Heysemi, Mecmeu'z-Zevaid, 4/560.

¹⁴ Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya. 4/298; (el-Mektebetü'ş-Şamile); Ali el-Müttaki, Kenzü'l-Ummal. XVI, 532.(el-Mektebetü'ş-Şamile).

devletler, çalışan anneleri doğumdan sekiz hafta önce ve sonra olmak üzere toplam on altı hafta izinli saymaktadır.

Aşılar çocuk sağlığı açısından son derece önemli bir diğer konudur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) aşı raporlarından da anlaşıldığı üzere; bebek ve çocuklarda enfeksiyon hastalıklarıyla mücadelede aşılardan en etkili koruma yöntemi olduğu günümüz dünyasında tam kabul görmüştür. Fakat bazı coğrafi bölgeler veya gruplar içinde aşı ile ilgili kaygılar mevcuttur. Hatta ciddi bir aşı karşıtlığı izlenmektedir. Elbette aşılardan konusunda sıfır riskten bahsetmek mümkün değildir.¹⁵ Oysa aşılama çalışmalarının tarihten günümüze kadar olan seyrine bakıldığında, fayda tarafının çok ağır bastığı görülmektedir.¹⁶ Tüm bu ilmi ve tarihi veriler ışığında aileler birinci derece sağlık kuruluşları vasıtası ile bilgilendirilmeli ve bebek ve çocukların aşılardan ihmal edilmemelidir.

Günümüz dünyasında çocuğun psikolojik ve fizyolojik gelişimini çok olumsuz etkileyebilecek ve dijital bağımlılık denilen modern bir hastalık ile karşı karşıyayız. Bu hastalığın en kolay bulaştığı kaynaklar ise cep telefonları ve tabletlerdir. Bu cihazlarda çocukların en sık kullandığı programlar arasında oyunlar gelmektedir. Bu oyunların çoğunun şiddet içeriğine sahip olduğu bildirilmiştir. Şiddet içeren dijital oyunlarda sürekli olarak şiddetin bir sorun çözme aracı olduğu, amaca ulaşmak, yenmek, daha fazla kişiye hükmetmek için her yolun kullanılması gerektiği mesajı verilmektedir.¹⁷ Birçok dijital cihaz, çocukların pasif alıcılar olmalarına ve çocuğun çevresi ile “temassızlığına” yol açmaktadır. Aynı zamanda ebeveynler ile çocuklar arasında disiplinle ilgili tartışmalara da yol açabilmektedir.¹⁸ Ekran bağımlılığının ve teknolojik cihazlarda oyuna ayrılan sürenin uzamasının çocukların akranları ile yüz yüze iletişiminin ve grup oyunlarının azalmasına yol açtığı, tek başına oynanan oyunların ise artmasına neden olduğu görülmektedir.¹⁹ Dijital teknoloji kullanımı da madde bağımlılığında olduğu gibi ödül yetmezliği sendromu oluşturabilmektedir. Bu nedenle çocuğun teknolojik cihazlara ulaşması zorlaştığında veya engellendiğinde asi davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir.

Günümüzde çocukların dijital aletler ile çok zaman geçirmelerinin birden çok sebebi sayılabilir. Fakat önemli bir sebep ebeveynlerin çocuklar ile ilgilenmemesidir. Hatta bazen ebeveynler kendi rahatları için çocukları dijital aletlere yönlendirmektedirler. Oysa Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadislerinde “*Kimin*

¹⁵ Selim Badur, “Aşı Karşıtı Gruplar ve Aşılarla Karşı Yapılan Haksız Suçlamalar”, *ANKEM Dergisi*, 25, (Ek 2) (2011), 82-86.

¹⁶ Melahat Akdeniz, “Aşılardan”, *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 8/2 (2016), 1-2.

¹⁷ Lawrence Kutner & Cheryl Olson, *Grand Theft Childhood: The Surprising Truth About Violent Video Games and What Parents Can Do* (New York: Simon and Schuster, 2008), 52.

¹⁸ Mehmet Toran vd., “Çocukların Dijital Oyun Kullanımına İlişkin Annelerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24/5 (2016), 22-63.

¹⁹ L. D. Rosen vd., “Media And Technology Use Predict Skill-Being Among Children, Preteens And Teenagers in Dependent of The Negative Health Impacts of Exercise and Eating Habits” *Computers in Human Behavior* 35 (2014), 364-375.

bir çocuğu varsa onunla çocuklaşsın!"²⁰ buyurarak çocuğun dünyasına girilmesini, onunla ortak değerler oluşturulmasını istemektedir. Bu şekilde çocuk kendini yalnız hissetmeyecek ve istediği oyunları anne babası ile oynayabileceğinden dijital aletlere bağımlı olmayacaktır. Ayrıca başka bir hadislerinde Peygamberimiz (s.a.v.) "İyilik yapması için çocuklarınıza yardım edin. Dileyen kimse, (yardımcı olmak sûretiyle) çocuğundan isyan duygusunu çıkarabilir."²¹ diye buyurmuştur. Anne ve babanın fiziki, akli, psikolojik ve ahlaki gelişim dönemlerinde çocukları yalnız bırakmamaları, devamlı yakın destekçi olmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Böyle yakın bir desteğin çocukların hırçın ve asi olmalarını önleyebileceği gözükmektedir.

5. Aile İçi Yetişkin Bireylerin Sağlığı

Aile içi sağlık konusunun bir diğer önemli bölümü anne-baba ve ev içinde yaşayan erişkin bireylerin sağlığıdır. Aslında aile minyatür bir topluluk olup toplum sağlığı ile ilgili tüm hususlar burada da geçerlidir. Toplum sağlığı söz konusu olunca özellikle solunum veya direkt temas yoluyla bulaşan bazı enfeksiyonlar akla gelmektedir. Özellikle solunum yolu ile bulaşan; nezle ve grip gibi damlacık enfeksiyonlarında aile fertleri havlu, su bardağı gibi eşyaları ortak kullanmamalı, yakın temastan kaçınılmalıdır. Bulaşıcı hastalılardan korunma konusunda Bakara sûresi 195. ayette geçen "*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız*" ifadesi ilahi bir ikaz olarak alınabilir. Yine bu konu ile ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v.) "*Hasta olan kimse, sağlam olan kimsenin yanına gitmesin.*"²² buyurmuştur.

Günlük hijyen basit fakat aile fertlerinin dikkat etmesi gereken bir konudur. Günümüz tıbbının sağlıklı ve uzun bir ömrün adeta vazgeçilmezi olarak kabul ettiği ağız ve diş bakımı kesinlikle ihmal edilmemelidir. Bütün aile fertlerinin yatmadan önce diş fırçalamayı bir adet haline getirmeleri çok uygun davranış olacaktır. Bu durumun önemini Peygamberimiz (s.a.v.) "*Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı, onlara her namazda misvak kullanmalarını emrederdim*"²³ hadislerinde beyan etmiştir. Yine dişlerin görüntüsünün, renginin ağız ve diş sağlığının durumunu gösterdiği herkes tarafından iyi bilinen bir gerçektir. Hz. Peygamber (s.a.v.), dişleri sararmış bir halde huzuruna çıkan bazı sahabilere "*Hayret doğrusu nasıl oluyor da sararmış dişlerle dolaşıp duruyorsunuz. Dişlerinizi misvaka temizleyiniz*"²⁴ buyurarak insanları hem kendi sağlıklarını korumalarını sağlamaya hem de

²⁰ Deylemî, *Kitâbü'l-firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beirut: y.y., 1406/1986), 3/513.

²¹ Heysemî, 8/146.

²² Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Cami'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Selam", 2218.

²³ Buhârî, "Cum'a", 8.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, 1/214.

bakımsız bir ağzın kokusundan başkalarının rahatsız olmalarının önüne geçmeye çalışmıştır.

Aile üyelerinin dış ortamdan veya ortak kullanım alanlarından bulaşabilecek enfeksiyon kaynaklarının dezenfeksiyonu gözden kaçırılmamalıdır. Bunun en kolay yolu elleri özellikle her yemek öncesi sabunla yıkamaktır. Günümüzde bunun için özel antiseptik maddelerin ticari olarak yoğun bir şekilde reklamı yapılmaktadır. Fakat koruyucu tıp, ellerin temizliği için etkili, güvenli, kolay ve ucuz yöntem olarak elleri sabunla yıkamayı önermektedir. *“Yemeğin bereketi; hem yemekten önce, hem de yemekten sonra elleri yıkamaktadır”*²⁵ diye buyuran Peygamberimiz (s.a.v.) yiyeceklerin faydasını, muhatap toplumun anlaması açısından berekete bağlamış gibi gözükmektedir. Muhakkaktır ki bereketin ilk ve en akılcı açıklaması yemeğin miktar olarak artması olarak görünmektedir. Fakat iyi bilmekteyiz ki yemeğin vücuda yararlı olması için, içindeki protein, yağ ve karbonhidratların temel yapı taşlarına yıkılması gerekir. Bu yıkım ürünleri ince bağırsaktan emilerek kana karışırlar. Bu emilimin sağlıklı olması ince bağırsağın sağlıklı olmasına bağlıdır. Yiyecekler ile birlikte özellikle ellere bulaşmış mikroorganizmaların mide-bağırsağa ulaşması durumunda mide-bağırsak enfeksiyonları oluşabilir. Bu enfeksiyonlar neticesinde emilim yetersizliğine bağlı olarak yiyecekler alındığı kadar emilemez ve başka hastalıkların oluşumuna zemin oluşabilir. Alınan besin miktarını ishal gibi nedenler ile emilemeden vücuttan atılmasını bereketsizlik olarak isimlendirmek herhalde ancak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) görebileceği bir hakikat olmalıdır. Başka hadislerinde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) temel bedeni temizliği tavsiye etmiş ve bunu Allah’ın (c.c.) sevdiği işler olarak nitelemiştir.

*“Allah temizdir, temizliği sever.”*²⁶

*“Peygamberlerin sünneti beştir. Bu beş şey fitrat gereğidir: Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek, bıyıkları kısaltmak.”*²⁷

Günümüz tıbbi, obeziteyi ve hareketsizliği hastalıkların kapısı olarak görmektedir. Dünya genelinde en çok ölüme sebep olan ve en sık görülen kronik hastalıklar arasında; kalp yetmezliği, böbrek yetmezliği, solunum yetmezliği ve felçlik gibi kronik hastalıklar yer almaktadır. Tüm bu hastalıkların oluşum süreçleri içerisindeki en önemli risk faktörleri; hipertansiyon, diyabet, hiperlipidemi, sigara içiciliği gelmektedir. Sigara dışında bu bahsedilen risk faktörlerinin temel sebepleri arasında aşırı yemeğe bağlı obezite ve hareketsizlik ilk sırada durmaktadır.²⁸

Çok ilginçtir DSÖ 2011 yılı kronik hastalık raporuna göre; 2010 ile 2020 yılları arasında kronik hastalıklardan ölümlerin % 15 (yaklaşık 44 milyon ölüm) artarak yaklaşık tüm ölümlerin %70-75 sebebi olacağı bildirilmişti. 2020’ye geldiğimiz bu

²⁵ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *eş-Şemâilî'n-nebeviyye* (Beyrut: y.y., 1406/1985), 27.

²⁶ Tirmizi, “Edeb”, 41.

²⁷ Buhârî, “Libâs”, 63-64.

²⁸ Pierre Huard, *The Management of Chronic Diseases Organizational Innovation and Efficiency* (London: İste, 2018), 3.

günlerde tüm ölümlerin %70'inin kronik hastalıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Ayrıca tüm dünyada sağlık harcamalarının yaklaşık %60'ı kronik hastalıklara yapılmaktadır.²⁹

Kısacası dünya kansere çare ararken ismi kanser olmayan fakat dünya nüfusunu ondan daha fazla tehdit eden bir canavar ile karşı karşıyadır. Tüm dünyada devletler milyarlarca dolar harcanmasına rağmen bu canavarı durdurmak şöyle dursun, hızını dahi kesememektedirler. Oysa sadece insanların yeme alışkanlıklarını değiştirmeleri, hareketli bir yaşam şekli ve tütün gibi zararlı maddelerin kullanılmaması bu hastalıkları yarı yarıya kadar azaltacağı bilinmektedir. Toplumlar ve onların çekirdeği sayılan fert ve ailelere sağlıklı bir yaşam için yapılan tüm motivasyonlar etkisiz kalmaktadır. İnanç temelli motivasyonlar günümüz dünyasında her nedense bir türlü kullanılmamaktadır. Oysa Hz. Peygamber (s.a.v.) çok kısa zaman diliminde kendi toplumunun çok daha ciddi zararlı alışkanlıklarını hatta çok katı bir şekilde bağlı oldukları inançları dahi değiştirebilmiştir. Özellikle o günün zararlı alışkanlığı arasında en göze çarpan içki kullanımını inanç temelli telkinler ile neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu önerilere yüzyıllar boyunca uyan İslam toplumlarında obezite adeta bir ayıp olarak gözükmüş ve buna karşı son derece hassasiyet gösterilmiştir.

Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde bu şekildeki telkinler içeren birçok ayet ve hadisler mevcuttur. Taha süresi 81. ayette Allah (c.c); *"Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu hususta azgınlık ve nankörlük de etmeyin! Yoksa gazabım üzerinize iner. Gazabım da kimin üzerine inerse, o muhakkak helâk olmuş demektir"* buyurmuştur. Burada geçen azgınlık ifadesi haddi aşmak anlamında kullanıldığı gibi yeme ve içmede de aşırıya kaçmak şeklinde yorumlanabilir. Bir hadiste *"Mide hastalıkların evidir. Tedavinin özü ise perhizdir."*³⁰ buyrulmaktadır. Bu söz günümüz tıp dünyasının neredeyse odaklanma noktası durumundadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) konunun önemine binaen olsa gerek olacak ki, kesin ve nokta atışı sayılabilecek bu sözle yetinmeyip bu konuda daha birçok uyarı niteliğinde beyanlarda bulunmuştur. *"Âdemoğlu, mideden daha şerli bir kap doldurmaz. Âdemoğluna belini doğrultacak birkaç lokmacık yeterlidir. Ancak ille de -mideyi dolduracaksa- bari onu üçe ayırsın: Üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine!.."*³¹ *"Ümmetim hakkında en çok şu hususlardan korkuyorum: Şişmanlık, uykuya düşkünlük, tembellik ve iman zayıflığı!"*³² *"Sizin Allâh'a en sevimli olanınız, az yiyip içen ve bedence hafif olanınızdır."*³³

²⁹ Huard, *The Management*, 3.

³⁰ Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistanî el-Ezdî, *es-Sünen*, nşr. Kemal Yusuf el-Hût, (Beyrut: y.y.,1409/1988), "Tib", 13.

³¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvînî, nşr. M. Mustafa el-A'zamî (Riyad: y.y., 1403/1983), "Et'ime" 50; Tirmizî, "Zühd", 47.

³² Ebu'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *Câmiu's-Sağîr Tercümesi* (Hadis no: 295).

³³ Suyûtî, *Câmiu's-Sağîr Tercümesi* (Hadis No: 221).

Günümüz insanların doymak bilmeyen iştahı ve hareketsizlikleri onları modern canavar olarak kabul edebileceğimiz obezitenin kucağına hızla itmektedir. Özellikle her yönden olduğu gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine karşı ilgileri zayıflamış günümüz İslam toplumları da aynı tehlikenin içine düşmüşlerdir. Bu konuda tüm modern telkinlere rağmen fertler, aileler ve toplumlarımızın obezite insidasansı gün geçtikçe hızlanarak artmaktadır. Tarihi tecrübe ile sabittir ki sünnet çerçevesinde yaşamak kronik hastalıkların kaynağı olan obezite, hareketsizlik ve madde kullanımını engelleyebilecek en sağlıklı yöntem olacaktır. Sünnette uygun yaşam tarzı, modern tıbbın başaramadığı fakat eğer oluşturabilirsek, koruyucu hekimlik adına, günümüz İslam Tıbbı'nın ailenin ve toplumun sağlığını koruyacağı gerçeği önümüzde durmaktadır.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillan Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: yy., 1405/1985.

Ali el-Müttaki, Kenzû'l-Ummal. XVI, 532.(el-Mektebetü'ş-Şamile).

Akdeniz, Melahat. "Aşılar". *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi* 8/2 (2016).

Badur, Selim. "Aşı Karşıtı Gruplar ve Aşılara Karşı Yapılan Haksız Suçlamalar". *ANKEM Dergisi* 25, Ek 2 (2011).

Buhârî, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. b.y.: Daru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

Deylemî, *Kitâbü'l-firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*. nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut:y.y., 1406/1986).

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistanî el-Ezdî. *es-Sünen*. nşr. Kemal Yusuf el-Hût. Beyrut: y.y., 1409/1988.

Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya. 4/298. (el-Mektebetü'ş-Şamile).

Heysemi, Mecmeu'z-Zevaid. 4/560. (el-Mektebetü'ş-Şamile)

Horta, Bernardo L. & Victora, Cesar G. *Long-term effects of breastfeeding: A systematic review*. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data, 2013, 20-25.

Huard, Pierre. *The Management of Chronic Diseases Organizational Innovation and Efficiency*. London: İste, 2018.

İbn Mâce, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvînî. *es-Sünen*. nşr. M. Mustafa el-A'zamî. Riyad: y.y., 1403/1983.

Kutner, Lawrence & Olson, Cheryl. *Grand Theft Childhood: The Surprising Truth About Violent Video Games and What Parents Can Do*. New York: Simon and Schuster, 2008.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Cami'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Rosen, L. D. vd. "Media And Technology Use Predict Sill-Being Among Children, Preteens And Teenagers in Dependent of The Negative Health İmpacts of Exercise and Eating Habits". *Computers in Human Behavior* 35 (2014).

Schack-Nielsen, Lene & Michaelsen, Kim F. "Breast Feeding and Future Health". *Current Opinion Clinical Nutrition Metabolic Care* 9/ 289 (2006).

Susman, E. J. & Rogol, A. "Puberty and Psychological Development". *Handbook of Adolescent Psychology*. ed. Richard M. Lerner, Laurence Steinberg, 2th ed. Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons, 2004.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Câmiu's-Sağîr Tercümesi*. b.y.: y.y., ts.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Kanseri Dairesi Başkanlığı, Türkiye Kanseri İstatistikleri-2009. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-istatistikleri/yillar/t%C3%BCrkiye-kanser-istatistikleri.html> (erişim: 12.05.2020).

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *eş-Şemâli'n-nebeviyye*. Beyrut: y.y., 1406/1985.

Toran, Mehmet vd. "Çocukların Dijital Oyun Kullanımına İlişkin Annelerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 24/5 (2016).

Câhiliye'den İslâm'a Evlenme*

Ahmet ACARLIOĞLU**

Öz

Aile İslâm diniyle beraber düzensiz bir müessese olmaktan çıkmış, kadının lehine olmak üzere birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. İslâm'dan evvel Arap toplumunda aileyle alakalı hukuki ve sosyal müeyyide ve yaptırımlar yok denecek kadar azdı. Bu sebepten aile reisi olan erkek hesap verme endişesi taşımadığından aile bireylerine karşı sorumsuzca hareket etmekteydi. Bu da toplum vicdanında yaralar açmış ve ahlâki sorunlar doğurmuştu. İslâm'ın aileyle ilgili düzenleme ve ahkâmı vâz etmesinden sonra dağınık olan ve göçebe bir hayat yaşayan Araplar, düzenli bir toplum haline gelmiştir. Arap toplumu öncesinde cemaat yapısı arz ederken, bir cemiyete dönüşebilmiştir. Bu çalışmada Câhiliye'den başlayarak İslâm tarihinin bidayetinde evliliklerin nasıl gerçekleştiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Evlenme, Câhiliye, Siyer, Hz. Peygamber.

Marriage from Jahiliyya to Islam

Abstract

The family has ceased to be an irregular institution with the religion of Islam and many legal arrangements have been made in favor of the woman. Before Islam, there were almost no legal and social sanctions about the family in the Arab society. For this reason, the male head of the family acted irresponsibly towards family members since he did not have any concern about accountability. This caused wounds and moral problems in the conscience of society. Arabs, who were scattered and living a nomadic life, became a regular society after Islam made arrangements about the family and gave up the judgment. While the Arab society was a congregation structure before the Islam, it became a community. In this study, starting from ignorance, we will focus on how marriages take place in the blessing of Islamic history.

Keywords: Islamic History, Marriage, Jahiliyya, the life of Mohammad, Prophet Mohammed.

* **Makale Gönderim Tarihi:** 17.02.2020 **Makale Kabul Tarihi:** 15.06.2020

Bu makale doktora tezi baz alınarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Dr., Sutcu Imam University, Faculty of Divinity, Islamic History And Arts Section
ahmetacarlioglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-0609-7988

Giriş

Aile toplumun temel taşı ve insanlık binasının tuğlasıdır. Bu sebeple cinsel açıdan rahat toplumlarda dahi varlığını korumuştur.¹ İslâm dinine göre aile, toplumu oluşturan asıl birimdir. Kişinin huzur bulduğu bir yuva, kişiyi çeşitli günahlardan ve mefsedetten koruyan bir zırh gibi düşünülür.² Bunun yanında insanları bir araya getirdiği ve birleştirdiği için İslâm, aileye ayrı bir önem verir.³ İslâm'ın geldiği döneme bakıldığında sağlam bir aile anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Bunun temel sebebi ise kadınlara ve çocuklara itibar edilmemesidir.⁴

1. Evlenme

Arapçada evlenmek, (نكح) fiiliyle ifade edilir. Bu fiilin manalarından biri “göze uykunun galip gelmesi” iken bir diğer manası ise “yağmurun toprağa karışması”dır.⁵ Nikâh kelimesi, evlenme akdi anlamına geldiği gibi cinsel ilişki anlamına da gelir. Daha genel olan üst anlamı ise “ed-damm” “birleşmek, bitişmek, bütünleşmektir.”⁶ Arapçada (زوج) fiilinden türetilen (تزوج) fiili de evlenme manasında kullanılır.⁷ Zevc kelimesi tam olarak çift manasında değildir. O, bir çiftin her biri manasına gelmektedir. Bu sebeple zevc kelimesi Arapçada hem karı hem de koca manasında kullanılmaktadır. Kelimenin sayılan bu manaları aslında bir çifti meydana getiren kadın ve erkeğin tek bir asıldan, mayadan geldiklerine işaret eder.⁸ Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinde de nikâh kelimesi “evlenme” anlamında kullanılmıştır.⁹

Evliliğin çeşitli disiplinler tarafından farklı tanımları yapılmaktadır. Sosyoloji bilimi açısından yapılan bir tarifte evlilik, “Karşı cinsten en az iki kişinin hayatlarını

¹ Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, (İstanbul: Beta Yayınları, 1994), 196.

² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989) 2/196-200.

³ Afzurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (İstanbul: İnkılab Yay.), 2/28.

⁴ Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu*, 147.

⁵ *Mu'cemü'l Vasit*, (Mısır: Şurûku't Devliyye Matbaası, 2004), 951.

⁶ *Mu'cemü'l Vasit*, 901.

⁷ *Mu'cemü'l Vasit*, 405.

⁸ Merrly Wyn Davies, *İslami Antropolojinin Oluşturulması: Kendimizi ve Başkalarını Tanımak*, çev. Tayfun Doğukargın (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 116-117. Bk. Ahmet Taşğın, “Kur'an'da Aileyi Oluşturan Kelime Kadrosu Ailenin Arka Planı”, *Aile Sempozyumu* (Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015), 65.

⁹ Jean Arent Wensinck, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-Elfazil-Hadisi'n-Nebevi: Ebede-Hayye = Concordance Et Indices De La Tradition Musulmane*, (Lieden: 1936), 6: 550. “**Nikâh benim sünnetimdir.** Kim benim sünnetimle amel etmezse, benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim. Kimin maddî imkânı varsa, hemen evlensin. Kim maddî imkân bulamazsa, nafile oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır.” (Tirmizi, “Nikâh”, 3). Bu hadis-i şerifte olduğu gibi birçok hadislerinde Hz. Peygamber nikah kelimesini evlenme anlamında kullanmıştır. Benzer hadisler için bkz. Buhârî, “Nikâh”, 15; Müslim, “Radâ”, 53.

birleştirdikleri ilişkiler bütünüdür."¹⁰ Sosyoloji disiplini açısından yapılan diğer bir tarifte ise evlilik, "iki farklı cinsiyete sahip insanın fiziksel, sosyo-kültürel, manevi ihtiyaç ve duygularını karşılama ve toplumun kabullenmesi"dir.¹¹ Malinowski ise evliliği, "kadın ile erkek arasında, gelenek ve göreneğe göre şekillenen sosyal, toplumsal bir anlaşma" olarak görür.¹²

İslâm'dan evvel Arap toplumunda sistemli bir aile hayatından bahsetmek mümkün değildir. Bunun nedeni kadınlara ve kız çocuklarına gereken ehemmiyet ve kıymetin verilmemesidir.¹³ Araplar evlilik yoluyla uzak olanların yakınlığı, birbirlerine düşman olanların ise barıştığı, bu şekilde birbirleri ile dost olabileceklerini düşünürler. Evlilik bir kadınla bir erkek arasında gerçekleşiyor olsa da aslında onların mensup oldukları kabileler arasında yapılmış kabul edilir.¹⁴

İslâm'dan önce Arap toplumunda evlenmemek ve kadınlardan uzak durmak, insanlar arasında övülen davranışlardı ve "tebettül" kavramıyla ifade edilirdi. Ruhbanlıktan etkilenerek kadınlara yaklaşmayan erkeklere العنین (Anîn) denirdi. Bu tür insanlar manevi anlamda en üst mertebede düşünülmeyle birlikte toplumda büyük saygı görür ve çoğunlukla da Hıristiyan rahiplerine benzetilirdi. Bu, erkekler için olduğu gibi kadınlar için de geçerli bir husus idi. Bu tür kadınlara "el-Betûl" deniyordu. Yine aynı manada olmak üzere kadınlara yaklaşmayan ve onlarla evlenmeyen erkeklere الصارور, kadınlara ise الصارورة denirdi.¹⁵

Sahâbîlerin önde gelenlerinden olan Sa'd b. Ebû Vakkas, "Resûlullah (a.s.) tebettüle izin verseydi kendimizi hadım edecektik." demişti. Belki de birçok sahâbî için ruhbaniyete giden yol bu şekilde açılmış olacaktı.¹⁶ Müslümanlar arasında tebettüle¹⁷ meyledenler olduysa da Hz. Peygamber, cinsel arzunun tebettülle veya bekar kalarak ihmal edilmesine hiçbir zaman izin vermemiştir. Hatta tebettül isteyen sahâbîlerden Osman b. Maz'un, Hz. Peygamber'den husyelerini aldırarak için izin istemiş ancak Allah Resûlü (a.s.) kendisine "İslâm'da tebettül ve ruhbanlık yoktur" diyerek bu talebini reddetmiş,¹⁸ söz konusu sahabîye oruç tutmasını

¹⁰ Hüseyin Peker, "Evlilik," *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, 490.

¹¹ Hayri Erten, "Aile Din Münasebeti (Osmanlı Ailesinden Kesitler)", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart: 2004), 70.

¹² Birsan Gökçe, "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım" *Aile Yazıları-4*, (Ankara: Tcbaak, 1990), 382.

¹³ Uğur, "Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat", 147.

¹⁴ es-Seyyid Mahmud Şükri Alûsî el-Bağdadî, *Bülûğu'l Ereb fi Ma'rifeti Ahvali'l Arab*, thk. Mahmut Behcet Eleseriy (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, ts.), 2/ 6.

¹⁵ Cevâd Ali, *el-Mufassal fi Tarihi'l Arab Kable'l İslâm* (Bağdat: Bağdat Üniversitesi. 1413/1992), 4/562.

¹⁶ Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421), 3: 366; Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el Askalânî, *Sahâbe-i Kiram Ansiklopedisi*, çev. Naim Erdoğan (İstanbul: İz Yayınları, 2010), 3/400.

¹⁷ Bir tasavvuf terimi olan tebettül, "kesmek, kesip ayırmak" manasına gelir. Bir kişinin her şeyi terk edip Allah'a yönelmesi, dünyadan ve dünyevi meşgalelerden ilgisini kesip kendini ibadete vermesi" manasına gelir. Bkz. İlhan Ayverdi, *Büyük Misalli Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011), 3106.

¹⁸ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/633.

tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber başka bir rivayette oruç tutmasının hikmetini açıklarken bunun günahlara karşı bir "mecer" yani koruyucu olacağını belirtmişti. İsmail b. Abdullah, bu kelimenin "kişinin hanımına yaklaşmaya kalkıştığında, bundan kesilmesi" manasına geldiğini söylemiştir.¹⁹

Evlenmeyle ilgili Resûlullah'ın hadislerinden birinde: "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim." buyurmuştur.²⁰ Evlenmemeye ve kadınlardan uzak durmaya niyetlenen sahâbîlerini de Hz. Peygamber, böyle yapmamaları hususunda uyarmıştır.²¹

İslâm dininin temel hedefi kişiyi dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır. Bir Müslüman'ın İslâmî ölçülere göre salih bir eşe ve hayırlı evlatlara sahip olması, onu dünyada mutlu ettiği gibi ahirette de mesut edecektir. Hz. Peygamber, "Haya, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek dört önemli sünnetimdir."²² diyerek ümmetine bu noktada tavsiyede bulunmuştur.

1.1. Kız İsteme

İslâm'dan önce Arap toplumunda çok sayıda evlenme/nikâh tarzı bulunsa da bunlardan en yaygın olanı evlenilecek kızın, ailesinden istenmesi şeklinde gerçekleşmekteydi. Burada kız isteme adet ve geleneklerinin İslâm'dan önce Arap toplumunda ve İslâm'ın geliştikten sonra nasıl gerçekleştiğini göreceğiz.

Arapçada kız isteme anlamındaki الخطبة (el-Hitbe) kelimesi, Türkçede söz veya nişan olarak da ifade edebilecek bir kelimeye tekabül eder. Kız istemenin gerçekleşmesi için damadın velisi, gelin adayının velisine gider ve onu ister. Veli baba olabileceği gibi, baba yoksa onun tarafından amca gibi bir akrabası da olabilmekteydi.²³

Kız tarafı bu evliliği onaylıyor ise kızın babası veya kardeşi -kız adına veli olarak kim bulunuyorsa- münasip bir şekilde rızalarını gösterir, bu şekilde söz veya nişan gerçekleşirdi. Kızın velisi tarafından erkek tarafına iyi geçim tavsiyesinde bulunulur ve "Allah kolay kılsın, erkek çocuklar versin. Sayınızı ve kuvvetinizi artırsın." diyerek dua edilirdi. Şayet erkek tarafı akraba değilse -ileride kendilerine düşman olma ihtimali bulunduğu- "Kolay olmasın, Allah erkek çocuğu da

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/367.

²⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm ed Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), "Nikâh", 3.

²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/320.

²² Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Câmiü't-Tirmizî* (İstanbul, Çağrı Yayınları, t.y.), "Nikâh", 15 (6, 69), "Nikâh", 1; Nesâî, *es-Sünenü'l-müctebâ* (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), "İşratü'n Nisâ", 1.

²³ Cevâd Ali. *el-Mufassal*, 4: 643.

vermesin. Zira sen uzaksın ve düşman doğurursun" denirdi. Kız isteme sırasında kızın mihri²⁴ mutlaka belirlenirdi.

İslâm öncesi kız isteme geleneğine en güzel örneklerden biri belki de Hz. Peygamber için Hz. Hatice'nin istenmesidir. Rivayetlere göre Allah Resûlü'ne Hz. Hatîce'yi istemeye, amcaları Hz. Hamza ve Ebû Tâlib gitmişlerdi. Hz. Hatîce'yi babası Huveylid'in vefat etmiş olması sebebiyle Hz. Peygamber'le amcası Amr b. Esed evlendirmişti. Kız isteme sırasında Mudar'ın büyüklerinin de orada hazır buldukları söylenir.²⁵ Kız isteme sırasında konuşmayı Resûlullah'ın amcası Ebû Tâlib yaptı. Bu konuşma sırasında ailelerin birbirine asalet ve soylulukta denk olduklarını vurguladı. Yeğenin malının az olabileceğini fakat Kureyş içinde şerefte, soylulukta, fazilette ve akılda ona denk bir gencin bulunmadığını söyledi.²⁶

İslâm'ın gelişinden sonra de evlilikler kızların velilerinden istenmesi ile gerçekleşti. İslâm'ın ruhuna uymayan uygulamalar kaldırılrsa da evlilik dini olmaktan ziyade medeni bir kurum olduğu için kız istemeyle ilgili adetler de genel hatlarıyla aynı kaldı. Hz. Peygamber eşi Hz. Hatice'nin vefatından sonra bir süre evlenmese de ashabının teşvikleriyle evlenmeye karar verdi. Hz. Hatice'den sonra evlenmiş olduğu Hz. Sevde'de ile aynı zamana denk gelmek üzere Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Âişe'yi istemeye karar verdi. Bu istemeden evvel Hz. Âişe, Mutim b. Adiy'in oğlu Cübeyir'le sözlenmişti.²⁷ Resûlullah kendisine kızı Âişe ile evlenmek istediğini söyleyince Hz. Ebû Bekir, bunun nasıl olacağını Hz. Peygamber'e sordurdu. Zira Resûlullah ile kendisi iki kardeşten daha öteydiler. Ona göre böyle bir evliliğin gerçekleşmesi mümkün değildi. Hz. Peygamber ona "Ben senin kardeşinim, sen de benim kardeşimsin ancak bu din kardeşliğidir ve benim senin kızınla evlenmemde bir engel yoktur." diyerek durumu izah etti.²⁸

Hz. Ebû Bekir daha önce söz verdiğinden, evvela Mut'im'in niyetini tashih etmek için kendisine izin verilmesini istedi. Mutim b. Adiy'in yanına gitti. Onu

²⁴ M. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. Mehmet Mahfuz Söylemez - Mustafa Hizmetli (Ankara: Ankara Okulu, 2013), 124.

²⁵ Taberî kız istemede Hz. Hatice'nin babası Huveylid'in hazır bulunduğunu söyler. Bk. İbn Cerir et-Taberî, *Tarihi'r-Rüsul ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Mısır: Dâru'l-Marife, ts.), 2/282.

²⁶ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, (Trablus-Şam: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1990), 1/215; Taberî, *Tarih*, 2/282; Şihabu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyrî, *Nihâye-tü'l 'Ereb*, thk. Müfid Kumeyha - Hasan Nuruddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 16/70; Ebu'l Abbas Muhammed b. Yezid el-Müberred, *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ahmed ez-Zâlî (Beyrut: Müessestü'r-Risâle, 1997), 2/1362; Ebû Cafer Muhammed İbn Habib, *Kitâbü'l Muhabber*, thk. İlze lihtein (y.y.: Dâru'l Âfâk el-Cedîde, ts.), 77; Âişe Abdurrahman bt. Şatî, *Resûlullah (sav)'in Hanımları (Annelerimiz)*, çev. İsmail Kaya (Konya: Uysal Kitabevi, 1987), 36.

²⁷ İbn Sa'd'da geçen rivayette Hz. Ebû Bekir bu işe çok sevinmişti. Fakat daha önce Mutim b. Adiy'e söz verdiği için hemen evet diyemedi. "Bana sözü bozmad için müsaade edin" dedi. İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/58-59; İbnü'l Cevzî, *Muntazam*, 3/17; Şemsu'd Din Ebu Abdullah Muhamed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehabî, *Târihü'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhîri ve'l A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûrî (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye 1993), 6/234.

²⁸ İbn Cerir et-Taberî, *Tarihi'r-Rüsul ve'l-Mülûk*, 2: 412; Ebu Abdullah el-Hâkim en-Nîsabûrî, *el-Müstedrek 'ale's-sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kitâb, 1990), 2/181 (2704).

gören Mut'im'in eşi: “Ey Kuhafe'nin oğlu! Oğlumuzu senin kızınla evlendirirsek herhalde onu dininden saptırıp kendi dinine sokmak isteyeceksin.” deyince Hz. Ebû Bekir, onu muhatap almadı ve Mut'im b. Adiy'e “Ne diyor bu kadın?” diye sordu. “O, işittiğin sözü söylüyor.” diyen Mut'im hanımı gibi düşündüğünü ima etti. Bu sözleri duyan Hz. Ebû Bekir, verdiği sözden dönmesine bir engel bırakmayan Allah'a hamd etti.²⁹

1.2. Evlenmede Denklik

Arapçada küfüvvet kelimesi “denklik, benzerlik, eş olma” anlamlarına gelir.³⁰ İslâm'dan evvel Arap toplumunda evliliklerde erkek ve kız tarafının birbirine denk olması istenirdi. Şerefli aileler, karşı tarafın da kendileri gibi aynı tabakadan yani şerefli ve soylu bir aile olmasını isterlerdi. Halktan olan bir kimse de soylu bir kimsenin kızını almaktan çekinirdi.³¹ el-Hâris b. Ka'b, Müzhiç'in efendisi idi. O, insanlara “evlenirken denkliğe dikkat etmelerini, kerîm olanların kızlarının alınmasını, zira onların suyunun güzel olduğunu, onlardan olacak çocukların da kerîm olacağını” söylerdi. Müzhiç ayrıca denk olmayan kızlarla evlenirlerse doğacak çocukların da ahmak olacağını ifade ederdi. Bu anlayışın bir tezahürü olarak, Araplar arasında şerefli birinin kızı ile sıradan birinin kızı denk görülmezdi. Bu, günümüze kadar gelmiş bir adettir.³²

Aileler kızının evleneceği kişinin Arap olmasını, mesleğinin, makamının, şerefinin de eşine denk olmasını şart koşarlardı.³³ Soylu kimseler, hakir ve basit gördükleri marangoz, demirci, kuyumcu gibi el işçiliği ile uğraşanların kızlarını almazlardı. Zira bu meslekler köle meslekleri olarak kabul edilirdi. Örneğin Numan b. Münzir, annesinin Yahudi bir kuyumcu kızı olması sebebiyle hakir görülürdü. Mevâlî'den birinin oğlu ancak kendisi gibi Mevâlî'den birinin kızını alır; asil, hür birinin kızını alıp evlenmesi mümkün olmazdı. Yine onlar arasında bir kızın güzelliği ailesine bakılarak tayin edilirdi.³⁴ Bir kişi kendisine denk olmayan bir aileye kız verir veya böyle bir aileden kız alırsa insanlar tarafından kınanırdı.³⁵

İslâm'dan evvel Araplar Acemleri, yani kendileri gibi Arap olmayanları küçük görürlerdi. Onlara nazaran, kendileri fakir, yaşam standartları daha kötü ve basit olsa da Arap olmak, üstün olmak için yeterliydi. Onlar arasında kızını aceme veren veya onlardan kız alan kişiler ayıplanırdı. Küçük görme olayı, bu evlilikten doğan çocuklara da sirayet eder; onlar da küçük ve değersiz görülürdü.

²⁹ Taberî, *Tarih*, 2/412. Bk. Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012), 138.

³⁰ *Misalli Sözlük*, 1844.

³¹ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/639.

³² Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/543.

³³ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/369.

³⁴ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/640.

³⁵ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4/564.

Câhiliye Arapları arasında Mudar ve Huda'a kabileleri kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. Bu konuda en şiddetli olan da Temim kabilesiydi. Buna rağmen onlar dahi kızlarını denk olduğuna inanmadıkları kişilerin çocuklarıyla evlendirmezlerdi. Örneğin Numan b. Münzir, İran kirasının kızlarından birini evlenmek için isteyince Arap olmadığı için İran kirasını denk görmemiş ve kızıyla evlenmesine izin vermemiştir.

İslâm'dan önce Arap toplumunda denklik meselesini inceledikten sonra, Câhiliye'ye ait pek çok hasleti kaldıran İslâm'ın denklik konusuna getirdiği yaklaşımlar üzerinde durmaya çalışacağız. Evlilikte kefâet başka bir adıyla denklik, erkeğin evleneceği kadın ile belirli hususlarda eşit olması durumudur. Cumhuriyetin ortak görüşüne göre denklik, evliliklerde şarttır ve bunun şart koşulması evlilik hayatının devamı için önemlidir.³⁶ Evlenirken taraflarda ortak nokta ne kadar fazla ve aralarındaki denklik ne kadar kuvvetli ise evlilikleri de o kadar sağlıklı olacaktır.³⁷ Hz. Âişe'den nakledilen bir hadis-i şerifte Allah Resûlü, "Birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin."³⁸ buyurlar.

Allah Resûlü, Câhiliye Dönemi'ndeki kibirlenme ve başkalarını küçük görme düşüncesini İslâm'ın gelişile birlikte "Ey insanlar! Allah sizden Câhiliye kibirlenmesini gidermiştir." diyerek yasakladığını belirtmiştir.³⁹ Hz. Peygamber, "Nutfelerinizi (spermelerinizi) koruyunuz ve onları ancak denk olan yerlere bırakınız."⁴⁰ diyerek denkliğin önemini vurgulamıştır. Dinimiz, kız olsun erkek olsun yaşı geldiğinde gençlerin evlendirilmelerini tavsiye eder. Fakat burada dikkat edilecek husus dengini aramak ve dengini bulduğunda evlendirmektir. Yoksa kızı ilk isteyene vermek ya da ilk gördüğümüz kızla erkeği evlendirmek İslâm'a uygun değildir.

1.3. Evlenmede Rıza

İzdivaç, iki kişiyi, iki nefsi, iki ruhu bir araya getirdiği için yapılan akitlerin en önemlilerindedir. İslâm dini, hem kız hem de erkek için evliliklerde rıza aramış ve bunu, nikâh ve akit sırasında gerçekleşen icap ve kabul yani karşılıklı tam irade beyanı ile şart koşmuştur.⁴¹ Fukahanın ittifakı ile bülûğ çağına girmiş bir erkek ve kız kendi rızaları ile evlenebilir. Velileri onları zorla evlendiremez. İslâm, aileye ve kadına verdiği önemin göstergesi olarak sadece erkeğe değil kızlara da eşlerini seçme hürriyeti vermiştir. Hatta bu konuda erkeğe nazaran daha korumasız ve

³⁶ Muhammed Halef, *Nizamü'l Üsra*, 108.

³⁷ Bekir Sağlam, "Ailede Huzurun Esasları", *Aile Sempozyumu* (Ankara: Medeniyet Vakfı, 2015), 153.

³⁸ İbn Mâce, "Nikâh", 46.

³⁹ Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l Kebir*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 3/359.

⁴⁰ Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Acluni, *Keşfü'l-hafa ve Müzilü'l-ilbas amma İstehere mine'l-Ehâdis (ala Elsineti'n-Nas)*, thk. Ahmed Kalaş, (y.y.: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî), 1/301.

⁴¹ Muhammed Hüseyin Ebu Yahya, *Nizamü'l Üsra fi'l İslâm* (Amman: ts.), 106.

güçsüz olan kadına pozitif ayrımcılık uygulayarak, onun rızasını erkeğin rızasının önüne geçirmiştir. Zira erkek Allah'ın kendisine vermiş olduğu fitrat gereği kendisine yapılabilecek zulmü bertaraf edebilecekken kadın bunu yapamayacaktır. Bu nedenle İslâm, kadına da evleneceği erkeği seçme hürriyeti tanımıştır.⁴²

Rızalarını göstermek için bekâr kızlar velilerine karşı sükût eder, velilerinin dışındaki yakınlarına ise razı olduklarını beyan ederler. Dul kadınlar ise evlenmek istediklerini açıkça söylerler. Kızın ağlaması veya gülmesinin de rızasının bir belirtisi olduğu kabul edilir.⁴³ Dul kadınların evlenmede rızaları hususuna gelince, İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber, dul kadınların rızalarının, evlenme mevzuunda velilerinin rızasından daha önemli olduğunu⁴⁴ buyurur. Evlenmede velinin izni bekârlar için geçerlidir. Dul birinin evlenirken velisinin olurunun alması şart değildir. Resûlullah, "Dul ile velinin bir alakası yoktur." buyurmuşlardır.⁴⁵ Hansâ bt. Hizam dul bir kadın olmasına rağmen babası tarafından zorla evlendirilmiş ancak Hansâ, Allah Resûlü'ne bu konuda şikayette bulununca, nikâh feshedilmişti.⁴⁶ Resûlullah "Bekar kıza babası izin verir, ancak dul olan biri, eşini seçmede velisinden daha fazla hak sahibidir." buyurarak meseleye açıklık getirmiştir.⁴⁷

İslâm'dan evvel Arap toplumunda kızlarını evlendirme hususunda babaların veya veli olarak (baba, erkek kardeş, amca) istediği⁴⁸ yakınlarının mutlak yetkisi bulunmaktaydı. Kız velisinden istendikten sonra babası kızını zorla evlendirebilirdi. Câhiliye'de evlilik adeten anne babanın emriyle olurdu. Kız, anne babasına muhalefet edemezdi.⁴⁹ Hal böyle iken bazı şerefli aileler kızların rızalarını alarak onları evlendirmektedirler.⁵⁰

Bu konuda Hind bt. Utbe güzel bir örnektir. Hind bt. Utbe b. Rebi'a, Kureyş kadınlarının en güzellerinden ve en akıllılarından. Ebu Süfyan'dan evvel Hafs b. el-Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum ile evliydi. Ondan sonra onunla el-Fakih b. Hafs evlendi.⁵¹ Ondan sonra ise Hind'i, Ebu Süfyan ile Süheyl b. Amr istedi. Babası Utbe, bu iki kişinin özelliklerini kendisine anlattı ve ikisi arasında kendisini muhayyer bıraktı. Hind ise babasının tarifi üzerine kendisini Ebû Süfyan b. Harb ile evlendirmesini söyledi.⁵²

⁴² Muhammed Halef, *Nizamü'l Üsra*, 108.

⁴³ Karaman, *İslam Hukuku*, 1/304; Muhammed Halef, *Nizamü'l Üsra*, 59.

⁴⁴ Müslim, "Nikâh", 66 (1421); Muvatta, "Nikâh", 4 (2, 524); Tirmizi, "Nikâh", 12 (1108); Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26.

⁴⁵ Nesâi, "Nikâh", 31-32.

⁴⁶ Buhârî, "Nikâh", 42, "İkrâh", 3; Nesâi, "Nikâh", 35. Bk. Karaman, *İslam Hukuku*, 1/303-304

⁴⁷ Muvatta, "Nikâh", 2; Buhârî, "Hiyel", 11; Tirmizi, "Nikâh", 18; Darimi, "Nikâh", 13.

⁴⁸ İbn Habîb, *Muhabber*, 310.

⁴⁹ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 5: 527.

⁵⁰ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 4: 636.

⁵¹ Zehebî, *Tarih*, 3/298.

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/223; Belazûrî, *Ensâb*, 5/13.

İslâm'dan evvel Araplarda bir kadının velisinin seçimine itiraz hakkı olmasa da evlenmeye zorlandığında saçının bir tarafını salar, saçının açık olan tarafının zıt tarafındaki gözünü sürmelerdi. Bu şekilde bu evliliğe rızası olmadığını gösterirdi. Evlilik arayan kızlar da bir ayağı üzerinde sekerek, "Ya likah sabahtan evvel nikâh arıyorum!" derlerdi. Böylece onun evlenmesi kolaylaşır ve inançlarına göre yakın zamanda evlenirdi.⁵³

Evlenmelerde rıza önemli olmasına rağmen rızası alınmadan yapılan evlendirmeler ise Arap toplumunda yaygın idi. Bir gün Allah'ın Resûlü'ne bir kız geldi ve "Ya Resûlallah! Babam beni namını artırması için kardeşinin oğlu ile evlendirdi." dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü bu işi kıza baraktı. Kız, "Ben babamın yaptığı şeyi onaylayacağım. Fakat ben kadınların, babaların bu konuda bir dahil olmadığını bilmelerini istedim." dedi.⁵⁴ İstemediği erkekle evlendirilen kızların örnekleri bununla sınırlı değildi. Bunlardan bir tanesi de Hansa bt. Hizâm'dır. Babası onu zorla evlendirmişti. Bunun üzerine o Hz. Peygamber'e başvurmuş ve nikâhı feshettirmişti.⁵⁵

1.4. Mehir

İslâm'dan evvel Arap toplumunda kızın mehri daha kız isteme sırasında belirlenirdi. Mehre aynı zamanda sadak ismi de verilirdi. Bu kelime الصَدَاقَة، الصدقة، الصداق gibi farklı şekillerde okunabilmektedir. Araplar arasında mehir, kızın hakkıydı ve öyle görülürdü. Fakat kızın babası veya velisi evlilik ihtiyaçlarının temini ve düğün masraflarının karşılanması için bu parayı alırdı. Bunu hakkı olarak gören baba, kızına paradan bir şey vermezdi. Buna الحلوان da denirdi. Kızın evliliği karşılığında alınan paranın isimlerinden bir diğeri ise النافجة idi. Bu sebepten dolayı birinin kızı doğduğunda ona "Nâficen mübarek olsun!" denirdi.⁵⁶

Cahiliye döneminde Araplar arasında mehirle sadakın aynı manaya geldiği düşünülse de Cevad Ali، الصداق ve المهر kavramlarının farklı manalarda kullanıldığını iddia eder. Ona göre gelene verilen paraya sadak denirken, kızın anne babasına verilen paraya ise mehir denir.⁵⁷ Sadak kelimesi ilahlara yaklaşmak adına hibe olarak verilen şeyler için de kullanılırdı. Bu, fakirlerin bizzat kendisine verildiği gibi fakirlere de harcanırdı. Aynı mantıkla kadına evlenme sırasında verilen paraya da mehir denmekteydi.⁵⁸

İslâm'dan evvel nikâhın sıhhati için mehir şart görülür ve bu şekilde nikâh meşruiyet kazanırdı. Evlenen erkek mehri ödemekle yükümlüydü. Kişi bu parayı

⁵³ Alûsî, *Bülûğul Ereb*, 2/330.

⁵⁴ Nesâî, "Nikâh", 36, (6, 87); İbnü Mâce, "Nikâh", 12 (1874).

⁵⁵ Buhârî, "Nikâh", 42, "İkrâh", 3.

⁵⁶ Taberî, *Tefsir*, 7/557; Cevâd Ali, *el-Mufassal*, 7/532.

⁵⁷ Cevâd Ali, *el-Mufasal*, 4/644, 5/529-531.

⁵⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasal*, 5/316.

kızın velisi olan babasına veya başka bir yakınına peşin öderdi. Şayet ödemezse bu onun üzerine bir borç olurdu. Ödemeden ölürse bu, kişi için bir ayıptı ve bu para onun terekesinden alınır. Şayet terekesi yoksa onun akrabalarına borç intikal eder ve onlardan bunu ödemeleri istenirdi. Durum tersine olur da erkek hayattayken kadın ölürse, mehir onun terekesinden alınır. Terekesinden karşılanamazsa kızın ailesinden istenirdi.⁵⁹

Eğer mehir olmadan evlilik gerçekleşmiş ise bu birliktelik zina, bağı ve sifah olarak isimlendirilirdi. Mehir onlar arasında bir şeref ve asalet göstergesi idi. Ödenen mehrin miktarı ne kadar yüksek olursa kadın o kadar şerefli ve değerli kabul edilirdi. Eğer evlenilecek kadın esir ise kişinin malı gibi görüldüğünden ona mehir ödenmezdi. Zira esaret evliliğin ismetini bozmaktaydı.⁶⁰

İslâm'la birlikte fakihlerin çoğunluğuna göre mehir evlilik akdinin sıhhat şartı olmadığı gibi rüknü de değildir. O sadece nafaka gibi evlilik akdinin doğurduğu sonuçlardan bir tanesidir. Hz. Peygamber, Zü'l Bicâdeyn lakaplı Abdullah'ın nikâhını hanımının mehrini belirlemeden evlendirmişti.⁶¹ Hayber savaşına katılan Zü'l Bicâdeyn şehit olmadan evvel ganimetten kendisine düşen payın eşine borcu olan mehir mukabilinde verilmesini istemiş; bu şekilde eşine borcunu ödemişti.⁶²

Evlenirken bir erkeğe düşen, söz verdiği mehri ödemektir. Zehebî'nin zikrettiği bir rivayette Allah Resûlü "Kim bir kadınla ödeme niyetinin olmadığı bir mehir ile evlenirse o kişi zina etmiş olur. Kim de geri ödememe niyetiyle bir borç alırsa o kişi hırsızdır." buyurarak mehrin önemine vurgu yapmıştır.⁶³

Mehrin erkeğin üzerine vacip olmasının çeşitli hikmetleri bulunmaktadır. Öncelikle erkek kurulacak ailenin reisi ve yöneticisidir.⁶⁴ Verdiği mehirle bu yönü daha bir kuvvet kazanmış olur. Mehir kadına bir ikram olduğu gibi ona verilen kıymetin de bir göstergesi olur. Bu aynı zamanda karı koca arasındaki bağların güçlenmesi ve devamının sağlanması açısından da önemli görülür.

İslâm'da mehir bizzat evlenen kadının kendisine verilir. Kocasının ölümü durumunda bu, onun hakkıdır ve mehrini daha önce almıyorsa kocasının terekesinden kendisine mehri verilir.⁶⁵ Mehir aynı zamanda kadın için evliliği istediği gibi gitmediğinde ondan vazgeçerek boşanabileceği bir sigorta gibidir.⁶⁶ Kadın kendisine ödenen mehir karşılığında herhangi bir cihaz (çeyiz) hazırlamak zorunda değildir. Kendisi ister ve dilerse, mehrinin bir kısmından veya

⁵⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasal*, 5/316; Cin, *Evlenme*, 124.

⁶⁰ Cevâd Ali, *el-Mufasal*, 5/529.

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/141.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/141.

⁶³ Zehebî, *Tarih*, 10, 418.

⁶⁴ Nisâ 4/34.

⁶⁵ Karaman, *İslam Hukûku*, 1/340; Muhammed Halef, *Nizamü'l Üsra*, 119.

⁶⁶ Saim Savaş, *Fetva ve Şeriye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, (Ankara: AAKBY, 1999), 140.

tamamından vazgeçebilir. Bununla birlikte kadına verilen mehrin hiçbir şart altında geri alınmaması emredilmiştir.⁶⁷

İslâm'ın gelişi ile Müslümanlar aileleri ile imtihan olmuşlardı. Kendisi Müslüman iken karısı Müslüman olmayan veya dinden dönen Müslümanlar bulunmaktaydı.⁶⁸ Bu hususta inmiş olan Mümtehine 60/11 ayet-i kerîmesi gereği Allah Resûlü bazı sahâbîlere hanımlarına ödedikleri mehirleri ganimet mallarından olmak üzere iade etmişti. Bu kadınlar, Ümmü'l Hakem bt. Ebî Süfyan (İ'yaz b. Ganm b. Şeddad el-Fihri'nin hanımı), Garibe yani Fâtıma bt. Ebi Ümeyye b. el-Muğire el-Mahzumi (Ömer b. Hattab'ın hanımıydı), Bürü' bt. Utbe b. Rebi'a (Şemmas b. Osman el-Mahzûmî ile evliydi), Hind yani Amre bt. Abduluzza b. Nadle (Huzâ'a'dan Amr b. Abdiamr Zi'ş Şimâleyn ile evliydi), Hind bt. Ebî Cehl (Hişam b. As b. Vâil es-Sehmî'nin hanımıydı).⁶⁹

1.5. Nikâh Çeşitleri

İslâm öncesinde günümüzde görmekte olduğumuz nikâhtan farklı türde nikâh ve birlikteliklere şahit olmak mümkündür. İslâm'ın gelişi ile nikâhta ne gibi değişiklikler olduğu hususuna geçmeden evvel Câhiliye Dönemi'nde bunların neler olduğunu görelim.

İslâm'dan evvel Araplar arasında evliliklerin büyük çoğunluğu normal yollarla; kızın ailesinden istenmesi ve mehrin belirlenmesi ile gerçekleşirdi. Bu evlilikler hakkında Urve b. Zübeyir'den yapılan rivayete göre Hz. Âişe şöyle anlatmaktadır: "Câhiliye'de dört çeşit nikâh vardı. Bunlardan ilki, bugün dinimizin meşru kıldığı ve herkesçe tatbik edilen nikâhtır. Kişi babasından veya velisinden kızını ister, onun mehrini verir, sonra da onunla evlenirdi.⁷⁰ İcap ve kabul ile başlayan bu evlilik sürecini söz, nişan ve akabinde de nikâh takip ederdi. Bu nikâha *زواج البعلة* denmekteydi. Hadaîler arasında olduğu gibi bedevîler arasında da bu evlilik türü yaygındı. Birazdan anlatacağımız diğer evlilik çeşitleri toplumda oran itibarıyla daha düşük seviyede gerçekleşirdi.⁷¹

⁶⁷ Bakara 2/229. Bk. Buhârî, "Nikâh", 36-37.

⁶⁸ el-Mümtehine 60/11.

⁶⁹ İbn Habîb, *Muhabber*, 432-435.

⁷⁰ Buhârî, "Nikâh", 36; Ebû Dâvûd, "Talâk", 33 (3272); es-Seyyid Mahmud Şükri Alûsî el-Bağdadî, *Bülûğu'l Ereb fi Ma'rifeti Ahvali'l Arab*, thk. Mahmut Behcet Eleseriy (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/3. Hadiste zikredilen diğer üç tür nikâh çeşidine başlıklar altında zikredileceğinden anlatımın akışını bozmamak adına bu şekilde verilmesi uygun bulundu.

⁷¹ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 5/533.

1.5.1. İstibdâ Nikâhı

Araplar arasında nikâh olarak sayılmayacak kaynaklarda nikâh olarak zikredilen türlü türlü birliktelikler mevcuttu. Bunlardan biri İstibd'a Nikâhı (نکاح الاستبضاع) idi.⁷² Bazı kişiler hanımlarına hayızdan temizlenince “Şu adama git ve ondan hamile kalmayı iste.” derdi. Hanımını o dönemin cömertlik, mertlik ve yiğitlik gibi mürüvvet sahibi, kabilenin önde gelenlerine gönderirdi. Kadın hamile kalana kadar onunla birlikte olurdu. Bu süre içerisinde kadının kocası ondan uzak dururdu. Burada amaç aileye kabilenin önde gelen bu adamı gibi asil ve mürüvvet sahibi bir çocuk kazandırmaktı. Bu nikâhın diğer bir adı da “Nikâhu'l-İstihza” idi.⁷³

1.5.2. Bedel Nikâhı

Zikredilen nikâhlardan bir diğeri de bedel nikâhıydı. İki erkeğin karşılıklı olarak eşlerini boşamaları ve diğerrinin boşadığı karısı ile evlenmesi manasında kullanılmaktaydı.⁷⁴ Bu nikâhta mehir söz konusu olmamaktaydı.⁷⁵ Bu nikâhın çarpıcı örneklerinden birisi İslâm'dan önce yaşanmıştı. Hind (Mütecerride) bt. el-Münzir b. el-Esved el-Kelbiyye amca oğlu ile evliydi. Amcaoğlunun adı el-Esved b. el-Münzir b. Hârise el-Kelbî idi ki ona Hulm deniyordu. Bu kadın zamanının en güzel kadınlarından idi. Münzir b. Münzir onu görünce âşık oldu. Bir gün içki içmek için nedim (içki arkadaşı) oldukları anlaşılan Hulm ile oturdular. Hulm'un yanında karısı Mütecerride de vardı. Münzir, Hulm'e “Senin karını boşayıp benim karımla evlenmen mümkün mü?” diye sordu. O da “Evet, mümkün.” dedi. Hulm karısı Mütecerride'yi boşamasına rağmen Münzir hanımını boşamadı. Arkadaşına olan sözünü tutmadığı gibi hile yolu ile âşık olduğu Mütecerride ile de evlenmiş oldu.⁷⁶

1.5.3. Şiğâr Nikâhı

İslâm'dan evvel Arap toplumunda evlilikler için en önemli masraf kalemi mehirdi. Bir yandan mehri ödememek diğer yandan da bu evliliğin fuhuş ve zina gibi algılanmaması adına yapılan bir nikâh çeşidi vardı ki buna şiğâr الشغار deniyordu. الشغار kelimesi ش harfi meksur olarak okunursa; mehirsiz olarak bir

⁷² Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 4/635.

⁷³ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 5/538; Alûsî, *Bülûğu'l Erebi*, 2/5; Buhârî, “Nikâh”, 36; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 33 (3272); Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 127.

⁷⁴ Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 127.

⁷⁵ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 5/535.

⁷⁶ İsfehani, *Eğâni*, 21/5.

adamın yakın arkadaşının hanımı ile veya onun yakın akrabasından bir kız ile evlenmesi manasına gelmektedir.⁷⁷

Şiğar nikâhına niyetlenen bir kişi bu teklifi yaparken cümle içerisinde “şiğar” kelimesini bizzat kullanırdı ve “Beni kızınla evlendir.” derdi. Bu deyimden kişinin velisi bulunduğu herhangi bir kız anlaşılabilirdi. Bu tür evlilikler bir önceki başlıkla benzer şekilde bedel nikâhı şeklinde de anılırdı. Bu nikâh türünde en önemli faktör kişilerin ekonomik durumlarıydı. Bu evliliğe tevessül edenler genellikle fakir ya da fakir olmakla birlikte kültürü de zayıf olan bedevilerdi.⁷⁸

İslâm'dan evvel Araplar açısından bakıldığında bu nikâh türünde herhangi bir sıkıntı bulunmamaktaydı. Zira evlenirken mehir zaten evlenecek kıza verilmemekte, bu para kızın babasına veya velisine ödenmekteydi. Şiğar nikâhında istisnaları olmakla birlikte, evlendirilen kız genellikle kişinin kendi kızı olmaz, velisi olduğu bir kız olurdu.⁷⁹ Bununla beraber nadiren iki babanın kızlarını birbirlerine mehirsiz bir şekilde vererek evlendikleri de olurdu.⁸⁰ Bu nikâh türü Nisâ 4/4 ayet-i kerimesiyle yasaklanmış olup bu hususta Allah Resûlü “İslâm'da celeb, ceneb ve şiğar nikâhı yoktur. Kim birinin malını gasp ederse bizden değildir.”⁸¹ buyurmuştur.

1.5.4. Savâhibü'r-Râyet

Câhiliye Dönemi'nde nikâh olarak tarif edilse de nikâhtan ziyade zina kategorisinde zikredebilecek birlikteliktir. Bu isim evlerin zina evi olduğunun anlaşılması için kapılarına bayrak asılmasından ileri gelirdi. Bu nikâh türüne “bağy” da denmekteydi. Bu işi yapan kadınlar fahişe idi ve aynı anda veya değişik zamanlarda birçok erkekle birlikte olurlardı.

İslâm'dan önce Arap toplumunda bu evlerin örnekleri çoktu. Eşraftan bazı müşrikler de cariyelerine bu işi yaptırarak para kazanırdı. Bunların arasında es-Saib b. Ebî's-Saib el-Mahzumî'nin cariyesi Ümmü Mehdun, Safvan b. Ümeyye'nin cariyesi olan Ümmü Galiz, As b. Vail'in cariyesi Hayye bt. Kıbtıyye, Süheyl b. Amr'ın cariyesi Celale, İbni Malik b. Amsele'nin cariyesi Merye, Zem'a b. el-Esved'in cariyesi Şerîfe, Hişam b. Rebia'nın cariyesi Karine ve daha niceleri bulunmaktaydı. Buradan İslâm'dan önce Mekke müşriklerinin cariyelerine fuhuş yaptırmayı bir gelir kapısı olarak gördükleri anlaşılmaktadır.⁸²

Savâhibü'r-rayet gibi zinanın bir türevidir olan diğer bir nikâh türü de müşterek nikâh diye adlandırılırdı. On kadar erkek toplanarak bir kadına gider ve onunla

⁷⁷ Mu'cemü'l Vâsît, 486.

⁷⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/538.

⁷⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/533; Alûsî, *Bülûğu'l Ereb*, 2, 5.

⁸⁰ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/535.

⁸¹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 14,15; İbn Mâce, “Nikâh”, 16.

⁸² Vâhidi, *Esbâbü'n Nüzûl*, 235.

temasta bulunurlardı. Kadın bu temastan hamile kalırsa doğan çocuk bu adamlara nispet edilirdi. Sayılan bu iki birliktelikten bir çocuk dünyaya gelirse kadın kendisi ile temasta bulunan bu adamları çağırır ve bu adamlardan istediği bir kişiye çocuğu nispet ederdi. Böyle bir durumda adam itiraz ederse durum "kâif"lere intikal ederdi. İslâm'dan evvel Arap toplumunda önemli fonksiyonları olan kâifler, insanın fizyonomisine bakarak yorumlarda ve çıkarımlarda bulunurlardı. Kâif bu çocuğu kime benzetirse çocuk onun olmuş olurdu. Böyle bir durumda adamın itiraz hakkı bulunmazdı. Câhiliye'de bu şekilde doğmuş birçok çocuk bulunmaktaydı.⁸³

1.5.5. Makt Nikâhı

İslâm'dan önce var olan nikâhların en çirkinlerinden biri de Makt Nikâhı idi. Bu nikâhın diğer adı da نكاح الضيران (Nikâh u'd-Dîzân) idi. Bir adam vefat ettiğinde babasının her türlü hakkını ve malını tevarüs eden büyük oğlu, babasının hanımını yani üvey annesini de üzerine elbisesini atarak temlik ederdi.⁸⁴ Makt Nikâhı ile üvey annesi ile evlenen kişiye ضيران dîzân denirdi. Buradan doğan çocuğa da "maktî" veya "makit" denilmekteydi.

Bu çirkin olayı Abdullah b. Abbâs şöyle anlatır: "Bir adamın babası veya bu konudaki muhatabı öldüğünde ölen şahsın hanımıyla evlenmede de tercih sahibi o (büyük oğlu) olurdu. İsteddiği takdirde onunla evlenir, dilerse de onun mehrini almak için başkasıyla evlendirirdi. Bu kadını vefat edeceği âna kadar yanında tutabilirdi." Böyle bir durumda kadının yapacağı tek şey vardı, o da kaçmaktı. Aralarında başlayan kovalamacada kadın, üvey oğlu üzerine elbisesini atmadan kendi ailesine sığınabilirse kurtulabilirdi.⁸⁵

Ölen adamın oğullarının yaşları evlenemeyecek kadar küçükse kadın, onlar büyüyene kadar bekletilir ve onlardan en büyüğü ile, o istemezse de isteyen bir kardeşi ile evlendirilirdi. Şayet ölen adamın oğlu bulunmuyorsa bu takdirde onun erkek kardeşi veya asabeden bir yakını, onlar arasında da birisi bulunmuyorsa hamîmî denilen yakın arkadaşı bu kadına mirasçı olurdu.

Mehir bölümünde de zikrettiğimiz gibi bir kız ile evlenen kişi, bu kız için babasına veya velisine mehir adı altında para ödemekteydi. Bu para aslında kadının satış bedeli olarak kabul edilirdi. Kocasının malı olarak kabul edilen kadın, adamın terekesinden bir parça olarak oğluna kalmaktaydı. Adam babasının bu kadın için ödediği mehir gereği ya kendisi onunla evlenir veya bu kadının mehrini

⁸³ Buhârî, "Nikâh", 36; Ebû Dâvûd, "Talâk", 33 (3272); Alûsî, *Bülûğu'l Ereb*, 2/5; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/538-540; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 127.

⁸⁴ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/533.

⁸⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/534.

alarak onu bir başkasıyla evlendirdi. Kadının serbest kalma yollarından birisi de adamın belirlediği fidyeyi ödemesiydi.⁸⁶

Konuyla ilgili ayet-i kerimede, “*Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayasızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.*”⁸⁷ denilerek bu adete son verilmiştir.⁸⁸

İsfehânî'nin Eġânî adlı eserinde naklettiğine göre Zeyd b. Amr'ın annesi Ceydâ bt. Halid idi. O, Hz. Ömer'in babası Hattab'ı doğurmuştu. Nüfeyl vefat edince bu kadınla oğlu Amr evlendi. Ve bu evlilikten Zeyd dünyaya geldi. Bu İslâm'dan evvel yapılmış bir nikâhtı.⁸⁹ Hz. Peygamber'in şairi olan Hassan b. Sâbit'in kardeşi olan Evs b. Sâbit'in annesi Benî Sâ'ide'den olan Suhtâ bt. Hârise b. Levzân b. Abdüvüd'dür. Kocasının ölümünden sonra onunla oğlu Evs b. Sâbit evlenmişti.⁹⁰ Sahâbe-i Kirâm arasında bilinen bir isim olan Numan b. Münzir de vefat eden babasının hanımı ile evlenmişti.⁹¹ Mâzin b. Fezâre'nin oğlu Semiy b. Mâzin babasının ölümünden sonra karısı Nâsire bt. Cüşem b. Muaviye b. Bekir b. Hevâzin ile evlendi⁹².

Makt nikâhı İslâm'dan evvel Arap toplumunda o kadar olağan bir hadise idi ki bazen babalar hanımlarına kendisinin vefatından sonra oğlu ile evlenmesini vasiyet ediyorlardı. Asım b. Ubeyd b. Sa'lebe hanımına kendisi vefat ettikten sonra oğlu Kudâme ile evlenmesini vasiyet etmişti.⁹³ Toplumda bu tür evlilikler çoktu. Temîm b. Mür'ün kız kardeşi Berre bt. Mür, Hüzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar'ın nikâhı altında idi. Vefatından sonra onunla oğlu Kinâne b. Huzeyme evlendi ve Nadr ve Abdumenat b. Kinâne isminde iki çocukları oldu. Naciye bt. Cürm b. Reyyan Kudâ'a kabilesindendi. Sâme b. Lüey'in nikâhı altında idi. Kocası vefat edince kendisiyle oğlu el-Hâris b. Sâme evlendi.⁹⁴

Makt nikâhı kadına fiziki olarak zayıf olduğundan reva görülen açık bir zulümdü. Daha önce oğlum dediği bir insanla evlenmek zorunda kalması, bir kadın adına son derece rencide edici bir durumdu. Böyle çirkin bir hadiseye İslâm'ın kayıtsız kalması mümkün değildi. Kays'ın babası Eşa's vefat edince, Kays, kadın istememesine rağmen babasının hanımı ile evlenmek istedi. Bunun üzerine

⁸⁶ Buhârî, “Tefsîr Ebû Dâvûd”, “Nikâh”, 4, “İkrâh”, 5; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23; Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 5/533-535; Taberî, *Tefsîr*, 8/106; Alûsî, *Bülûġu'l Ereḇ*, 2/55; Gûnaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 119; Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Câhiliyye* (Konya: Ribat Yayınları, ts.), 207-208; Ateş, “Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler”, 57.

⁸⁷ Nisâ 4/19.

⁸⁸ Buhârî, “Tefsîr”, “Nisâ”, 6, “İkrâh” 5; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23.

⁸⁹ İsfehânî, *Eġânî*, 3/84; İbn Kuteybe, *Me'ârif*, 179.

⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/467.

⁹¹ İsfehânî, *Eġânî*, 21/5.

⁹² Belazûrî, *Ensâb*, 13/176.

⁹³ Belazûrî, *Ensâb*, 12/187.

⁹⁴ Alûsî, *Bülûġu'l Ereḇ*, 2/52.

kadın da durumdan şikâyet etmek için Resûlullah'ın yanına gitti. Akabinde de "Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayasızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur."⁹⁵ ayeti nazil oldu.⁹⁶ Mukâtil'e göre bu ayet-i kerime Muhsin b. Ebi Kays b. el-Eslet hakkında nazil olmuştu. Bu adam Beni Haris b. Hazrec'den idi. Bu ayet aynı zamanda Esved b. Halef el-Huzâi ve hanımı Habibe bt. Ebi Talha, Mahzur b. Yesar el-Fezari ve hanımı Melike bt. Hârice b. Yesâr el-Meri hakkında nazil oldu. Bunlar babalarının hanımları ile evlenmişlerdi. Ensar'dan bir adam da yakın arkadaşı vefat edince ona mirasçı olmaya niyetlendi. Vefat eden arkadaşının eşinin üzerine o istese de istemese de evlenmek için elbisesini atmaya heveslendi. Kadın bunu yapmadan evvel ailesine sığındı. Bu kadınlar geldiler ve Resûlullah'a durumlarından şikâyet ettiler. Akabinde de bu ayet nazil oldu.⁹⁷ Konuyla ilgili diğer bir ayet olan Nisâ 4/22⁹⁸ ayet-i kerimesi ise Hısn b. Kays hakkında nazil olmuştu. Bu kişinin isminin Kays b. Kays olduğu da söylenir. O, ölen babasının hanımı Kebîşe bt. Ma'n ile evlenmek istemişti. Bu ayetin aynı zamanda el-Esved b. Halef ve Safvan b. Ümeyye hakkında nazil olduğu da söylenir.

Hısn'ın evlenmek istediği kadın olan Kebîşe, Hz. Peygamber'e geldi ve "Benim kocam vefat etti. Oğlu bana evlenme hususunda mirasçı oldu. Ne bana yaklaştı ne de benim ihtiyaçlarımı karşıladı. Uzun zaman geçti." dedi. Allah Resûlü ona evine gitmesini ve Allah'ın vereceği hükmü beklemesini söyledi. Bu kadın ayrıldıktan sonra aynı maksatla heyetler halinde başka kadınlar da geldiler. Onlar da makt nikâhından şikâyet ettiler. Bunlar arasında, kocalarından sonra kendilerine mirasçı olan oğullarının amcalarının oğullarıyla evlendirilen kadınlar dahi bulunmaktaydı. Akabinde de bu ayet-i kerîme nüzul etti. ⁹⁹

Cevad Ali, *el-Mufassal* isimli eserinde daha önce makt nikâhı yaparak evlenenlerin bu ayetlerin hükmünden sonra ayrıldıklarını söylese de bu bilgiye ondan başka bir yerde rastlamadık. Zira ayette de "*Geçmişte olanlar hariç...*" ibaresi vardır ki buradan İslâm'ın onların ayrılmasını zorunlu tutmadığı anlaşılmaktadır. Bu ayetin hükmünden sonra yine makt nikâhı yapmaya yeltenenlerin cezası ile alakalı olarak onların idam edilecekleri ve malların da el konularak beytü'l male devredileceği söylenmiştir.¹⁰⁰

⁹⁵ Nisâ 4/19.

⁹⁶ Taberî, *Tefsir*, 8/106; Vâhidî, *Esbâbü'n Nüzûl*, 107; Ali Osman Ateş, "Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Ensar Yayınları, 2007), 2/57.

⁹⁷ Mukâtil, *Tefsir*, 1/364.

⁹⁸ "*Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayasızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur.*"

⁹⁹ Vâhidî, *Esbâbü'n Nüzûl*, 137; Günaltay, *Nizamiü'l Üsra*, 125-7.

¹⁰⁰ Cevâd Alî, *el-Mufassal*, 5/535.

1.5.6. Mut'a Nikâhı

Mut'a kelimesi Arapçada, avdan veya yemekten istifade edilen şey manasına geldiği gibi; haccın yanında umre yapmak manasına da gelir. Mut'a evliliği ise kişinin sürdürme gayesi olmadan bir süreliğine bir kadından istifade etmesi manasındadır.¹⁰¹ Istilâhî olarak ise mut'a, evlenme engeli olmayan bir kadınla erkeğin, belirli bir süre için ve belirli bir mal karşılığında birlikte yaşamak üzere anlaşmaları anlamına gelir.¹⁰²

Mehir konusundan da hatırlanacağı üzere nikâh kıyıldıktan sonra birleşme olmadan taraflar ayrılırsa, erkeğin kadının gönlünü hoş tutmak adına ona hediyeler vermesi tavsiye edilir ki bu da Kur'ân'da mut'a kelimesi ile ifade edilir. Yani "onu faydalandır, istifade ettir" manasında bu kelime kullanılır.¹⁰³

İslâm'dan evvel Arap toplumunda mut'a nikâhında karşılıklı rızayı ifade eden icap ve kabul bulunurken, velilerin iznine ihtiyaç duyulmazdı. Kadın kendi klanında kalır, erkeğe de bir mızrakla bir çadır verilir. Erkek bu çadırda kaldığı müddetçe nikâh devam ederdi. Kadın bu işe son vermek istediğinde ise çadırın kapısını ters çevirirdi ki bu nikâhın son bulduğunu gösterirdi.

Mut'a nikâhında karşılıklı rızayı ifade eden icap ve kabul bulunurdu. İslâm'dan evvel yapıldığı gibi haram kılınana kadar İslâm'da da uygulanmıştı. Bu evliliklerde boşanma olmayıp belirlenen süre bittiğinde nikâh da bitmiş oluyordu.¹⁰⁴ Bu nikâh türünde sadak, kız isteme, söz, nişan ve mehir bulunmamaktaydı.

Tahmin edileceği üzere bu tür evliliklerde çocuk sahibi olma gayesi olmayıp geçici bir süreliğine nefsin tatmini düşüncesi bulunmaktaydı. Bu nikâh genellikle de göç, sefer veya savaşlar sebebiyle yabancı memleket ve diyarlarda, ailesinden uzak kişiler tarafından yapılırdı. Evlilik bağı devam ettiği müddetçe erkek o kabilenin hıfı/anlaşmalısı olurdu. Şayet bu evliliklerden bir çocuk dünyaya gelirse anneye nispet edilir ve falan kadının çocuğu diye çağrılır, veraset de söz konusu edilmezdi.¹⁰⁵

İslâm'ın ilk dönemlerinde bu evlilik türü uygulanmıştı. Bununla alakalı rivayetlerden birinde Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle der: "Allah Resûlü ile gazveye çıkmıştık. Beraberimizde ailelerimiz yoktu. "Husyelerimizi aldirmayalım mı?" diye sorduk. Bizi bundan men etti. Daha sonra da geçici istifade (Mut'a) hususunda bize izin verdi. Herhangi birimiz, bir elbise mukabilinde kadınla, bir müddet için nikâh

¹⁰¹ Mu'cemü'l Vasit, 852; Alûsî, *Bülûğu'l Ereb*, 2/5.

¹⁰² Osman Kaşıkçı, "Mut'a Nikâhı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 3 (2007 Bahar), 43; Muhammed Hüseyin, *Nizamü'l Üsra*, 110.

¹⁰³ Ragıb el-İsfahani, *Müfredat*, 463.

¹⁰⁴ Muhammed Halef, *Nizamü'l Üsra*, 79.

¹⁰⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/535; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 125-7; Ateş, "Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler", 2: 60.

yapıyorduk."¹⁰⁶ diyerek İslâm'da bir dönem mut'aya izin verildiğini ifade etmiştir. Abdullah b. Abbas da Hz. Peygamber zamanında mut'a yapıldığını ifade etmektedir.¹⁰⁷

İslâm geldikten sonra bir süre daha uygulandığı anlaşılan mut'a nikâhının nasıl, nerede ve kimin tarafından haram kılındığı noktasında farklı rivayet ve görüşler mevcuttur. Ali b. Ebî Tâlib bu konuda şöyle demiştir: "Rasûlullah kadınları geçici olarak kısa süre nikâhlamayı, ehli eşek etlerinden yemeyi Hayber günü yasakladı."¹⁰⁸ Konuyla ilgili diğer rivayet ise Seleme İbnu'l-Ekvâ'den gelmektedir: "Hz. Peygamber (sas) Evtas Gazvesi'nin olduğu sene mut'a'ya izin verdi, sonra da onu yasakladı."¹⁰⁹ demiştir. Allah Resûlü'nün mut'a nikâhını Mekke'nin fethi günü yasakladığı da rivayet edilmektedir.¹¹⁰

Sebre b. Mabed el-Cühenî Resûl-i Ekrem izin verdikten sonra bir kadınla mut'a yapar ve onunla bir veya üç gün yaşar. Bu birliktelikten sonra Hz. Peygamber'in Kâbe ile Hacerü'l Esved arasında insanlara şöyle seslendiğini söyler: "Ey insanlar! Ben size kadınlarla mut'a yapmanız için izin vermişim. Muhakkak Allah, onu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a ile tuttuğu kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiklerinizden de bir şey almayın."¹¹¹

1.5.7. Bir Kadınla Birden Çok Erkeğin Evliliği

İslâm'dan evvel Arap toplumunda uygulanan nikâhlardan bir tanesi de "fraternal poliandri" bir diğer adıyla "müşterek nikâh"tır. Bu nikâh birçok kardeşin tek kadını eş olarak kabul etmesi anlamındadır.¹¹² Sosyologlar bu evliliklerin sebebi olarak kızların daha küçükken gömülmesini ve sayılarının azlığını gösterirler. Bu, Araplardan başka milletler arasında da uygulanmıştır.¹¹³

Buradaki ortaklık maldaki ortaklığa benzetilirdi. Kardeşlerden bir tanesi kadına temas etmek istediğinde kapıya esasını asardı. Bunu gören diğer erkekler oraya yaklaşmazdı. Geceleri ise kadın büyük erkek kardeşin payına düşerdi. Böyle bir evlilikte kadın hamile kalırsa, erkekleri çağırır ve çocuğu onlardan istediğine isnad ederdi. Müşterek nikahın yapıldığı ailelerde erkekler anneleri ile de cinsel ilişkiye girerlerdi. Aile dışından biri bunu yaptığında ise zina kabul edilirdi.¹¹⁴

¹⁰⁶ Buhârî, "Tefsir", "Mâide", 9, "Nikâh", 6-8; Müslim, "Nikâh", 38 (1404).

¹⁰⁷ Müslim, "Nikâh", 27.

¹⁰⁸ İbn-i Hişâm, *Siyer*, 3/280; Vâkidî, *Meğazi*, 2/661; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 13; Nesâî, "Nikâh", 71.

¹⁰⁹ Buhârî, "Nikâh", 31; Müslim, "Nikâh", 18, (1405).

¹¹⁰ Vakidi, *el-Meğâzi*, 2/661.

¹¹¹ Müslim, "Nikâh", 19-22-24; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Dârimi, "Nikâh", 16.

¹¹² Murdock'un ilkel kabileler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre 193 kabileden çok kadınlı evliliklere rastlanırken, ancak 3 kabileden poliandri tipi evliliğe rastlanmıştır. Bu rakamlar da bize tarih boyunca bu tip evliliklerin ne kadar nadir görüldüğünü gösterir. (Nihat Nirun, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994), 22.)

¹¹³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5: 541-542; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 127.

¹¹⁴ Alusi, *Bülûğu'l Ereb*, 2: 52.

Yemen’de bu tür evliliklerin ailenin servetinin parçalanmasına mâni olmak için yapıldığı söylenmektedir.¹¹⁵

Sonuç

İslâm’dan önce Arap ailesi örf, adet ve geleneklerin şekillendirdiği bir yapıdaydı. Kız çocuğunu hakir gören, cehâletin tesiriyle ona –bir kısmı itibariyle– yaşam hakkı dahi tanımayan bir anlayışa sahip toplumda yetişen kadınlar, evlenip eş olduklarında da sıkıntı çekmeye, eziyet görmeye devam ediyorlardı. İslâm dininin gelişiyle beraber aile kurumu ve hayatı kuralsızlık, başıboşluk ve hurafelerden temizlenmiş; İslâm toplumunun ve Müslüman ailesinin temelleri bu şekilde atılmıştır. Ailede yetkileri sınırsız olan erkeğin görev ve sorumlukları belirlenmiş, yetkileri kayıt altına alınmıştır.

¹¹⁵ Alusi, *Bülûğ’l Ereb*, 2: 52.

Kaynakça

Aflazurrahman. *Siret Ansiklopedisi*. 2. Basım. İstanbul: İnkılab Yay. ts.

Ağırman, Mustafa. "Hz. Peygamber'in ailesine genel bir bakış", *Aile Sempozyumu*. Ankara: Medeniyet Vakfı, Sistem Ofset, 2015.

Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Aişe Abdurrahman bt. Şatı. *Rasulullah (sav) Efendimizin Kızları ve Torunları*. çev. İsmail Kaya. 3. Basım. Konya: Uysal Kitabevi, 1991.

Âişe Abdurrahman bt. Şatı. *Resûlullah (sav)'in Hanımları (Annelerimiz)*. Ter. İsmail Kaya. Konya: Uysal Kitabevi, 1987.

Aktan, Hamza. "Evlat Edinme". *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 1. Basım, İstanbul: 1997.

Altıntaş, Ramazan. *Bütün Yönleriyle Câhiliyye*. Konya: Ribat Yayınları, ts.

Apaydın, Yunus. "İslâm Hukukunda Aile". *Günümüzde Aile*. ed. Ömer Çaha. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Ateş, Ali Osman. "Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*. ed. Vecdi Akyüz. İstanbul: Ensar Yayınları, 2007.

Aydın, M. Akif. *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: MÜİFV, 1985.

Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *DİA*. 1989: II/196-200.

Aydın, Mehmet Akif. "Mehir", *DİA*. XXVIII/389-391.

Aydın, Mustafa. *İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı*. Pınar Yayınları, 1991.

Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*. ed. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

Ayverdi, İlhan. *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 4. Basım, 2011.

Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud. *Ensâbü'l Eşrâf*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrut-Riyad: Dâru'l Fikir, 1997.

Beşer, Faruk. "İslâm Ailesinin Belirleyici Özellikleri". *Aile Sempozyumu*. Medeniyet Vakfı, 2015.

Birekul, Mehmet-Yılmaz Mehmet. *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*. Konya: Yediveren Yayınları, 2001.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî. *Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Cemâlû'd Din Ebû'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî. *el-Muntazam fî Târîhi'l Ümeme ve'l Mülûk*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.

Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî Tarihi'l Arab Kable'l İslâm*. I-X. Bağdat Üniversitesi. 1413/1992.

Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Eolenme*. Konya: S.Ü.Yayınları, 2. Basım, 1988.

Çağrı, Mustafa. "Asr-ı Saadet'te Oluşan İslâm Ahlâkı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. Ensar Yayınları, 2. Basım, 2007, 21-85.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî. *Sünenü'd-Dârimî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Demirayak, Kenan Savran, Ahmet. *Arap Edebiyatı Tarihi (Câhiliye Dönemi)*. Erzurum: 1995.

Dönmezer, Sulhi. *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları, 11. Basım, 1994.

Ebû Cafer Muhammed İbn Habib. *Kitâbü'l Muhabber*. thk. İlze lihtein. y.y.: Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, ts.

Ebû Muhammed Abdulah b. Müslim İbn Kuteybe. *el-Meârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: Dâru'l-Meârif, 4. Basım, ts.

Ebu'l Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed el-Maruf bi'r-Râgıb el-İsfehânî. *el-Müfredât fî Garibi'l Kurân*. thk. Safvan Adnan ed-Davudî. Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1991.

Ebu'l Ferec Ali b. el-Hüseyn el- İsfehânî. *Kitebu'l Eğânî*. thk. Dr. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's Sadr, 3. Basım, 2008.

Ebu'l Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi en-Nisaburi. *Esbâbü'n Nüzûl en-Nasih ve'l-Mensuh*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.

Ebu Abdullah el-Hâkim Muhammed b. Abdullah en-Nisabûrî. *el Müstedrek 'ale es Sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kitab, 1990.

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi Vakidi (ö. 207/823). *el-Meğazi*. thk. Marsden Jones. y.y.: Dâru'l-Kütüb, 3. Basım, 1984.

Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el-Kurtubi. *el-İstîâb fî Marifeti'l Ashab*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992.

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Ebû İsâ Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî. *Câmiü't-Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.

Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam. *es-Sîretü'n-Nebevîyye*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri. Trablus-Şam: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1990.

Ebû Osman Saîd b. Mansur b. Şu'be El-Horasani. *Sünenu Saîd b. Mansur*. thk. Habîburrahman A'zami. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392.

Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el Askalânî. *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1415.

Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el Askalânî. *Sahâbe-i Kiram Ansiklopedisi*. çev. Naim Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n Nihâye*. thk. Ali Şîrî. y.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Ebu'l Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhi. *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şehate. Beyrut: Dâru İhyai't-Türas, 1423.

Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Ebu'l Abbas Muhammed b. Yezid el-Müberred. *el-Kâmil*. thk. Muhammed Ahmed ez-Zâfî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1997.

Erten, Hayri. "Aile Din Münasebeti (Osmanlı Ailesinden Kesitler)". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Mart: 2004).

es-Seyyid Mahmud Şükri Alûsî el-Bağdadî. *Bülûğu'l Erebe fi Ma'rifeti Ahvali'l Arab*. thk. Mahmut Behcet Eleseriy. Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.

Gençtan, Engin. *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: 1982.

Geoeje, M. J. De. "Arabistan", *İ.A. I.* 483-483.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

Gökçe, Birsen. "Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri". *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: 1991.

Gökçe, Birsen. "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Aile Yazıları-4*. Ankara: Tcbaak, 1990.

Günaltay, M. Şemsettin. "İslâm'dan Önce Araçlar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türü Nikâh İşleri". *Belleten* (60/15) Ankara: 691-708.

Günaltay, M. Şemsettin. *İslâm Öncesi Araçlar ve Dinleri*. Sad. Mehmet Mahfuz Söylemez - Mustafa Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu, 2013.

Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınevi, 1994.

Heyet. *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK, 2011.

İbn Abdirabbih Ahmed b. Muhammed el-Endelusi (ö. 328/939). *İ'kdu'l Ferid*. thk. Dr. Müfid Muhammed Kamiha. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1404/1983.

İbn Cerir et- Taberî. *Camiül Beyan fî Te'vili'l Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. y.y.: Müessesetü'r Risâle, ts.

İbn Cerir et- Taberî. *Tarihi'r-Rüsul ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim. Mısır: Dârul Marife, 2. Basım, ts.

İbn İshâk. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mezidi. Beyrut: Dar el-Kütüb el-İlmiyye, 2004.

İbni Hişam. *Siyer*. çev. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.

Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 7. Basım. İstanbul: İz Yayıncılık, 2001.

Kaşıkçı, Osman. "Mut'a Nikâhı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 3: (2007 Bahar).

Kazıcı, Ziya. *Hizmeti Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 6. Basım, 2012.

Mâlik b. Enes. *el-Muvattâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Merrly, Wyn Davies. *İslâmi Antropolojinin Oluşturulması: Kendimizi ve Başkalarını Tanımak*. çev. Tayfun Doğukargın. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri İbn Sa'd (ö. 230/845). *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir*. thk. Dr. Ali Muhammed Ömer,. Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421.

Muhammed Halef. *Nizamül Üsra ve'l Müctema' fi'l İslâm*. Amman: Dârul Fikir, 1436/2015.

Muhammed Hüseyin Ebu Yahya. *Nizamü'l Üsra fi'l İslâm*. Amman: ts.

Nesâî. *es-Sünenü'l-müctebâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.

Nirun, Nihat. *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

Rağıb İsfehani. *Müfredatü Elfazul Kur'ân*. 6. Baskı. Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 2010.

Sağlam, Bekir. "Ailede Huzurun Esasları". *Aile Sempozyumu*. Medeniyet Vakfı. Ankara: Sistem Ofset, 2015.

Savaş, Rıza. "Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı". *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. 3/89. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2007.

Savaş, Saim. "Fetva ve Şeriye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: AAKBY, 1999.

Sezai, İhsan. *Aile Nedir?*. Ankara: Başbakanlık Yayınevi, 1996.

Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım et-Taberânî. *el-Mu'cemü'l Kebir*. thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, ts.

Şemsu'd Din Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehabi. *Târihü'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhîri ve'l A'lâm*. thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûri. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, 1993.

Şihabu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab Nüveyri (ö. 733/1332), *Nihâye-tü'l 'Ireb*. thk, Müfid Kumeyha - Hasan Nuruddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.

Taşgın, Ahmet. "Kur'ân'da Aileyi Oluşturan Kelime Kadrosu Ailenin Arka Planı", *Aile Sempozyumu*. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015.

Uğur, Mücteba. "Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, ed.Vecdi Akyüz. İstanbul: Ensar Yayınları, 1. Basım, 2007.

Uğur, Mücteba. *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.

Wensinck, Arent Jean. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi*. Ebede-Hayye = Concordance Et Indices De La Tradition Musulmane. Lieden: Berill, 1936.

Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi*

Cuma KARAN**

Öz

Modern yaşamın etkilediği kurumlardan biri olan aile özellikle Batı kültürünün egemen olduğu coğrafyada birçok problemle boğuşmaktadır. Toplumların geleceği olan nüfusun düşmesi gelecek adına büyük bir endişeye sebebiyet vermektedir. Bunun için alınan önlemler ise sonucu değiştirmeye yetmemiştir. Bir yandan farklılaşan yeni beraberlikler denilen eşcinsel evlilikler, diğer yandan normal evliliklerde ailelerin çocuk yapmama veya kısa süre sonra bu evliliklerin bozulması toplumsal hayatın en önemli problemlerindedir. Buna bağlı olarak ebeveyni olmayan çocuklar, ebeveyn terbiyesinden uzak kalarak büyümeleri değişik suçlara meyil, kültürel kopma ve bağımlılık gibi başka problemleri de beraberinde getirmektedir. Dağılan aile bireyleri yalnız yaşamaya ve tek başına ölüme mahkûm olmaktadır.

Modern aile anlayışının geldiği bu durum karşısında Müslüman aile de bu durumdan zaman zaman olumsuz etkilenmektedir. Bu durumda modern aile çıkmazlarına karşı tek reçete İslam inancı ekseninde kurulan İslam ailesi modelidir. Onun kabul ettiği esaslar günümüz aile problemlerine karşı bizlere çareler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Modern Aile, Evlilik, Boşanma, İslam Ailesi, Geniş Aile.

The Dilemmas of the Modern Family and the Islamic Family

Abstract

The family, which is one of the institutions influenced by modern life, struggles with many problems especially in the geography where western culture is dominant. The fall of the population, which is the future of the societies, causes great concern for the future. The measures taken for this are not enough to change the result. On the one hand, differentiated gay marriages, called different new relationships, on the other hand, the absence of children in women and men marriages, or the deterioration of these marriages after a short time are among the most important problems of social life. Accordingly, children who grow up without parents are deprived of parental education. As a result of this situation, other

* Makale Gönderim Tarihi: 14.02.2020 Makale Kabul Tarihi: 03.03.2020

** Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Dr., Trabzon University, Faculty of Divinity, Department of Islamic History and Arts cumakaran@hotmail.com ORCID: 0000-0001-1917-7903

problems arise such as addictions, inclination to crime and cultural degenerations. Individuals of the disintegrated family are doomed to live alone and to die alone.

In the face of this situation where modern family understanding comes, the traditional Muslim family has been negatively affected from time to time. Established on the axis of the Islamic belief, the principles that the Islamic family regarded as a basis for these modern family dilemmas provide a solution to today's family problems. This study is based on this axis.

Keywords : Modernity, Modern Family, Marriage, Divorcement, Muslim Family, Extended Family.

Giriş

Aile kavramı insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmakla beraber, Modern dünyanın üzerinde tartıştığı en önemli kavram ve kurumlardan biridir. Aile bütün inançlarda kutsal kabul edilen bir kurumdur. İnsanoğlunun içinde doğduğu, büyüdüğü ve şekillendiği en küçük sosyal grup olmasına rağmen toplumu şekillendirmede en büyük role sahiptir. İslam'da aile, dinin ve neslin devamı için önemli bir kurumdur.

“Zaruriyâtı ihtar, müselleâmâtı tezkir” denilen önemli olanları hatırlatmak ve sabitelerimizi tekrarlamak amacıyla bu çalışmamızda modern anlayışın aile kurumu üzerindeki etkisi ve bu etki ile oluşan modern ailenin günümüzde savrulduğu hususları bazı başlıklar halinde ele alınacaktır. Bunun yanı sıra bu savrulmaların İslam toplumundaki etkisine bakarak İslam aile anlayışının bu savrulma karşısında aldığı önlemlere yer vereceğiz.

Müslüman aile yapısının zaman zaman geleneklerin bazı olumsuz yanlarının etkisinde kaldığı gerçeğinden yola çıkarak Müslümanların yaşam tarzı olan “Müslüman aile” tanımlaması yerine Kur'an ve Hz. Peygamber'in rehberliğindeki aile yapısını “İslam Ailesi” olarak isimlendirerek bunu esas almaya çalıştık.

1. Modern/Modernite

Modern kelimesi köken olarak Latince'deki “modernus” kelimesinden gelmektedir. Modernus ise Latince'de “hemen şimdi” anlamına gelen “modo” dan türetilmiştir.¹ Birçok sosyal kavram ve kuramda olduğu gibi moderniteyi de tek bir anlamla sınırlandırmak mümkün değildir. Alman tarihçilerin “neuzeit” olarak adlandırdıkları yeniçağ manasındaki bu terimi, kısaca 15-20. yüzyıllar arasındaki zaman diliminde oluşan kültürel ve toplumsal dönüşüm olarak belirlemek

¹ Yaşar Erjem - Sezgin Kızılcılık, *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü* (İzmir: Saray Kitabevleri, 1996), 385.

mümkündür.² Bu süre içerisinde modernite kavramını en çok etkileyen ve ona şekil veren tarihte iki devrim olmuştur. Bunlardan birincisi Fransız Devrimi, ikincisi ise Sanayi Devrimi'dir.³ Gelenek ve inanç üzerine inşa edilmiş olan klasik aile anlayışı bu iki devrimin etkisiyle sarsıntıya uğramış ve özellikle Batı toplumunda giderek yıkımın eşiğine gelmiştir.

Aile gibi geniş ve çok boyutlu olan bir kavram ve kurumu⁴ belli başlıklar altında sınırlandırmak, elbette mümkün değildir. Ancak "sosyo/ekonomik aşamalar açısından aileyi sanayi öncesi aile yapısı, sanayi dönemi aile yapısı ve sanayi ötesi aile yapısı şeklinde sıralayabiliriz. Sanayi ötesi aileyi ise, kendi arasında çözülen, parçalanmış ve tamamlanmamış aile şeklinde ayırmak mümkündür. Burada çözülen aile ile anlatılmak istenen yalnız karı kocadan meydana gelen ve aralarında sıkı bir ilişkinin olmadığı bir aile tipidir. Parçalanmış aile ise, çekirdek ailenin üyelerinden herhangi birisinin sonradan yok olması sonucunda ortaya çıkan, eşlerden biri (çocuklarıyla) varlığını bağımsız olarak sürdürdüğü aile tarzıdır. Üçüncüsü ise tamamlanmamış ailedir ki; bu da çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış halidir. Genellikle gayrimeşru çocuklardan oluşan aile yapısı buna örnektir."⁵

2. Aile Kavramı

Aile gibi geniş bir kavramın ve kurumun evrensel ve değişmez bir tarifini yapmak yapısı gereği oldukça zordur. Zira tarih boyunca toplumsal yapı nasıl ki değişikliğe uğramış ise aile de bu anlamda yapısı ve işleyişi bakımından değişim ve dönüşümlere maruz kalmıştır. Bu sebeple değişik düşünürler ailenin sınırlarını belirlemek için birbirinden farklı kıstaslar kullanmışlardır.

"İnsanlar toprağa yerleştikten sonra bazen kardeşler aynı kuşaktan, bazen de baba, oğul, torun gibi dikey kuşaklara mensup olanlarla birlikte oturarak aileyi meydana getirdiler.⁶ Aynı zamanda aile; "kendilerini bir soyun, bir inancın/dinin veyahut benzer bir şekilde bir evin, bir şehrin, bir ülkenin, bir sanat mesleğinin bir araya getirdiği topluluklar"⁷ olarak da tanımlanmıştır.

² Ahmet Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 72. Geniş bilgi için bk. Lawrence E. Cahoon, *Modernliğin Çıkmazları*, çev. A. Demirhan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001).

³ Bk. Pelin Önder Erol, "Modernite Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu", *Sosyoloji Dergisi* 33 (2016), 51.

⁴ Bk. Halide Özudoğru Erdoğan, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile", *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz Sempozyumu*, ed. Yüksel Salman (İstanbul: DİB Yayınları 2015), 617-626.

⁵ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2000), 44-45; Geniş bilgi için bk. Emre Kongar, *İzmir'de Kentsel Aile* (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972), 22-23.

⁶ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 35-36.

⁷ Muhammed b. Mukerrem İbn Manzur "Aile", *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Daru's-Sadır 1992), 1/163.

Sosyoloji biliminde ailenin tanımı ve çerçevesi ise şöyle belirlenmiştir: “Akraba bağlantılarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği insanlar topluluğudur. Akrabalık bağları bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağları yolu ile kurulan bağlardır.”⁸

3. Modern Ailenin Zorlukları

Son dönemlerde modern aile ile ilgili dikkatimizi çeken ve Müslüman coğrafyanın aile yapısını da bu anlamda etkilemeye başlayan bazı problem ve zorlukların tespitinin önemi gittikçe artmaktadır. Zikredeceğimiz her bir problemin detaylı bir şekilde irdelenmesi gerektiği de bir gerçektir.⁹

3.1. Aile İçi Şiddet ve Boşanmadaki Artış

Modern dönemin aile kavramını ilgilendiren en önemli çıkmazı bütün caydırıcı kanun ve kolluk önlemlerine rağmen *aile içi şiddetin* engellenememesi ve buna paralel olarak boşanmaların durdurulamamasıdır. Bu durumun belki de en dikkat çekici yanı; şiddet ve boşanma oranlarının, ülkelerin gelişmişlik durumuyla doğru orantılı olmasıdır. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinin başında gelen İskandinav ülkelerinin birçoğunda bu oran % 60'ı bulmuştur. 1960'lı yıllardan sonra gelişmiş ülkelerin çoğunda da aynı şekilde boşanmalarda ciddi artışlar görülmüştür. 1980'li yıllarda Amerika'daki evliliklerin yarısı boşanma ile sonuçlanır hale gelmiştir.¹⁰

AB İstatistik Kurumu Eurostat'ın verilerine göre, üye ülkelerde ortalama boşanma oranı % 40 olarak belirlenirken, bu oran Belçika'da % 75'i bulmaktadır. İstatistiklerde Belçika'yı % 70 boşanma oranıyla Estonya ve % 67 ile Çek Cumhuriyeti izlemektedir.¹¹

Ülkemizdeki gelişmişlik seviyesinin doğu bölgesinden batıya doğru artışı dikkate alındığında aynı şekilde durum bundan farklı değildir. 2019 yılında kaba boşanma hızı en yüksek il binde 2,95 ile İzmir oldu. Bu ili binde 2,88 ile Antalya, binde 2,71 ile Muğla izledi. Kaba boşanma hızı en düşük il ise binde 0,25 ile Hakkâri oldu. Bu ili binde 0,33 ile Siirt ve Muş izledi. Okumuşluk, ekonomik ve refah seviyesinin artışıyla doğru orantılı olarak boşanmalar da artmıştır.¹²

⁸ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Heyet, (İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012), 246-247.

⁹ Örnek olması açısından, modern yaşam kalitesi ile tanınan, gelişmişlik durumu yüksek Avrupa'nın İsviçre ülkesinde aile ile ilgili bazı istatistik bilgilere yer vereceğiz.

¹⁰ Zahir Kızmaz, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme”, *Mukaddime* 5 (2012), 61.

¹¹ Bk. İhsan Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, *Turkish Studies* 13/2 (2018), 28.

¹² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), “Evllenme ve Boşanma İstatistikleri” (2 Şubat 2020); Türkiye’de boşanmanın sebepleri ve bu durumun değerlendirilmesi ile ilgili geniş bilgi için bk. Neşide Yıldırım, “Türkiye’de Boşanma Sebepleri”, *Bilgi Dergisi*, 28 (2004), 59-81.

Aynı şekilde resmi verilere göre Türkiye’de 2006 yılı boşanma gerekçeleri arasında şiddet % 17.2 oranla aldatmadan sonra ikinci sırada yer almaktadır.¹³ Bu durumu modern yaşamın Müslüman aile yapısına bir etkisi olarak yorumlamak mümkündür.

3.2. Aile Kurumunu Tehdit Eden Beraberlikler

Fıtrata uygun, insan onuruyla uyumlu ve gelecek nesillerin devamı için zorunlu olan beraberlik şüphesiz ki farklı cins olan kadın ve erkeğin bir akitle beraberce bir dünyayı yaşamak üzere kurdukları birlikteliktir. Zira evliliğin en önemli işlevlerinden biri de çocuk doğurup onu yetiştirmektir. Ancak modern yaşamın çarkları arasında ezilen aile kavramı yerine fitri yapıyla örtüşmeyen, bütün semavi dinlerde de yasaklanan kısaca LGBT¹⁴ evlilikler, gün gittikçe artış göstermekte ve kendine hukuki zemin oluşturabilmektedir. Bazı Avrupa ülkelerinde bu tür evlilikler kurumsallaşmaktadır. Kimi araştırmacılara göre bu yeni aile tipleri, geleneksel aile yapısının ve değerlerinin çöküşüne, hatta zamanla aile kurumunun tamamen parçalanmasına neden olacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir.¹⁵

Nitekim Avrupa’nın 10 ülkesinde yapılan bir ankette kendilerini karşıt cinse ilgi duymayan, LGBT olarak tanımlayanların oranı %10 olarak tespit edilmiştir.¹⁶ Araştırmanın ilginç sonuçlarından biri bu eğilimin 50-65 yaş aralığındaki kişilerde gençlere göre daha fazla olmasıdır. Ölüme daha çok yaklaşmış olan insanların böylesi bir durumun içinde olması ruh dünyalarındaki manevi boşluğun durumu açısından da dikkat çekicidir. Aynı şekilde bu eğilimin içinde nesilleri doğuracak olan kadınların daha yüksek oranda olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir başka durumdur.

3.3. Aile İşlevinin Başka Kurumlarca Yürütülmesi

Yaşlanmış olan anne ve babaların huzurevlerine, çocukların ise yuvalara ve evli çiftlerin de akşama kadar iş yerlerinde günü geçirmeleri aile kurumunu olumsuz etkileyerek adeta işlevsiz hale getirmektedir. Modern aile, kendisine ait birçok görevi özel veya kamu kurumlarına devretmekle hem kendi özünden hem de dış etkilere karşı aileyi bir sığınak ve dayanışma alanı olmaktan uzaklaştırmıştır. Böyle olunca anne ve babanın gün boyu işte olması, çocukların kreş denilen çocuk bakım evlerinde yetişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum ise gelecek adına anne babanın eğitiminden ve şefkatli ellerinden geçmemiş, çocuk bakıcılarının insaf ve inisiyatifleriyle yetişmiş bir neslin varlığını kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle 0-2 yaşta

¹³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), “Türkiye’de Boşanma Sebepleri” (13 Şubat 2020).

¹⁴ LGBT; Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltma.

¹⁵ Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, 26.

¹⁶ Zeit Online (ZO), “So Homosexuell ist Europa” (08 Şubat 2020)

anneye doymamış çocuklarda gelişen “oral fiksasyon”¹⁷ sendromu çocuğu bir ömür olumsuz anlamda etkilemekte, bağımlılık başta olmak üzere birçok psiko-sosyal problemlere neden olmaktadır.¹⁸ Bu sebeple Allah’ın Kur’an-ı Kerim’de; 3 ayrı yerde “annelerin çocuklarını en az 24 ay emzirmesi gerektiği” buyruğunun üzerinde düşünmek gerekir.¹⁹ Yaşlılar için yaşlı bakım evlerinin açılması veya şirketlere bunların devredilmesi, evladın anne babasına yapması gereken insani hizmeti de ortadan kaldırmaktadır. Aslında bu durum her evli çiftin kendisi için de bir nevi geleceğini tayin etme anlamına gelmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de “*kema rabbeyani sagira/küçüklüğümde bana baktıkları gibi*”²⁰ tabiriyle anne babaların çocuklarına davrandığı gibi, yaşlandıkların da çocuklarının da onlara nasıl davranacağını işaret edilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de anne-babaya itaati net bir şekilde ifade etmektedir.²¹ Gençliği boyunca çocuğu kreşlere bırakarak para temini için koşuşturan bir anne ve baba adeta çocuk sevgisinden uzak, ona hasret bir ömrü geçirirken, tam yaşlanıp emekliliğini yaşayacağı sırada da bu sefer torunlarından uzak, yaşlı bakım evlerinde yaşamaya mahkûm edilmektedir. Hayatımızdaki huzursuzlukların altında sevgi ve saygının toplumda tatmin edilmemiş olması yatmaktadır.

3.4. Rol ve Modelsiz Büyüyen Çocuklar

Modern dünyada özellikle de gelişmekte olan ülkelerde boşanma ve evlilik dışı doğan çocuk oranları artmakta, bu durum ise birçok problemi de beraberinde getirmektedir. En başta çocukların sağlıklı ve güvenli olan aile ortamlarını kaybetmelerinden kaynaklı olarak sosyalleşme süreçleri olumsuz etkilenmektedir. Zira tek ebeveynli veya parçalanmış ailelerde yetişen çocuklar sosyalleşmeye ilişkin ciddi sorunlar yaşamaktadır. Suça yönelimlerin en önemli sebeplerinden biri, çocukluk dönemindeki bu yetersiz sosyalleşmedir.²² Boşanma ve evlilik dışı doğan çocuklarda anne her ne kadar maddi anlamda çocuğun bakımını üstlense de baba tarafından çocuğa verilmesi gereken rol model olma boşluğunu dolduramaz. Anne çocuğun ilk iki yaşında, baba da daha sonraki yıllarda gerek sosyalleşmesinde ve gerekse rol model olmasında en önemli etkidir.²³ Modern dünyada babasız ve sanal dünyada hayali figürlerin tasavvuruyla büyüyen çocukların oluşturduğu bir dünyada, hayalet bir neslin ve keşmekeş, kontrolsüz bir geleceğin varlığı kaçınılmaz olacaktır.

¹⁷ Bk. Cemil Paşlı (CP), “*Trauma Geçiren Çocuklar*” (12 Şubat 2020)

¹⁸ Cemil Paşlı, *Ailede Huzur İçin 9 Dokuz “S”* (Konya: Çim-ke Yayınları, 2015), 167.

¹⁹ el-Bakara 2/233, el-Lokman 31/14, el-Ahkaf 46/15.

²⁰ el-İsra 17/24.

²¹ Müslim, “Birr”, 3. Geniş bilgi için bk. Mehmet Emin Çiftçi, “Üsve-i Hasane Olarak Hz. Peygamber (sav) ve Ailesi”, II. *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal (Şanlıurfa: 2019), 408.

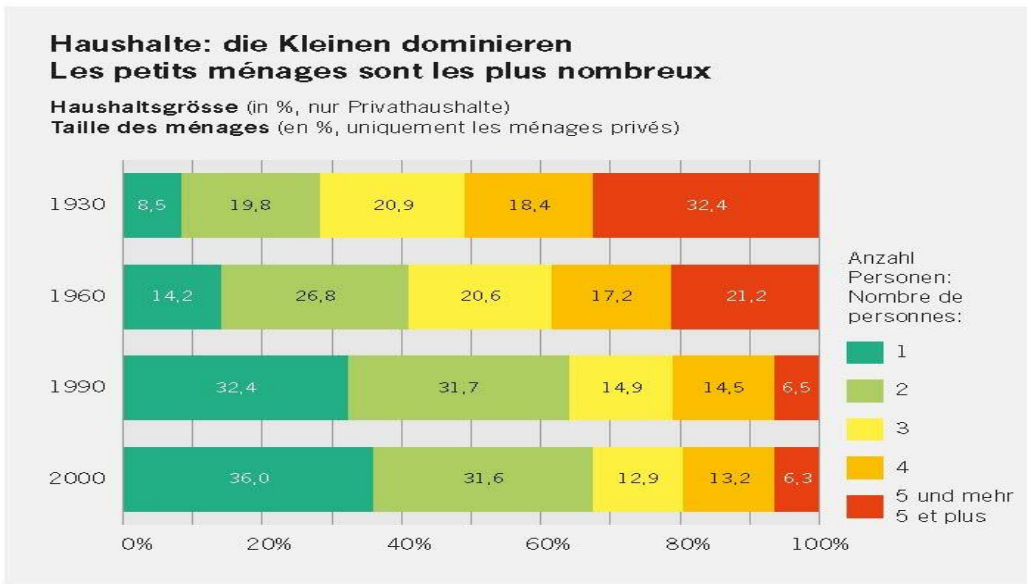
²² Kızmaz, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç”, 59; Paşlı, *Ailede Huzur İçin 9 Dokuz “S”*, 167.

²³ Emine Akyüz, “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 10/1-2* (1978). 1.

3.5. Geniş Aile Kavramın Kaybı

İsviçre 2005 yılı devlet istatistik bilgilerine göre İsviçre’de 1930-2000 yılları arasında geçen zaman diliminde aile bireylerin birlikte yaşama oranlarının düşüşü, geniş aile yapısı bir yana, modern aile kavramının da çözülüşünü ve aile kavramının savrulduğu durumu net bir şekilde göstermektedir.²⁴ Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, tek başına yaşayan, tek kişilik ev oranı 1930 yılında %8.5 iken 1960’da bu oran %14.2’ye çıkmış, 2000 yılında ise bu oran %36.0 ‘ya yükseldiği görülmektedir. Aynı tabloda beş ve daha fazla kişinin yaşadığı hane oranı 1930’da %32.4 iken 1960’da %21.2’ye düştüğü ve 2000 yılında ise bu oran %6.3’e indiği gözlenmektedir. Buna karşın tek başına yaşama oranı ise %36.0’ya yükseldiği görülmektedir. Bu orana göre 3 kişiden birinin ailesiz yaşadığı söylenebilir.

Şekil 1: Aile Bireylerinin Yıllara Göre Beraber Yaşama Oranları

3.6. Kadın ve Erkeğin Eşitliğiyle Flu Rollerin Ortaya Çıkması

Modern yaşamın aile kurumuna vurduğu en büyük darbe ailedeki farklı rollerin ve bu rollere tahsis edilmiş olan işlerin sorumlularını yok sayarak, herkesi her işten sorumlu tutmasıdır. Böylesi bir durum aslında sosyal hayatın ruhuna, yaşamın da mantığına aykırıdır. Herkesin her işten anlaması, eşit derecede sorumlu olması insanın fitri ve yapısal özelliğinin yanı sıra biyolojik ve psikolojik yapısına da aykırıdır. Herkesin, fitri durumla uyumlu olan rollerinin yok sayılması ise kimlik karmaşasını doğurmuş ve bunun neticesinde de kimliksiz ve belirgin

²⁴ Schweizerische Eidgenossenschaft (SE), "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005" (8 Şubat 2020).

olmayan rolleri ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimiyle en ucuz ücretle çalışan kadının²⁵ yıllarca mağdur edilmesine karşın onun haklarını koruma adına çaba göstermeye çalışan feminist anlayış²⁶ mutlak özgürlüğü ve mutluluğu, kadının ekonomik özgürlüğüne bağladığından kadını tekrar iş ve aş peşinde koşturmuştur. Böylece kadını zarif ve zayıf bünyesine rağmen erkeklerle yarıştırmış, hatta yardımcısı olması gereken erkeğin adeta rakibi haline getirmiştir. Bu durum "sanayi toplumunun aile yapısında bir yandan genişten çekirdeğe doğru bir değişim ve daralma kaydederken, diğer taraftan da cinsler arası eşitliğin artışı ve aile içindeki rollerini de değiştirmiştir. Cinslerin yasal ve toplumsal zeminde eşitlenmeye yönelmesi, aileye herhangi bir istikrarlı rol ve işlev atfetmeyi de zorlaştırmıştır. Böylece modern aile yapısı giderek bir kopuş trajedisini besler hale gelmiştir."²⁷

3.7. Çocuksuz Beraberliklerin Artması

Gelişmemiş ülkelerin aksine modern dünyada gittikçe yükselen nüfus düşüşünün temelinde evli çiftlerin çocuk yapmamasıyla oluşan adeta nüfus doğum oranı azaltılmış toplum gerçeği yatmaktadır. Bunun önlemını almak isteyen devletlerin yaptıkları doğum teşvikleri de buna sebep olmaktadır. Çocuk yapmamayı destekleyen bir sebep de direkt olmasa da modern yaşamın etkisinde kaldığı Hıristiyanlık inancında çocuk doğurmanın bir değer taşıması yatmaktadır. Zira Rab/Tanrı, kadına, Cennette yasak meyveden yemenin cezasını dünyada "Çocuk doğurmak suretiyle çok acı çektireceğini, kocana istek duyup onun tarafından yönetileceğini" söylemiştir.²⁸ Dini olarak sahip oldukları bu öğretinin de bu anlamda İslam'ın aksine bir teşviki veya bu konuda herhangi bir dünyevi uhrevi bir ödülü bulunmamaktadır.

Bugün modern dünya Avrupa'sında devlet istatistiklerine göre aile kavramını oluşturacak evliliklerin gittikçe azalmasının yanında yapılan evliliklerden de çocuk doğurma süreci gecikmiştir. Evlilikler İsviçre'de 1970 yılında her bin kişiden %7.6 iken 2003 yılında bu oran %5.5'e düşmüştür. Aynı şekilde 1960 yılından itibaren nüfus oranı sabit kalmıştır. 2003 yılındaki doğum verilerine göre 15-49 yaş aralığında her 100 kadında olması gereken çocuk sayısı 210 iken bu sayı 139'da kalmıştır. Aynı ülkenin istatistiklerine göre 1950 yılında doğum oranı yüzde

²⁵ XIX. yüzyılda bile kadın ve çocuk işçilerin erkeklere oranla yarı yarıya daha az ücretle ve çok kötü şartlarda çalışmışlardır. Bk. Ahmet Tabakoğlu, "Batı Ailesi ve Kadın" *Sosyal Hayatta Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 190.

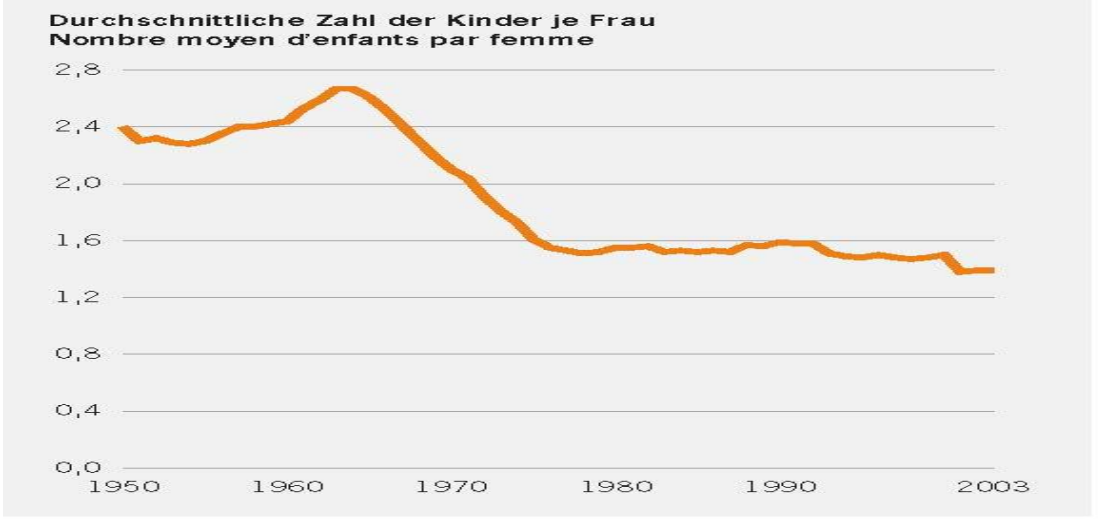
²⁶ Sanayi kapitalizmi döneminde kadın, proletaryanın bir kolu olarak çalışma hayatının içine girmiş olması feminist hareketlerin temel sebeplerinden birini oluşturdu. Bk. Tabakoğlu, "Batı Ailesi ve Kadın", 194.

²⁷ Yasin Aktay, "Modern Dünyada ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülahazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 178; Bu durum Almanya'da bazı yazarlar tarafından dile getirilmektedir. Bk. Eva Herman, *Das Eva-Prinzip*, (München: Goldmann verlag, 2007).

²⁸ Kitab-ı Mukaddes, (10 Şubat 2019), *Yaratılış* 3/16.

2.4 iken 2003 yılında bu oran 1.4'e düşmüştür.²⁹ Böylece bütün önlemlere rağmen nüfusun gerilemesi engellenememiştir.³⁰

Şekil 2: Yıllara Göre Çocuk Doğum Oranları

3.8. Nikâhsız(Konkubinât) Beraberliklerin Yaygınlaşması

Modern toplumlarda gün geçtikçe nikâhsız beraberlikler artmakta ve nikâha olan ilgi azalmaktadır. İsviçre'de 1994 yılında yapılan bir araştırmaya göre nikâhsız beraberliklerdeki oran genç nüfusta daha yaygın olduğu görülmektedir. 19-24 yaş aralığında olan kadınların %25'i nikâhsız/metres hayatı yaşarken, %15'i evliyken geriye kalan %60 ise ya yalnız veya ailesinin yanında yaşamaktadır. Aynı araştırmada 40-49 yaş aralığındaki oran ise %75 evli, geriye kalanın %5'i metres hayatı yaşamaktadır. Daha sonra bu nikâhsız beraberlikte hamilelik veya çocuk söz konusu olunca evliliğe dönüşmektedir.³¹ Bu anlamda nikâhın azalmasında cinsiyetler arası eşitlik, evliliklerdeki mal paylaşımalarında ortaya çıkan problemlerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemizde de son dönemde çıkan aile ile ilgili yasalarda kadının veya erkeğin servete ortak edilmesinden dolayı resmi nikâh yerine anlaşmalı evliliklerin gittikçe arttığı toplumda konuşulmaktadır.

²⁹ SE "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005".

³⁰ SE "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005".

³¹ SE "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005".

3.9. Ailesizlik- Sokakta Yaşama

Evlilik ile oluşan köklü beraberliklerin olmamasından dolayı insanlar kendilerini ait hissedecekleri bir kurumdan uzaklaşmış ve bunun sonucunda da adeta sokakta yaşamaya mahkûm edildikleri söylenebilir. Bu tabloyu Avrupa'nın neredeyse her tarafında görmek mümkündür. Böylesi bir yaşam sadece mekânsızlık değil aynı zamanda *unbekannt* denilen kimliksiz bir grubun varlığı anlamına gelmektedir. Metro ve otobüs istasyonlarında, park ve sokaklarda bu mekânsız ve kimliksiz insanları görmek modern dünyada oldukça sıradan bir durumdur. Bu gibi kimseler için devletin aralıklarla sağlık taraması yapmak, şehrin belirlenmiş noktalarında yemek dağıtımının yanı sıra metruk harabelerde yaşamalarına göz yummak, uyuşturucu bağımlılarına uyuşturucu vermek gibi birtakım uygulamaları bulunmaktadır.

3.10. Ailenin Çözülmesiyle Suç Oranların Artması ve Herhangi Bir Sabitesinin Olmaması

Sosyal kontrolün kilidi konumunda olan geniş aile kurumunun zayıflamasıyla suç oranlarının artışı arasında doğrudan bir bağ vardır. Bugün ailenin çözülmesiyle modern dünyada suç oranlarında ciddi artışlar gözlemlenmektedir. Hirschi'ye göre *"bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurum veya unsurlara olan bağlılıkları ne kadar güçlü olursa, onların suç işleme olasılıkları da o denli az gerçekleşecektir. Aynı şekilde; geleneksel kurumlara olan bağlılıklarının zayıflaması ile birlikte suça yönelme olasılığı artmaktadır."*³²

Toplumun bir arada tutan bağlar ve değerler koptukça belli bir süre sonra bireyden ve bunun neticesinde toplum kavramından bahsetmek zorlaşmıştır. Bugün modern insan peşinen kutsalı karşısına almıştır. Sosyoloji bilimine gelince de o da kutsalı kendine rakip gören bilim anlayışını rehber edinmiştir. Bu düşüncelerden hareketle insanoğlu dinin alanına giren dini inanç düşünce ve yaşantıyı ilkelik olarak tanımlamıştır. Hâlbuki insanı insan yapan ve onu diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik, şüphesiz ki onun değerler dünyasındaki hükümlere olan bağlılığı olmuştur. Nitekim hiyerarşik yapının oluşmadığı yerlerde bütün kurumları bekleyen kaçınılmaz son, kaos ve anarşidir, mutsuzluk ve huzursuzluktur. Böylesi bir durumda iki insanın birlikte kalması mümkün görülmediğinden evliliklerin meydana gelmesi ve mevcut evliliğin devamının da bir anlamı kalmamıştır.³³

³² Kızmaz, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç", 64.

³³ Salim Ögüt, "Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 42, 45.

3.11. Ailenin Huzur Ortamı Olmaktan Çıkmasıyla Evliliklerin Kısa Sürmesi

Modern yaşamın merkezi olan Avrupa'da gün gittikçe en kutsal değer olan yaşama değeri yok edilip, ötenazi ile bizzat bireyin kendisi tarafından hayatı sonlandırılmaktadır.³⁴ Bu durumun farklı sebepleri olsa da ailesiz bir toplumda birey yalnızlığa giden bir yaşamın sonucunda; bunalım, stres ve hayattan ümit kesme ile intihar veya yasal isteğe bağlı ölüm seçenekleri gittikçe artmaktadır.

Modern dünyada evlilikler gittikçe azalırken, mevcut olan evlilikler de ancak 5 ile 9 yıl arasında sürdürülebilmektedir.³⁵ Ekonomik özgürlüğün artmasıyla aile birliğinin aksine yalnız yaşam ve dul olarak yaşama oranları kadınlarda daha yaygındır. Erkeklerde dul kalma oranı %8.9 iken bu oran kadınlarda %36.1'dir. Modern yaşamın aile üzerindeki etkisi; ailenin iki ana unsuru olan kadın ve erkeği birbirinden ayrı yaşamayı onlar için tek seçenek olarak sunmasıdır. Ayrılan bu çiftler, çoğu köpek olmak üzere evde besledikleri hayvanlarla yalnızlıklarına çare bulma uğraşındadırlar. Hatta öldükten sonra miraslarını bile bu hayvanlara bıraktıklarına dair haberleri medyada duymak mümkündür.³⁶

Şekil 3: Yaş Düzeylerine Göre Beraber Yaşama Oranları

Fig. 1.4

	Frauen / Femmes		Männer / Hommes	
	abs.	%	abs.	%
Total	632 246	100,0	488 632	100,0
Alter / Age				
< 40	170 321	26,9	233 340	47,8
40–64	184 760	29,2	179 323	36,7
> 64	277 165	43,8	75 969	15,5
Zivilstand / Etat civil				
Ledig / Célibataires	253 503	40,1	284 727	58,3
Verheiratet / Marié(e)s	39 938	6,3	68 652	14,0
Verwitwet / Veufs/veuves	228 060	36,1	43 720	8,9
Geschieden / Divorcé(e)s	110 745	17,5	91 533	18,7

³⁴ Ötenazi ile ilgili son dönemde olan artış ile ilgili için bk. Time Turk (TT), "Hollanda'da Ötenazi Vakaları Artıyor", (Erişim 2 Şubat 2020). İsviçre'de "hekim destekli intihar organizasyon" olduklarını söyleyen EXIT-Deutsche Schweiz örgütünün 90.000'den fazla üyesi bulunmaktadır. 2015 yılında 90.000 olan üye sayısı bugün 120.000'e çıkmıştır EXIT Deutsche Schweiz (EDS), "Our Society", (Erişim 2 Şubat 2020). Bu konuda geniş bilgi için bk. Muhammed Sulu, "Ötenazi Üzerine", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmalar Dergisi* 22/2 (2014), 551-575.

³⁵ SE "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005".

³⁶ National Post (NP), "Lifestyles of the rich and furry", (Erişim 2 Şubat 2020)

3.12. Aile Değerlerin Yok Edilmesi

Hayatın her yerinde bir disiplin ve en küçük bir müessesede bile bir düzen, bir sistem, bir ahenk ve onun bağlı bulunduğu temel prensipler vardır. En küçük bir derneğin tüzüğü, bir mahalledeki spor kulübünün bile ilkeleri, olmazsa olmazları varken aile gibi önemli bir kurumun değerleri, prensipleri olması gerekmektedir. Maalesef modern yaşamın aileye yansıyan en tehlikeli boyutu bu değerleri, aile için olması gereken ilkeleri yok saymasıdır. "Tarihin Sonu" kitabının müellifi Francis Fukayama, gelişmiş ülkelerde geçmiş dönemlerde artan suç oranlarının nedenini, büyük ölçüde modernleşme ile birlikte değerler alanında yaşanan dramatik değişimler ile açıklamaktadır. Bu durumu ise aynı müellif büyük bozulma olarak nitelendirir.³⁷ Değerleri yok edilmiş ve dolayısıyla değersiz kalmış bir kurumdaki değer üretmeyi beklemek, oradan yetişecek bireylerden değerlere sahip olmasını beklemek çok da kolay görülmemektedir.

3.13. Kültür Aktarımının Son Bulması ve Bireyler Üzerinde Aile Kontrolünün Kaybolması

Bir toplumu diğer bir toplumdaki ayıran en önemli ve tanımlayıcı unsur şüphesiz ki kültürdür. Zira kültür, toplumları geçmişe bağlayıp köklü yapan, geleceğe taşıyıp hâkim kılan ve varlığını devam ettiren en etkili olgudur. Kültür aktarımı ve kültürel miras işi, yazılı kanun ve kurullarla değil hasbi ve gönül alışverişidir. Torunlarını kucaklarında büyütüp onları sevemeyen dedeler ve nineler ve bunları saymayan torunlar, kısacası; zamanında torunlarına sevgisinden, cebinden ve vaktinden, rahatından fedakârlık yapmayan ebeveynler miras aktarımını yapamazlar.

Bu sebeple aile yapısının zayıflamasının ilk yansıdığı alan, toplumun adeta harcı mesabesinde olan kültürel alandır. Modern aile olgusuyla bu alanın tahrip edilmesi, adeta kültür ülkesinin bütün değerleriyle bağları koparmış oluyor. Aile bağlarının zayıflaması sosyal çözümlemeyi de beraberinde getirir.³⁸

Bireysellik, özgürlük, denetimsizlik, gibi birçok kavramın kendisine yer bulduğu modern yaşamın en önemli yansıması ailedeki kontrolün yok edilmesiyle aile denetiminin bitirilmesidir. Denetimsiz kalan bireyler, özellikle de gençler her türlü uyuşturucu vb. suçlara, fıtrata ters nefsanî işlere ve çevre bilinci ile toplumu tehdit eden birçok eylemin ve örgütlerin içine düşebilmektedir. Böylesi denetimsiz gençlerin devlet açısından da ciddi problem oluşturduğu bir gerçektir.

³⁷ Geniş bilgi için bk. Kızmaz, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç", 58.

³⁸ Nedim Öz, "Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Aralık 2019), 796.

4. İslam Ailesi

İslam ailesinden kastımız; vahyin belirlediği ve peygamberin yaşantı ve uyarıları istikametinde oluşan inanç temelli ailedir. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an; âl³⁹, ehl⁴⁰, zürriyet⁴¹, üsra⁴² kavramlarıyla aile kavramına işaret etmiş⁴³ bunun yanında aynı özden ve "eşler" halinde yaratılmış olan⁴⁴ "insanlık ailesine" dikkat çekmiş, aile serüvenini ilk çift Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan başlatmış ve bazen doğrudan bazen de peygamberlerin hayatları⁴⁵ üzerinden detaylı bir şekilde bizlere bu kavramı tanıtmıştır. İslam'da aile sadece eş olan iki farklı cinsin oluşturduğu bir beraberliği değildir. Aynı zamanda bu iki kişinin bir araya gelmesiyle; bunların anne ve babalarının yanı sıra kardeşleriyle de oluşan bir hukuki taallukatla şekillenen büyük bir kurumdur. Zira iki farklı insanın birleşmesiyle; baba, anne, kayınbaba, kayınvalide, baldız, kayın ve hanımın teyzesi gibi şahıslarla yeni bir hukuk tesis edildiğın de bunlar da bu ailenin birer parçası durumuna gelmektedirler.⁴⁶

Kur'an'da "ehl" olarak geçen aile kavramı değişik anlamlarda da kullanılmıştır. Mesela Hz. Nuh (as)'ın kıssasında oğlu için; "o ehlinden (ailenden) değildir. Çünkü iman etmemiştir. Hâlbuki senin ailen iman edenlerdir"⁴⁷ şeklindeki tanımlama ile aile kavramını en geniş şekliyle "İman edenler" olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde Kur'an; "kendinizi ve ailenizi yakıtı taşlar ve insanlar olan ateşten sakınız"⁴⁸ uyarısında "aile" vurgusuyla kişinin sorumluluğu altında olan; eş ve çocukları bu grubun ilk üyeleri şeklinde tanımlamıştır.

Bu sebeple İslam ailesinin oluşması için öncelikle dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Zira aile bir kurum ve kendi içinde farklılıkları olan bir bütündür. Uhrevi olarak sevap ve dünyevi olarak sorumlulukları, bağımlılıkları ve bununla

³⁹ el-Âl-i-İmrân 3/33. Kuranın en uzun surelerinden biri de "İmran Aile" anlamına gelen "Âl-i-İmrân" suresidir. İslam öncesi Araplarada "Âl", aynı zamanda ev veyahut çadırda dede, oğulları, torunları ve bunların çocuklarının oluşturduğu topluluktur. Mesela Âl-i Sufyan (Süfyan ailesi), Âl-i Ebi Talib (Ebi Talib ailesi gibi) Bunların çadırları ve sürüleri müşterekti. Bk. Şemseddin Günaltay, "Kable'l İslam Araplarda İctimâi Aile", *Dâru'l Fân'un İlahiyât Mecmu'ası* 1/4 (1926), 74.

⁴⁰ el-Hud 11/46.

⁴¹ el-A'li-İmran 3/33, 34.

⁴² el-İnsan 76/28.

⁴³ Geniş bilgi için bk. Sıtkı Kaya, "Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim Kıssalarında Aile" (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2019), 6-10.

⁴⁴ el-Nisa 4/1.

⁴⁵ el-Tahrîm 66/10; el-Hûd 11/42-47; el-En'âm 6/74; el-Meryem 19/42-48; el-Enbiya 21/52; el-Şuarâ 26/70; el-Saffât 37/85, el-İbrâhim 14/39.

⁴⁶ Kendileriyle evliliğın haram sayıldığı bu kişiler İslam ve Yahudilik dinlerinde yasaktır. Evliliğın yasaklanmış olanlara için bk. Levililer, 18 ve 20; Yahudilikte ailenin yeri ile ilgili geniş bilgi için bk. Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Dininde Ailenin Yeri" *Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14 (2001), 241-266.

⁴⁷ el-Hud 11/46.

⁴⁸ el-Tahrîm 66/6.

ortaya çıkan yeni durumlar ve hakları vardır. Dolayısıyla ailenin varlığı ve teşekkülü, bir süreç ve farklı parçalardan oluşan bir bütündür.

5. İslam Ailesinin İnşası ve İstikrarı

Toplumsal hayat içinde İslam'ın en güçlü yanlarından biri şüphesiz ki aile kurumudur. Zira Hz. Peygamber'in aile yaşantısı, yaşanmış ve yaşanabilecek birçok durumun ve problemin üstesinden gelindiği örnek ve ders çıkartılabilecek bir yaşantıdır. "*Erkek ailesinin çobanıdır ve aile efradından sorumludur. Kadın kocasının, evinin çobanıdır ve onlardan sorumludur*" buyurduktan sonra: "*Hepiniz çobansınız ve güttük/erinizden sorumlusunuz.*"⁴⁹ diyerek aile ile ilgili çerçeveyi en geniş şekliyle çizmiştir.

İslam; aileye, Hristiyanlık'ta olduğu gibi tamamen dini bir kurum olarak bakmaz, aynı zamanda onu sağlam esaslara dayalı kutsal ve hukuki bir müessese olarak tanımlar. Aileyi toplumun temeli kabul ederek hem Müslümanların birey olarak huzur içinde yaşamaları ve çeşitli kötülüklerden korunmaları, hem de sağlıklı bir nesil yetiştirmek ve toplumun devamı için en mühim bir kurum olarak kabul eder. İslam'ın aile yapısı, pek çok toplumda olduğu gibi ataerkdir. Ancak bu ataerkillik; Yahudiler'de, Romalılar'da veya eski Araplar'da bulunan durumdan farklı olup "aile reisi" sorumluluğuyla mutlak değil mukayyed ve himayedir. Aile birliğini devam ettirme esaslarına yöneliktir. İslam ailesinde erkek, bu aile kurumunu iş bölümü ile yürütür. Evin mürebbiyesi, terbiye edicisi annedir. "On emir"de göz dikilmeyecekler arasında kadın; ev, köle, cârîye, öküz ve eşek ile birlikte kocanın mal varlığı olarak görülmektedir.⁵⁰ Ancak İslam dininde, "kadınlar erkeklerin mülkiyetinde bir mal olarak değil, aynı haklara sahip kimseler olarak kabul edilmektedir."⁵¹ İslam, aile kurumu zaman zaman geleneğin etkisiyle kendi özgünlüğünü kaybetse de üzerinde kurulduğu İslam'ın aile temel ilkelerinin hakkaniyetine bir halel getirmemiştir.

6. Evliliğin Teşvik Edilmesi

İslam'da evlilik kişinin ruhi ve biyolojik bir ihtiyacının yanı sıra toplumun geleceği adına olması gereken zorunlu bir müessesedir. Bunun teşekkülü için evliliğin kolaylaştırılması ve insanların evliliğe teşvik edilmeleri hususunda

⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhari, *el-Câmiu's-Sahîh* (Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1400), "Cum'a", 11; "Ahkâm", 1; Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac, *el-Cami'u's-Sahih* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1997), "İmaret", 20.

⁵⁰ Çıkış 20/17.

⁵¹ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvud, *Sunenu Ebî Dâvûd*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, trz), "Taharet", 94, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre Tirmizi, *Sünen* (İstanbul: el-Mektebetu'l-İslamiyye, trz), "Taharet", 82; Geniş bilgi için bk. Cerrahoğlu, "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", 17; Mehmet Akif Aydın, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/196-200.

tavsiyelerde bulunmaktadır: *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*⁵² Aynı şekilde bir başka ayette: *“Bekâr olanların evlendirilmesi istenmiştir”*⁵³ Bu konuda Hz. Peygamber de: *“Eveleniniz, çoğalımız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim”* diye buyurmaktadır.⁵⁴ Dolayısıyla evlilik aile kurumu için sıradan bir haz veya ani bir hissiyat olmayıp, hem dini ve hem de sosyal bir zorunluluktur. Bu zorunlu durum, semavi dinlerden olan Yahudilik'te de kendisine yer bulmuştur. Nitekim Eski Ahit'te geçen ifadeleri yorumlayan "Talmud" yazarları; *“Hanımı olmayan bir erkek neşeden, iyilikten, kendisini koruyacak bir kalkandan, huzurdan... Tora'dan mahrum bir şekilde yaşar. Hanımı olmayan erkek, tam bir erkek değildir.”*⁵⁵ demiş ve aynı şekilde Tevrat: *“Âdem'in yalnız olmasının iyi olmayacağını”*⁵⁶ ifade etmiştir. Hz. Peygamber de evlenmekten kaçınanları *“Benim yolumdan ayrılanlar”*⁵⁷ diye kınamış ve evlenmenin aynı zamanda bütün peygamberlerin de sünneti, yüce bir eylemi olduğunu söylemiştir.⁵⁸ İffetini korumak amacıyla evlenen kişiye Hz. Peygamber; *“Allah'ın kesin olarak kendisine yardımda bulunacağını vaat ettiği kişilerden biri olacağını”*⁵⁹ müjdesini vermiştir. *“Dünyanın bir geçimden ibaret olduğunu ve bu geçim dünyasının en güzel nimetinin de iyi bir kadın”*⁶⁰ olduğunu söylemiştir.

6.1. Adayların Belirlenmesi ve Nikâh

Toplum, günümüz modern aile algısıyla, klasik geleneksel aile olgusu arasındaki ifrat ve tefrit dediğimiz iki aşırı ucunun darbeleriyle maluldür. Eskiden klasik ailede adaylar, adeta iradeleri hiçe sayılarak, birbirlerini görmeden ve tanışmadan aile büyüklerinin kararlarıyla evleniyorlardı. Hâlbuki Hz. Peygamber bir kızla evleneceğini açıklayan Muğire b. Şu'be'ye; kızı görüp görmediğini sormuş ve görmediğini söyleyince: *“Git gör...”*⁶¹ diyerek evlenecek kızı görmesini istemiştir. Günümüz modern aile teşekkülünde ise, adaylar çoğu zaman büyükleri saf dışı ederek, sanal âlemde vuku bulan tanışmalarla, gizli gizli süren muhabbet neticesinde şaşalı ve masraflı düğünlerle modern bir aile kurmaktadır. Ancak bugün boşanma davaları mahkemeleri en çok meşgul eden konular arasında yer

⁵² el-Rûm 30/21.

⁵³ el-Nûr 24/32.

⁵⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 1; Beyhakî, VII/81.

⁵⁵ *Yevamoth*, 62/b. Geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, “Semavi Dinlerde Aile”, *Aile Sempozyumu Tebliğler* (Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015), 37-51.

⁵⁶ Kitâbı Mukaddes, (2 Şubat 2020), Tekvin, 2/18.

⁵⁷ Buhâri, “Nikâh”, 1.

⁵⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 1.

⁵⁹ Nesai, “Nikâh” 1.; “Cihad”, 12.

⁶⁰ Müslim, “Rada”, 17/59.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbni Mace el-Kazvîni, *Sünen* (Beirut: Daru'l-Marife, 1997), “Nikâh”, 9.

almaktadır. Geçici ve nefsanî, çoğu zaman da özentî ile başlayan bu arkadaşlıklar böylesi üzücü neticeler vermektedir. Arkadaşı olmayan bir kızın veya erkeğin, çevresi tarafından adeta dışlandığı modern dünyada, aile kurmaya götüren evlilik olayının ciddiyeti ve aday belirlemedeki kriterin önemi maalesef idrak edilmiş değildir. Gençlerin günlük olarak birden fazla “sevgiliyi idare” etmesi, sözde “yetenekli oluşuna(!)” bağlanması ise işin bir başka vahim boyutuna işaret etmektedir.

Sosyal hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, aile kurmada da eşler birbirini seçerken dindarlığın yanında, şahsiyet, karakter ve kişilik yönünü öncelemelidir. Zira kişi en sağlıklı aile hayatını ancak kendi karakterine benzer bir eşle devam ettirebilir. Daha sonra bozulan birçok evliliğin temelinde bu uyumsuzluk ve dikkatsizlik yer almaktadır.

İffet ve namus sahibi olan bir gencin, evlilik adaylığı için Hz. Peygamber’in şu kıstasını asla göz ardı etmemelidir: “Kadınlarla dört hasletleri için evlenilir: Malı, asaleti, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı tercih et, mesut olursun.”⁶² Evlenecek olan adayların birbirlerine denk/küfüv olması en önemli kıstas olmakla beraber bu denkliğin başında dindarlık gelmektedir. “Ne mutlu o kocaya ki, kadınının diyanetine bakıp taklit eder, refikasını hayat-ı ebediyete kaybetmemek için mütedeyyin olmayı amaç edinir.”⁶³

Karşıt cinslerin fitri olarak duydukları ihtiyaçlarını gidermeyi İslam belli bir kural ve disiplin altına almıştır. İlk aşaması aday bulma olan bu disiplinin başında da nikâh gelir. İslam evliliği, en ağır sözleşme olarak “*misaken ğalıza*”⁶⁴ diye tanımladığı nikâh denilen akit ile başlatır. Bu akdi, sözleşmenin geçerliliği için de iki tarafın sahip olması gereken bir takım şartlar arar ve bunların varlığından sonra adaylar evlilik akdini dini ve hukuki anlamda şahitler huzurunda, aleni bir şekilde kayıt altına alarak başlatır. Gizli, kenarda köşede, kimsenin haberinin olmadığı bir beraberlik kabul edilemez. Zira beraberliğin neticesinden doğacak olan durumlarda her iki taraf ve buna şahit olanlar sorumludur. Yani evlilik sorumluluktur ve bu sorumluluk nikâh denilen akit ile başlar, hissi, keyfi ve ani gelişen bir durum ise asla değildir.

6.2. Aile Büyükleri ile Büyük Aile

Aile olmanın ilk şartı olan nikâh akdiyle oluşan bu evlilik sadece iki kişinin beraberliğini doğurmuyor, aynı zamanda iki aileyi de hukuki ve örfî anlamda birbirine bağlıyor.⁶⁵ Bütün bu bağlılıklar, aileyi güçlü temeller üzerinde tesis

⁶² İbni Mâce, “Nikâh”, 6.

⁶³ Said Nursi, *Lem’alar* (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2019), 186.

⁶⁴ el-Nisa 4/21.

⁶⁵ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112-117.

etmedir. Zaman zaman vuku bulacak olan sarsıntılara karşı onları korur. Anne babaların yeni evlenen çiftlerle beraber olmaları yeni kurulan aile için bir bereket vesilesi aynı zamanda gelin ile damat için büyük bir tecrübe fırsatıdır. Yaratıcının: “Onlardan biri veya her ikisi yanınızda yaşlandığında onlara “öf” bile deme, onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster diyerek dua et.”⁶⁶ şeklindeki ilahi emri, büyük aile olmanın aslında mahiyetini de ortaya koymuş oluyor.

İslam ailesinin önemsedığı büyük ailede kültürel, örfi, ahlaki temel esasların yeni nesle taşıyıcıları ve ekicileri şüphesiz ki bu ailenin büyükleridir. Kur’an-ı Kerim’de ekin kelimesi “hars” ile ifade edilir.⁶⁷ Bu kelime aynı zamanda “kültür” anlamına da gelir. Böylece “ekin” ile “kültür” kelimelerinin “hars” kelimesiyle ifade edilmiş olması oldukça manidardır.⁶⁸ Bu kültürü aşılacak, nesil toprağına ekecek olanlar ise; aile büyükleri dediğimiz, anne-baba, dede-nine ve diğerleridir. Bu kültürel aktarım yapılmadığı zaman yeni neslin soyu ve geçmişiyile olan bağları kopar. Böylece soyunun özelliklerini kaybetme ve dolayısıyla soysuzlaşma bu bireyler için kaçınılmaz olur. Böylesi durum için de “degeneration” denilen; bozulma, yozlaşma, özünü kaybetme⁶⁹ anlamına gelen dejenerasyon ile ifade ettiğimiz durum baş gösterir. İslam’dan beslenmiş olan geleneksel aile olgusunun modern aile anlayışına evrilmesi beraberinde kültürel kopukluk gibi birçok problemi meydana getirebilmektedir. Bununla beraber dini hayatta bazı değişimlerin yaşanmasına da zemin hazırlar.⁷⁰

Büyük ailenin en önemli fonksiyonlardan biri de ailede vuku bulan problemleri büyümeden çözmesi, en az zararlı kapatmasıdır. Zira ailede problemin çıkması normal ve hayatın akışı içerisinde beklenen bir durumdur. Böylesi bir durumda yapılması gerekenin ne olduğunu da yaradan bize bildirmiştir. Problemin vukuu anında hemen mahkemeye, kolluk kuvvetlerine başvurup köprüleri yıkmak yerine büyük aile olmanın gereği olarak iki aileden birer ehil ve sözü geçen hakem olacak⁷¹ kişilerle bu problemin çözülmesi ilahi bir emir olarak İslam ailesinin temel ölçülerinden biri şeklinde belirlenmiştir.⁷² Nitekim Hz. Aişe ile aile içi problem yaşayan Hz. Peygamber, yakın arkadaşı ve aynı zamanda Hz.

⁶⁶ el-İsra 17/23.

⁶⁷ el-Bakara 2/205.

⁶⁸ El-Maani (EM), “Aranan: ”حرت”(Erişim 8 Şubat 2020).

⁶⁹ Lexico (L), “Aranan: Dejenerasyon”, (Erişim 8 Şubat 2020).

⁷⁰ Bu konuda geniş bilgi için bk. Ali Akdoğan, “Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2002), 27-72.

⁷¹ Bk. Fatma Açık, *Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi*, (Konya; Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 34-40.

⁷² Bk. el-Nisa, 4/35. Açık, “Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi”.

Aişe'nin de babası olan Ebu Bekr'i çağırması ve problemin çözümü konusunda kendisinden yardım istemiştir.⁷³

6.3. İslam Ailesinin Korunması Maksadıyla Dayandığı Temel Esaslar

İslam ailesinin tesisinde dikkat edilmesi gerek en önemli hususlar dinin temel referanslarından olan Kur'an ve Hz. Peygamber'in söylem ve eylemlerinde genişçe kendine yer bulmuştur. Bunları kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

6.3.1. Muhabbet ve Merhamet

Muhabbet/sevgi aile kurumunun temelini oluşturan evliliğin hem başlaması için hem de devam ettirilmesi için en önemli azıktır. Zira sevgi/muhabbet "habbe" kökünden gelen tohum anlamına gelmektedir.⁷⁴ Tohumun özelliği büyümeyi içinde barındırması, ağaç olup dal budak salması ve nihayetinde hedefinde meyve vermesidir. Bu açıdan bakıldığında evlilik Tarihçi John Boswell'in tespitiyle "Ortaçağ Avrupa'sında bir mülk düzenlemesi, bir menfaat beraberliği"⁷⁵ değil, bilakis bir muhabbet cazibesi olarak karşı iki cinsin karşılıklı ilka edilmiş, yerleştirilmiş sevgisi, ilahi varlığın birer delili olarak tanımlanmıştır.⁷⁶ Böylece muhabbet ile kurulan aile kurumu, bu muhabbet duygusuyla devam etmelidir. Bu sadece evlilik yıl dönemlerinde değil, her daim olmalıdır. Nitekim Hz. Aişe Hz. Peygamber'e kendisini ne kadar sevdiğini sorduğunda "kör düğüm" gibi demiş ve zaman zaman Hz. Aişe; "Kör düğüm ne durumda?" diye sorduğunda Hz. Peygamber; "İlk günkü gibi ya Aişe"⁷⁷ diyerek ona olan muhabbetinin devamlılığını tekrarlamak suretiyle hep ifade etmiştir.

Hiçbir insan bütün boyutuyla mükemmel ve her şeyi ile sevimli olamaz. Zira böylesi bir tasavvur ancak cennette olur. Bu sebeple Hz. Peygamber yine örnek söylem ve yaşantısıyla aile iletişiminde bize şu ölçüyü vermiştir: "Bir kimse hanımına kin beslemesin, onun bir huyunu beğenmezse bir başka huyunu beğenir."⁷⁸ Böylece onunla mutlu olma yoluna bakmalıdır. Zira eşimizin sevmediğimiz bir davranışı, bir başkası için en çok özlemini duyduğu davranış olması mümkündür.

"Muhabbet, bir damlası, bir denizi mayalayabilecek güce sahip bir maya, kabuk bağlamış en derin yaraları iyileştirebilecek bir merhem, dağınık kalpleri kelimeler gibi bir dize üzerinde sıralamaya muktedir bir kalem gibidir. Ailede ise

⁷³ Muhammed; b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî, İbn. Sa'd, *Kitâbü't Tabakati'l Kebir*, nşr. Ali Muhammed Ömer (Mısır: 2001), 10/ 79.

⁷⁴ Dilciler arasında farklı köklerden geldiğine dair değişik yorumlar olsa da bu anlamdaki yorumu esas aldık. Bk. El-Maani (EM), "Aranan: "حب". (Erişim: 05.02.2020).

⁷⁵ Giddens, *Sosyoloji*, 250.

⁷⁶ el-Rûm 30/21.

⁷⁷ Geniş bilgi için bk. Ömer Sabuncu, *Hız. Âişe Bint Ebi Bekir* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 61-64.

⁷⁸ Müslim, "Rada", 61.

bütün bitkilere canlılık veren su gibi, davranışlara sirayet edip onları güzelleştirebilecek yegâne iksirdir. Muhabbet onu taşımaya samimiyetle niyet eden her bedene uyan bir elbisedir.”⁷⁹

Merhamet, bütün canlılarda var olan bir duygu olmakla beraber en çok da insan için temel bir gereksinimdir. Zira zaman zaman öfke ve şiddetin merkezinde olan insan ancak bu duygu ile kendini dizginleyebilir. Nitekim Hz. Peygamber, torununu öpüp kucakladığı sırada bunu görünce hayret eden Akra' b. Habis'e; *“Merhamet etmeyene merhamet edilmez”*⁸⁰ diyerek merhamet duygusunu karşılık bulan bir duygu ve insani bir haslet olarak tanımlamıştır. Bu duygu toplumsal yaşamın merkezi olan ailede daha çok kendini gösterir ve birçok olumsuzluğun ve yıkımın önünü keser. Bu anlamda aile kurumunun teminat noktalarından biri de merhamettir. Bunu en iyi tanımlayan ve *“Ben rahmet peygamberim”*⁸¹ diyen Hz. Peygamber'in şu betimlemesidir: *“Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organ rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.”*⁸² Bu merhamet sadece eş için değil aynı zamanda ailenin diğer bireyleri için de geçerlidir. Kendi çocuğunu hayatında hiç öpmediğini söyleyen birine Hz. Peygamber: *“Allah senin kalbinden merhamet duygusunu çıkarmışsa ben ne yapabilirim?”* ifadeleriyle kınamıştır.⁸³

İslam, bireyi eşine ve çocuklarına karşı yüce merhamet duygularıyla donatır. Böylesi duygularla kurulan bir ailede de şiddete mahal olamaz. Günümüzün en büyük problemlerinde biri olan aile içi şiddetin çözümü polisiye tedbirler ve kanunlar⁸⁴ olmadığını artan şiddet olaylarından görmek mümkündür. Merhametin yerini hiçbir güç dolduramaz. Bugün aile şiddetinde mağdur olan kadını koruma ve kollama adına *“kadının beyanı esas”* alınarak erkeklere verilen evden uzaklaştırma cezalarının bir başka şiddetin, mağduriyetin kapılarını açtığını haberlerde görmek mümkündür.⁸⁵ Merhametten nasibini almamış bir erkek şiddetten ve buna karşın kadın da iftiradan uzak duramaz.

6.3.2. Sadakat ve Adalet

İslam ailesinde kadın erkek birbirlerini yüce yaratıcının birer emaneti olarak kabul eder ve o emanete ihanet etmemeyi *namus/kanun* olarak görüp ve buna azami

⁷⁹Mahmut Öztürk, “Aile Kurumunun Devamını Sağlayan Temel İlkeler”, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal (Şanlıurfa, 2019), 425.

⁸⁰ Buhârî, “Tevhid” 2.; “Edeb” 18; Müslim, “Fedail”, 66; Tirmizî, “Birr”, 16. Bk. Ömer Sabuncu, “Câhiliyeden İslâm'a Çocuklarla Ebeveynlerinin İlişkileri Açısından Değişim”, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal (Şanlıurfa, 2019), 299.

⁸¹ Müslim, “Fezâ'il”, 126; Tirmizî, “Da'avât”, 118.

⁸² Müslim, “Birr”, 66; Buhârî, “Edeb”, 26.

⁸³ Buhârî, “Edeb”, 18; Müslim, “Fezâ'il”, 164.

⁸⁴Kadını koruma ile ilgili bk. Ailenin Korunması Ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Kanun (AKKYŞÖYK), Resmi Gazete 28239 (8 Mart 2018), Kanun No. 6284.

⁸⁵ Mesela bunlardan biri için bk. Doğru Haber (DH), “Kadının Beyanının Esas Alınması”(Erişim 4 Şubat 2020.)

derecede riayet eder. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'ndeki şu ifadesi bunu özetler mahiyettedir: *"Ey insanlar, siz kadınları Yüce Allah'ın emaneti olarak aldınız!"*⁸⁶ Kadını Allah'ın bir emaneti olarak alan erkeğin bu anlamda emanete sadık kalması erkeğin bir lütfu değil, dinin ona yüklediği bir emirdir. Aynı hutbenin bir diğer uyarısı ise boşanmaların ve aile içi şiddetin de temelini oluşturan "sadakatsizlik" uyarısıdır. Hz. Peygamber; Allah'ın bir emaneti olarak kadını koruyup kollamayı erkeğe bir zorunluluk olarak yüklerken, kadına da *"yatağını hiç kimseye çiğnetmemeleri ve eşinin hoşlanmadığı kimseleri izni olmadıkça evlerine almamalarının sorumluluğunu yüklemiştir."*⁸⁷ Nitekim günümüzde aile boşanmalarının en büyük sebeplerinden biri bahsedilen bu hususun göz ardı edilmesi, sadakat duygusunun zedelenmesi ve aile kurumuna bunun yansımalarıdır. Türkiye'de 2005 yılı TÜİK verilerine göre boşanma olaylarının sebepleri arasında kadınlarda; %20.5 oranıyla "aldatma" , %10.7 oranıyla da aldatılma en ön sırada yer almaktadır.⁸⁸

Nitekim son dönem âlimlerimizden Said Nursi, aile mutluluğunu şu veciz ifade ile özetler: " Hem her insanın küçük bir dünyası, belki küçük bir cenneti dahi kendi hanesidir. Bir ailenin saadet-i hayatiyesi, koca ve hanımı mâbeyninde emniyet-i müteakabile (karşılıklı emniyet ve güven), samimî bir hürmet ve muhabbetle devam eder."⁸⁹

Hz. Ömer'in ifadesiyle adalet, sadece mülkün değil aynı zaman da toplumun, devletin ve işlevi geniş olan İslam aile kurumunun da temelidir, esasıdır. Bu temel sarsıldığı zaman aile de toplum da yok olur. Eşine adil davranmak, başta çocuklar olmak üzere ailenin diğer bireylerine akrabalık hukuku çerçevesinde davranmak, İslam ailesinde olması gereken hususlardır. Adaletin karşı anlamı zülümdür. Zülmün egemen olduğu bir yerde huzur, mutluluk ve bereket söz konusu olamaz. Bu sebeple aile reisi konumunda olanlara Hz. Peygamber *"Sizin en hayırlınız, ehline karşı en hayırlı olanınızdır. Ben eşlerine karşı en hayırlı olanıyım. Sizlerden hanımlarına iyi davrananı en iyiniz, onlara kötü muamele edeniniz ise en kötünüzdür."*⁹⁰ diyerek Müslüman bireyin aile konusundaki sorumluluğunu hatırlatmıştır. Adalet ile ilgili dikkat çeken ayetlerden biri olan şu ayet konuyu daha net bir şekilde ifade etmeye yetiyor: *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan... Hislerinize uyup adaletten sapmayın..."*⁹¹ Şu ayette de geçen uyarılar aynı şekilde aile içinde de dikkat edilmesi gereken hususların başında gelir: *"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."*⁹²

⁸⁶ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa Saka v.d, (Beirut: y.y, 1955), 4/298; Müslim, "Hac", 19.

⁸⁷ Müslim, "Hac", 19.

⁸⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye'de Boşanma Sebepleri, (2005).

⁸⁹ Nursi, *Lem'alar*, 238.

⁹⁰ İbni Mâce, "Nikâh", 50.

⁹¹ el-Nur 24/105. Buna benzer adalet ile ilgili bir başka ayet için bk. el-Nisa 4/152.

⁹² el-Nem 16/90.

6.3.3. Kanaat ve Sabır

Birbirlerinin kusurları vuku bulduğunda: *"Onlar sizin örtünüz, siz de onların örtüsünüz."*⁹³ Emriyle o kusuru örtmeli veya görmemezlikten gelmelidir. Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in "İhtiyacımızı gidermek için ne gibi mal elde edelim?" diye sorması üzerine şu tavsiyede bulunurlar: *"Malın en faziletlisi zikreden bir dil, şükreden bir kalp ve âhireti ile ilgili durumlarda ona yardım eden imanlı bir hanımdır."*⁹⁴

Kanaat ve şükür aile kurumunun en önemli iki esasıdır. Seküler dünyanın, kapitalizmin modern aileye vurduğu en büyük darbe, mevcut olanla kanaat edip onunla mutlu olma yerine, elde olmayanı elde etme hırsı ve çabasıyla hayatı mutsuz ve yaşanmaz hale getirmesidir. Onun için kadın ve erkeğin, gece gündüz demeden para elde etmek ile mutluluğun elde edileceği zannı hep yanıltıcı ve sonuçsuz kalmaktadır. Çok paranın mutluluk getirmediği konusu yüksek boşanma oranlarının en çok refah seviyesi yüksek olan zengin toplumlarda çıkması bunun en büyük delilidir. İslam ailesi, en büyük zenginliği iktisat ve kanaatte görmektedir. Kanaat ve iktisat şükürün, şükür de mutluluğun anahtarıdır. Yaratıcının: *"Eğer şükrederseniz kesinlikle artırırım"*⁹⁵ ilkesi burada da geçerlidir.

Sabır, birçok problemin ilacı olduğu gibi İslam ailesinde de birçok problemin temel ilaçlarından biridir. Zira hayat, hep aynı doğrultuda, otobanda giden, engel ve yokuşu olmayan, hep düz çizgide seyir eden bir yolculuk değildir. İnişli-çıkışlı, zaman zaman yokuşlu ancak sabır ve tahammülle aşılan bir yolculuktur. Bunun en güzel örneğini, bize model, "üsvetun hasenetün"⁹⁶ olan Hz. Peygamber'in hayatında görebiliyoruz. Ancak genelde Hz. Peygamber'in aile hayatında beşeri anlamda yaşanması doğal olan bazı aksaklıklarından, Hz. Peygamber ve O'nun eşleri olan muhterem annelerimize olan saygımızdan dolayı pek bahsetmeyiz. Böylece onların aile hayatlarında hiç problem, sıkıntı, darlık vb. durumların vuku bulmadığını düşünürüz. Hâlbuki böylesi bir durum ilahi yaratılışa aykırı, imtihan olgusuna muhalif, Hz. Peygamber'in her şeyi ile bize örnek olma gerçeğine munafidir. Hz. Peygamber, bazen annelerimizin insan olmaları hasebiyle talep ettikleri dünyalık durumlara ekonomik imkânsızlıklardan dolayı cevap verememiş ve bu durum aile içi krizlere sebep olmuştur. Nitekim böylesi bir durumda şiddet ve hakaret değil, *pasif direniş aktif mücadele dediğimiz sabırla* tahammül göstererek onlarla bir gün küs kalarak, bir ay gibi süre ile karı-koca ilişkilerini askıya almış ve böylece eşlerine düşünme payı vermiştir.⁹⁷ Aynı şekilde tabiatı gereği sert karakterli olan Hz. Hafsa

⁹³ el-Bakara 2/187.

⁹⁴ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizi, Tefsirü'l-Kur'ân, nşr.y, (Beyrut: Darul Marife, 1998), 48; İbni Mâce, "Nikâh", 5.

⁹⁵ el-İbrahim 52/7.

⁹⁶ el- Ahzâb 33/21.

⁹⁷ Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî İbn Sa'd, *Kitâbü't Tabakati'l Kebir*, nşr. Ali Muhammed Ömer (Mısır: b.y, 2001), 10/180. Bazı rivayetlerde de bu olaya; Hz. Peygamberin Zeynep bnt. Cahş annemize gönderdiği bir hediyenin Hz. Zeynep tarafından geri çevrilmesidir. Bk. İbn Sa'd, *Kitâbü't Tabakati'l Kebir*, 10/181. Bu rivayeti esas aldığımız durumda da İslam ailesinde sabır kavramın çözücü gücünü görmekteyiz.

annemiz ile kıskançlığı fazla olan Hz. Aişe annelerimizin bu durumlarına karşı sabretmiş ve onları bu şekilde kabul ederek İslam ailesinin her şart ve durumda nasıl yürümesi gerektiğini de bizzat yaşantısıyla ortaya koymuştur.⁹⁸

6.3.4. İtaat ve İstişare

İtaat ve istişare aile kurumu için en güvenli limandır. “Sabitelere sırt çevirerek yeni yeni roller ve modeller üretme çabası günümüz kadınına şöyle bir noktaya getirmiştir: Kocasına değil patronuna güvenen, bir başka ifade ile koca merkezli değil, patron merkezli bir kadın tipi ortaya çıkmış ve bu tip, kocasından başka herkese karşı itaatkâr ancak kocasına karşı ise isyankâr bir davranış tarzı geliştirmiştir.”⁹⁹

İstişare İslam ailesinin adeta temelini oluşturur. Nitekim Hz. Peygamber Hudeybiye Antlaşma maddelerini uygulamada Müslümanların yavaş davranmalarına üzölmüş ve bunu eşi Ümmü Seleme annemizle paylaşarak yaptığı istişare ile çözmüştür.¹⁰⁰ Bu ve buna benzer birçok konuda Hz. Peygamber annelerimizle istişarede bulunmuştur. Nitekim Kuran’da istişare/danışma anlamına gelen Şuara Suresinin yanı sıra istişareyi emreden ayetlerde de göröldüğü gibi¹⁰¹ istişare ve itaat İslam toplumunun yanı sıra İslam ailesinin de temel ilkelerindedir. İslam ailesinde aile reis olmak, her şeyi kendi başına yapmak anlamına gelmediğini Hz. Peygamberin ifade ve uygulamalarında görmek mümkündür. Her hangi bir konuda veya ailede varılan bir karara bağlı kalmak ve ona itaat etmek, hem insani hem de İslami bir ilkedir. İslam ailesi, aile reisine sorumluluk kadar, kadına da aynı şekilde ilgili durumlarda itaat vazifesini yüklemiştir.

6.3.5. Fıtrî Değerlere ve Rollere İhtiram

İslam ailesinde her birey değerlidir ve her değerın de kendisine biçilmiş fıtrî bir rolü ve vazifesi vardır. Bu sebeple aile aynı zamanda değerler topluluğudur. Aile, her bireyin münferit takındığı sıradan bir yaşam alanı olmayıp müşterek ve rollerine bağlı bireylerin oluşturduğu sorumluluk taşıyan kutsal bir topluluktur. Hatta bireyler arasındaki farklı rollerin öneminden dolayı aile; “üyeleri arasındaki

⁹⁸ Bu konuda geniş bilgi için İbn Sa’d’ın “*Tabakatu’l Kübra*”sında annelerimizin bu ve buna benzer durumlar hakkındaki ilgili yerlerine bakılabilir. Bu yerlerden bir ikisi için bk. İbn Sa’d, *Kitâbü’t Tabakati’l Kebir*, 10/57-80, 85-94.

⁹⁹ Öğüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli”, 55.

¹⁰⁰ Buhâri, “Şurut”, 15; Ümmü Seleme annemiz ve bu durum ile ilgili bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Seleme”, Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/328-330.

¹⁰¹ el-Âl-i İmrân 3/159; el-Şûra 42/38.

ilişkilerden ve ilişkilerin yapılaşmasından doğan kurumlar” şeklinde de tanımlanmıştır.¹⁰²

Epiktetos'un, fıtrata biçilmiş olan rol için Tanrı ile kul arasındaki benzetmesi, aile bireyleri arasındaki durumu açıklamak için güzel bir tespittir: “Hatırla, uzun veya kısa bir piyeste müellifin sana verdiği rolü oynayacak bir aktörsün.”¹⁰³ Bu anlamda aile bireylerinde herkes kendileri için verilmiş olan fitri rolüyle meşgul ve mefğur olmalıdır. İslam ailesinin en önemli temellerinden biri *sorumluluk* ilkesidir.¹⁰⁴ Herkes bunun idrakinde olmalı ve gereğini yapmalıdır. Aksi durum aile için yıkımdır. Zira arılardan tutun ta karıncalara, kadar bütün canlılarda bile roller ve vazifeler belirlenmiş ve bu vazife doğrultusunda hayat akışı devam ederken, müdürden hizmetçiye kadar farklı rol ve vazifeleri ortada iken ailede kadın erkek eşitliği adına bu rolleri yok saymak, aileyi yok saymak ile eşdeğerdir.

“Eş olmak küçük bir yöneticiliktir. Geleneksel evlilik anlayışında, erkek evin dışı, kadın da evin iç yöneticisidir.”¹⁰⁵ Bu anlamda erkeğin anatomik ve fizyolojik yönlerden kadınlardan farklı oluşundan dolayı ailenin reisi/kavvamı kadının ve ailenin koruyucusu olarak dışarda çalışarak helal rızık teminiyle, nafaka¹⁰⁶ gibi büyük bir sorumluluk yüklenirken, kadının da; evin mürebbiyesi unvanıyla ailenin adeta iç işlerinden; huzur, güven, sükûn ve neslin terbiyesinin vazifesiyle yükümlü sayılmıştır. Kadın ailenin kraliçesi, erkek de ailenin reisidir. Zira yaratıcı; “*erkek kadın gibi değildir*”¹⁰⁷ demek suretiyle, erkeğin sert ve zorluklara dayanabilecek bir yapıda, kadının ise kuvvetin aksine, nahif, latif, müşfik ve zayıf olarak yaratıldığı ifade edilerek ailedeki rollerin de bu fitri durumla uyumlu olmuştur.

Bu uyumun bozulmasıyla kadın ve erkek her ikisinin sabahtan akşama kadar dışardaki koşuşturması, hem kadını, hem de erkeği hayat karşısında yorgun ve bitkin düşürmüştür. Akşama kadar dışarıda iş hayatının yükü altında birlikte ezilen karı-koca, akşamleyin evlerinde birbirlerine yönecek ve birbirlerini teselli edecek ne zamanları, ne imkânları ve ne de enerjileri kalmaktadır.¹⁰⁸

6.3.6. Saygı ve Sevgi

İslam ailesinin en önemli sacayaklarından birisi de karşılıklı saygı ve sevgidir. Aile kurumu baştan sona, yani ilk adımdan son nefese kadar karşılıklı sevgi, saygı, sadakat, fedakârlık, feragat ve yeri gelince karşısındakini kendine tercih olan isar denilen yüce ahlaki zorunlu kılan temel bir müessesedir. Bu

¹⁰² Geniş bilgi için bk. Zeynel Abidin Ataşalan, “*Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim’e Göre Aile Kavramı*” (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Yüksek Lisan Tezi, 2008), 5.

¹⁰³ Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*, çev. Cemal Suer (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010), 22.

¹⁰⁴ Cuma Karan, “Aile Bağlamında Cinsiyet Eşitliğinin Beslendiği Arka Plan ve Sahabe Ailesi”, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, ed. Abdullah Kartal (Şanlıurfa: y.y, 2019), 572.

¹⁰⁵ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2019), 193.

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bk. Öğüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli”, 49-52.

¹⁰⁷ el-Âli İmran 3/35.

¹⁰⁸ Öğüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli”, 55.

vasıflarla donanmış bir aileyi hiçbir problem sarsamaz. Hâlbuki modern telakkilerle yetişen insan; egoist, pragmatist ve haz düşkünü olma yönünde hızla ilerlemekte ve andığımız erdemlerden uzak bir terbiye ile yetişmektedir. Bu yetişme tarzının tabii bir neticesi olarak, eşler arasında insani bir davranış olan karşılıklı güven, saygı ve sevgi duyguları zayıflarken, pragmatik yararlar vadeden iş hayatında, işverenlere karşı her türlü yaltaklanma normal görülmektedir.”¹⁰⁹

Hız. Peygamber, zaman zaman eşleriyle şakalaşır, bazen de annelerimizin kıskançlıklarıyla karşı karşıya kalırdı. Hız. Aişe hiçbir kadına karşı Hız. Hatice'ye duyduğu kıskançlık derecesinde kıskanç olmadığını belirtmiştir. Hatice'nin, kendisinin Hız. Peygamber'le evlenmesinden üç sene önce vefat ettiğini ifade ederek Hız. Hatice'yi kıskanmasının sebebinin Hız. Peygamber'in onu sık sık yâd etmesi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁰ Siyerde geçen şu örnek bu durumu güzel ifade etmektedir: “Hız. Peygamber bir gün bir yerde bal yemişti. Hanımı Hız. Aişe'nin yanına gelince, Hız. Aişe Efendimize ağzının koktuğunu söylemesi üzerine Hız. Aişe'yi çok seven ve ona çok değer veren Hız. Peygamber de bir daha bal yememeğe yemin eder.”¹¹¹ Hız. Peygamber eşlerine olan sevgisi ve onlara verdiği değerden dolayı, onları hep ciddiye almış ve en ufak bir ağız kokusu ile dahi olsa, Hız. Aişe annemizi rencide etmekten içtinap etmiştir.

İslam ailesinde bireyler sadece birbirlerine değil aynı zamanda hassasiyetlerine de saygı duyarlar. Mesela Hız. Peygamber'in baldızı Esmâ bnt. Ebu Bekr eşi Zübeyr b. Avvam'ın kıskanç durumuna saygı duyup buna dikkat ederdi. Esmâ: “Bir gün hurma çekirdeklerini başımda taşıyordum. Etrafında bazı sahabeler varken Hız. Peygamber'le karşılaştım. Beni çağırdı ve ardından terekesine almak için devesini ihlâdı. Ben de erkeklerle beraber gitmekten utandım. Zübeyr'in kıskançlığını düşünerek reddettim.”¹¹² der.

İslam ailesinin model ismi Hız. Peygamber, sevgi ve saygıyı sadece aile içinde değil toplumsal hayatın bütün sathında geçerli olacak şekilde şu ifade ile noktalamıştır: “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”¹¹³

6.3.7. Empati, Hüsnu-ü Zan ve Affetmek

İslam'ın birçok problemin çözümünde öne çıkardığı en önemli çözücü yöntem, empatidir. Kendini onun yerine koymak, “kendin için istemediğini başkasına da istememek, kendi için istediğini kardeşine de istemek”¹¹⁴ ilkesi her konuda çözücü bir

¹⁰⁹ Ögüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli”, 57.

¹¹⁰ Ömer Sabuncu, *Hız. Hatice Bint Huveylid / Peygamber Evinin Hanımları 1* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 125.

¹¹¹ Buhârî, “Tefsir”, 66/1-2.

¹¹² İbn Sa'd, *Kitâbü't Tabakati'l Kebir*, 10/ 271.

¹¹³ Tirmizî, “Birr”, 15.

¹¹⁴ Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 71-72.

güce sahip olduğu gibi, aile problemlerinde de aynı güce sahiptir. Bir problem veya olumsuzluk karşısında ilk yapılacak husus kendimizi karşımuздakinin yerine koymaktır. “Bu bana yapılışaydı ne hissederdim, ne yapardım, karşımdaki kişiden ne yapılmasını isterdim” şeklindeki bir sorunun cevabını bu empati yöntemiyle çözmek, problemin büyümesine fırsat vermeden, onu yerinde imha etmektir. Özür dilemekle imhaya başlayan bir problem affetmekle nihayet bulması İslam ailesinin temellerini oluşturan Kur’an ve Hz. Peygamber’in müminlere yaptığı temel uyarılarıdır. Zira Allah’ın isimlerinden biri de “Afuv” yani affedicidir. Hz. Peygamber’in Hz. Aişe annemize öğrettiği duada: “Allah’ım! Sen çok affediciisin, affetmeyi seversin. Beni bağışla!”¹¹⁵ deyip Allah’ın en sevdiği amelin de affetme olduğunu düşünmesi, affetmeye muhtaç olan bir insanın da affetmesini bilmeli ve bu bilginin uygulanmasının en haklı olduğu yerin de aile olduğu unutulmamalıdır.

Hz. Peygamber en sevdiği annemiz Hz. Aişe’ye Beni Müstalik seferinde atılan iftira konusunda henüz netleşmediği ve dedikoduların yaygın olduğu bir zamanda babasının evinde hasta yatan Hz. Aişe’yi teselli ederek; “Ey Aişe eğer masum isen Allah seni temize çıkaracaktır, bir günah işledin ise tövbe et, affını dile, Allah af dileyenleri bağışlar”¹¹⁶ deyip ona af yolunu göstermiş ve bir eş olarak kendisi de bu duruma sabretmiştir. Aynı olayda münafıklar tarafından yayılan ve âdete bütün Medine’nin gündemine oturduğu bir zamanda Hz. Peygamber Mescide giderek; Hz. Aişe hakkında hüsnü zannını dile getirmiş, bu konuda en ufak bir tereddüt geçirmemiştir.¹¹⁷ Zira konu ile ilgili inen Nur Suresindeki 12. ayette; “Bunu işittiğiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbirini hakkında hüsn-i zan beslemeleri ve “bu apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi?” diyerek Müslümanların hüsnü zanna sarılıp iftiranın her türlüşünden uzak durmaları hatırlatılmaktadır. İlahi ve Nebevi emirler ile kurulmuş ve o ilkelerle dünyanın cenneti haline gelmiş bir İslam ailesinin istikameti ve sonucu da cennet olacaktır.

6.3.8. “Sarahen Cemilen” Talak/Güzelce Ayrılış

İslam’da Allah’ın en hoşlanmadığı helal olarak kabul edilen amel ve eylem boşanmadır. Zira İslam öncelikle eşlerin evlilik birliğini, karşılıklı sevgi ve saygı ortamını olabildiğince korumalarını, bu hususta fedakârlık gösterilmesini, özellikle de erkeklere eşleriyle iyi geçinmelerini ve onların kusurlarını değil olumlu yönlerini görmeye çalışmalarını öğütlemiştir.¹¹⁸ Aile içi anlaşmazlığın ortaya çıkması durumunda evliliğin devamını sağlamaya yönelik bazı tedbirlere başvurulmasının, geçimsizliğin devam etmesi durumunda ise erkek ve kadının ailelerinden seçilecek hakemlerin onların arasını bulmaya gayret etmesini

¹¹⁵ Tirmizî, “Daavât”, 84 ; İbni Mâce, “Dua”, 5.

¹¹⁶ İbn Hişam, Siyretü’n-Nebeviyye, 2/301.

¹¹⁷ İbn Hişam, Siyretü’n-Nebeviyye, 2/300.

¹¹⁸ el-Nisâ 4/19.

istemiştir.¹¹⁹ Önemli bir sebep bulunmadıkça keyfî bir şekilde aile birliğinin sona erdirilmesini hoş görmemiştir.¹²⁰ Bütün bunlara rağmen ailenin sürdürülmesi imkânsız hale gelmiş ve artık karşılıklı zararlar doğuracak bir durum söz konusu olmuş ise sadece kâğıt üzerinde evli görünüp ancak gönül ve bedence ayrı yaşamayı da ahlaki, sosyolojik ve hukuki anlamda uygun görmemiştir. Bu konuda kırmadan, dövmeden, hukuki çerçevede çözüm olarak “talak”¹²¹ denilen boşanma müessesesini devreye sokmuştur. Ancak bu ayrılma ve boşanma durumunu da “Allah’ın hoşlanmadığı helal”¹²² eylem kategorisinde kabul etmiştir. İslam öncesi cahiliye toplumunda boşama yetkisi sadece erkekte idi.¹²³ İslam kadının kocasını boşama hakkını vermekle beraber mahkemeye başvurarak boşanma imkânını getirmiştir. Bu da ailede meydana gelen geçimsizliğin şiddete ve daha büyük yıkımlara dönüşmesini engellemiştir. Nitekim kendisini dövdüğü için kocasını şikâyet ederek ondan ayrılmak isteyen Ümmü Cemil bnt. Abdillah’ı Hz. Peygamber kocasından boşamıştır.¹²⁴

İslam diğer dinlerin aksine yürümesi mümkün olmayan bir evliliği sürdürmeyi uygun görmemiştir. Hıristiyanlıkta; “*Karısını fuhuştan başka nedenle boşayıp başkasıyla evlenen zina etmiş olur. Boşanan kadınla evlenen zina etmiş olur.*” Şeklinde bir durum söz konusudur.¹²⁵ Ancak İslam dininde kişinin mutsuz bir evlilik sonucu kişinin ölünceye kadar her günü azapla geçecek olan, hayatın gerçekleriyle uyuşmayan, ömür boyu bir yaşamayı uygun bulmamıştır. “*Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın.*”¹²⁶ İlahi buyrukla iki yoldan birinin tercih edilmesini emretmiştir.

Nikâh ailede huzurun devam ettiği sürece değerlidir. Ancak huzurdan uzaklaşmış bir aile kurumu, iki taraf ve çocuklar için acı ve ıstıraba neden oluyorsa böylesi bir durumda en güzel şekliyle ayrılma, çözümün tek yoludur. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Zeyd bin Harise ile Zeynep bnt. Cahş’ın boşanması¹²⁷ bu çözüme dair bir örnektir.

¹¹⁹ el-Nisâ 4/34-35, 128.

¹²⁰ Müslim, “Rağâ”, 63.

¹²¹ Bk. H. İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/495-500.

¹²² Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

¹²³ Cahiliye döneminde kadının durumu ile ilgili geniş bilgi için bk. Şemseddin Günaltay, “İslâm’dan Önce Araçlar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türklü Nikâh Şekilleri”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2002), 189-199.

¹²⁴ İbnü’l-Esir, *Usdü’l-Gabe*, (Beyrut: Daru’l İbn Hazm 2012), 1600.; İbn Hacer el-Askalânî *el-İsâbe*, (Beyrut: Daru’l Kütübü’l İlmiyye 1995), 8/368.

¹²⁵ Matta 19/9.

¹²⁶ el-Talak 65/2.

¹²⁷ el-Ahzap 33/37.

Sonuç

Avrupa, son 30 yıl içerisinde özellikle aile düzeni ve yapısında büyük değişikliklere şahit olmuştur. Azalmakta olan iş gücüne karşılık olarak kadınların iş gücüne katılımı artmıştır. Erkeğin ailesi için tam gün çalışarak "ekmek kazanan" olduğu ve kadının da karşılığında bir ücret olmayan ev işlerini yapıp çocuklarına baktığı geleneksel aile modeli, çoğu AB üyesi birçok ülkede azalmıştır.

Kadın, tarih boyunca toplumun en mağdur insanı olmuştur. Feodal tarım döneminde tarım/tarla işçisi, sanayi devrinde ucuz fabrika çalışanı, günümüzde ise erkeğin zevk ve şehvet objesi olmaktan kendini kurtaramamıştır. Günümüzdeki durum ise sinsi bir şekilde sözde özgürlük ve eşitlik adına yapılmıştır. Bu hürriyet olsa olsa kadını rahat elde etmenin hürriyeti, özgürlük ise erkeğin istediği zaman cüzi bir meblağ karşılığında onunla gönül eğlendirebilmenin özgürlüğü olarak kendini göstermiştir. Kadının hep bedeni, teni sömürüldü, onun kişiliği, şahsiyeti, onuru, haysiyeti, şefkat ve merhameti hep görmemezlikten gelindi. Modern dünyada kadın en kolay elde edilen ve kendisinden zevk alınan, kurtulmak istenildiğinde de hemen kapı dışı edilen bir meta' oldu. Dini inanç ve metinler de aynı şekilde maksat ve amacından uzaklaştırılarak erkeğin lehine aynı şekilde erkek din adamları tarafından kadının aleyhinde yorumlanarak uygulandı. Bu yanlış inanç ve yorumlar İslam ailesinin köklü ve kesin esaslarına rağmen Müslüman toplumda da kendine zaman zaman gelenek adı altında uygulama alanı buldu. Müslüman toplumun dinden uzak olan bazı adetleri din yerine ikame edildi. Bu çarpık anlayışın ilk mağdurları da maalesef yine kadınlar oldu. Bu durum İslam ailesine fatura edilip ona gölge düşürdü. Böylece Müslüman ailenin eksiklikleri İslam'a mal edildi.

Modern yaşamda kadın, erkeğin gözüne zevk, şehvetine ve servetine sermaye oldu. Toplumsal süreçlerde hep kadın kullanıldı. Reklam sektörü, araba tekerleklerinin tanıtımında bile kadını kullandı. Mağdur eden ile mağdur edilenden, yani erkek ve kadından oluşan bu birliktelik aile olmaktan çıktı, geçici haz-zevk alma ortamına dönüştü.

İslam'a göre aile, farklı hayatları aynı çatı altında buluşturan, aralarında kurduğu nakış misali bağlar ile birbirlerine geçmelerini, birbirlerini bütünlemelerini ve güçlenmelerini sağlayan muhteşem birlikteliğin adıdır aslında. Mekânsal anlamda bu aile birlikteliğine dahil olan yakın akrabalar her ne kadar farklı yerlerde yaşasalar da aslında şeffaf bir cam çatı altındaymış gibi hep beraber ve acılarıyla mutluluklarıyla bir aradadırlar. O halde aile demek bu anlamda birlik demektir; birlik de dirlik demektir.

Bilişim çağı, uzakları yakına getirirken, yakınlardan da uzaklaştırdı. Bu ise, merhametin, sevginin, saygının hâsılı kişiyi insan vasıflarıyla donatıp mükemmel varlık olarak cihana sunacak olan en önemli ve en başat mektebimizi bize kaybettirdi. Böylece insanlık, yeryüzündeki aile cennetini kaybedip, baharını çöle çevirerek çoğu zaman telafisi olmayan ağır bedellere mahkûm oldu.

Modern ağın aile üzerindeki en büyük etkisi, birlik duygusunu zedeleyerek aile bağlarını gevşetmesidir. Ekonomik özgürlüğe sahip olan aile bireylerinin, hayatlarını dilediğince sürdürebilen bağımsız insanlar olma iddiasıyla birbirlerinden uzaklaşması, modern toplumların en acı verici tecrbelerindedir. Oysa aile bireyleri birbirlerine sadece maddi anlamda değil, aynı zamanda manevi anlamda da muhtaçtır. Sadece birbirlerini yedirip giydirmekle değil, duygusal ve zihinsel anlamda beslemekle de sorumludur. Sevgi ve samimiyette birliği, yani huzur ve güven dolu bir aile ilişkisini kurmak, bizi cennetin bir şubesi olan aile huzuruna ve mutluluğuna ulaştıracaktır.

Kaynakça

Acar, H. İbrahim. "Talak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Açık, Fatma. *Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Akdoğan, Ali. "Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2002), 27-72.

Aktan, Coşkun Can-Vural, Tarık "Kuralların ve Kurumların Sosyolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme-Terminoloji ve Tipoloji", *Kurumsal Sosyoloji, Kurallar, Kurumlar ve Düzen*. Ed: Coşkun Can. SPK yayınları, 2005.

Aktay, Yasin. "Modern Dünyada ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler". *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Akyüz, Emine. "Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkisi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (1978):1-6.

AKKYŞÖYK, Ailenin Korunması Ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Kanun. Resmi Gazete. 28239 (20 Mart 2012), Kanun No. 6284. Erişim 8 Şubat 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Ataşalan, Zeynel Abidin. "Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim'e Göre Aile Kavramı". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisan Tezi, 2008.

Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV yayınları, 1989.

Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmiu's-Sahîh*. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, y.y, 1400.

Bulut, Işıl. "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma". *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Fakültesi Dergisi* 1/2-3 (1983), 77-109.

Çapcıoğlu, İhsan. "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile". *Turkish Studies* 13/2 (2018): 19-34. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3312-published.pdf>

Cerrahoğlu, İsmail. "İslam'da Ailenin Önemi Aile Müessesinin Erozyonu". *Diyanet Dergisi* 27/2 (1991), 15-24.

Çiftçi, Mehmet Emin. "Üsve-i Hasane Olarak Hz. Peygamber (sav) ve Ailesi". *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. ed. Abdullah Kartal. 401-420. Şanlıurfa: 2019.

Çiğdem, Ahmet. *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınlar, 2004.

DH, Doğru Haber. "Kadının Beyanının Esas Alınması". Erişim 4 Şubat 2020. <https://dogruhaber.com.tr/mobil/haber/639882-kadinin-beyani-esas-alindigi-icin-kisin-sogugunda-arabada-yatiyor/>

Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. 1-4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, trz.

EDS, EXIT Deutsche Schweiz. "Our Society". Erişim 2 Şubat 2020. <https://exit.ch/en/who-is-exit>

Epiktetos. *Düşünceler ve Sohbetler*. çev. Cemal Suer. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.

Erol, Pelin Önder. "Modernite Projesinin Kökenleri, Dinamikleri ve Sonu". *Sosyoloji Dergisi* 33 (2016), 49-66.

EM, ELMAANI. Aranan: "حرت" **Erişim 8 Şubat 2020.** <https://www.almaany.com/tr/dict/artr/%D8%AD%D8%B1%D8%AB/?c=t%C3%BCm>

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. çev. Heyet. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.

Günaltay, Şemseddin. "Kable'l-İslâm Araplarda İctimâî Aile". *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1/4 (1926), 74-104.

Günaltay, Şemseddin. "İslâm'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Âile ve Türlü Nikâh Şekilleri". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 1/3 (2002), 189-199.

Harman, Ömer Faruk. "Semavi Dinlerde Aile". *Aile Sempozyumu Tebliğler*. ed.y. 37-51. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015.

Herman, Eva. *Das Eva-Prinzip*. München: Goldmann verlağ, 2007.

Hobsbawm, J. Eric. *Devrim Çağ*. çev. B. Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

İbnü'l-Esir. *Usdü'l-Gabe*. nşr.y. Beyrut: Daru'l İbn Hazm, 2012.

İbn Hacer el-Askalânî. *el-İsâbe*. nşr.y. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1995.

İbn Hişam. *es-Siretü'n-Nebeviyye.*, nşr. Mustafa Saka v.d. 3-4 Cilt. Beyrut: y.y, 1955.

İbn Manzur, Muhammed b. Mukerrem. *Lisanü'l-Arap.* Beyrut: Daru's-S'adır, 1992.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî. *Kitâbü't Tabakati'l Kebir.* nşr. Ali Muhammed Ömer. 10 Cilt. Mısır: 2001.

İbn.Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen.* nşr. y. 1-4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 1997.

Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Seleme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: TDV Yayınları, 2012

Karan, Cuma. "Aile Bağlamında Cinsiyet Eşitliğinin Beslendiği Arka Plan Ve Sahabe Ailesi". *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı.* ed. Abdullah Kartal. 567-580. Şanlıurfa: y.y, 2019.

Kaya, Sıtkı. "Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim Kıssalarında Aile". Samsun: *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,* 2019.

Kızmaz, Zahir. "Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme". *Mukaddime* 5 (2012), 51-74.

Kitab-ı Mukaddes. 10 Şubat 2020. <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/>

KitabıMukaddes.2Şubat2020.[https://www.biblegateway.com/passage/?search=Genesis+2%3A18&version=NIV\(Erişim:2.02.2020\)](https://www.biblegateway.com/passage/?search=Genesis+2%3A18&version=NIV(Erişim:2.02.2020))

Müslim, Ebû'l-Huseyn b. Haccac. *el-Cami'u's-Sahih.* Beyrut: Daru'l-Marife, 1997.

Nursi, Said. *Lem'alar.* İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2019.

NP, National Post. "Lifestyles of the rich and furry". Erişim 2 Şubat 2020. <https://nationalpost.com/entertainment/lifestyles-of-the-rich-and-furry-on-the-obscenely-wealthy-animals-whose-owners-left-them-everything>.

Öğüt, Salim. "Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 39-58.

Öz, Nedim. "Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Aralık/2019), 795-836.

Öztürk, Mahmut. "Aile Kurumunun Devamını Sağlayan Temel İlkeler". *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı.* ed. Abdullah Kartal. 424-435. Şanlıurfa: 2019.

Özüdoğru Erdoğan, Halide. "Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile". *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz Sempozyumu*. İstanbul: DİB Yayınları, (2015), 617-626.

Paslı, Cemil. *Ailede Huzur İçin* 9 S. Konya: Çimke Yayınları, 2015.

Paslı, Cemil. "Travma Geçiren Çocuklar". Erişim 12 Şubat 2020. <http://www.cemilpasli.com/sosyal-hizmet/oral-fiksasyon-ve-anne-yoksunlugu>.

L, Lexico."Aranan: Dejenerasyon", Erişim 8 Şubat 2020 <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=degeneration>

Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf> (Erişim: 08.02.2020)

Ruth Farrugıa-Angela Abela. "Avrupa Birliğinde Aile Politikaları". *Günümüzde Aile* (Uluslararası Aile Sempozyumu. 453. 466. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Sabuncu, Ömer. *H. Âişe Bint Ebi Bekir*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Sabuncu, Ömer. *H. Hatice Bint Huweylid*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Sabuncu, Ömer. "Câhiliyeden İslâm'a Çocuklarla Ebeveynlerinin İlişkileri Açısından Değişim".

II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı. ed. Abdullah Kartal. 296-303. Şanlıurfa: 2019.

SE, Schweizerische Eidgenossenschaft. "Statistisches Jahrbuch Der Schweiz 2005". Erişim 8 Şubat 2020.

<https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/katalogedatenbanken.assetdetail.4682796.html>

Sulu, Muhammed. "Ötanazi Üzerine". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmalar Dergisi* 22/2 (2014), 551-575.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/274364>

Tabakoğlu, Ahmet. "Batı Ailesi ve Kadın". *Sosyal Hayatta Kadın*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2019.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri". Erişim 2 Şubat 2020. <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24642>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Türkiye'de Boşanma Sebepleri". Erişim 13 Şubat 2020. <http://rapory.tuik.gov.tr/13-02-2020-20:02:04-1436000633486653901298748013.html>

TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye’de Boşanma Sebepleri. Erişim 2005 <http://rapory.tuik.gov.tr/13-02-2020-20:02:04-1436000633486653901298748013.html>

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen*. 1-8 Cilt. İstanbul: el-Mektebetu'l-İslamiyye, trz.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Tefsirü'l-Kur'ân*. nşr.y. Beyrut: Darul Marife, 1998. 48.

TT, Time Turk. “Hollanda’da Ötenazi Vakaları Artıyor”. Erişim 2 Şubat 2020. <https://www.timeturk.com/hollanda-da-otanazi-talepleri-artiyor/haber-1348339>

Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudi Dininde Ailenin Yeri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18-19 (2001), 241-266.

Erjem, Yaşar - Kızılçelik, Sezgin. *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*. İzmir: Saray Kitabevleri, 1996.

Yıldırım, Neşide. “Türkiye’de Boşanma Sebepleri”. *Bilig Dergisi* 28 (2004), 59-81. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3312-published.pdf>

ZO, Zeit Online. “So Homosexuell ist Europa”. Erişim 08 Şubat 2020. <https://blog.zeit.de/teilchen/2016/10/19/so-schwul-ist-europa/>

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2020 sayı: 11 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Yayın İlkeleri

1. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlamak suretiyle ilahiyat ve sosyal bilimler alanına katkı sağlamayı hedefler.
2. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, yılda iki kez (Temmuz ve Aralık) basılı ve elektronik olarak yayımlanan hakemli bir dergidir.
3. Dergimizin yayım dili Türkçedir. Ayrıca dergimizde yer alan makaleler dergi editörlüğü tarafından Arapçaya ve İngilizceye tercüme edilerek Arapça ve İngilizce edisyon olarak yayımlanmaktadır.
4. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanma hakkı Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu'na aittir.
5. Dergide yer alan yazıların telif hakkı saklı olup, yazılar kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen iktibas edilemez.
6. Dergide yayımlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış özgün ve akademik çalışmalar olmalıdır. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki röportajlar, çeviriler, kitap tanıtımları, kitap ve makale eleştirileri ile değerlendirmeleri de kabul edilir.
7. Dergide yayımlanması istenen makalelerin DergiPark üzerinden (<http://dergipark.gov.tr/ilak>) gönderilmesi gerekmektedir.
8. Dergiye gönderilen çalışmalar başka bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Ayrıca başka bir dergiye gönderilmiş ve hakemler tarafından olumsuz rapor almış yazılar da olmamalıdır. Sempozyum bildirileri ise durumun makale içinde belirtilmesi koşuluyla yayımlanabilir.
9. Yayımlanması talebiyle dergiye teslim edilen yazıların şekil ve içerik yönünden ön incelemesi Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu tarafından yapılır. Bu inceleme sonucunda Kurul, yazıların hakemlenip hakemlenmeyeceği konusunda karar verir. Hakemlenmesine gerek görülmeyen yazılar, kurul tarafından reddedilir. Hakemin değerlendirmesine sunulması yönünde karar verilen yazılar ise ilk aşamada seçilen iki hakemin görüşüne arz edilir. (Çeviriler, orijinal metinleriyle birlikte hakemlere gönderilir).
 - a) Her iki hakem de "yayımlanamaz" raporu verirse, yazı yayımlanmaz.
 - b) İki hakemden sadece biri "yayımlanır" raporu verirse veya Yayın Kurulu hakem raporlarını yeterli görmezse, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur.

Gelen rapora göre son kararı Yayın Kurulu verir. (Gerekli görüldüğü takdirde, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu, üçüncü hakeme başvurmaksızın nihâi kararı verme hakkına sahiptir).

c) Hakemlerden biri veya ikisi, “düzeltmelerden sonra yayımlanabilir” raporu verirse, yazı gerekli düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilir ve düzeltmelerden sonra gelen haliyle makale, gerekirse, nihai değerlendirmeyi almak için tekrar ilgili hakemin/hakemlerin görüşüne sunulur.

d) Onaylanan makaleler, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi formatına uygun hale getirilmesi için yazara gönderilir.

e) Yayın Kurulu, derginin görünüm ve üslûp bütünlüğünü temin amacıyla yazılarda imlâ vs. ile ilgili küçük değişiklikler yapma hakkına sahiptir.

f) Nihâi versiyonlar son okumaya tâbi tutulur ve yayıma hazırlanır.

10. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına en geç üç ay içerisinde karar verilir ve çalışma sahibi konu hakkında bilgilendirilir.

11. Sayı hakemlerinin ismi derginin ilgili sayısında yer alır.

12. Bir sayıda aynı yazara ait (teelif/çeviri) en fazla iki çalışma yayımlanabilir.

13. Yayımlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez. Yayımlanan çalışmanın dil, üslûp ve muhteva yönünden bilimsel ve hukûkî her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına ait olup Yayın Kurulunu bağlamaz.

14. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kuruluna aittir.

Yazım İlke ve Kuralları

Dergimizde *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin (*DİA*) imlâ kaideleri esas alınır. Buna bağlı olarak;

1. Dergiye gönderilen yazılar, PC Microsoft Word (en az office 2003 sürüm) programında yazılmalı veya bu programa uyarlanarak gönderilmelidir.

2. Çeviri, sadeleştirme ve transkripsiyon yazılarına orijinal metinlerin fotokopileri eklenmelidir. Ayrıca kitap tanıtım ve değerlendirmelerine kitap kaynak resmi JPEG formatında eklenmelidir.

3. Sayfa düzeni: 17.5x25 boyutunda, kenar boşlukları soldan 2,5 cm, sağdan 2 cm, üstten 2,5 cm alttan 1,8 cm şeklinde ayarlanmalıdır.

4. Yazı biçimi: Palatino Linotype (ana metin: 10, dipnot: 8 punto, Özet ve Abstract: 9 punto); satır aralığı: Tek; paragraf aralığı: önce: 6 nk; sonra: 6 nk; Arapça metinlerde Traditional Arabic yazı tipi (ana metin: 14 punto, özet ve dipnot: 12 punto) kullanılmalıdır.

5. Varsa yazıdaki tablo, grafik, resim vb. nesnelerin sayfa düzeni genişliği olan 12 cm ebadını aşmamalıdır.

6. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Ayrıca yazıların içine isim ya da yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler de konulmamalıdır.

7. Kaynakça yazarın soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.

8. Dergimizde referans gösterme yöntemleri İSNAD Atıf sistemidir.